T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANADİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI AÇISINDAN CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARI

SEDA ŞANTAY BAYKUT

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN SABRİ ÇELİKYAY

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANADİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI AÇISINDAN CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARI

SEDA ŞANTAY BAYKUT

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN SABRİ ÇELİKYAY

EDİRNE 2019

ÖZET

İnsan hakları hukukunun ortaya çıkması sürecinde ulusal ve uluslararası hukukileşme süreci etkili olmuştur. Uluslararası alanda oluşturulmuş ve kabul edilmiş olan hak ve özgürlükler, kişilere devlet tarafından verilmiştir. İnsan haklarının korunması devletin öncelikli görevi olması, bu hakların ihlal edilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Elbette ki, her devletin insan haklarını koruma sorumluluğu farklılık göstermektedir.

Ulusal düzeyde oluşturulan kişi hak ve özgürlüklerinin temelinde, uluslararası alanda oluşturulmuş olan insan hakları belgeleri bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası hukuk düzeyinde bütünlük sağlanması sonucunda, insan haklarının korunması noktasında önemli adımlar atılmıştır. Ulusal koruma mekanizmalarının oluşturulmasında, uluslararası koruma mekanizmaları örnek alınmıştır.

Kamu düzenini sağlamak amacı ile devletler, insan hakları alanlarına olağan ve olağanüstü hallerde müdahale edebilmektedir. Toplumsal düzenin korunması amacıyla devletler, kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale edebilme yetkisine sahiplerdir. Bir diğer açıdan kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale edilmesi durumunda, ulusal ve uluslararası koruma mekanizmaları denetimler yapmaktadır.

Ceza infaz kurumları (CİK) ve tutukevlerine yapılacak olan denetimler, İngiltere İzleme kurullarından uyarlanarak oluşturulmuş, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları tarafından yapılmaktadır. İzleme kurullarının oluşturulma amacı olarak, CİK'lerde yerinde görmelerin sağlanması, CİK'lere düzenli denetimlerin yapılması amacı iledir. Çalışma kapsamında, izleme kurullarının kuruluş, çalışma yöntemleri üzerinde durularak, faaliyetleri sonucunda oluşturulmuş olan izleme kurulları yıllık faaliyet raporları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Ceza İnfaz Kurumları, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, Ulusal Koruma, Uluslararası Koruma.

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
HDÖ	: Hükümet Dışı Örgütler
UİHK	: Ulusal İnsan Hakları Kurumları
ESK	: Ekonomik ve Sosyal Konsey
OPCAT	: BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü
UÖM	: Ulusal Önleme Mekanizması
SPT	: İşkenceyi Önleme Komitesi
NGO	: Sivil Toplum Kuruluşu
STK	: Sivil Toplum Kurulu
UKUKK	: Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon Komitesi
TİHK	: Türkiye İnsan Hakları Kurumu
CPT	: Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi
İÖK	: İşkenceyi Önleme Komitesi
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
AİÖS	: Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi
CİSST	: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
APT	: İşkenceyi Önleme Derneği
MC	: Milletler Cemiyeti
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
CİK	: Ceza İnfaz Kurumları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
CTE	: Ceza ve Tevkifevleri

AÖO : Açık Öğretim Ortaokulu

AÖL : Açık Öğretim Lisesi

AÖF : Açık Öğretim Fakültesi

ÖSYM : Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

ÖSS : Öğrenci Seçme Sınavı

YDS : Yabancı Dil Sınavı

KPSS : Kamu Personeli Seçme Sınavı

CGTİHK : Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

CGTİHY : Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik

UKUKK : Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon Komitesi

AB : Avrupa Birliği

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

UİHK : Ulusal İnsan Hakları Kurumları

AK : Avrupa Konseyi

UÖM : Ulusal Önelem Mekanizması

TCK : Türk Ceza Kanunu

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

STÖ : Sivil Toplum Örgütü

İZLEME KURULLARI : Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları

DSM :Denetimli Serbestlik Müdürlüğü

ABSTRACT

The process of national and international legalization was influential in the process of human rights law. The rights and freedoms that have been established and accepted in the international arena have been given to the people by the state. The fact that the protection of human rights is the primary duty of the state does not mean that these rights will not be violated. Of course, each state's responsibility to protect human rights varies.

At the national level there are human rights documents that have been created on the basis of human rights and freedoms. As a result of the integrity at the national and international level, important steps have been taken to protect human rights. International protection mechanisms are taken as an example in the formation of national protection mechanisms.

In order to ensure public order, states can intervene in the areas of human rights in ordinary and extraordinary situations. In order to protect the social order, states have the power to interfere with the rights and freedoms of individuals. On the other hand, national and international protection mechanisms conduct audits in case of interference with the rights and freedoms of persons.

Inspections to penitentiary institutions and detention centers are established by adopting from the UK Monitoring Boards, and the penitentiary institutions and detention centers are made by the monitoring committees. The purpose of the establishment of the monitoring boards is to ensure that on-site observations are made in the penal institutions and that regular inspections are carried out to the penitentiary institutions. Within the scope of the study, monitoring committees' annual activity reports, which were formed as a result of their activities, were examined by focusing on the establishment and working methods of the monitoring boards.

Key Words : Human Rights, Penal Institutions, Penitentiaries and Prisoners Monitoring Boards, UK Monitoring Boards, National Protection, National Protection Mechanisms, International Protection, International Protection Mechanisms.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada öncelikle bilgi ve birikimini benden esirgemeyerek her konuda bana yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hakan Sabri ÇELİKYAY ile tez konumu belirlememde, tezimin sonuca ulaşmasında katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Emre AYKOÇ'a ve jüri üyem Dr. Öğr. Üyesi Oğuz KAAN'a teşekkür ederim. Aynı zamanda, hayatım boyunca elimi bırakmayan ve destekleri ile bu günlere ulaştığım babam Şaban ŞANTAY, annem Mediha ŞANTAY'a ve yoğun çalışmalarım sırasında bana sabır gösterip katlandığı ve yardımcı olduğu için eşim Hasan BAYKUT'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Seda ŞANTAY BAYKUT

Haziran – 2019

" Efendiler, Cezaevleri sorunu çok önemlidir. Kişisel özgürlüğü kaldırılan vatan evladının yararlı bir eleman olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. "

Mustafa Kemal ATATÜRK

GİRİŞ

İnsan hakları, ulusal ve uluslararası açıdan korunmaktadır. İnsan haklarının korunması, teoride ve uygulamada dikkate alınan konular arasındadır. Ulusal ve uluslararası alanda insan hakları hukuku geliştirilmiş olup, insan haklarının korunması hem ulusal hem de uluslararası alanı ilgilendirmekte olup, hem ulusal hem de uluslararası denetim mekanizmaları ile korunmaktadır. Her iki alanın da temelini, insanın korunması oluşturmaktadır.

İnsanın korunması noktasında, hak ve özgürlük ayrımı yapılmaktadır. Özgürlük başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmek olarak tanımlanır ve özgürlük kavramı hukuk öncesinde düzenlenmiş alanı ifade eder. Hak kavramının ise, hukuk düzeninin tanıdığı ve koruduğu irade ve çıkarlar olduğu belirtilir.[1]

İnce bir çizgide bulunan hak ve özgürlük kavramı, kişilerin özgürlüklerinin sınırlandırılmaması durumunda başkalarının özgürlük alanına girip toplum düzeninin bozulmasına sebep olabilmektedir. Devlet tarafından, kişilere tanınmış olan hakların kullanılmasının sağlanması ve hak ihlallerinin oluşmaması için önlemlerin alınması gerekir.

Kişilerin, başkalarının özgürlük alanına müdahale etmesi durumunda karmaşık bir toplum ortaya çıkmaktadır. Kamu düzeninin sağlanması için, hak ve özgürlüklere düzenlemelerin getirilmesi gerekir. İnsan haklarının korunması, öncelikle ulusal yasalar ikincil olarak uluslararası andlaşmalar ile sağlanmaktadır.

Belirtilen durumların söz konusu olması sonucunda, kişileri hak ve hürriyetlerinin başkaları tarafından ihlal edilmesi sonucunda, bir cezai yaptırım meydana gelmekte ve CİK'ler bir nevi böylece oluşmaktadır. Bir yandan kişilerin hak ve özgürlüklerinde başkaları tarafından oluşturulan ihlallerin söz konusu olması; diğer yandan kişilerin başkalarına vermiş oldukları zararlar sonucunda, anayasa ve yargılamaların ardından kendi hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı cezaların söz konusu olması; bunun sonucunda CİK'lerde kendilerine verilmiş olan cezaların infaz

[1]Hasan T. Fendoğlu, Milenyum Türkiye'sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 6, Ankara 2006, s. 18.

edilmesi durumları yaşanmaktadır. Kendileri tarafından diğer kişilerin haklarında mağduriyete sebep olunması ve hak kaybının yaşanması ile cezaların infazı sırasında, kendi hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması durumları ile karşı karşıya gelinmektedir. Kişilerin, toplumsal alanda oluşturdukları insan hakları ihlalleri; kendileri üzerinde de CİK'lerde hak ihlallerinin olacağı anlamına gelmemektedir. Çok ince ve hassas bir çizginin söz konusu olduğu belirtilmelidir. Toplumsal düzenin ihlaller ile bozulması sonucunda, toplumdan soyutlanıp CİK'lerde cezaların infaz edilmesi noktasında, toplumsal düşüncede dengesizlik söz konusu olmaktadır. Kişilerin hukuk düzenine aykırı olmaları ve birtakım ihlaller sonucunda, yargılanmalarının ardından, CİK'lerde infazın hükmünün yerine getirilmesi, toplumda kapalı alan olması itibariyle, ön yargıların oluşmasını ortaya çıkarırken; diğer yandan mağduriyete uğrayan kişiler açısından farklı düşüncelerin oluşmasını sağlamaktadır. Belirtilen yönden toplum, CİK'lerin kapalı alanları olması ve toplum tarafından soyut olarak değerlendirilmesi sonucunda, CİK'lerde kalan kişilere yönelik bir takım hak ihlallerinin meydana geldiğini ya da gelebileceğini düşünebilir. Diğer yandan, maddi ya da manevi yönden zarara uğramış olan kişilerin, mağduriyetlerinin giderilmesi açısından bir rahatlama olarak nitelendirilmektedir.

Hak ve özgürlüklerin, sorumsuzca kullanımının önüne geçilmesi konusunda devlet bir takım önlemler almaktadır. Bu durumun cezai yaptırımı olarak, CİK'ler oluşturulmuştur. Suç, ceza ve cezaevi kavramları birlikte açıklanacak kavramlar arasındadır. Toplumdaki kişilerin güvenliğinin ve özgürlüğünün sağlanması ve insan haklarının incelenmesinin ardından, toplumsal alanda herhangi bir suç işleyerek ya da belirli sebeplerle CİK'lere girmiş olan kişilerin de insan haklarının olduğu gerçeği, unutulmamalıdır. CİK'lerde bulunmaları, değinildiği gibi kimsenin insan olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

CİK'lere konulmalarının ardından, kişilerin ıslahının sağlanması, topluma yeniden kazandırılma yönünde devlet tarafından faaliyetler yürütülmektedir. CİK'lere girmiş kişiler üzerindeki öncelikli amaç, CİK'lere uyumun sağlanması olmalıdır.

CİK'ler, hükümlüler açısından; kişilerin ıslah edilerek topluma kazandırılmalarını, tutuklular açısından ise; tedbir ve koruyucu nitelik taşıyan, disiplin ve güvenliğin ön planda olduğu kamu kurumlarıdır. Fiziki olarak, bina, personel, mevzuat, bütçe, araçlar, demirbaş ve hükümlü ve tutuklular CİK'lerin unsurlarını oluşturmaktadır. Bina, personel, mevzuat, bütçe, araç gereçler ve demirbaşlar, hükümlülerin insan haklarına uygun olarak topluma kazandırılmalarını amaçlamaktadırlar. Tutukluların ise, güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadırlar. CİK'ler, özgürlüklerin tamamen kaldırıldığı yerler değildir. Özgürlüklerin, belirli bir disiplin altına alınarak sınırlandırıldığı yerlerdir. CİK'ler, özgürlükleri kısıtlanan tutuklu veya hükümlülerin makul ve insani koşullar altında tutularak topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamaktadır.[2]

Yürürlükteki kanun hükümleri gereğince, CİK'lerin denetiminin sağlanması açısından, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları oluşturulmuştur. Oluşturulan kurullar, izleme kurulları kanununa göre faaliyetlerini yürütmektedirler. CİK'lerin ve tutukevlerinin, oluşturulan kurullarca denetim ve incelemesinin yapılması; eğitim, iyileştirme, sağlık, infaz uygulamaları, yaşam koşulları, iç güvenlik ile sevk ve nakil işlemleri ve personel konusunda inceleme ve denetimlerde bulunulması, Adalet Bakanlığına sunacakları raporlar oluşturulması ile sonuçlanmaktadır. Oluşturulan raporların ardından, Bakanlık tarafından yıllık faaliyet raporları oluşturulmakta ve izleme kurullarının sunmuş oldukları öneriler ve bunların gerçekleşme ve gerçekleşememe durumları değerlendirilmektedir.

İzleme kurullarının oluşturulma amacında bulunan, insan hakları ihlallerinin önlenmesi durumu söz konusu iken; CİK ve tutukevlerinde görev yapmakta olan izleme kurullarının, izleme kurulları yıllık faaliyet raporlarında ele alınmış olan; infaz uygulamaları, eğitim ve iyileştirme çalışmaları, sağlık hizmetleri, yaşam şartları, iç güvenlik hizmetleri, sevk ve nakil hizmetleri, fiziki yapı, personel konusundaki görüşlerine somut olarak yer verilmiş ancak hükümlü ve tutuklulara yönelik gerçekleştirilen görüşmeler üzerinde herhangi bir veriye değinilmemiştir.

[2]Ahmet Taşkın, 'Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi" *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, İstanbul Mart 2005, s. 402-403.

Üzerinde çalışılmış olan tez konusunun amacı, insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla oluşturulmuş olan CİK'lere denetimlerde bulunacak olan izleme kurullarının, bağımsız olarak görev yapamadığının, buna istinaden oluşturulan raporların izleme kurullarınca yayınlamadığının ve denetimden geçirilerek raporların oluşturulduğunun belirtilmesidir.

Çalışmanın amacı, izleme kurullarının nasıl daha etkin hale getirilip, hükümlü ve tutuklular açısından tanınırlığını ve güvenilirliğini arttıracağı hususunda önerilerde bulunmaktır. Diğer yandan, CİK'lerin kapalı alanlar olmaları itibariyle, toplum tarafından tam olarak bilinememesi sonucunda, ortaya çıkan olumsuz düşüncelerin izleme kurullarının ve değişmesi gereken faaliyetlerinin düzenlenmesi sonucunda etkin olmasının ardından, hem CİK algısının olumlu yönde değiştirilmesi hem de izleme kurullarının ve faaliyetlerinin toplum tarafından bilinmesi sağlanmalıdır.

YAZIN

İnsan haklarının ulusal ve uluslararası alanda incelenmesi, ulusal insan hakları kurumlarının (UİHK) ve uluslararası mekanizmaların oluşturulması konusunda ilk akla gelen kaynak niteliğindeki kitap, Abdurrahman Eren'in 'Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması Uluslararası Korunma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü' kitabıdır. Yazarın bu kitabı ulusal ve uluslararası insan hakları ve ulusal koruma mekanizmaları ile uluslararası koruma mekanizmalarının oluşturulması konusunda incelemelerde bulunmuş biri olarak, koruma mekanizmalarının oluşturulması konusunda rasyonel değerlendirmelerde bulunmuştur.

İnsan hakları hukuku konusunda görüşlerine değinilmiş olan bir diğer insan hakları hukukçusu ise; Rona Aybay'dır. Rona Aybay, "İnsan Hakları Hukuku" adlı kitabını yayınlamıştır. Hukuk tarafından kişilere getirilen sınırlandırmalar, haklara saygı gösterilmesinin hukuk kurallarına bağlanması ve bunun için etkili önlemlerin alınması ayrıca kişilere tanınmış olan hakların fiilen kullanılmasına olanak veren bir

toplum düzeninin devletçe sağlanması konusunda görüşleri savunmaktadır. İnsan hakları hukuku ve insan haklarının korunması konularından yola çıkılarak çalışmalara başlanan bu tez kapsamında Rona Aybay'dan yararlanılmıştır.

Bir diğer önemli hukukçu Halil Kalabalık'tır. 'İnsan Hakları Hukuku' adlı kitabında, pozitif hukuk, hak, yasal yetki kavramları üzerinde durmuştur.

Mehmet Semih Gemalmaz'ın düşüncelerinden de yararlanılan tez çalışmasında, insan hakları kavramının tanımı, kavram tanımlaması yapılmıştır. Gemalmaz'ın yararlanılan bu kaynağı 'İnsan Hakları Kavramının Temellendirilmesi'dir.

Tekin Akıllıoğlu'nun 'İnsan Hakları-1' kitabından bu çalışma için, insan haklarının tanımlamaları alınmıştır.

Farklı insan hakları tanımlamalarına yer verilmiş olan çalışma için, farklı hukukçuların insan hakları tanımları, düşünceleri alınmıştır. Anıl Çeçen'in, insan hakları tanımlamasını yaptığı 'İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk' adlı kitabından alıntılar yapılmıştır.

Münci Kapani'nin insan haklarını gruplara ayırarak açıklaması konu çerçevesinde değerlendirilmişitr. 'Kamu Hürriyetleri' adında yazmış olduğu kitabında insan hakları doktrini üzerine görüşlerini savunmaktadır.

İbrahim Ö. Kaboğlu'nun 'Özgürlükler Hukuku' adlı kitabı ile özgürlük kavramı açıklanmış, hak ve özgürlük kavramı arasındaki farkın açıklanması noktasında destek alınmıştır. Çalışma çerçevesinde, özgürlük alanının, başkalarının sınırlarının başladığı noktada bittiği görüşü savunulmuştur. Hak ve özgürlük kavramlarının değerlendirilmesi noktasında önemle düşüncelerinden yararlanılan bir diğer yazar, Muzaffer Sencer'dir. Muzaffer Sencer'in 'Hak ve Özgürlük' kavramı üzerine insan hakları yıllığında yayınlanmış olan düşüncelerine değinilmiştir.

UİHK'lerin oluşturulması noktasında Paris İlkelerinden yararlanılması görüşünde olup, onların standart olarak belirlenmesi düşüncesini savunan Kerem Altıparmak'ın 'Bürokrasi ve İnsan Hakları' adlı açık oturumdaki görüşlerine değinilmiştir.

Çalışılmış olan konunun temelini oluşturan ceza infaz kurumları, izleme kurulları ve insan hakları konusunda, A. Reynaud'un 'Hapishanelerde İnsan Hakları'nda insan hakları uygulamalarının geliştirilmesi, iyileştirme çalışmaları gibi konular üzerinde durulmuştur.

CİK ve infaz hukuku açısından önemli değerlendirmelerde bulunan Timur Demirbaş'ın 'İnfaz Hukuku' adlı eserinin üzerinde önemle durulmuştur.

CİK alanında çalışmalarda bulunmuş olan Zekeriya Sevimli'nin 'Ceza İnfaz Kurumlarında Güvenlik' adlı eserinde ceza infaz kurumlarının tanımı ve CİK'ler ile ilgili düşüncelerinden yararlanılmıştır.

İzleme kurullarının faaliyetleri konusunda yapılan değerlendirme ve incelemeler kapsamında izleme kurulları yıllık faaliyet raporları incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

KISALTMALAR ii

ABSTRACT iv

GİRİŞ……..……..…..1

YAZIN 4

İÇİNDEKİLER 7

1.BÖLÜM: İNSAN HAKLARI VE KORUNMASI 9

1.1.İnsan Hakları Tanımlaması 11

1.1.1. İnsan Hakları ve Özgürlük 19

1.1.2. Hak ve Özgürlük Ayrımı 22

1.1.3. İnsan Haklarının Sınırlandırılması 25

1.2. İnsan Haklarının Korunması 29

1.3. İnsan Haklarının Korunması Açısından Ulusal İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları / Ulusal İnsan Hakları Kurumları 37

1.3.1 Ulusal Koruma Mekanizmaları 38

1.3.2. Yasamanın Koruması / Yasamaya Karşı Korunma 42

1.3.3. Yürütmenin Koruması / Yürütmeye Karşı Koruma 44

1.3.4. Yargısal Koruma 45

1.3.5. Hükümet Dışı Örgütler 46

1.3.6. Ulusal İnsan Hakları Kurumları 48

1.3.6.1.Ulusal İnsan Hakları Kurumların Uluslararası Standartları: Paris İlkeleri 51

1.3.7. Türkiye'deki Ulusal İnsan Hakları Kurumları 59

1.4. İnsan Haklarının Uluslararası Açıdan Korunması: Uluslararası İnsan Hakları Kurumları ve Koruma Mekanizmaları 64

1.4.2. Bölgesel Koruma Mekanizmaları 73

1.5. Ceza İnfaz Kurumları ve İnsan Hakları 79

2. BÖLÜM: BİR ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMU OLARAK CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARI 89

2.1.Kurulların Tarihsel Gelişimi, Kuruluşu ve Amacı 90

2.2.Kurulların Temel Özellikleri 102

2.2.1.Bağımsızlık 105

2.2.2.Yetkilerin Yeterliliği 111

2.2.3.Ulaşılabilirlik 117

2.2.4.İşbirliği 123

2.2.5.Verimlilik, Eğitim ve Bilinçlendirme 129

2.3.Kurul Üyeleri 135

2.4.Kurulların Faaliyetleri ve İnceleme Konuları 139

2.4.1.İzleme/Araştırma 141

2.4.2.İletişim 147

2.4.3 İnfaz Uygulamaları 153

2.4.4.Eğitim ve İyileştirme Çalışmaları 160

2.4.5.Sağlık Hizmetleri 171

2.4.6.Yaşam Koşulları 182

2.4.7.İç Güvenlik 190

2.4.8. Dış Güvenlik / Sevk ve Nakil Hizmetleri 202

2.4.9. Personel Konusundaki İncelemeler 207

2.5.Sivil Toplum Kuruluşları 212

2.6.Raporlar 218

SONUÇ 235

1.BÖLÜM: İNSAN HAKLARI VE KORUNMASI

İnsan hakları, insan onurunu korumayı ve kişilerin manevi gelişimini sağlamayı amaçlayan haklardır. Felsefi temel açısından insan hakları, kişilerin belli bir hakkının olması, o haktan yararlanmasını sağlayacak nedenlerin olduğunun göstergesidir. Bir hakkın en önemli yönü, toplumca güvence altına alınmasıdır. Belirtilen hakkın karşılığında ödev yükümlülüğü bulunmaktadır. Haktan yararlanılmasını sağlayacak en önemli şey, düzenlemelerin yapılmasıdır. İnsan hakları, insan ve hak kavramları üzerine kurulmuştur. Tüzel kişiler, kamu ve özel hukuktan doğrudan yararlanamamaktadırlar. Dolaylı yönden ve sınırlı olarak yararlanmaları söz konusu olmaktadır. Çoğulcu demokrasilerdeki insan hakları, yasalarla beyan edilmekle kalmamakta, bireyin haklarını yargısal yolla korumaktadır. İnsanların toplumda bir arada yaşamaları, insan haklarının tarihi gelişim süreci içinde olmasını sağlayıp; insanların dokunulmaz, devredilemez, zaman aşımına uğramaz hak ve özgürlüklerin olmasını sağlamıştır.[3]

İnsan haklarının etkin olarak korunmasını sağlamak için, yalnızca temel hakların belirlenmesi yeterli değildir. Temel haklar, somut koruma yöntemlerini güçlendirecek ulusal ve uluslararası alanla güvence altına alınmalıdır. İç hukukta insan haklarının korunması, 1921 Anayayası'nda yer almıştır. 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinde, İnsan Haklarına değinilmiştir. 1961 Anayasası ile, yargısal denetim imkanı sağlanmıştır. Bir hukuk devleti olan Türkiye; Avrupa Konseyi (AK), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHK), Gayriinsani ve Aşağılayıcı Ceza ve Uygulamalarla İşkencenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde kabul edilen sözleşmeler, hiçbir ayrım gözetilmeksizin, insan haklarının korunacağını belirtmektedir. Sert bir Anayasal çerçevenin bulunması durumunda, ulusal ve uluslararası yargısal denetim mekanizmalarının devreye sokulması ile insan haklarının korunması sağlanmalıdır.[4]

---

[3]Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004, Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu Baskı, s. 9-11.

[4]Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, a.g.e., s. 21-22.

İnsan haklarının korunması, ulusal ve uluslararası denetim mekanizmaları ile sağlanmaktadır. Yapılan çalışma içerisinde, ayrıntılı olarak insan hakları tanımı, CİK ve insan haklarına değinilmiştir.

Konu dahilinde, insan hakları ve tanımlaması kısmında hak kavramının tanımına değinilmiştir. İnsan hakkı tanımının ifade ettiği anlam ve sonuçlar belirtilmiştir. İnsan hakları üzerine çalışmalarda bulunmuş olan birçok akademisyenin, insan hakları tanımlamaları belirtilen konu çerçevesinde ele alınmıştır.

Değinilen bir diğer konu, hak ve özgürlük ayrımıdır. Hak kavramının anlamına ayrıntılı olarak değinilmesinin ardından, özgürlük yani hürriyet kavramı üzerinde durulmuştur. Hukukun temel kavramları arasında bulunan hak ve özgürlük kavramlarının, birbirine yakın olduğu fakat bir takım farklılıkların bulunduğu belirtilmesi gereken noktalardandır.

Kişilere verilen hak ve özgürlüklerin yanı sıra, insan haklarının sınırlandırılması gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Toplumlarda sınırsız bir özgürlüğün mümkün olmadığı, özgürlüklerin sınırının belirtilmesi gerektiği üzerinde durularak atıfta bulunulmuştur.

İnsan haklarının sınırlandırılmasının ardından, insan haklarının devlet tarafından tanınması ve güvence altına alınması üzerinde durulmaktadır. İnsan haklarının devlet tarafından tanınması ve güvence altına alınması sonucunda, hakların korunmasının sürekliliği sağlanmaktadır.

Haklar, ulusal ve uluslararası açıdan oluşturulmuş olan koruma mekanizmaları ile güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Bir sonraki konuda, ulusal ve uluslararası koruma mekanizmalarının, insan haklarının korunması açısından oluşturulduğu belirtilecektir. İnsan haklarının ulusal anlamda korunmasının temelini, anayasalar oluşturmaktadır. Ulusal kurumların, uluslararası açıdan denetlenmesi ve standartlarının oluşturulması, farklı mekanizmaların örnek alınması ile insan haklarının korunması ile sağlanmaktadır. Türkiye'de uluslararası standart

olarak Paris İlkeleri dikkate alınmıştır. Ulusal koruma mekanizmaları hakkında, Türkiye'de oluşturulmuş olan tüm UİHK üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır.

Son olarak, yapılmakta olan çalışmanın temeli olan izleme kurulları açısından değerlendirilebilmesi için CİK ve insan hakları başlıklı kısımda insan haklarına ve CİK'lere değinilmiştir.

1.1.İnsan Hakları Tanımlaması

İnsan hakları kavramını doğru tanımlayabilmek, öncelikle hak kavramını doğru tanımlamaktan geçmektedir. İnsan haklarının temelinde insanın değeri mevcuttur ve insan değerli bir varlık olması nedeniyle bir takım haklara da sahiptir.[5]

Hak kavramı, insan hakkı nitelemesinin anlam ve sonuçlarını içinde barındırmaktadır.[6] Kişilere, hukuk tarafından tanınmış olan haklara istinaden, diğer kişilerin verilen bu haklara ulaşamaması açısından sınırların hukuk tarafından çizilmiş olması beklenmektedir.[7] Hakların kullanılması ile birlikte, fiilen kullanılabilen düzenin oluşturulması gerekir.

Hak kavramı, kişinin iradesine bırakılmış olan bir yararlanmadır. Kişilere tanınmış olan hakkın iradi yönden korunması dışında, hukuk tarafından korunması da sağlanmaktadır.[8] Belirli bir madde ya da bir şey üzerinde hak sahibi olan veya öyle varsayılan kişi, herkes tarafından kabul edilmelidir.

Kişilere tanınmış olan hakların, fiilen kullanılmasına olanak veren bir toplum düzeninin devletçe sağlanması ve toplum düzeninde hak ihlallerinin ortaya çıkmaması için; yeterli, etkili önlemlerin alınması gerekmektedir. Haklara saygı gösterilmesi hukuk kurallarına bağlanmıştır. Bu noktada, hak ihlalleri istisna olmalı ve hak ihlallerinin hukuksal yaptırımlarla karşılaşması sağlanmalıdır[9]. Hakkı

---

[5]Ömer Sağlam, *Sosyal Devlet Ve İnsan Hakları*, s. 3.
[6]Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, 3. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara 2018, s. 7.
[7]Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Kasım 2015, s. 3.
[8]Vahap Coşkun, *İnsan Hakları Kapsamı Üzerine Tartışmalar ve Liberal Perspektif*, s. 578.
[9]Rona Aybay, a.g.e., s. 3.

tanımakta olan devlet; kişinin, bir diğer kişinin özgürlüğüne müdahale etme noktasında kişiye tanımış olduğu hakkı ortadan kaldırabilir. Halil Kalabalık; "*Pozitif hukukun gereklerine uygun olarak hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı bir yetkidir. Yani hak, yasal yetki biçiminde tanımlanabilir. Tabidir ki, her yetki özgür davranmayı içerir. Modern hukuk sistemlerinde yasal yetki, yani hak, devletçe tanınır, sınırlanır ve kaldırılabilir*[10]." demektedir. Hakların, kişilerin özgürlüklerine müdahale edilerek kullanıldığı noktalarda oluşan suç kavramı, cezai yaptırımları meydana getirmektedir.

İnsan hakları kavramı; yaşama gücü, süresi ve etkisi olan bir kavramdır. İçerik olarak doğru tanımlanmadıkları zaman kavramlar yozlaşır. Kavramlar, tarihsel evrede belirli işlevler üstlenerek, belirli gereksinimlerin sonucu ve dili olmaktadırlar. Tarihsellikle belirli olmak; kavramların, onu kullananlar açısından görece ve geçici olması anlamına gelmektedir.[11] Belirtildiği üzere dinamik bir içeriğe sahip olan insan hakları kavramı, zamana bağlı olarak değişim ve gelişim gösterirken, geleceğe bırakılacak bir mirastır.

İnsan hakları düşüncesi, modern sürecin ürünüdür. Toplum, devlet ve hukuk ile insan hakları arasında modernleşme sürecinde bağlantı oluşmaktadır.[12] İçerisinde oldukça terimi barındıran insan hakları kavramı, dar ve geniş açıdan birçok tanımlamaya sahiptir.

Hakların özel bir türü olan insan hakları, insanların hakları ile aynı şey değildir. İnsanların farklı çeşitlerde haklarının olabileceği savunulmaktadır. Bu çeşitlilikten bir tanesi de, ahlaki değerlerdir. İnsan hakları, özelliğini hiyerarşi olarak en fazla ahlaki değerlerden almaktadır. Diğer bir ifade ile, kişilerin birey olarak insan olmaları, diğer kişiler gibi sahip oldukları evrensel haklarının yanında, kendilerine özgü kazanımlarının ve başkaca diğer haklarının bulunması anlamına gelmektedir. Haklar, sözleşmeden ve ya özel ilişkiden doğmuş olabilir. İnsan hakları

[10]Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018, s. 39.
[11]Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Kavramının Temellendirilmesi,* s. 979.
[12]Mehmet Yüksel, "İnsan Haklarının Sosyo Tarihsel Temelleri", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 25, 2007, s. 17.

dayanaklarını oluşturan hukuki kurallara göre, içinde bulunulan durumdan bağımsız olarak, kişilerin karşılıklı olarak ileri sürebileceği haklardan değillerdir.[13]

Günümüzde insan hakları, özellikleri ve nitelikleri bakımından insanların yararlanacağı öteki haklardan ayrılır ve insan hakları tanımlamasının kapsamına, insanların yararlanabileceği haklardan sadece temel nitelikte olanlar girer[14]. Genel olarak belirtilen; *"İnsan hakları; kişinin sırf insan olduğu için doğuştan sahip olduğu, vazgeçilmez, devredilmez haklarıdır*[15]." tanımda, insanlara tanınmış olan tüm hakları ifade ettiği düşünülüyor olsa da; insan hakları, hakların özel türleri arasındadır.

Hak kavramının içinde, adil ve bireysel davranışın her kuralının bireyler için bir hak yarattığı şeklinde bir anlam bulunmaktadır. Adil davranış kurallarının bireysel alanların sınırlarını belirtmeleri sonucunda, bireyler kendi kişisel alanı üzerinde hakka sahiptir. Bu alanı savunması noktasında, diğer kişilerin sempati ile desteğine sahip olacaktır. Davranış kurallarının hukuk gücüyle uygulanması için, bireyler devletten hakkını korumasını ve ona karşı meydana gelecek ihlalleri gidermesini isteyebileceklerdir.[16]

Tekin Akıllıoğlu'nun ifadesi ile, insan hakları; "İ*nsanın, insan olmaktan kaynaklanan hakları...*"[17] olarak tanımlanmakta ve ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer alan en önemli alan olmaktadır.

İnsan hakları; tüm insanların, sahip oldukları haklar olmaları sonucunda evrenseldir. Bu özellik sebebiyle, insan hakları yasal olana dayanmalıdır. Sahip olunan haklar, yalnızca insan olunması sebebi iledir.[18]

Başka bir tanımlamaya göre, insan hakları; özgür olarak yaşama talebinin yanında, olası ve somut tehdit ve tehlikelerin özgürlük talebini getirmesidir. Kişilerin

[13]Mustafa Taşkesen, *İnsan Hakları*, 1. Baskı, Matus Basımevi, Ankara 2006, s. 18.
[14]Rona Aybay, a.g.e., s. 7.
[15]Talay Şenol, Bürokrasi ve İnsan Hakları, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Tarafından Dünya İnsan Hakları Günü Dolayısı ile Düzenlenen Açık Oturum, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 10 Aralık 2006, s. 33.
[16]Coşkun Can AKTAN, Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, s. 818.
[17]Tekin Akıllıoğlu, *İnsan Hakları-1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Yayınları, Ankara, 1995, s. 1.
[18]Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi., s. 21.

devletle ve toplumla olan ilişkilerinde özgürlük amacını gütmesi durumu söz konusu olmaktadır. Kişilerin, devletle ve toplumla olan iletişiminde özgürlüğünü kendiliğinden sağlaması mümkün olamamaktadır. Olası özgürlük tehditlerinin oluşması, keyfiyetin meydana gelmesi durumlarına karşı, insan hakları hukuki temellere dayandırılmalıdır.[19]

Anıl Çeçen, insan hakları tanımlamasını; herkesin desteklemek zorunda olduğu hukuksal değerler, olarak yapmaktadır.[20]

Yıldırım Torun; kişilerin insan haklarına sahip olabilmeleri için insan olmalarının yeterli olduğu görüşünde olup, Donnely'nin de düşüncesine yer vererek; kişilerin birey olarak tanımlanması durumunda taleplerine öncelik verildiğini, söylemektedir.[21]

Değişen dünya ile birlikte değişen, gelişen ve türeyen birçok kavram gibi, insan hakları tanımlaması da, değişim ve gelişim göstermektedir. İnsan hakları durağan olmayıp, aktif bir içeriğe sahiptir. Bu durum, insan hakları kavramını, tanımlamasının yapılması noktasında zora sokmaktadır. Genel bir terim olması itibariyle bir çok anlam yüklenmekte olan bu kavram, belirtilmiş olan; katı, değişmeyen ilkelere sahip olsa da, global dünya ile birlikte alanını da genişletmektedir.

Değinildiği gibi, insan hakları dinamik bir kavramdır. Kapsamı zaman içinde değişebilmektedir. Yeni uluslararası sözleşmelerle, insan hakları listelerine yeni haklar eklenebilmekte, bir hakkın kapsamı değişebilmekte ya da mahkemelerin, yargı benzeri yetki kullanan organların içtihatları, zaman içinde genişleyebilmektedir.[22] Zamana bağlı olarak gelişim gösteren insan hakları terimi, tanım ve içerik olarak değişim göstermektedir.

---

[19]Şeref Ünal, "İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri", *Ankara Barosu Dergisi*, 1994/1, s. 44.
[20]Anıl Çeçen, "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk, Human Rights and Humanitarian Law's.", https://dergipark.org.tr/download/article-file/179449, (01.06.2013), s. 809.
[21]Yıldırım Torun, İnsan Hakları 'Human Rights', 2007, KKEFD, sayı 16, sayfa 417-418.
[22]Rona Aybay, a.g.e., s. 8.

İnsan hakları kavramı, insan ve hak terimlerini tek kavramda buluşturmaktadır. Hak ya da haklara ulaşılabilmek, 'insan' anlayışı ile oluşabilmektedir. İnsanların belirli özelliklere sahip olmaları sonucunda, insan hakları oluşturulmuştur. Kişilerin, diğer kişilerden farklılıklarının olması dışında, ortak özelliklere sahip olmaları insan anlayışını oluşturmaktadır.[23]

Münci Kapani, insan hakları doktrinini; 'tabiat hali' ve 'toplum sözleşmesi' olarak iki temel hipoteze dayandırmaktadır[24]. Kapani'nin açıklamasının yanında, genellemelerden yola çıkılarak yapılacak olan insan hakları tanımı için; hak, doğal hukuk, pozitif hukuk kavramlarını açıklamak gerekir.

İnsanlar tarafından oluşturulan doğal hukuk üzerine ortak görüşler meydana gelmiştir. Doğal hukuk tanımlaması için, ideal bir hukuk düzeni tasarlanmaktadır. Pozitif hukuk düzeninin dışında olan doğal hukuk, devletin tanımasına bağlı olarak oluşmamaktadır. Zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın, evrensel bir ölçüdür.[25]

Doğal hukuk teorisinde; olması gereken hukuk sistemlerinin ve yasaların ahlaki yönden meşruiyet taşıması gerektiği, yasaların ahlaki kurallarının dikkate alınarak yapılması gerektiği ve adil olmayan ya da hakları ihlal eden yasaların kaldırılması gerektiğinin ileri sürüldüğü belirtilmektedir[26].

İnsan haklarının korunmasında, doğal hukuk kurallarının yetersizliğinin hakların korunmasında devletin varlığını zorunlu kılmaktadır. Devlet tarafından ortaya konulmuş olan pozitif hukuk aracılığı ile, hakların korunması güvence altına alınmıştır. İnsanlar doğa durumundan, toplumsal hayata geçişlerinde; adalet, güvenlik gibi bazı haklarından vazgeçip; vazgeçilmez olarak gördükleri doğal haklarından yani insan haklarının devletçe güvence altına alınmasını 'toplumsal sözleşme' ile sağlamışlardır. İnsan hakları; doğal haklar olarak, devletten önce var olup doğuştan sahip olunan, insan onurundan türeyen haklar olarak görüldüğünde;

[23]Selda Çağlar, *İnsan Hakları*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul Aralık 2010, s. 16-17.
[24]Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, 6. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 30.
[25]Abdurrahman Eren, *Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması Uluslararası Korunma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü*, 1. Baskı, Turhan Kitapevi Yayınları, Ocak 2007, s. 15.
[26]Cennet Uslu, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri: Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Doktora Tezi), Ankara 2007, s. 20.

hakların devlet tarafından tanınmasına ihtiyaç duyulmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır[27]. Doğal hukukun toplumsal sözleşme ile güvence altına alınıp, devletin sınırlandırıldığı görülmektedir. İnsanların doğum ile birlikte kazandıkları haklar, devlet tarafından anayasalar ile güvence altına alınmaktadır. Devletin var olma sebebi de yine, kişilerin haklarını korumaktır.

İnsan hakları kavramı, pozitif hukukun üstünde bulunmakta ve doğal hukuktan kaynaklanmaktadır. İnsan hakları, özgürlüğün açıklanması, dışa vurulması olarak tanımlanabilir. Konunun en ideal ve geniş kavramı olarak belirtilir[28].

Pozitif hukuk kuralları, süreklilik arz eden ve devlet iktidarına bağlı olarak ortaya çıkan hukuk kurallarıdır. Toplumsal düzenin sağlanması amacıyla, belirli çerçevede devlet tarafından yaptırım uygulanan kurallar olarak belirtilmektedir[29]. Belirli yaptırımları olup, kişilerin belirli kalıplara oturtulmasını sağlayan ve somut biçimde ortaya çıkan kurallardan oluşan yazılı normlar olarak tanımlanabilir[30]. Pozitif hukukun; oluşturulmuş olan kurullara uyulması amacıyla, yaptırımların uygulanması için kurumsal otorite olarak devlete ihtiyacı olduğu belirtilebilir.[31]

Pozitif hukukta, insan hakları ile diğer hakları birbirinden ayıran bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların temel noktası, insan haklarından sorumlu olanın, devlet kabul edilmesidir. Kişilerin, birbirlerine özel taleplerde bulunmaları , özel hakları oluşturmaktadır. İnsan haklarını oluşturan hak talepleri, devlete yönelik yapılmaktadır. Hakkın öznesi olan insan, belirli görevlere sahip iken, hakkın yükümlüsü olan devletin de, görevleri bulunmaktadır.[32]

---

[27]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 19-22.

[28]Hasan Tahsin FENDOĞLU*, Milenyum Türkiye'sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar,* Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No.6, Ankara 2006, s. 23.

[29]Selçuk Özçelik, *Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya 1994, s. 10.

[30]Şeref Gözübüyük, *Hukuka Giriş,* Turhan Kitapevi, Ankara 2003, s. 8-9.

[31]Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Genişletilmiş 3. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara Ekim 2005, s. 17-18.

[32]Krzysztof DRZEWİCKİ,"İnternationalization of Human Rights And Their Juridization"An Introduction to the İnternational Protection of Human Rights, A Textbook, Ed. Raija Hanski and Markku Suksi, İnstitution for Human Rights Abo Akademi University, Turku/ Abo, 1997, s. 27-29.

Pozitif hukukta insan haklarına ilişkin olarak: İnsan hakları devletin tanımasındadır. Yükümlüsü devlettir ve devlet tarafından zora dayanılır. Kişi ile birlikte, özel hukuk tüzel kişileri veya kişi toplulukları, hakkın öznesi konumundadır.

İnsan hakları bazı özellikler taşımaktadır. İnsan hakları, insanların diğer kişilerden ayırt edilmeksizin eşit olarak sahip oldukları haklardır. Doğum ile başlayıp, ölüm ile sonlanan haklar, hiçbir şekilde devredilemez ve kimse tarafından geri alınamaz[33]. Değinildiği gibi, çeşitli özellikleri bulunan insan hakları kavramının, çeşitli tanımlamaları da yapılmaktadır.

İnsan hakları tanımlamasında değerlendirilen, doğal hukuk ve pozitif hukuk bağdaştırması sonucunda ortaya çıkmakta olan insan hakları tanımlaması, genel biçimde ifade edilebilir. İnsan hakları kavramının dinamik olması dolayısıyla, çeşitli tanımlamaları mevcuttur.

Mustafa Erdoğan'a göre; "*İlk bakışta zannedilenin aksine, "insan hakları", itiraf etmek gerekir ki, tanımlanması son derece zor bir kavramdır*."[34] Yapılacak olan genel tanımlamaya göre insan hakları; "*İnsanın, insan olmaktan kaynaklanan hakları"*[35]dır. Bir başka açıdan insan hakları; "*İnsanın, salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür*."[36], tanımlaması yapılmaktadır. "*Şu halde, her kişinin insan olmak sıfatıyla sahip olduğu genel bir ahlaki hak olarak 'insan hakkı', insan kişisinin hak ettiği bir asgari muamele meselesi olarak, her insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün öncelikli bir iddia olarak tanımlanabilir.*"[37]

[33]Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tema 2 İnsan Hakları ve Çocuk Hakları s. 1-2.
[34]Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi., s. 18
[35]Tekin Akıllıoğlu, İnsan Hakları., s. 1.
[36]Mesut Gülmez, *İnsan Hakları ve Korunması: Kavram, Tarihsel Gelişim ve Koruma Sistemlerine Toplu Bakış*, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Egemenlik İnsanındır, TODAİE, Ankara 2001, s. 5.
[37]Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi., s. 21.

Kavramsal olarak insan hakları, kişilerin ana rahmine düşmesi ve doğumu itibariyle kazandıkları haklardır. Devlet ve toplum tarafından, dokunulamayan haklar bütününü ifade etmektedir.[38]

İnsan hakları, devlet iktidarına karşı korunma amacı gütmektedir. İnsan haklarının yaygın tanımları arasında; "*İnsanın, insan olmaktan kaynaklanan hakları...*"[39] ve bir diğer açıdan; "H*angi ulusal, etnik, dini, zümrevi ve ya mesleki topluluktan olursa olsun, her kişinin yalnızca insan olması sebebiyle sahip olduğu değeri korumaya dönük eylem potansiyelinin, başkalarınca tanınmasını ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün ahlaki iddia ya da talep...*"[40] bulunmaktadır.

İnsan hakları değinildiği gibi, ayrım yapılmaksızın herkes için geçerli olan, vazgeçilemez, geri alınamaz ve kişilerin ve devletin sorumluluğunun bulunduğu, temel hak ve özgürlüklerdir[41].

İnsan hakları, devletin saygı duyma yükümlülüğünün bulunduğu bir kavramdır[42]. Kişilerin sahip olduğu hakların, başka bir kişinin hak ihlaline uğraması noktasında sınırlaması yapılmaktadır. İnsan haklarının, başkalarının özgürlüklerini etkilemesi durumunda meydana gelebilecek çatışmalara ve çözümlere özgürlük kısmında değinilecektir.

---

[38]Mehmet Merdan Hekimoğlu, "İnsan Haklarının Tarihsel Prespektif İçerisindeki Gelişimi", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, s. 77.
[39]Tekin Akıllıoğlu, İnsan Hakları., s. 1.
[40]Mustafa Erdoğan, "İnsan Hakları Öğretisine Giriş", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.11/1993, s. 35.
[41]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 33.
[42]Mesut Gülmez, "İnsan Hakları ve Korunması: Kavram, Tarihsel Gelişim ve Koruma Sistemlerine Toplu Bakış, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Egemenlik İnsanındır", *TODAİE*, Ankara 2001, s. 5.

1.1.1. İnsan Hakları ve Özgürlük

Hak ve özgürlük (hürriyet) terimleri hukukun temel kavramları arasındadır. Ancak, aralarında bir takım farklılıklar bulunmaktadır.

Özgürlük, soyut bir kavramdır. Özgürlüğün hukuk tarafından tanınması, özgürlüğün kullanılma biçimini göstermektedir. Toplum, hukuk tarafından belirli bir şekle sokulmaktadır. Hukuk tarafından belirli özgürlük anlayışına göre oluşturulmakta olan toplum, özgürlüğün kullanılma şeklini belirlemektedir. Kişilerin bağımsızlık alanını da oluşturmaktadır. Özel bir alan olan özgürlük, kişilerin bağımsızlık çizgisinin belirlendiği yerdir. *"Özgürlük, devletin durduğu yerde başlar*[43]*."* ve *"Başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilme...*[44]." şeklinde tanımlamaları yapılmaktadır. Özgürlük, bir nevi insanların karşılıklı olarak bağımlı oldukları alanlardır[45]. Karşılıklı olarak diğer bireylerle paylaşılmaktadır. Bu durum da, kısmi özgürlük olarak ortaya çıkmaktadır. Bir bireyin özgürlüğü, başkasının haklarını sınırlamaktadır.[46]

Bu noktada belirtilmelidir ki, kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmadığı durumlarda özgürlük tamamen vardır. Özgürlüklerin kısmen kısıtlanması durumunda, kısıtlanmayan kısım kadar özgürlük bulunmaktadır.

Diğer bireylerin özgürlük alanına girilmesi noktasında, özgürlüğün sınırlandırılması söz konusu olmaktadır. Kişilerin bağımsız ve serbest hareket etmeleri, diğer bireylerin özgürlük alanına girildiği noktada sınırlanmakta ve kısıtlanmaktadır.

Özgürlük, insan davranışlarının niteliğidir. Serbest fiiller olan; seyahat, yerleşme, haberleşme, düşünce, basın gibi çeşitli özgürlüklerin anayasa'da yer alması, kişilerin serbest hareket etme güçlerinin olduğunu kabul etmektedir[47].

---

[43]İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, Afa Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1993, s. 11.
[44]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 11.
[45]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 12
[46]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 11-12.
[47]Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa Ağustos 2001, s. 146, 147.

Muzaffer Sencer özgürlük tanımını; insanların engel, baskı ve müdahale olmaksızın belirli bir eylemde bulunabilmesi, olarak yapmıştır[48].

Kişilere tanınmış olan hakkın, başka bir kişinin hakkını ihlal etmesi noktası yine, özgürlük kavramına dahil olmaktadır.

Değinilmiş olan özellikler sonucunda, kişilerin sahip olduğu hakların asgari nitelikte olduğu söylenebilir. Tanınmış olan haklar, kişilere diledikleri gibi davranma yetkisi vermemektedir[49].

İnsan hakları ile yakın ilişki içinde bulunan özgürlüğün, insan haklarının kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Mustafa Erdoğan'a göre özgürlük; insan haklarının kaynağı olarak kişinin, hayatını kendi tercihlerine göre kurma çabasının keyfi olarak siyasi otorite tarafından engellenmemesi ve eylem olanaklarının kısıtlanmaması, biçiminde ifade edilir.[50]

Bir bireyin özgürlüğünün, başka bir bireyin özgürlük alalına girmesi söz konusu olduğunda, kişilerin hürriyetinin varlığı ya da yokluğu soruları ortaya çıkmaktadır.

Kemal Gözler; "*İnsanın hür olması mı, yoksa hür olmaması mı asıldır?*" sorusunu sormaktadır. İki şekilde açıklanmaktadır: Hürriyetin yokluğu asıldır cevabı verildiğinde, kişinin belli bir fiili yapabilmesi için izin alması gerekir, izin alınmaması durumunda; fiilin yapılma yetkisi bulunmamakta ve hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Önceden izin alınmış fiiller dışındaki tüm fiiller yasaktır. Belirtilen düşünce, otoriter hukuk sisteminde görülmektedir. Ayrıca kişiler, izin verilen eylemler dışındaki fiilleri yapmakta özgür değillerdir. Eylemlerin yapılabilmesi için izin alınmasına ihtiyaç vardır. Eğer özgürlüğün varlığı asıldır cevabı verilirse; bu durumda kişinin belli bir eylemi yapabilmesi için izin almasına gerek yoktur. Kişiler yetkili makam tarafından açıkça yasaklanmış eylemler dışındaki bütün fiilleri izin almaksızın yapabilirler. Belirtilen düşünce, liberal hukuk sisteminde vücut

[48]Muzaffer Sencer, "Hak ve Özgürlük Kavramı", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 14, 1992, s. 3.
[49]Ahmet Mumcu- Elif Küzeci, *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, 3. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 2003, s. 24.
[50]Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi., s. 25.

bulmaktadır. Önceden izin alınmaya ihtiyaç duyulmaksızın kişiler eylemlerini yapmakta özgürdürler. Hürriyet karinesi, özgürlüğün asıl, yasağın arızi olması, liberal hukuk sistemlerinde geçerli olan bir varsayımdır.[51]

Özgürlük karinesinin olması ile kişilerin doğum ile kazandıkları hakların yanında doğuştan kazanılan haklardan olan özgürlük de bulunmaktadır. Kişilerin insan olmaları itibariyle, var olan hak ve özgürlükleri bulunmaktadır. Yetkili makamlarca, anayasa ve kanunlarda belirtilen hürriyetler, kişilerin hak ve hürriyetlerinin yalnızca bir kısmıdır. Belirtildiği üzere, yetkili makamlarca yasaklandığı açıkça belirtilmeyen her fiil serbesttir. Kişilerin özgürlükleri yetkili makam tarafından ayrıca ve açıkça belirtilerek kısıtlanabilir.

Kemal Gözler özgürlük kavramını, iki unsurla tanımlamaktadır. Özgürlük, içeriği itibariyle insan fiilidir. Seyahat, yerleşme, haberleşme, mektup gönderme, basın özgürlüğü gibi farklı alanları bir araya toplamaktadır. Özgürlük içeriği itibariyle hukuki değil, maddi bir kavramdır. Çünkü özgürlük, hukuki bir kavram olarak değerlendirilmeden önce, maddi ve tabii bir kavram olarak var olmuştur. İkinci unsur olarak özgürlük, serbest bir insan fiilidir. Özgürlük, herhangi bir insan fiili değil, serbest bir insan fiilidir. Bir kişinin, belirli bir fiili, baskı altında olmaksızın serbestçe yapıyor olması, kişinin özgür olduğunun ve özgürlüğünün olduğunun göstergesidir. Özgürlüğün, herhangi bir baskıya tabi olmadan, belirli bir fiili yapabilme durumu olarak tanımlanması, özgürlüğün hukuki olmasının yanında, fiziki, sosyal, ekonomik, psikolojik, ahlaki ve benzeri kavramları da içinde barındırmaktadır.[52]

Kişinin herhangi bir konuda zorlama ve kısıtlamasının olmaması, özgürlük olarak tanımlanmaktadır. Değinildiği gibi özgürlük, doğuştan kazanılmaktadır fakat, hukuk düzeni tarafından sınırlanabilmektedir.

---

[51]Kemal GÖZLER, *İnsan Hakları Hukuku,*1. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa Temmuz 2017, s. 141-146.
[52]Kemal GÖZLER, *İnsan Hakları Huk.*, s. 63-64.

1.1.2. Hak ve Özgürlük Ayrımı

Özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmek olarak tanımlanmaktadır. Özgürlük kavramı, hukuk öncesinde düzenlenmiş alanı ifade etmektedir. Hak kavramının ise, hukuk düzeninin tanıdığı ve koruduğu irade ve çıkarlar olduğu belirtilir.[53]

Hak ve özgürlük kavramlarının ayırt edilmesi, hukukun sorunları arasında olup bu kavramların birlikte kullanılıyor olduğu, fakat eş kavramlar olmadığı dile getirilmektedir[54]. Muzaffer Sencer ise, hak ve özgürlüklerin bütünselliğinin zedelenerek aralarında hiyerarşi ayrımı gözetmenin sakıncalı olduğunun bir gerçek olduğu görüşünü kabul etmektedir[55].

Özgürlük ve hak kavramları arasında, bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Özgürlük soyut, hak ise somut bir kavramdır. Hak, özgürlüğün uygulanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Haklar, somut durumlarda ileri sürülebilir. Özgürlüklerin gerçekleşmesi için, başkaların veya devletin bir şey yapmaması gerekir. Özgürlük, kişinin kendi eylemleri ile oluşmaktadır. Diğer kişilerin ve devletin hak sahibi lehine gerçekleştirilmiş bir takım işlerde bulunması gerekir. Hakkın yerine getirilmesini sağlayan fiil, hak sahibinin değil, başka kişilerin veya devletin fiili olmaktadır.[56]

İbrahim Ö. Kaboğlu'nun görüşü de yine, Kemal Gözler'e benzer niteliktedir. Özgürlük bir hak'tır, fakat tüm haklar özgürlük olarak nitelendirilemez. Özgürlük, herkese tanınmış insan hakları olarak belirtilebilir. Yetkili makamlarca oluşturulan, hukukça yasaklanmamış olan şeyler yasal ve serbesttir. Özgürlük, başkasına karşı öne sürülebilen haklara sahip olmaktır. Hak, biçimi oluşturur. Özgürlük ise, biçim ile ifade edilir. Özgürlüğün gerçekleşme aracı olarak, hak kullanılmaktadır. Özgürlük, fiili yani somutlaşmış durumu ifade etmektedir. Kişinin

---

[53]Hasan T. Fendoğlu, Milenyum Türkiye'sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 6, Ankara 2006, s. 18.
[54]Muhlis Öğütçü, "Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar", https://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz7-ozel/pdf/ogutcu19.pdf, s. 558.
[55]Muzaffer Sencer, a.g.m., s. 6.
[56]Kemal Gözler, Anayasa Huk., s. 147.

kendi iradesi doğrultusunda yapma ya da yapmama yetkisine sahip olması, onun özgürlüğünü belirtmektedir. Özgürlük, bireyin sahip olduğu olanaklar, tanınan yetki, bağımsızlık ve iktidardır. Birey'e, bireysel güç ve ayrıcalıklar veren özgürlük, haktan çok iş yapabilme gücü üzerinde kimsenin yetkiye sahip olmadığı bir bağımsızlık ayrıca serbestlik olarak ifade edilebilir. Özgürlük, tüm hakların temelidir. Hak ise hukukça tanınmış yetkilerdir. Genel bir ifade ile hak ve özgürlük açıklanmak istendiğinde, özgürlük; yapabilmek, hak; istemektir.[57]

Hak ve özgürlük kavramı bazen aynı anlama gelmektedir. Özgürlük kişilere verilmiş olan bir haktır. Hak, yalnızca özgürlük ile gerçekleşebilir. Hak; özgürlüğün temeli iken, özgürlük; hakkın gerçekleşme vasıtasıdır. Hak, özgürlükten daha kapsamlı olmakta, hak ve özgürlük hukukun yapı taşı olmaktadır. Bazı görüşlere göre özgürlük; soyut bir kavram iken, hak; bunun somut hale gelmiş biçimidir. Her özgürlük hakka dayalı olmakta ve yasa ile belli edilmektedir[58]. İnsan hakları ve özgürlükler bir bütün oluşturmakta ve birbirlerinden ayrılmamaktadırlar. Özgürlükler var olmadan, temel haklardan söz edilemez. İnsan haklarının olmaması durumunda, özgürlüğün anlamı olamayacaktır. Özgürlük, insanın doğuştan sahip olması gereken temel bir hak olup; hak ve özgürlüklerin iç içe geçmiş olması, insanlık olgusunun önemini ortaya koymaktadır.[59]

Kaboğlu, hak ve özgürlük ayrımını iki farklı açıdan değerlendirmektedir. Açıkladığı ilk anlayışa göre, özgürlüğün; bir eylemi yapma veya yapmama, belirli bir şekilde davranma veya davranmama gücü olarak ortaya çıktığını, devlet tarafından belirlenen herhangi bir hukuksal buyruğa bağlı olmama olgusunda kendisini gösterdiğini belirtir. Hak kavramının ise; daha geniş bir anlamı kapsadığı, yapma biçimindeki bütün yetilere uygulanabildiği ölçüde özgürlük kavramını içine aldığı belirtilmiştir. Fakat, herhangi bir şeyin devletten veya onun aracılığı ile kimi özel kişilerden isteme yetkisi olarak düşünülmesi durumunda hak kavramını aştığı belirtilmektedir. Hak ve özgürlük ayrımında, özgürlük; kullanılması için başkasının

[57]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 12-13.
[58]Hasan T. Fendoğlu, Milenyum Türkiye'sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları,No.6, Ankara 2006, s. 21-22.
[59]Anıl Çeçen, *İnsan Hakları,* 3. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara Ekim 2000, s. 65.

edilgen kalması yeterli olan, yani başkasının herhangi bir edimde bulunmasını gerektirmeyen, kişinin kişisel davranışını kendisinin seçtiği, kendi kaderini çizme yetkisi olarak belirtilirken, haklar; başkalarına veya topluluğa olumlu bir davranışı kabul ettirme erkleri olarak ifade edilir. Bir diğer bakış açısına göre, her hakkın hemen hemen bir özgürlüğe denk düştüğü belirtilmektedir. Hak ve hürriyetin tek bir hukuki gerçeğin iki farklı yönü olduğu üzerinde durulmuştur. Özgürlük bir haktır ve hak, özgürlükle gerçekleşmektedir. Hak olmadan özgürlük, özgürlük olmadan da hak olmamaktadır. Birbirlerini tamamlayan parçalardır. Hak, hürriyetin temeli; hürriyet ise hakkın gerçekleşme vasıtasıdır. Özgürlük, geniş kapsamlı ve soyut, hak ise bunun somutlaştırılmış biçimidir. Haklar doğrudan ya da dolaylı olarak özgürlüklere bağlıdır. Özgürlük tüm hakların ortak kökeni iken; hak yazılı hukuk belgeleriyle yasalarla özgürlükleri sağlamak için kişiye tanınan yetkilerdir. Her özgürlük ondan yararlananlar için bir hak ise de, her hak özgürlük değildir.[60]

Kişiler, özgürlüklerini doğum ile kazanmaktadırlar. Haklar ise, sonradan kazanılan ve yetkili makamın kişilere vermiş olduğu, çerçevesini belirlediği bir kavramdır. Özgürlüklerin de haklar gibi sınırlandırıldığı noktalar bulunmaktadır. Kişilerin sahip oldukları özgürlüğün, bir diğer kişinin özgürlük alanına girmesi durumunda sınırlandırılması gerekir. Kişi iyi olanı ve olması gerekeni kendisi için dikkate alırken bir diğer kişinin hakkını ihlal edebilmekte ve özgürlüğünü kısıtlayabilmektedir. Kullanılması açısından, hassas bir noktada bulunan hak ve özgürlük kavramları, suç unsurunun oluşmasına sebep olabilmektedir.

Kişilerin yeterli hak ve özgürlük bilincine sahip olmaları, sorumluluk duygularının artmasını ve üzerine düşen görevleri yerine getirmelerini sağlayıp toplum düzeninin ayakta durmasını sağlamaktadır. Kişilerin üzerine düşen görevi yerine getirmeleri ve toplumun iyileşmesi için katkı sağlayıp çaba harcamaları, insan haklarının toplumsal temelini ve güvencelerini sağlamlaştırmaktadır. Kişilerin bu tür

[60]İbrahim Ö. Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 8, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır Nisan 1989, s. 14-15.

çabaları ile toplumun üyesi olan bireyler, daha fazla hak ve güvenceye sahip olabileceklerdir.[61]

Kişilerin sahip olduğu haklar eşittir. Bu durumda; "*İnsan olmanın vazgeçilememesi, kaybedilememesi cezalandırmayla geri alınamaması sebebiyle, insan hakları dokunulmazdır. En zalim işkenceci de, en kötü durumdaki kurban da hala insandır.*"[62] Kişilerin işlemiş oldukları suçlar dolayısıyla, cezalandırılmaları ve her ne sebepten olursa olsun CİK'lerde bulunmaları, onların insan dışı bir varlık olarak görülmelerini geçerli kılmamaktadır.

1.1.3. İnsan Haklarının Sınırlandırılması

Denilebilir ki, hiçbir toplumda sınırsız bir hürriyet yoktur. Sınırsız bir hürriyetin olması durumunda anarşi ve sonucunda hürriyetsizlik doğacaktır. Hürriyetlerin var olabilmeleri, kişiler açısından bir değer ifade edebilmesi için sınırlarının belirtilmesi, kullanılma yol ve yöntemlerinin gösterilmesi ayrıntılı kurallarla çerçevelendirilmesi gerekir. Hürriyetlerin düzenlenmesi gerekir.[63]

Herkesin her istediğini yapabildiği bir toplumda, ortaya çıkacak bir kargaşa mevcuttur. Toplumda, sınırsız özgürlüğün yaşanması imkânsızdır. Mutlak özgürlük kavramının, toplum hayatı içinde kullanılması imkânsızdır. Belirtmek gerekir ki, devletin ve toplumun var olabilmesini ve sürekliliğini sağlamak için özgürlükleri sınırlandırmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Özgürlüklerin sınırlandırılması zorunluluğunu, geniş özgürlük anlayışına sahip olan rejimler de tanımıştır. Kamu düzeninin sağlanması için, özgürlüklerin düzenlenmesi gerekli görülmektedir. Kamu düzeni ile kişi özgürlükleri arasında dengenin kurulması gerekir. Düzenin kurulabilmesi için, her şeyden önce toplum düzeninin var olması gerekir. Üzerinde durmak gerekir ki; kamu düzeni, özgürlüğün varlığı için vazgeçilmez bir unsurdur.[64]

Özgürlüklerin sınırlandırılması, toplum hayatının ve kamu düzeninin oluşturulması açısından gereklidir. Ayrıca belirtilmelidir ki, özgürlüklerin

[61]Anıl Çeçen, İnsan Hakları., s. 33.
[62]Selda Çağlar, İnsan Hak., s. 17.
[63]Münci Kapani, Kamu Hür., s. 217.
[64]Münci Kapani, Kamu Hür., s. 229.

sınırlandırılması, kişilerin menfaatleri açısından önemlidir. Kişilerin, hak ve özgürlüklerinin nerede başladığını ve nerede bittiğini bilmesi gerekir. Kişilerin belirtilen sınırlar çerçevesinde hak ve özgürlüklerini kullanmaları, başkalarının özgürlük alanlarına girilmesini engelleyecektir. Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması için yapılacak olan düzenlemeler, yasama organlarınca yani kanun yolu ile yapılmaktadır.

Sınırlandırmanın ölçütü noktasında, ilk ve temel esas olarak; özgürlüğün asıl, sınırlamanın istisna olduğu belirtilmelidir. Özgür toplumlarda, açıkça yasaklanmayan her şeyin yapılmasının serbest olması gerekir. Belirtilen ifadenin tam tersinin olması, yapılmasına açıkça müsaade edilmeyen her şeyin yasak olması durumunda (totaliter sistemler), özgürlükten söz etmek imkânsızdır. Toplumsal yapıda özgürlüğün sınırlandırılmasında 'amaç' önemlidir. Özgürlüğün sınırlandırılmasındaki zorunlu sebepler, sınırlandırmanın amacını teşkil etmektedir. Genel bir ifade ile özgürlük, toplum hayatının bozulmamasını sağlamak ve herkesin yararlanmasını mümkün kılmak amacı ile sınırlandırılabilir.[65]

1982 Anayasası'nda hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağı ve sınırlamanın nereye kadar yapılabileceği hakkında bilgi verilmektedir. Temel hak ve özgürler, özlerine dokunulmaksızın ve Anayasada belirtilen sebeplerle ancak kanun yolu ile sınırlandırılabilir. Yapılan sınırlandırmalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz (md.13). Anayasanın belirtilen maddesi, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve güvence altına alınması açısından temel öneme sahiptir. Anayasada yer alan tüm hak ve özgürlüklerin yasa koyucu tarafından, hangi ölçütlerin göz önüne alınarak sınırlanabileceği ortaya koyulmaktadır. Sınırlama ölçütleri olarak; sınırlamada hak ve özgürlüğün düzenlendiği maddede yer alan özel sebeplere bağlılık; yalnızca yasayla sınırlama; Anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk; hak veya özgürlüğün özüne dokunma yasağı; demokratik toplum

[65]Münci Kapani, Kamu Hür., s. 233.

düzeninin gereklerine uygunluk; ölçülülük ilkesine uygunluk; Laik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk belirlenmiştir.[66]

Hak ve özgürlüklerin kullanımının sorumsuzca olması, diğer kişilerinin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine ve kamu düzeninin bozulmasına sebep olabilir. Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi kişilerin hak ve özgürlerinin kullanımına sınırlamaların getirilmesi, toplum düzeninin korunması ve dengenin kurulması açısından önemlidir. Savaş, seferberlik, şiddet olayları, deprem, salgın hastalıklar gibi olağanüstü hallerde, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının boyutu artmaktadır. Bu noktalarda hak ve özgürlüklerin kullanımı askıya alınabilir yani durdurulabilir. AİHM'in 15. maddesinde; yukarıda belirtilmiş olan tehlike hallerinin olması durumunda, durumun gerektirdiği ölçüde aynı zamanda uluslararası hukuk ile meydana gelen şartlara aykırı olmadan, tedbirler alınabilir. Anayasa'nın 15. maddesinde de AİHS'i destekler nitelikte hükme değinilmiş, hak ve özgürlüklerin olağanüstü hallerde durdurulabileceği, ancak bunun için savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerden birinin olması; uluslararası hukuktan meydana gelen yükümlülüklerin ihlal edilmemesi; ölçülülük ilkesine uyulması; Anayasa'daki sert çekirdek haklara hiçbir şekilde dokunulmaması; kişilerin maddi ve manevi bütünlüğüne dokunulmaması; din, vicdan, düşünce ve kanaatini açıklamaya zorlanmaması; kişilerin suçlarının mahkeme tarafından saptanıncaya kadar suçlu sayılmaması, belirtilen şartlarına uyulması gerektiği öngörülmüştür.[67]

Ceza infaz kurumları, hükümlüler açısından kişilerin ıslah edilerek topluma kazandırılmalarını, tutuklular açısından ise tedbir ve koruyucu nitelik taşıyan, disiplin ve güvenliğin ön planda olduğu kamu kurumlarıdır. Fiziki olarak; bina, personel, mevzuat, bütçe, araçlar, demirbaş ve hükümlü ve tutuklular CİK'lerin unsurlarını oluşturmaktadır. Bina, personel, mevzuat, bütçe, araç gereçler ve demirbaşlar, hükümlülerin insan haklarına uygun olarak topluma kazandırılmalarını amaçlamaktadırlar. Tutukluların ise, güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadırlar.

---

[66]Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2013, s. 23-24.

[67]Samet Can Aslan, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve durdurulması", *Hukukiblog,* 13 Mart 2018, https://hukukiblog.com/kamu-hukuku/temel-hak-ve-hurriyetlerin-sinirlandirilmasi-ve-durdurulmasi/ .

CİK'ler, özgürlüklerin tamamen kaldırıldığı yerler değildir. Özgürlüklerin, belirli bir disiplin altına alınarak sınırlandırıldığı yerlerdir. CİK'ler, özgürlükleri kısıtlanan tutuklu veya hükümlülerin, makul ve insani koşullar altında tutularak topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamaktadır.[68]

İnsan haklarının korunması, teoride ve uygulamada dikkate alınan konular arasındadır. Ulusal ve uluslararası alanda insan hakları hukuku geliştirilmiş olup, insan haklarının korunması hem ulusal hem de uluslararası alanı ilgilendirmektedir. Her iki alanın da temelini, insanın korunması oluşturmaktadır.

İnsan haklarının korunması, korumayı sağlayan normlar ve kurumsal yapı olarak ayrılır. Normatif yön, hakların pozitif hukuk içinde tanınması, uygulanabilmesi için düzenlenmesi ve sınırlandırılması konularını içermektedir. İnsan haklarına yer veren her hukuk kuralı, hakkın sahibi açısından koruma alanı sağlamaktadır. İnsan haklarının korunmasında normatif çerçeveyi; hakkın norm alanı denilen, koruma alanının tanınması, düzenlenmesi ve sınırlandırılması oluşturmaktadır.[69] Hakların hukuk tarafından korunması, norm alanını oluşturmaktadır. Önceki bölümde belirtilmiş olduğu gibi, değişen ve gelişen bir yapıya sahip olan insan hakları kavramı, bu alanda da dinamik etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

İnsan hakları, değişen toplumsal yapıya bağlı olarak sürekli yenilecektir. Bu noktada norm alanının belirlenmesi de süreklilik arz etmekte olup, insan hakları hukukunun dinamik yapısını göstermektedir. Hakkın, norm alanına ilişkin hususlardan bazıları, tanıma kapsamında öncelikle kurucu iktidar tarafından belirlenmektedir. Siyasi iktidarlara da yasal çerçevede norm alanının belirlenmesinde takdir yetkisi sınırsız kabul edilmemekte; hakkı düzenleyen belgede olduğu gibi, hakkı tanıyan belgenin diğer hükümleri ile sağlanan ek güvenceler getirilmektedir.[70]

---

[68] Hapishane Kitabı, Ahmet Taşkın, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personelinin Eğitimi, Kitabevi yayınları, İstanbul, Mart 2005, s.402-403)

[69] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 92.

[70] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 95.

İnsan hak ve özgürlükleri konusunda dikkate alınması gereken, hak ve özgürlüklerin kurumsal alandan çıkıp, uygulama alanına girmesi ve etkili bir güvence sistemine kavuşturulmasıdır.[71] Böylece, insan hakları devlet tarafından güvence altına alınmış olacaktır. İnsan hak ve özgürlüklerinin güven çerçevesinde kullanılması sağlanacaktır.[72]

Herkesin her istediğini yapabildiği bir toplumda, kargaşanın olmaması imkansızdır. Sınırsız hürriyetin sosyal çevre içinde gerçekleşmesi mümkün değildir. Mutlak hürriyet kavramı, toplum ve devlet hayatı içinde yer alamaz, çünkü bu kavram anarşiktir. Devletin ve toplumun sürdürülebilirliğini sağlamak için, hürriyetlerin sınırlandırılması zorunluluk halini almıştır.

1.2. İnsan Haklarının Korunması

İnsan haklarının devlet tarafından tanınması ile, insan hakları güvence altına alınmaktadır. Hak ve özgürlüklerin devlet tarafından tanınması ile bağlayıcılık meydana gelmektedir. Devletin, tanıma ile meydana gelen bağlayıcılığının dışında, kişilerin de, bağlayıcılık gücü bulunmaktadır. Devletin ve kişilerin, insan hakları tarafından sorumluluğunun olması, bağlayıcılığı güçlendirmektedir. Böylece insan hakları kurallarının uygulanması hukuki bir zorunluluk niteliği taşımaktadır. Kuralların devlet tarafından, kişilere yönelik ihlal edilmesi, uluslararası sorumluluklar meydana getirmektedir. Devletin, kişilere verilmiş olan insan haklarını tanıması, yükümlülüklerini yerine getirmesini gerektirmektedir. Böylece tanınan insan hakları, somut niteliğe kavuşup, hukuksal geçerliliğini arttıracaktır.[73] İnsan haklarının tanınıp güvence altına alınması ile, hakların korunmasının sürekliliği sağlanmalıdır.

Hakların korunmasında, genel olarak hukuki, biraz daha özele indirgendiğinde yargı yoluyla korunma akla gelmektedir. Haklar, hukuki - yargısal yolun dışında siyasi ve idari yollardan da korunabilirler. Hakların korunması, pozitif

---

[71]Feyyaz Gölcüklü-A. Şeref Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,* Turhan Kitapevi, Ankara Ekim 1994, s.2.
[72]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s.11.
[73]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 95.

hukukun insan haklarına uygun hale getirilmesini; kamu görevlilerinin (polis, jandarma) insan hakları bilinciyle donatılmasını; yargı mercilerinin, insan haklarını incelikli olarak yorumlayıp uygulamalarını gerektirir.[74]

İnsan haklarının korunma ve geliştirilmesinde devlet sorumlu olmaktadır. Ülkede bulunan kişilerin insan hakları bilinci ile yetiştirilmesi teori ve pratikte devlet tarafından sağlanması gerekir.

Toplumsal barışın sağlanması, insan haklarının korunması ve geliştirilmesiyle mümkündür. Bu noktada yapılması gereken, temel hak ve hürriyetlerin devlet tarafından güvence altına alınmasının ardından, insan hak ve hürriyetlerinin vatandaşlara öğretilmesi, tanıtılmasıdır. Yapılması gereken bu bilinçlendirmenin ihlali durumu da, kişilerin insan haklarını bilme hakkından yoksun bırakılması anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet yine, insan hakları konusunda iyi bir uygulayıcı olmalı, uygulamadan doğan yanlış ve kısıtlı sapmaların insan haklarına zarar vermesi engellenmelidir.[75]

Nitelikleri gereği, devlet karşısında ileri sürülen haklar olan insan hakları, genellikle devlet tarafından ihlal edilir. İnsan haklarının korunması, öncelikle devletin önde gelen yükümlülüklerindendir. Devletin insan haklarını koruması, bu hakları kendisinin ihlal etmemesini ve kendi yetki alanı içinde bulanan kişi ve grupların ihlal etmesine de izin vermemesini gerektirmektedir.[76]

İnsan hakları devlet tarafından tanınıp, yine aynı devlet tarafından korunması gereken haklardır. Ve yine insan haklarının devlet tarafından tanınması ulusal anlamda en önemli noktadır.

Tanıma, devlet açısından kurucu bir etkiye sahiptir. İnsan haklarının uluslararası hukuk ya da ulusal hukuk aracılığı ile tanınması, devleti bağlayıcı kılmaktadır. Böylece Devlet, tüm hukuksal işlemlerinde insan haklarını esas alacağını taahhüt etmiş olmaktadır. Devlet tanıdığı insan haklarına uluslararası hukuk

---

[74]Mustafa Taşkesen, a.g.e., s. 113.
[75]İsmail Doğan, *Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temelleri,* 6. Baskı, Pegem Yayıncılık, 2007, s. 269.
[76]Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi., s. 245.

kapsamında uymak zorunda olup, ulusal hukuk kapsamındaki tüm işlemlerinde de insan haklarını esas almak durumundadır.[77]

İnsan hakları hukukunun ortaya çıkış sürecinde, ulusal ve uluslararası düzeydeki hukukileşme süreci etkili olmuştur. Uluslararası düzeyde oluşturulmuş, kabul edilmiş olan kişi hak ve özgürlüklerinin devlet tarafından kişilere verilmesi, insan haklarının korunmasının devletin öncelikli görevi olması, bu hakkın devlet tarafından ihlal edilemez olduğunu göstermemektedir. Her devletin, insan haklarını koruma sorumluluğu farklılık göstermektedir. Ulusal düzeydeki kişi hak ve özgürlüklerinin temelinde, uluslararası alanda oluşturulmuş olan insan hakları belgelerinin olması ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesine bütünlük sağlarken; bu iki alanı insan haklarının korunması noktasında birleştirmektedir.

Devlet ve insan hakları kavramları birbirlerini tamamlarken aynı zamanda birbirleriyle de çelişmektedirler. İki kavram arasındaki ilişkinin çift yönlü olması nedeniyle, devlet ve insan hakları bağlantısında son derece dikkatli olunması gerekmektedir.[78]

İnsan haklarının korunmasının temel çerçevesi, devlet düzeyindeki korumadır. Devletin insan haklarını koruması, hem kendisinin ihlal etmemesini hem de kendi yetki alanı içindeki kişi ve grupların ihlal etmesine izin vermemesini gerektirir.[79]

Değinildiği gibi, insan haklarının korunması devletin temel görevlerinin başında gelmektedir. Devlet insan hakları ile korunan temel değerlere yönelik kişi ve gruplardan gelecek saldırıları önlemek ve müeyyidelendirmek ile yükümlüdür.[80] İnsan haklarının korunmasında görevli tek organ devlettir. Kişi ve gruplar tarafından hak ihlallerinin gerçekleştiriliyor olması, devletin sorumluluğundadır. Devletin, kişi

[77]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 96.
[78]Anıl Çeçen, a.g.e., s. 93.
[79]Coşkun Açık, *Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye Örneğine Eleştirel Yaklaşım*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s. 8.
[80]Mustafa Taşkesen, a.g.e., s. 24.

hak ve özgürlüklerini korumadaki yetersizliği, ihmali, insan hakları ihlali olarak nitelendirilebilir.

İnsan hakları hukukunda devlet, iki farklı görev üstlenmektedir. İlk olarak, insan hakları ihlallerinde devletin sorumlu olması söz konusudur. Diğer yandan, devletin sorumlu olduğu ve buna rağmen meydana gelen ihlaller yine devlet tarafından giderilmektedir.[81] İhlallerin ortadan kaldırılmasında oluşturulmuş olan koruma mekanizmalarında devlete bağlı olan UİHK'da, uluslararası koruma mekanizmaları ile güçlendirilmiştir.

"*Gerçekten de, uluslararası insan hakları standartlarının ulusal platforma aktarılmasında köprü işlevi görebilecek olan UİHK'ler, ulusal koruma mekanizmaları ile uluslararası koruma mekanizmalarının eşgüdüm içinde çalışmasını gerektirmekte, bu yöndeki ortaklaşa çaba, insan haklarının korunma düzeyini arttırmaktadır.*"[82]

İnsan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi, her devlete özgü nitelikler taşıyıp, evrensel özelliklere sahiptir.

İnsan haklarının korunması, ulusal ve uluslararası işbirliği ile daha etkin hale getirilmektedir.[83] İnsan hakları öncelikli olarak, ulusal alanda korunmaktadır. Ulusal alanda oluşturulmuş olan koruma sistemlerinin ardından bir diğer koruma yöntemi olan uluslararası koruma mekanizmasına dayanmaktadır.[84] Uluslararası hukukun iç hukuktaki statüsü, iç hukuk tarafından belirlenir. Ulusal korumanın oluşturulmasının ardından, uluslararası koruma oluşturulmakta ve sınırları iç hukuk statüsüne dayandırılmaktadır.[85]

Ulusal anlamda insan haklarının korunması, anayasalarla sağlanmaktadır ve insan haklarının korunmasının temelini ulusal koruma oluşturmaktadır. Ulusal

[81]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 293.
[82]Hakan Sabri Çelikyay, *İnsan Hakları,* "Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye",1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul Aralık 2010 s. 447.
[83]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 111.
[84]Abdurrahman Eren, a.g.e.,s. 78.
[85]Halil Kalabalık, İnsan Hakları Huk., s. 309.

koruma birincil, uluslararası koruma ikincil faktördür. Uluslararası hukuk, ulusal korumaya ilişkin kuralları belirleyerek, ulusal korumanın belirli standartlara ulaşmasını sağlamaktadır. Ulusal koruma anayasaların yanında, bölgesel ve evrensel korumalar sağlamaktadır.

Ulusal korumanın, insan haklarının korunmasında esas olması noktasında önemli faktör olarak ortaya çıkan, uluslararası korumanın devletlerin iç işlerine haksız müdahale edebilme riskinin bulunmasıdır. İnsan haklarını koruma mekanizmaları, andlaşmalar ve bireylerin haklarını koruma gerekçesi ile devletlerin egemenlik alanlarına müdahale edebilme olanağı bulmaktadır. İnsan hakları hukuku ile, klasik devletler hukuku anlayışındaki devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi aşılmaktadır.[86] Bu durum, belirli bir gruba ait olan üye ülkelerin devletlerin iç işlerine müdahalesini meydana getirebilmektedir. Bu noktada, ulusal korumanın temel olması dış müdahalelerin etkisini azaltırken, ulusal korumanın yetersiz olduğu durumlarda uluslararası müdahalenin aktif olarak etkisini göstereceği kabul edilebilir.

İnsan haklarının korunmasının bir diğer faktörü olarak, iç hukuk yollarının tüketilmesi esas alınabilir. Uluslararası koruma mekanizmalarına başvuru koşulları arasında bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35. maddesi gereğince; 'iç hukuk yollarının tüketilmesi' kuralının yerine getirilmesinin ardından başvuruda bulunulabilir. Fakat, iç hukuk yollarının tüketilmesi, şikayet konusu bağlamında, ilgili devletin ulusal mevzuatında düzenlenmiş olması halinde, aranacak koşul olup; böyle bir hukuk yolunun bulunmaması durumunda bu koşulun aranması durumu da söz konusu olmamaktadır[87].

İnsan hakları korunması açısından devletler, uluslararası sözleşmelere taraf durumundadır. Birden fazla insan hakları sözleşmesine taraf olunması ile olumlu ve olumsuz olmak üzere farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Getirilmiş olan hükümlerden, kişilerin lehine olan hükümler uygulanmaktadır.[88] Ayrıca,

[86]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 113.
[87]Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 8. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul Aralık 2012, s. 706.
[88]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 115.

belirtilmelidir ki; devletlerin birden fazla sözleşmeye dahil olması ve yeni sözleşmeler kabul etmeleri, ulusal korumanın standardını düşürmemektedir[89]

Kamu düzenini sağlamak amacı ile devletler, insan hakları alanlarına olağan ve olağanüstü hallerde müdahale edebilmektedir. Toplumsal düzenin korunması amacıyla devletler, kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale edebilme yetkisine sahiptirler. Bir diğer açıdan, kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale edilmesi durumunda, ulusal ve uluslararası koruma mekanizmaları denetimler yapmaktadır.

İnsan hakları hukukunda, olağan üstü rejim istisna kabul edilip geçici hallerdir. Olağan rejim kural kabul edilirken, süreklilik arz etmektedir. Toplumsal düzenin korunması, olağan hallerde sağlanması gereken önlemlerle olmalıdır. Fakat, olağanüstü hallerin varlığı durumlarıyla karşılaşıldığında, toplumsal düzenin sağlanabilmesi için birtakım önlemler de alınmalıdır. Alınacak olan önlemler hukukun gerektirdiği ölçülerde olmalıdır.

Bireyler, hukukun kendilerine tanıdığı hakları dürüstlük içinde kullanırlarken, hukukun genel ilkeleri arasında sayılan hakkın kötüye kullanılmaması kuralına da bağlıdırlar. Bu durumda belirtilebilir ki, hukuka aykırı her davranış hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilmez. Kişilere tanınan hakların dürüstlük kuralına aykırı kullanılması, başkalarının hakkının ihlal edilmesi gibi durumlarda, hukukun kişilere vermiş olduğu meşru hakkın ihlal edilmesi söz konusu olup, hakkın kötüye kullanılması durumu ile karşılaşılmaktadır. Belirtilen yasak ile, kişilerin kendilerine tanınmış olan haklarından yararlanarak, başkalarının zarar vermeleri önlenip, verilen hakkın korunması amaçlanmıştır. Belirtilmiş olduğu gibi, haklar; ulusal ve uluslararası andlaşmalarla işbirliği çerçevesinde korunmaktadır.

Uluslararası koruma mekanizmalarına başvurularda, bir uluslararası koruma mekanizması tarafından incelenmiş veya incelenmekte olan yeni bir olay, kanıt içermemesi durumunda bir daha incelenmeye kabul edilmemektedir. Bu ilke koşut başvuru yasağı olarak geçmektedir. Ayrıca bu ilke ile, koruma mekanizmalarının gereksiz yere aynı konu ile meşgul olmalarının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bir

[89]Abdurrahman Eren, a.g.e., s.118-119.

koruma organına yapılmış başvurunun, başka bir koruma organına yaptığı denetimin niteliğidir. İkinci başvurunun yasak olması için, daha önce başvuruda bulunulmuş olan makamın, uluslararası soruşturma ve çözüm organı niteliğinde olması gerekmektedir. Önleyici denetim yapan ve hak ihlalinin esasını soruşturup çözüme bağlama yetkisi olmayan bir koruma organına başvuru yapılması durumunda ise, ikinci bir başvuru yapılması mümkündür.[90]

Küreselleşme, iletişim araçlarındaki gelişme ile evrensel bir boyut kazanmıştır. İletişim araçlarının kullanımının genişlemesi ile, insan haklarının gelişimine katkı sağlanmıştır. İnsan haklarının ulusal ve uluslararası alanda tanınmasının yanı sıra korunması için, duyarlılığın iletişim kanalı ile arttırılması sağlanmalıdır. Devletlerin önemi, insan haklarına duyduğu saygı ile artmaktadır. Uluslararası koruma mekanizmalarının insan haklarının ihlal edilmesinin ardından devreye girmesi dışında, iletişim kanallarının kullanılarak, insan hakları bilincinin geliştirilmesi, saygının arttırılması ve olası ihlal ihtimaline karşı önlemlerin alınması yolunda adımlar atılması amaçlanmalıdır.[91]

İnsan haklarının gelişiminde benzer görüşü benimsemiş olan İoanna Kucuradi; kişilerin insan olduklarının unutulmaması gerektiği ve herkese verilecek bir eğitimin olması gerektiği, üzerinde durmaktadır[92].

Değinilmiş olduğu üzere, insan haklarının korunması, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde sağlanmaktadır. Devlet faktörü, ulusal hukuk açısından belirleyici olmaktadır. Uluslararası örgütler bakımından ise, uluslararası hukuk etkili olmaktadır.

Uluslararası örgütler içinde, tüm dünya devletlerine açık olan evrensel örgütler bulunmaktadır. Bunun dışında belli devletlerin dahil olduğu örgütler de

---

[90]Mustafa Burak Çelebi, *İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması ve Birleşmiş Milletler Sistemi*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012, s. 40.

[91]Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar-Rıfat Murat Önok, *İnsan Hakları El Kitabı,* 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara Eylül 2006, S. 47-51.

[92]İoanna Kuçuradi, "Human Rıghts İnsan Hakları", *T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1,* İstanbul 2011, s. 21-22.

mevcuttur. Bu durum sonucunda, uluslararası koruma mekanizmaları iki bölüme ayrılmıştır. Biri, hiçbir ayrım gözetmeksizin herkesi kapsayan evrensel örgütler, diğeri ise, yalnızca belirli bölgede yer alan ve belirli ülkelerin dahil olduğu bölgesel örgütlerdir.[93]

CİK'lerde, hükümlü ve tutuklu olarak bulunan kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakılması sonucunda, meydana gelebilecek insan hakları ihlallerinin önüne geçebilmek adına, insan haklarının korunması açısından devlet tarafından alınmış olan bir takım önlemler bulunmaktadır.

Kişilerin, özgürlüğünden yoksun bırakılarak CİK'lerde kalmaları, onların yalnızca özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarını, hapsetme koşullarına ek olarak yeni bir cezalandırmaya gidilemeyeceğini göstermektedir. Kişilerin bulundukları kurumlarda insan hakları ihlaline ya da insanlık onuruna aykırı bir davranışla karşılaştıklarını düşünmeleri durumunda, yasal yollara başvuruda bulunmaları açık bırakılmıştır.[94]

İnfaz Hakimliği Kanunun 5. maddesi gereğince, hükümlü ve tutukluların CİK'lerde bulundukları süre içerisinde; kanun, tüzük, yönetmelik hükümleri ile kullanabilecekleri haklara erişimleri engellendiğinde sırası ile; infaz hakimliği, Ağır Ceza Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi ve AİHM'e başvuru hakları bulunmaktadır.[95] Özgürlüğünden yoksun kalan kişilerin, haklarının ihlal edilmesi durumunda, kanun yollarının açık olduğu belirtilmelidir. Kanun yollarına başvurma bireysel olabileceği gibi, kişinin yakınları tarafından da yapılabilirken, izleme kurulları tarafından da yapılabilmektedir.

Peki, hakları nasıl güvence altına alınır? Sorusu akla geldiğinde, başlıca üç tür güvenceden söz edilebilir. Birincisi, anayasal kurum ve kurallar iken, ikincisi

[93]Mustafa Burak Çelebi, *İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması ve Birleşmiş Milletler Sistemi,* (Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisansa Tezi), Konya 2012, s. 41.
[94]Mustafa Eren, *Mahpus Hakları El Kitabı*, 1. Baskı, TCPS Kitaplığı, İstanbul Mart 2015, s. 8.
[95]Mustafa Eren, Mahpus Hakları., s. 105.

uluslararası güvence sistemi, son olarak da hak ve öznelerinin özgürlüklerine sahip çıkabilme olanağıdır.[96]

1.3. İnsan Haklarının Korunması Açısından Ulusal İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları / Ulusal İnsan Hakları Kurumları

İnsan haklarının korunması öncelikle ulusal anlamda sağlanmaktadır. Haklar, devlet tarafından tanınıp yine devlet tarafından korunacaktır. Ulusal korumaların temelini, Anayasa'lar oluşturmaktadır. İnsan haklarının ulusal düzeyde tanınmasını sağlayacak olan uluslararası bildirgeler, insan haklarının ulusal düzeyde tanınmasını, Anayasa'larda yer almasını sağlamış ve insan haklarının korunmasına öncü olmuştur.

İnsan haklarının ulusal anlamda korunmasının temelini ve insan haklarının güvencelerini Anayasalar oluşturmaktadır. Buna ek olarak; yasama, yürütme ve yargı organlarının insan haklarına güvence sağladığı söylenebilir. TBMM'ye ait olan özgürlüklerin düzenlenmesi ile ilgili yasaların çıkarılması konusunda yasama organı sorumluluk sahibidir. Ülkeler arasındaki uluslararası insan hakları andlaşmalarının onaylanması, yasama organı tarafından yapılmaktadır. Bu noktada, uluslararası koruma konusunda Yasama organının sorumluluğunun olduğu belirtilmelidir.

Yürütme yetkisi ve görevi Anayasa'da belirtildiği gibi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Yürütme organı, insan hakları konusunda Anayasa ve Kanunlar çerçevesinde temel hak ve hürriyetlerin uygulanmasını sağlamaktadır. Hak ve özgürlüklerde meydana gelen ihlaller, yargı denetimindedir. Hak ihlallerinin meydana gelmesi durumunda, hangi kanun yollarının tüketileceğinin ayrıntılı olarak belirtilmesi, hakların güvenceye alınması konusunda kaynak oluşturmaktadır.

Hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda başvurulacak merci olan Yargı'nın, bağımsız ve adil olması gerekir. Yargı organı tarafından verilmiş olan kararlar, herkes için bağlayıcı niteliktedir. Peki, yargı organı tarafından verilen

[96]İbrahim Ö. Kaboğlu, *Dayanışma Hakları*, 1. Bask, TODAİE Yayınları, Şubat 1996, s. 14.

kararlarda insan hakkı ihlalinin meydana gelmesi durumunda ne olacaktır? Sorusuna ise, uluslararası sözleşmelerin devreye girmesi ile devletin sorumluluğu oluşacaktır.

Yasama, yürütme ve yargı erklerinin ardından insan haklarının korunmasında önemli bir unsur olan Hükümet Dışı Örgütlere de değinilecektir. Bağımsız olarak faaliyet gösteren HDÖ'ler, meydana gelen insan hakları ihlallerinin araştırılması üzerinde durmaktadırlar. Belirli özelliklere sahip olmaları sonucunda, bireysel şikayet başvurusu yapabilme hakkına sahiptirler.

HDÖ'lerin yanı sıra, insan haklarının korunması açısından UİHK'ler de mevcuttur. UİHK'ler bağlayıcılığı olmayan yalnızca danışma niteliğinde kuruluşlardır. Diğer yandan, UİHK'lerin hangi çerçevede oluşturulması gerektiği konusunda bir sınırlama getirilmemiştir. UİHK'ler, insan haklarının geliştirilmesinde ve hak ihlallerinin önlenmesi konusunda farklı çalışma alanlarına sahiptirler.

Paris ilkeleri, insan haklarının korunmasında aktif rol oynamaktadır. UİHK'lerin oluşturulmasında temel ilke olarak Paris ilkeleri alınmaktadır. Paris ilkelerine ayrıntılı olarak değinilmiştir.

UİHK'ler ve bunların Paris ilkeleri ile bağlantıları üzerinde durulmuştur. Türkiye'deki UİHK'lerin neler olduğu ve işlevleri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Son olarak; suç, ceza ve ceza infaz kurumları tanımlaması yapılmaktadır. CİK'lerdeki hükümlü ve tutukluların insan haklarının ve bunların sınırlanmasının üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır.

1.3.1 Ulusal Koruma Mekanizmaları

Ulusal koruma, devletlerin egemenlik alanları içinde olan ve ulusal hukuk sınırlarıyla sağlanan korumadır. Bu koruma, devlet örgütü tarafından sağlanmakta olup, ulusal alanda insan haklarının korunmasından devlet örgütü sorumludur.[97] Devlet örgütü tarafından sağlanacak olan bu koruma, anayasalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Anayasalar, devlet örgütlerinin kurucu belgeleri olup, insan

[97]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 769.

haklarının korunması da anayasaların temelini oluşturmaktadır. İnsan haklarının ulusal anlamda tanınması, geçmişte insan haklarını ilan eden bildirgelerle olmuştur.

İngiltere'de, İngiliz Hak Bildirisi (1689)[98]'nin ardından 1765'de Amerikan Hakları Bildirgesi ve onu takip eden Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (1789)[99], insan haklarının ulusal düzeyde tanınmasında öncü olmuşlardır. Bildirgeler anayasaların başlangıç kısmına ilk olarak Amerika'da 12.06.1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi'nin[100] 29.06.1776 Virginia Anayasası'nın başlangıç kısmına eklenmiştir. İnsan haklarının ilk olarak anayasalarda yer alması ise 03.09.1791 tarihli Fransız anayasası, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesini anayasallaştırmıştır. Osmanlı-Türk anayasalarına bakıldığında, 1876 yılında çıkarılmış olan Kanuni Esasi[101] ile uluslararası alana uyum sağlanmaya çalışılmaktadır. 1876 Kanuni Esasi'nin ardından, 1808 Senedi İttifak[102], 03.11.1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu[103], 28.02.1856 Islahat Fermanı[104] ve 1875 Fermanı Adalet çıkarılan başlıca belgelerdendir.[105] 1921 Anayasası, geçiş anayasası olması sebebiyle temel hak ve özgürlükler bu anayasada düzenlenmemiştir. Cumhuriyetin ilk anayasası olarak 1924 Anayasası'nda "Türklerin Hukuku Ammesi" başlığı ile temel hak ve özgürlükler düzenlenmiş olup, 1961 ve 1982 Anayasaları ile "Temel Hak ve Ödevler" başlığı ile temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir.[106] Türkiye Cumhuriyeti'nin 20 Nisan 1924 tarihli ilk Anayasası'nda, 'İnsan Hakları' deyimi kullanılmamıştır. Anayasa, madde 68-88'de Türklerin Kamu Hakları (özgürlükler) kısmında belli başlı özgürlükler sayılır. 1961 Anayasası'nda ise, 1924 Anayasası'nda belirtilen 'Türk' sınırlaması yerine 'herkes' kelimesi getirilmiş ve devletin temeli insan haklarına oturtulmuştur. T.C.'de yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nın temeli de, insan haklarıdır.[107]

---

[98]Uğur Kara, *İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri*, 2.Baskı, Anadolu Üniversitesi, Nisan 2013, s. 11.
[99]Uğur Kara, a.g.e., s. 15.
[100]Uğur Kara, a.g.e., s. 13.
[101]Selin Esen, *Türk Anayasa Hukuku*, 1 Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 5.
[102]Selin Esen, a.g.e., s. 3.
[103]Selin Esen, a.g.e., s. 4.
[104]Selin Esen, a.g.e., s. 5.
[105]Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları., s. 59-103.
[106]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 771.
[107]Ahmet Mumcu-Elif Küzeci, İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri., s. 143-144.

İnsan hakları deyimi geniş kapsamlı olup, tüm insanlara tanınması gereken hak ve özgürlükleri içinde barındırmaktadır. Özgürlüklerin düzenlenmesi açısından, 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasında benzerliklerle birlikte farklılıklar da bulunmaktadır. İki Anayasa'da da devletin varlığı ön koşul olarak görülürken, 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler açısından önceliği kişiye vermiş, kişinin özgürleşmesinde devleti görevlendirmiştir. 1982 Anayasası'nda ise öncelik devlette olup, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün öncelikli olduğu görülmektedir.[108]

Mesut Gülmez'e göre; 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasında farklılıklar bulunmaktadır. 1961 Anayasası'nın İnsan Hakları konusunda en temel özelliğinden biri, özgürlüğü kural, sınırlamayı istisna görmüş olması iken; 1982 Anayasası'nda bu sınırlamayı tersine dönüştüren yaklaşımın benimsenmiş olduğunu söyleyip, 1971 değişikliği ile bu konuda adımlar atıldığını belirtmiştir.[109] Kişilerin temel hak ve özgürlüklerine daha fazla serbestlik getiren 1961 Anayasası'nın yerini, kamu düzeninin ön planda olması sebebiyle devlet otoritesini uygun bulan 1982 Anayasası almıştır.

Türkiye'de anayasacılığın gelişimi ile insan haklarının pozitif hukuka girmesi paraleldir. Mustafa Erdoğan; 1982 Anayasası'nın sivil ve siyasi haklar konusunda cimri davrandığını; iktisadi, sosyal, kültürel haklara ve üçüncü kuşak haklara yer vermeyi ihmal etmediği görüşündedir.[110]

1982 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin sıralanışında, üçlü bir ayrıma gitmiştir: Kişinin hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasal haklar ve ödevler şeklindedir. Kişileri, devlete ve topluma karşı koruyan hak ve özgürlükler koruyucu haklar olarak tanımlanmakta olup, T.C. Anayasası'nın kişinin hakları ve ödevleri kısmında düzenlenmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin kurallar sıralanmıştır. Anayasa'nın 36. maddesine göre; hak arama özgürlüğü adı altında, herkese yargı yerlerinde müşteki veya şüpheli olarak,

---

[108]Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara Eylül 1999, s. 166.
[109]Mesut Gülmez, *Farklı Bakış Tarzıyla İnsan Hakları Uygulamaları*, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara 2000, s. 33.
[110]Mustafa Erdoğan, Anayasa Huk., s. 59.

savunmada bulunma hakkını tanınmış olup; 36/2. maddesinde ve 36. madde de verilmiş olan bu hakkın etkin bir şekilde kullanılabilmesi mahkemelerin, görev ve yetkisi içine giren davalara bakmakla yükümlü olmalarına bağlıdır. 74/1. madde ile dilekçe hakkı da tanıyarak, kişilerin dilek ve şikayetlerini yetkili makamlara, TBMM'ye iletebilme imkanı sağlamıştır. Anayasa'ya dayandırılıp, verilmiş olan haklar ile kişiler haklarını koruyabilecek, hem dava hem de şikayet haklarını kullanabileceklerdir. Mahkemelerin yasa ile kurulmasını sağlamak amacıyla, yargı yetkisine sahip olağanüstü mercilerin kurulamayacağı ve hiçkimsenin tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamayacağını belirten 37. madde ile, kanuni hâkim güvencesi getirilmiştir. Anayasa'nın 38. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli hususlardan olan suç ve cezaların yasallığı, suçsuzluk varsayımı ve cezaların kişiselliği kuralları belirtilmiştir.[111]

Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerin korunması başlıklı 40. maddesi ile, anayasal hakları ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma hakkının sağlanması gerektiğini öngörmektedir. Yetkili makam teriminden yargı mercileri anlaşılmakta olup, anayasal-hukuki sistemde başvuru makamlarının mahkemelerle sınırlı olmadığı bilinmektedir. İdari ve siyasi mercilere başvurulmasına da işaret edilmektedir.[112]

Belirtilmiş olan tüm kurallar, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve olası-yapılan haksızlıkların giderilmesi amacıyla olup, kişilerin uğramış oldukları zararın devlet tarafın tanzim edilmesi içindir.

İnsan Hakları'nın kurucu erk tarafından formüle edilmesi, halkın özgürlüğüne verdiği önemi ifade ederken, kişilerin normlar hiyerarşisindeki konumu gösterilmiş olur. Bu noktada, Anayasa'nın özgürlükleri tanımak için ideal bir araç olarak nitelendirildiği söylenebilir.[113]

1961 Anayasası'nın 11. maddesinde, 1971 değişikliği ile eklenmiş olan 3.fıkra gereğince; Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve

[111]Şeref Gözübüyük, Anayasa Huk., s. 167-176.
[112]Mustafa Taşkesen, a.g.e., s. 113.
[113]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 42.

hürriyetlerini veya Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz. 1982 Anayasası'nda yer alan hak ve özgürlüklerin hiçbiri; temel hak ve özgürlükleri yok etmek ve devletin bütünlüğünü bozmak, varlığını tehdit etmek, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak gibi amaçlarla kullanılamayacağı belirtilmiş olup ayrıca Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik yorumların yapılamayacağı kuralı getirilmiştir.[114]

Anayasaların zor değiştirilen hukuk kuralları olmaları, insan haklarının korunmasında önemli bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan haklarının korunması, anayasalarda vazgeçilmez ve değiştirilmesi zor olan ilkeler arasında bulunmaktadır. 1982 T.C. Anayasası'nın 2. maddesi gereğince; T.C. toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, bir hukuk devletidir. 4. maddesi gereğince de, Anayasa'nın ilk 3. maddesi değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Anayasalar, insan haklarını tanıyarak güvence altına alırken, yasama organının temel hak ve özgürlüklerini düzenlerken uyması gereken temel ilkeleri de belirlemiştir. Ayrıca, yasama organına karşı spesifik bir koruma işlevi görmektedir. Olağan ve olağanüstü hallerde değişebilmekte olan ilkeler, keyfiliğe yer vermeden müdahale edilebileceğini ortaya koymaktadır.[115]

1.3.2. Yasamanın Koruması / Yasamaya Karşı Korunma

1982 Anayasası'nda, egemenliğin kullanışı açıkça düzenlenmiştir. Yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrıldığı ve görev-yetki dağılımlarının açıkça düzenlendiği görülür. T.C. Anayasası 6. maddesiyle; egemenliğin kayıtsız şartsız milletin elinde olduğunu ve Türk Milleti'nin egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanacağını belirtmiştir. Anayasa 7. maddesi, yasama yetkisinin Türk Milleti adına TBMM'de olduğunu ve bu yetkinin devredilemeyeceğini söylemektedir. Yürütme yetkisi ve görevinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanıldığını

[114]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 73.
[115]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 774.

8. maddede belirtirken, yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanıldığını 9. maddesinde açıklamıştır.

Böyle bir sistemin ardından, insan haklarının ihlal edilmesi ve korunması noktasında birtakım sorular sormakta olan Kaboğlu, böylece yamasa ilkesine açıklık getirmektedir. İnsan haklarını kim ya da kimler ihlal eder? İlk akla gelenin, kamu makamları ve özellikle yürütme ve idare olduğu belirtilmektedir. Belirtilmiş olan bu makamlara karşı, hak ve özgürlüklerin koruyucu kural ve kurumları olarak yasallık ilkesinin belirleyici olduğunu söylemektedir. Yasallık ilkesi, devlet ve hak öznesi ilişkisinde olduğu gibi, bireyler arası ilişkilerde de güvencedir. Yasa'nın kendisinin özgürlükleri yok etme, ortadan kaldırma, kısıtlama yoluna gitmesi durumlarında ise, kural olarak; Anayasa'nın dikkate alınması sağlanacaktır. İnsan hakları, Anayasa ile güvence altına alınmaktadır.[116]

"Devletin; hak ve özgürlükleri sınırlama, yasaklama ve Anayasa'da belirtilen koşullarda durdurma yetkisi, yine Anayasa'da belirlenen ölçülerde olmak zorundadır. Belirlenen ölçüleri aşan hak ve özgürlükleri sınırlama, yasaklama ve durdurma şeklindeki yetki kullanımları, yetkinin kötüye kullanımı anlamına gelecektir."[117]

1982 Anayasası incelendiğinde, yasama organının insan hakları alanına güvenceler getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, özgürlüklerin düzenlenmesi konusundaki yetki TBMM'ye ait olup, kanunla yapılmalıdır. Kanunların anayasaya aykırı olamayacağı kuralı, yasama organına insan hakları konusunda önemli sorumluluk getirirken; temel hakları sınırlama ve düzenleme yetkisi de kanunla yasama organına bırakılmıştır. Belirtilen bu sorumluluğun denetimi, Anayasa yargısındadır. Yasama organını sınırlandıracak güç, milletin iradesindedir. Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir ilkesi, TBMM'ye verilmiş olan devredilmez yetkilerdendir. Uluslararası insan hakları örgütlerinin kurucu andlaşmalarını veya örgütlerce yapılmış insan hakları andlaşmalarını onaylama yetkisinin yasama organında bulunması, uluslararası korumanın yasama organının sorumluluğunda

[116]İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Huk., s. 89-90.
[117]Sevtap Yokuş, *Anayasal Yetkilerin Kötüye Kullanılması Yasağı,* Güncel Hukuk, Ocak 2017/1-157, s. 41.

olduğunu göstermektedir. Anayasa'nın 90. maddesi gereğince: "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar, kanun hükmündedir. Anayasaya aykırılık iddiası ile, Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Aynı maddenin devamı, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır, açıklamasıyla andlaşmaların uygulanmasına kanunlara göre öncelik verileceği anayasal gereklilik olarak görülmektedir*."(Anayasa md.90) Anayasayı yapan, değiştiren, andlaşmaları onaylama yetkisi olan ve temel hak ve özgürlükleri tanıma, güvence altına alma konusunda öneme sahip olan yasama organı; insan haklarının korunmasında önemli bir işleve sahiptir. Tüm bu yetkilerin kötüye kullanılması durumunda, ulusal hukuk kapsamında siyasi sorumluluğa gidilebilecektir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması durumunda ise, anayasal güvenceler ile taraf olunan andlaşmaların güvenceleri devreye girecektir.[118]

1.3.3. Yürütmenin Koruması / Yürütmeye Karşı Koruma

Yürütme ise; kanunları uygulayan mekanizmaları denetlerken, kanunlar yoluyla insan haklarını koruyup geliştiren önemli bir role de sahiptir. Halil Kalabalık, insan haklarına yönelik ihlallerin büyük bir kısmının yürütme organı ve idareden kaynaklandığı düşüncesindedir. Kanun koyan ve icra eden merci tarafından, aynı elde toplandığı dönemlerin, insan hakları açısından tehlikeli olduğu görüşündedir.[119]

Yürütme organının insan hakları alanındaki işlevi; Anayasa, andlaşma ve kanunlar çerçevesinde temel hak ve özgürlüklerin uygulamaya geçirilmesi ve Anayasa ve andlaşmalara aykırı düzenleme yapılmamasıdır. Anayasa'nın 125. maddesinde idarenin kendi eylemlerinden doğan zararı ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin her türlü eylem, yargı denetimindedir.[120] Kişilere tanınmış olan hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesi durumunda, yetkili makama başvurma imkanının sağlanması ölçüsünde, Anayasa'nın

[118]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 776-780.
[119]Halil Kalabalık, İnsan Hakları Huk., s. 320.
[120]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 780-783.

40. maddesinde; ilgili kişilerin hangi kanun yollarına başvuracağı ve başvuru sürelerinin belirtilmesi gerekliliği ile haklar güvence altına alınmıştır.

Kişilere tanınmış hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesi durumunda, yetkili makama başvurma imkanının sağlanması ölçüsünde, Anayasa'nın 40. maddesinde; ilgili kişilerin hangi kanun yollarına başvuracağı ve başvuru sürelerinin belirtilmesi gerekliliği ile haklar güvence altına alınmıştır.

Anayasa'nın 144. maddesi gereğince; "*Adalet hizmetleri ile savcıların idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hakim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılmakta, buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenmektedir*."

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi[121] de, bir insanın kendisine tanınan hakların ihlal edilmesi noktasında koruyuculuk işlevini 10-11. maddeleri gereğince bağımsız ve adil mahkemelere vermiştir. Mahkemelerin suç olayını, en adil bir biçimde incelemesi öngörülmektedir. Yasalara dayanmayan ceza verilemeyeceği gibi, yasaların uluslararası yükümlülüklere uyması göz önüne alınarak, bildiri ve sözleşmelerin buna uygun biçimde hazırlanması istenmektedir.[122]

1.3.4. Yargısal Koruma

Yargısal koruma; insan hakları alanında, yasama ve yürütme organlarını denetlemekle görevlidir. Yürütülmekte olan işlemlerin Anayasa'ya ve insan haklarına uygunluğu yargısal koruma ile denetlenmektedir. Böylece, Yargı'nın görevi, bağımsız mahkemelerce yerine getirilmiş olmaktadır.[123]

Adil yargılama, yargılama makamlarının bağımsız olması ile sağlanmaktadır. Anayasa'nın 138. maddesinde de, hakimlerin bağımsız oldukları belirtilmiştir. Hiçbir tesir altında kalmadan verecek oldukları kararlar, bağımsızlığın

[121]Savaş Taşkent, *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları*, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları:26, s. 97.
[122]Ahmet Mumcu-Elif Küzeci, a.g.e., s. 156.
[123]Abdurrahman Eren, a.g.e.., s. 783.

ön koşuludur. Diğer yandan, yargı organı tarafından verilmiş olan kararların yerine getirilmesi ve herkes için bağlayıcı kabul edilmesidir. Yargı'dan kaynaklanan insan hakları ihlallerinin olması durumunda, devletin uluslararası mekanizmalarla bağlantılı olması sebebiyle, uluslararası yükümlülüğü doğmaktadır. Mahkemeler tarafından ihlal edilen yargılama ilkesi durumunda, devletin sorumluluğu insan hakları sözleşmelerine dayanmaktadır.[124]

Ulusal yapı içinde insan haklarının korunmasındaki temel sorumluluk alanlarından bir diğeri olan yargı organı, insan haklarının korunmasındaki sorumluluğunu, adil yargılama ile yerine getirmektedir. Adil yargılanma ise yargı makamlarının bağımsızlığı ile yapılmaktadır.

Eren'e göre; yargıyı insan haklarını korumada etkin kılan yön, yargı kararlarının herkesi bağlayıcı etkiye sahip olmasıdır. Yarı yargısal ve ya yargı dışı koruma mekanizmalarının ihlalleri önleyici, ihlaller konusunda uzlaşma yoluna giden mekanizmalar olduğu görüşündedir.[125]

Yargısal koruma, insan haklarının korunmasında etkin mekanizmalardan biri olurken; anayasal düzende insan haklarının korunmasında yargısal yönden karşılaşılabilecek ihlaller sebebiyle bir iç denetim yapılmaktadır. İhlallerin önüne geçilememesi durumlarında, uluslararası denetim yapılmaktadır.

1.3.5. Hükümet Dışı Örgütler

Anayasa Mahkemesi, Türkiye'nin taraf olduğu milletler arası insan hakları sözleşmelerini, anayasaya uygunluk denetiminde ölçü norm olarak kullanma çabasındadır.[126]

İnsan haklarının korunmasında, devletler ve devlet toplulukları tarafından oluşturulan denetimlerin, uluslararası örgütlerin dışında oluşturulmuş olan HDÖ'ler olarak nitelendirilen, sivil topluma dayanan koruma mekanizmaları da vardır.

---

[124]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 784-785.

[125]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 784.

[126]Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, 1993, s. 75.

İnsan hakları alanında, genel ya da spesifik haklar üzerinde faaliyet gösteren, özel hukuk çerçevesinde oluşturulan sivil toplumun bir tür insiyatif kullanma amacı olarak kurgulanmış olan HDÖ'ler; ulusal, bölgesel ve uluslararası alanda faaliyet göstermektedirler. Yönetimden bağımsız olmanın dışında, siyasal erki doğrudan elinde bulunduran tüm yönetimlerden de bağımsız olup, kendilerinin de siyasal erk istemi bulunmamaktadır.[127]

İnsan haklarını korumadaki başlıca işlevler olarak; ülkelerdeki insan haklarına ilişkin bilgi toplamak, insan haklarına ilişkin güvenli bilgilerin edinilmesi ve kamuoyuyla paylaşılması, insan haklarına yönelik ilgiyi eğitim, seminer ve konferanslarla arttırarak insan hakları gelişimine katkıda bulunulması, insan hakları standartlarına katkı sağlanması, insan hakları ihlal edilmiş mağdurlara yasal, tıbbi, finansal ve psikolojik destek sağlanması, "*Uluslararası örgütler nezdinde oluşturulan sözleşme içi ve sözleşme dışı koruma mekanizmalarının faaliyetlerine katılma*"[128], "*BM Sözleşme içi denetim organlarının raporlarına, şikayetlere, ziyaretlere dayalı denetim yöntemleri içinde denetim sürecine aktif katılma*."[129] verilebilir.[130]

Devlet, hükümet ve uluslararası örgütlerden bağımsız olarak faaliyet göstermekte olan HDÖ'lerin en önemli özelliği bağımsızlıktır. Bu örgütlerin bağımsız olmaları sonucunda ülkelerdeki insan hakkı ihlalleri gün ışığına çıkabilecektir.

HDÖ'lerin insan hakları standartlarına katkıları, normatif standartlara ilişkin öneriler üretmenin yanında, bu standartların hükümetlerarası alanda yürütülen hazırlık çalışmalarına aktif katılımları da bulunmaktadır. Bunların yanında, ilgili birimlerin görüş istemesi, bizzat görüş sunma talebinde bulunup sözleşme organınca izin verilmesi yoluyla, HDÖ'ler belirtilen konudaki görüşlerini sunup, sözleşme organlarının da karar alım aşamasında bu görüşleri dikkate alması gerekir. Sözleşmeler ile kurulan insan hakları denetim organları karşısında, 'insan hakkı ihlal

[127]Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Huk., s. 1063-1064.
[128]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 794.
[129]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 794.
[130]Abdurrahman Eren,a.g.e., s. 793-794.

mağduru şikayetçi sıfatı' ile başvuruda bulunabilmektedirler. Yani şikayetçi olunan konuda yetkili olan organın karar vermesini isteme hakkına sahiptirler. HDÖ'ler, AİHS'nin usulü gereğince, birey-HDÖ-kişi toplulukları, kısmına dahil olup, bireysel şikayet başvurusu yapabilecekler arasındadır.[131]

Ulusal koruma mekanizmasına bağlı olarak devlet örgütü ve HDÖ'lerin özelliklerinin bir kısmı bu konu çerçevesinde incelenmiştir. Ulusal koruma mekanizmalarına bağlı olarak ulusal insan hakları kurumlarının özellikleri üzerinde durulacaktır. UİHK, hükümet ve sivil toplumun birleştiği nokta olarak ifade edilebilir. Ayrıca bağımsız olmalarının yanında yasal temelde kurulmuş özerk kurumlardır.

1.3.6. Ulusal İnsan Hakları Kurumları

Ulusal insan hakları kurumları (UİHK) nitelikleri gereğince, yasama organı ve yargısal bir kurum değildir. UİHK idari yapılanmalardır. Bağlayıcı bir karar alma yetkisine sahip olmayıp, danışma organı niteliğindeki kurumlardır.[132]

Ülkeler, ulusal koruma kurumlarını oluştururken, tarihsel nedenlerin yanında, yaşanılan insan hakları sorunlarını, sorunların çeşitliliğini, ekonomik ve sosyal farklılıkları değerlendirdikleri görülmektedir. Böylece bazı ülkeler ulusal koruma mekanizmalarını, insan hakları komisyonları olarak alırken bazıları da, insan hakları danışma komiteleri, ombudsmanlar ve uzmanlık kurumları adı altında almaktadırlar. UİHK'lerin sistem içinde artan rolü ile, BM Örgütü[133], oluşturulan bu kurumlara ortak standart getirme yoluna gitmiştir. Paris Prensip'lerinden 'Ulusal Kurumların yetki ve sorumluluklarının durumuna ilişkin Prensipler' kabul edilmiştir. İnsan hakları kurumlarının doğması, gelişmesi ve yaygınlaşmasında BM'nin rolü göz önünde bulundurulmuştur.[134]

---

[131]Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Huk., s. 1070.
[132]Suat Dervişoğlu, "İnsan Haklarının Korunması Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları", Türk İdare Dergisi, Sayı 466, Mart 2010, s. 98.
[133]Savaş Taşkent, a.g.e., s. 19.
[134]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 797-798.

Denilebilir ki, UİHK'ler için belirlenen rol, uluslararası insan hakları örgütünün çalışmalarını desteklemeye yöneliktir.[135]

İnsan hakları sözleşmelerinin temelinde bulunan, vatandaş ya da yabancı olan, 'herkes' kapsamında bulunanların iç hukuk ilişkilerinin düzenlenmesi durumu söz konusu olmaktadır. İnsan haklarına ilişkin andlaşmalarda iç hukukun düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bu durum klasik iç işlerine karışmama ilkesine sınırlar getirmektedir. Denilebilir ki; iç iş olan iç hukuk sorunları, egemenlik ilkesi dokunulmazlık alanlarından çıkarılarak, insan haklarına ilişkin olan uluslararası gözetim ve denetim altına alınmıştır. Böylece, iç hukuka etki sorununa farklı bir konum sağlanmakta ve belirleyici rol oynamaktadır.[136]

Görüşlerin incelenmesi sonucunda, insan haklarının korunmasında anlaşılmaktadır ki; insan hakları devletin iç işi olmasının dışında uluslararası korumaya tabi olan bir durumdur. Devletlerin; dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insan haklarının korunması ve ihlallerin ortadan kaldırılmasında amaç çerçevesinde işbirliği yapmaları ve faaliyet göstermeleridir. Ulusal desteğin sağlanması sonucunda uluslararası korumadan sonuç alınacağı söylenebilir.

İnsan haklarının ilerletilmesinde ve korunmasında rol oynayacak ulusal kurumların oluşturulması düşüncesi, BM'ye olan organlardan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (ESK), ulusal insan hakları kurumlarının oluşturulması ve geliştirilmesini destekleyen ulusal kurumların fizibilitesi üzerine raporlar hazırlaması sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. İnsan haklarının ulusal alanda korunması fikri, ESK tarafından tartışılmış olup, 1940'lar da bu düşünce ve davete devletlerin egemenlik ve hak ihlali konusunu, ulusal egemenlik içerisinde bir sorun olarak görme eğilimlerinin devam etmesi sebebiyle yeterli istek görülmemiştir. Geriye kalan süreçte, kabul edilebilir bir işbirliği çabasını ön plana çıkarma amaçlanmıştır. Tarihi perspektifte değerlendirildiğinde, insan hakları kurumu kavramının merkezinde BM, evrensel barışı sağlamada insan haklarını korumanın temel olduğu varsayımı

---

[135]Anna-Elina Pohjolainen, *İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Geçirdiği Evrim Birleşmiş Milletlerin Rolü*, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü, Ocak 2006, s. 19.

[136]Tekin Akıllıoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, s. 156-157.

görülmektedir. Devletlerin insan haklarını korumada iç hukukun ihlal edilmesinin sorun olarak görülmesi düşüncelerinin ortadan kalkması ile önemli katkı sağlanmıştır. 1978 yılında Cenevre'de İnsan Hakları Komisyonu tarafından gerçekleştirilen İnsan Haklarının Korunmasında Ulusal ve Yerel Kurumların Rolü Semineri ile, standartların belirlenmesinde gerçekleştirilen belirgin adım olmuştur. Kurumların geliştirilmesi sürecinde, BM; ulusal düzeyde aktif korumanın dışında, hükümetlerin yanı sıra, özgün yapılarıyla işbirliği yapabilecek işlevlere sahip ulusal yapının oluşturulmasını desteklemektedir.[137]

BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü (OPCAT), ulusal ve uluslararası bağımsız kuruluşlar tarafından alıkonulma yerlerine düzenli ziyaretlerin gerçekleştirilmesi ile, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda devletlere yardım etmek için oluşturulmuş bir araç niteliğindedir. Alıkonulma yerlerinin açık ve şeffaf alanlar haline getirilmesi, istismarın bir o kadar azalacağı görüşü savunulmaktadır. Bu düşüncenin değerlendirilmesi ile, Seçmeli Protokol Taraf Devletleri, Ulusal Önleme Mekanizmaları (UÖM) olarak adlandırılan ve özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin kalmakta oldukları yerlere düzenli ziyaretlerin yapılması için, ulusal bir mekanizma ya da mekanizmaların belirlenmesi veya oluşturulması ile yükümlüdürler. UÖM'ler, Seçmeli Protokol'ün onaylanmasından ve ya Seçmeli Protokol'e katılmalarından sonra, bir yıl içinde oluşturulmuş olmalıdırlar.[138]

Alıkonulma yerlerinin düzenli ziyaretler ile denetlenmesi konusunda, İhtiyari Protokol'ün Türkiye bakımından onaylanması süreci, 27 Eylül 2011 tarihinde tamamlanmıştır. Bu Protokol'de öne sürülen görevlerin yerine getirilmesi ve yetkilerin kullanılması 28 Ocak 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile TİHK, UÖM olarak belirtilmiştir. Protokol alıkonulma yerlerinin şeffaf olmasıyla suiistimalin daha aza indirileceği görüşündedir. Fakat Protokol, ihlal sonrasında devreye girecek sistem değildir. Yapılacak ziyaretler ile

[137]Coşkun Açık, a.g.e., s. 43-48.

[138]apt 1977-2007, *İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü kapsamında Sivil Toplum ve Ulusal Önleme Mekanizmaları*, Ağustos 2009, s. 1.

önleyici tedbirlerin alınmasını ve caydırıcı bir yaklaşımı öngörmektedir. OPCAT ile önleme işlevinin yerine getirilmesi, uluslararası düzeyde İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT), ulusal düzeyde de UÖM tanımlanmıştır. Belirtilen iki mekanizmanın işbirliği içinde çalışması öngörülmektedir.[139]

UİHK'lerin hangi şekilde oluşturulması gerektiği yönünde kesin bir kural koymak yanlış olabilir. Bu durum ile birlikte, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde de, altın kuralların konulmasının yanında değişen ve eklenen kurallar da getirilmektedir. Paris ilkeleri, insan haklarının oluşturulması, korunması ve geliştirilmesi kapsamında ölçüt ilkelerin meydana getirilmesinde temel oluşturmaktadır.

1.3.6.1.Ulusal İnsan Hakları Kurumların Uluslararası Standartları: Paris İlkeleri

Yasama ve yürütme alanında, insan haklarının ulusal anlamda korunması amacıyla çeşitli koruma mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu mekanizmalar daha etkin bir korumanın sağlanması ve yargının sonuçlarını uzun zaman aralığına yayması sebebiyle önem arz etmektedir. Ulusal insan hakları koruma mekanizmalarının oluşturulması, BM tarafından tavsiye edilmiştir.[140]

1990 yılında, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun, BM Genel Sekreterini ulusal kurumların kendi aralarında ve BM organları ile işbirliğinin sağlanması amacıyla seminer düzenlenmesini istemesi üzerine, BM İnsan Hakları Merkezi ve Fransa Ulusal İnsan Hakları Dayanışma Komisyonu tarafından, 1991 yılında, Paris'te seminer düzenlenmiştir. Seminerin gündemini; ulusal kurumların yapıları, oluşum biçimleri, yetkileri ve görevlerine ilişkin tartışmalar oluşturmuştur. BM İnsan Hakları Komisyonunun prensipleri kabul ettiği 3 Mart 1993 tarih ve 1992/54 sayılı kararın da 'İnsan Hakları Komisyonları ve Onların İstişari İşlevleri Hakkında İlkeler' olarak ifade edilmesinin ardından nihai olarak 20 Aralık 1993 tarih ve 1992/54 sayılı ek

[139]Hikmet Tülen, "Uluslararası Standartlar Bağlamında Türkiye'de Alıkonulma Merkezleri İle Koruma Merkezlerinin Durumu Çalıştayı", *Türkiye İnsan Hakları Kurumu,* Ankara 09.12.2015, s. 12.
[140]İzzet Eroğlu*, Devletin İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları*, (T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s. 55.

kararı ‘Ulusal Kurumların Statüsü ve İşleyişine Dair İlkeler’ ifadesi kullanılarak daha geniş çerçevede verilmiştir[141].

Hükümetleri, uygun ve etkin bir ulusal kurum yaratma amacıyla teşvik etmek için farklı uluslararası kurumlar tarafından geliştirilmiş, kabul edilmiş tavsiye ve ilkeler olan Paris Prensipleri, ulusal kurumların kurulmasına yönelik olarak en geçerli standartları belirlemektedir.[142]

İnsan haklarını aktif bir şekilde koruyacak UİHK’lerin kurulması, görev ve işleyişi, yetki ve sorumluluklarına ilişkin bir takım ilkeler içeren BM tarafından olumlu karşılanmış ‘Paris İlkeleri’; insan haklarını koruyacak kurumların oluşturulması, mevcut kurumların bulunması halinde ise kurumların güçlendirilmelerini tavsiye etmiştir.[143]

İnsan hakları kurumları, 1993 yılında BM tarafından kabul edilen Paris İlkeleri çerçevesinde kurulan, kamu gücüne sahip kuruluşlardır. UİHK’ler; bağımsızlığı ve toplumdaki farklılıkları yansıtacak şekilde çoğulculuk ölçütünü, kurumların yetki ve sorumlulukları ile kurumların çalışma biçimlerini Paris İlkeleri’nde belirlenen kriterlerinden olmaktadır.[144]

Yetki ve sorumluluklar, kompozisyon, bağımsızlık ve çoğulculuk, çalışma yöntemleri ve yargılama benzeri yetkilerle donatılmış komisyonların statüsüne ilişkin özel ilkeler olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.[145]

BM Genel Kurulu, Paris İlkeleri’nin kabul edilmesine ilişkin yukarıda belirtilmiş olan 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul Kararındaki, ulusal insan hakları kuruluşlarının yetki ve sorumlulukları şunlardır:

---

[141]Ali Yavuz Birincioğlu, *İnsan Hakları Alanında Yargı Dışı Koruma Mekanizmaları*, (T.C. Başbakanlık, İnsan Hakları Başkanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara- 2008, s. 36.
[142]Vahap Atilla OĞUŞGİL, “Avrupa Birliği Belgelerinde Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Yeri ve Önemi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Kış 2015, ISSN 1307-9832 , Sayı:14, Yıl:7, s. 259.
[143]Ahmet Uzak-Mehmet Altuntaş, *İnsan Hakları Nedir? Temel Bilgiler ve Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Yaşanan Gelişmeler*, Başbakanlık Yayını, Ankara 2007, s. 12.
[144]Y. Levent Korkut, “Devlet–İnsan Hakları İlişkisi İnsan Haklarının Kamusal Örgütlenmesi Ombudsman – Ulusal Kurum”, Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu, 11-12 Aralık 2004, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Motif Matbaacılık, s. 205.
[145]*Paris Prensipleri*, B.M. Genel Kurulu’nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf, s. 1-3.

- Oluşturulmuş olan ulusal kurum, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik yetkilerle donatılmalıdır.
- Ulusal kurumun görev alanı, anayasal ve yasal metinlerle öngörülmelidir.
- İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması ile ilgili inceleme yetkisi kullanılarak, tavsiye niteliğinde raporlar sunulmalı ve hazırlanmış olan yasalar, düzenleyici işlemler ve tasarıları inceleyip mevcut önlemlerin alınmasını tavsiye edebilirler. Ulusal düzeydeki ihlal durumlarına dikkat çekip, durumlara son verecek tekliflerde bulunabileceklerdir.
- Ulusal mevzuat hükümlerinin devletin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgeleri ile uyumlaştırılmasını desteklemeli, hayata geçirilmesini sağlamalıdır.
- Medya araçlarının kullanılıp, insan haklarının ve ihlallerinin tüm kamuoyuna duyurulmasını sağlamaları gerekmektedir.[146]

BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu önerilerin ardından Paris İlkeleri kabul edilerek, ulusal kurumların bu ilkeler doğrultusunda oluşturulması yönünde karar alınmış olup, her devletin kendi hukuk yapısına uygun ulusal modeller seçebileceği de belirtilmiştir.

İnsan haklarının korunmasında, ulusal kurumlar önemli yer tutmaktadır. Bu kurumların korunmasında da ulusal ve uluslararası alanda oluşturulan standartlar önem arz etmektedir. Yapılmış olan çalışma çerçevesinde ulusal kurumlardan olan izleme kurulları incelendiği için Paris İlkelerinin belirli tavsiye normları incelenecektir.

Paris İlkeleri, UİHK'lerin standartlarını belirlemektedir. Yetki, sorumluluk, oluşum, bağımsızlık, çoğulculuk, çalışma yöntemleri ile yargı yargısal yetkiler ile donatılmış kurumların statüsüne ilişkin standartlar belirlenmektedir.[147]

---

[146] *Paris Prensipleri*, B.M. Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf, s. 1-2.

Paris Prensiplerinin, kompozisyon, bağımsızlık ve çoğulculuk yapısı;

- Milli kurumların oluşturulması ve üyelerin seçilmesi yahut farklı yollarla atanması, toplumdaki sosyal güçlerin çoğulcu şekilde temsilinin güvence altına alınacak şekilde gerçekleştirilecektir. Bu bağlantı ile,
    - Toplumdaki dini ve felsefi temayüller;
    - Üniversiteler ve uzmanlar;
    - İnsan haklarının korunması konularında çalışmalar yürüten, ayrımcılık konusuna karşı mücadele eden sivil toplum kuruluşları, işçi sendikaları, barolar ve tabipler birliği, gazeteciler cemiyeti ile seçkin bilim kurumları;
    - Parlamento;
    - İdari makamlar (Bu temsilciler müzakerelere yalnızca istişari anlamda katılacaktır.)

Belirtilen kurum temsilcilerinin hazır olmaları ve onlarla işbirliği yapılması konusunda adımlar atılacaktır.

Milli kurumlar uygun mali kaynağa sahip olacak ve görevlerini kolayca yerine getirecek niteliklere sahip olacaklardır. Kendi çalışma alanlarının ve personelin karşılanacağı, hükümete karşı bağımsızlığın tehlikeye düşmeyeceği şekilde, mali denetime tabi tutulması ile oluşturulacaktır.

Üyelerin bağımsızlığının, güvence altına alınabilmesi önemlidir. Bu noktada, üyelerin atanmaları resmi yollarla yapılmalıdır. Ayrıca, görev süreleri belirtilmelidir. Üyeliğin yenilenmesi, kurumun çoğulcu niteliğinin gözetilmesi ile mümkün olabilir.

Paris Prensiplerinin çalışma yöntemleri:

- Şikayet yolunun kullanılması ya da hükümet tarafından yapılan başvurularda, yetki alanına girmiş olan sorunların özgürce değerlendirilmesi,
- Yetkili olunan konularda, belirli durumların aydınlatılması için araştırma ve inceleme çalışmalarında bulunmak, buna istinaden bir kişiyi dinlemek, bilgi-belge edinmek;

---

[147] Ali GÜLDOĞAN, *İnsan Haklarının Korunması Ve Geliştirilmesinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının İşlevleri*, (T.C. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), 2009, s. 40.

- Düşüncelerin ve tavsiyelerin kamuoyuyla paylaşılması amacıyla, kendiliğinden veya herhangi bir basın mensubu aracılığı ile kamuoyuna hitap etmek;
- Tüm üyeler ile düzenli olarak ve gerektiğinde toplantılar yapmak;
- Gerektiğinde, üyeler arasında farklı çalışma gruplarının oluşturulması ve görevlerin yerine getirilmesinde kuruma yardımda bulunmak amacıyla, yerel ve bölgesel şubelerin açmak;
- İnsan hakların korunma ve geliştirilmesinden sorumlu olan yargısal veya diğer kuruluşlarla sürekli iletişimde bulunmak;
- STÖ'lerin, diğer örgütlerle işbirliği yapması ve ilişkilerini geliştirmesi yönünde adımlar atmasının yanında, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla, ekonomik ve sosyal gelişmenin, ırkçılıkla mücadelenin ve zayıf grupların himaye alanlarında görevli örgütlerle işbirliği yapılması;

  gibi yetkilerle donatılmalıdır.

Belirtilen ifadeler, milli kurum çalışmaları çerçevesinde değerlendirilebilir.

Son olarak, yargılama gibi yetkilerle donatılmış kuruluşların statüsüne dair özel ilkeler üzerinde durulacaktır. Kuruluşlar, bireylerin dilekçe ve şikayetlerini inceleme görevlerine de sahip olabilirler. Şikayetler kurumlara yapılabileceği gibi, bireyler veya temsilciler, üçüncü kişiler, STÖ'ler, sendika birlikleri ve benzeri temsili örgütler tarafından da yapılabilir. Belirtilen durumlarda, komisyon ya da kuruluşlar, yetkilere ilave olarak; kanunlar tarafından öngördüğü sınırlar dahilinde, tarafları uzlaştırma yoluna giderek bağlayıcı bir karar alabilirler. Ayrıca, şikayetçiyi hakkını hangi yollardan arayacağı konusunda bilgilendirirler. Bu yollara başvurmada kendisine yardımcı olurlar. Şikayetleri dinlemek ve dilekçeleri incelemek ve yetkili makamlara intikal ettirme görevleri bulunmaktadır. Şikayetlere neden olan

konularda, yetkili makamlara tavsiyelerde bulunur, özellikle yasa ve yasaların uygulanmasında yapılması gereken değişiklere ilişkin önerilerde bulunurlar.[148]

Paris ilkelerinin temel özellikleri şunlardır:

- Ulusal kurumlar yetki alanını, anayasal metinden almaktadır. İnsan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için yetkinliğe sahip olan, devlet tarafından finanse edilen organlardır.
- Oluşturulmuş olan ulusal kurumlar devletin bir kurumu olmuş olsalar da, bağımsız olmaları gerekmektedir. Bağımsızlığın, oluşturulmuş olan kurumun kendi personel ve fiziksel olanaklara sahip olması ve çalışmalarını müdahale olmaksızın tarafsız bir şekilde yerine getirilecek biçimde yapabilmesini sağlayıp, özerk statü ve mali kaynak ile desteklenmesi gerekir.
- Paris ilkelerine göre, ulusal kurumların bileşimi çoğulcu olmalıdır. HDÖ'ler, sosyal ve mesleki örgütler, dini ve felsefi düşüncelerin önde gelen savunucuları, üniversiteler ve nitelikli uzmanlar insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması konusunda bir arada bulundurulmalıdır. Belirtilmiş olduğu gibi kurumların içinde çoğulcu bir yapı olmalıdır. Çoğulculuk ile kurumların tarafsızlık yapısı sağlanmış olacaktır.
- Yetki alanları geniş olmalıdır. Bu ilke ile Paris İlkeleri hükümetlere insan haklarının izlenmesi, insan hakları eğitimi ve farkındalık arttırmayla ilgili, çeşitli görevleri yerine getiren insan hakları kurumunun oluşturulmasını tavsiye etmektedir. Bu görevlere ek olarak kurulların insan hakları şikayetleri alma, soruşturma ve bu şikayetleri uzlaştırma gibi yollarla çözüme kavuşturmalarını önermektedir.[149]

[148]İzzet EROĞLU, Devletin İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları, YL Tezi, Ankara- 2005, s. 56-57, "ÜNAL, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, s.34-6 (Paris Prensiplerinin tercümesi eserden aynen alınmıştır.)
[149]Anna- Elina Pohjolainen, a.g.e., s.3-5.

Belirtilen ilkeler normatif standartları ifade edip, ülkelerin yapısına yansıtılması konusunda, ülkelerin siyasal ve hukuksal geleneklerinin incelenip kuralların değişkenlik göstermesi gözlenmektedir.[150] Genel itibariyle Paris İlkeleri; bağlayıcı olmayıp, tavsiyeler niteliğinde olan kurallardır. Ulusal kurumlar için belirli kriterler oluşturma amacındadır.

Söz konusu ilkelerin esas itibariyle tavsiye niteliği taşıması, devletleri UİHK'ler kurmaya zorlamamakta, yükümlü kılmamaktadır. Bu durumun, Paris Prensiplerinin değerini düşürdüğü ya da önemini azalttığı da düşünülmemelidir. [151]

Paris Prensiplerinin en önemli özelliği UİHK'lere yönelik standartlar belirlemesidir. İlkelerin oluşturulması ile UİHK'leri oluşturacak ve bunların özelliklerini belirleyecek normatif standartlar oluşturulmuştur.

Kerem Altıparmak'ın görüşüne göre; Paris ilkelerinden hareket edilerek oluşturulan standartlar bulunmaktadır. Paris ilkeleri, bir BM Genel Kurul kararı olduğu için hukuken bağlayıcı olmayıp, gerek BM'de gerek Paris İlkelerinin ilk doğduğu yer olan Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nde (UKUKK) ve gerekse diğer uluslararası örgütlerde görülmektedir ki, evrensel tek tip bir ulusal kurul modeli bulunmamaktadır.[152]

Paris Prensipleri, ulusal kurumlara yönelik model önermemekte, genel ilkeleri belirlemektedir. Devletler ulusal kurumları oluştururken, takdir yetkisine sahiptir. Bu noktada esnek davranılabilmekte, farklı yapılara sahip olan ülkelerin kendi yapılarına uygun birbirinden farklı ulusal kurumlar oluşturmalarının daha gerçekçi olacağı düşünülmektedir. Paris Prensipleri ile ortaya konan asgari standartlara uygun ulusal kurumların oluşturulması beklenmektedir.[153]

Paris ilkeleri, spesifik olarak ulusal kurumların; yapı, görev ve yetkileri ile ilgili genel çerçeve belirlemektedir. Belirtilen standartlara geniş bir çerçeve çizmekte

[150]Mustafa Taşkesen, a.g.e., s.117.
[151]Fatih Aydın, *İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar*,(Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 29.
[152]Kerem Altıparmak, *Bürokrasi ve İnsan Hakları*, Türkiye Barolar Birliği, Açık Oturum, 10 Aralık 2006, s. 62.
[153]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 826.

olup, oluşturulmuş olan ulusal kurumların ilkelere uygun olup olmadığına dair nesnel değerlendirme yapılmasının imkansız olduğu söylenebilir. Bu durum, ilkeleri oluşturan uzmanların, bu ilkeleri kullanacak olan ülkeleri, hükümetleri sıkboğaz etmek istememeleri ile açıklanabilir. Hükümetlerin oluşturmuş oldukları ulusal kurumları, kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirme özgürlüğüne sahip olmaları, ulusal kurumların başarısının nedenlerindendir. Esneklik payı bırakılarak, her ülkenin kendi yapısına göre belirli standartlarla oluşturulmuş olan ulusal kurumların başarı ölçütü, uluslararası standartları tamamıyla yerine getirmelerinden ziyade, ulusal kurumların toplumda kendilerine yer edinmeleri ve kamunun güvenini kazanmaları ile mümkün olduğu söylenebilir.[154]

Ulusal ve uluslararası alanda kabul görmüş olan Paris İlkelerinin önemi vurgulanmıştır. Tabiidir ki bir takım eleştiriler de yapılmaktadır.

Eleştiriler, ulusal kurumlara ilişkin farklı yaklaşımlardan oluşmaktadır. *Örneğin Paris Prensipleri, yeterince spesifik olmayan ve genel özelliklere dayalı bir yapı öngörmesiyle eleştirildiği gibi, ombudsman ve ayrımcılık komisyonları gibi değişik yapıları kapsam dışı bıraktığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Gerçekten de, 'olabildiğince geniş görev tanımı' ve 'çoğulculuk' gibi ilkelerin bu tür yapıları ulusal kurum kavramının dışına itebileceği düşünülebilir.* Bireysel başvurunun, opsiyonel işlev bağlamında değerlendirilmesi, ombudsman tipi kurumlara temel güç olduğu düşünülmektedir. BM ulusal kurum tanımına ombudsman ve hassas gruplara yönelik kurumları da dahil etmiştir.[155]

Paris Prensiplerine uygun UİHK'ler oluşturmak için, temel hususların kullanılıyor olması gerekmektedir. Bu hususlar, Paris Prensiplerinin özellikleri arasında bulunan ve yukarıda belirtilmiş olan; yasa ya da anayasal hükümle kurulmak, çoğulcu yapıya sahip olmak, bağımsızlık, finansal, lojistik ve personel yeterliliğine sahip olma, özelliklerdir.

UİHK'lerin etkin bir şekilde işlevselliği için yukarıda belirtilmiş olan özelliklerin kullanılıyor olması gerekmektedir. Üzerinde çalışılmakta olan konu

[154] Anna- Elina Pohjolainen, a.g.e., s. 11-14.
[155] Ali Yavuz Birincioğlu, a.g.e., s. 46.

dahilinde ulusal kurumlardan olan İzleme Kurulları'nın, Paris Prensipleri ile olan bağlantıları izleme kurulları ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

1.3.7. Türkiye'deki Ulusal İnsan Hakları Kurumları

Türkiye'de alıkonulma yerlerinin uluslararası sözleşmeler çerçevesinde izlenmesinden söz edilince, Türkiye İnsan Hakları Kurumunun (TİHK) hem bir ulusal insan hakları kurumu olduğuna hem de ulusal önleme mekanizması olarak yetkilendirilmiş olduğuna bu noktada değinmek gerekmektedir. TİHK, 30 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6332 sayılı Kanunla kurulmuş olan ve 24 Ocak 2013 tarihinden itibaren fiilen görev yapmakta olan bir kurumdur. Paris Prensipleri olarak da bilinen ulusal kurumların statüsüne dair BM ilkeleriyle uyumlu bir insan hakları kurumu inşa etmek ve insan haklarını korumak, geliştirmek amacıyla kurulduğu belirtilmektedir. Kurum, insan hakları ihlali iddialarını başvuru üzerine ya da re'sen araştırmak ve incelemekle görevli ve yetkili olup, insan hakları bilincini geliştirmek üzere eğitim ve kampanya faaliyetleri yürütmekle de görevli olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlenmesi, bu doğrultuda ilgili kurum ve kuruluşlara görüş bildirilmesi, öneri ve tavsiyelerde bulunulmasının da kurumun görevleri arasında yer aldığı belirtilir. UİHK'de aranan bir diğer temel nitelik olan, kurumların hükümet dışında özerk yapıda kurulmaları gerekliliğidir. Böylece denilebilir ki, TİHK görev ve yetkileri açısından bağımsız; idari ve mali açıdan özerk, kendi bütçe personeline sahip bir kurum olup, 11 üyeden oluşmaktadır. Ayrıca, kurul üyelerine görevleri ile ilgili olarak hiçbir kişi makam ya da merciin emir ve talimat veremeyeceği, tavsiye ve telkinlerde bulunamayacağı, görev süresi dolmadan kurul üyelerinin ve başkanın görevlerine herhangi bir nedenle son verilemeyeceği kapsamda belirtilmiştir. Kurumun diğer görevi ise işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek olduğu belirtilirken bu noktada ulusal önleme mekanizmasının işlevi gündeme gelmektedir.[156]

Bir diğer ulusal denetim TBMM'dir. TBMM'nin, kendi üyeleri arasından seçtiği milletvekillerinden oluşan İnsan Hakları İnceleme Komisyonu bulunmaktadır.

[156]Hikmet Tülen, a.g.e., s. 9-11.

Bu komisyon gerek gördükçe CİK'lere incelemeler yapmaktadır. 3686 sayılı İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanununca; TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, önceden haber vermeden ve izin almaya gerek duymadan, CİK'lere gelebilir, incelemelerde bulunabilir.[157]

Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikayet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere oluşturulmuştur.(6328 sayılı kanun md.1) TBMM başkanlığında oluşturulan Kamu Denetçiliği Kurumu, TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyonu ifade etmektedir. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu'nun 5. maddesi gereğince Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikayet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir. Fakat, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askeri nitelikteki faaliyetleri, görev alanlarının dışındadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, komisyon; hiçbir organ, makam, merci ve ya kişiden emir ve talimat alamaz. Görevlerini yerine getirirken tarafsızlık ilkesine uygun davranmak zorundadır.(madde 12) İllerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığı ile başvurularda bulunulabilir. Yapılacak olan başvurulardan herhangi bir ücret alınmaz. Başvuru usulü olarak, gerçek ya da tüzel kişilerin başvurularda bulunması istenmektedir. Başvuru sahipleri kurum tarafından gizli tutulmaktadır.(md.17) Belirtilen hükümler uyarınca Kamu Denetçiliği Kurumu görevlileri, CİK'leri ziyaret ederek incelemelerde bulunmaktadır. İnsan hakları kuruluşlarından olan Kamu Denetçiliği Kurumlarının bir diğer ismi Ombudsmandır. Bir nevi halk denetçisidir. Ülkedeki tüm vatandaşların şikayetlerini değerlendiren kuruluştur. Ombudsmanlar, bir yargı makamı ve karar verici organ değildir. Kendilerine yapılan şikayetler

[157] *Ceza İnfaz Kurumlarımızda Bulunan Çocuk Tutuklu ve Hükümlülerin Koşullarına Dair Rapor,* Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arge Bürosu, 2015/4, s. 60.

doğrultusunda bunları izleyen, sorgulayan, hakların nasıl sağlanacağı üzerine çalışmalar geliştirip, yıllık raporlar düzenleyen kurumdur.[158]

İnsan haklarını koruma mekanizması içinde, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları da bulunmaktadır. 02.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yönetmelik hükümleri yayımlanmıştır. Yönetmelik, 23.11.2003 tarihinde güncellenmiştir. Yapılan güncelleme ile kurulun sivil toplum karakteri güçlendirilmiş ve kurullarda görev yapan kamu görevlisi sayısı, Başkanlık görevini yürütecek vali yardımcısı veya kaymakam ile kamu görevlisi bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir personel olmak üzere ikiye indirilmiştir. Değişiklikteki temel amaç, Kurulların kamuoyunda idari bir birim olarak algılanmasının önüne geçmek ve çalışmaların lokomotifi olması beklenen sivil toplumun, kurullardaki ağırlının arttırılmasıdır.[159]

Kamu görevlileri üzerinde ve toplumda insan hakları bilincinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması, ihlal iddialarının incelenmesi ve araştırılması, insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine sebep olan siyasal, sosyal ve hukuki ayrıca idari nedenlerin incelenmesi ve bunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunulması için oluşturulmuş olan kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlar, illerde 'İl İnsan Hakları Kurulu'dur. İlçelerde ise 'İlçe İnsan Hakları Kurulu' olarak bilinmektedir. (23.11.2003 sayılı Yönetmelik md.1.) İl ve İlçe Kurulları; İllerde Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Masası, İl Kurulu üyeleri ve İlçe Kurulları tarafından İl Kurulunun gündemine getirilmektedir. İlçeler ise; Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Kurulu, Kaymakamlık, İlçe Masası ve İlçe Kurulu üyeleri tarafından İlçe Kurulu gündemine getirilen konuları değerlendirme görevine sahiptirler. Ayrıca İnsan Hakları ihlal iddialarını inceleme ve araştırma görevini de üstlenmektedirler.

STK'ler kamu kurumları ve diğer kurumlarla işbirliği halinde çalışmaktadırlar. İnsan hakları uygulamalarının yerinde görülmesi amacıyla, ilgili kurumlara ve kuruluşlara ziyaretler gerçekleştirmektedirler.

---

[158]Y. Levent Korkut, a.g.e., s. 205.

[159] Mustafa, Taşkesen, a.g.e., s. 124-125.

Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'da belirtildiği üzere; Kurul, doğrudan Adalet Bakanlığına bağlıdır. Adli ve idari yargı hakim ve savcılarının görevlerini, kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetlemek; hakim ve savcıların görevlerinden dolayı ya da görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve faaliyetlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırmak; inceleme ve soruşturma yapmak ile görevlidirler. Kuruluş, genel itibariyle, görev alanındaki konularda, uygulamalarda ortaya çıkan mevzuat yetersizliği ve aksaklıklarla ilgili hususlarda gerekli inceleme ve araştırmaları yaparak alınması gerekli kanuni ve idari tedbirler konusunda Bakanlığa ayrıntılı tekliflerde bulunmakla görevlidirler.[160]

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Kontrolörler Kurulu Başkanlığı olarak oluşturulmuş olan kurul, 01.11.1997 tarihli ve 23157 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Adalet Bakanlığı CTE Genel Müdürlüğü Kontrolörlerinin giriş, atanma, yeterlik sınavları, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma esas ve usullerini düzenler.(01.11.1997 tarihli, 23157 Sayılı) CİK ve Tutukevlerinin yönetimine dair tüm işlem ve uygulamalar ile işyurtlarının denetimi kontrolörlerin görev alanını teşkil eder. Kontrolörler, CİK ve tutukevleri ile işyurtlarında görevli olup, atamaları Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılmış olanları denetleyemezler. Denetim sırasında bir görevli hakkında inceleme yapılmasını ve soruşturmayı gerektiren bir durum halinde, ilgili evrak belirlenerek, gereği için Genel Müdürlüğe gönderilir.(md.8) Kontrolörler, CİK ve Tutukevleri ile İşyurtlarının; tüm işlemlerinin denetimini yapmak ve savcı dışındakiler hakkında gizli rapor düzenleyip, denetimini yaptığı kurum ya da işyurdunun genel yönetim durumu, mevzuat hükümlerinin uygulanması, memur ve kişilerle iletişim konularında düşünce ve tavsiyelerini raporlamayla görevlidirler.(md.9) Yetki ve sorumluluk alanlarında; CİK ve tutukevleri ile ilgili olarak, hükümlü ve tutuklu olarak bulunan kişilerin emanete alınan kişisel paralarına ait; hesap, döviz hesabı,

[160]Adalet Bakanlığı, Ceza *İnfaz Kurumlarımızda Bulunan Çocuk Tutuklu ve Hükümlülerin Koşullarına Dair Rapor*, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arge Bürosu, 2015/4, s. 61.

kıymetli evrak ve eşya hesabının yapılması, kasa, banka, ambar, atölye, kantin, satış mağazaları gibi faaliyet konusu olan işkolları ile ilgili mevcut incelemeler bulunmaktadır.(md.10) Ayrıca Kontrolörler, CİK ve tutukevleri ile işyurtlarında görevlidirler. Fakat, atamaları Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılmış olanları denetleyemezler.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Denetimi Kanunu, 6701 sayılı kanun ile oluşturulmuştur. İnsan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesinin sağlanması ve bu konularda faaliyet gösterilmesi, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele edilmesi için ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu oluşturularak esaslar düzenlenmiştir.(md.1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. Cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.(md.3) Belirtilen kanun kapsamında; ayrı tutma, ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatı uygulama, çoklu ayrımcılık, doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık, işyerinde yıldırma, makul düzenleme yapmama, taciz, varsayılan temele dayalı ayrımcılıktan bahsedilebilir.(md.4) Kurum, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadırlar. İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmekle görevli olan kurum, ayrımcılık yasağı ihlallerini resen ya da başvurular üzeren incelemektedirler. İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmakla görevli olup, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvuruları incelemektedir. Özgürlüğünden mahrum bırakılan yada koruma altına alınan kişilerin bulundukları yerlere haberli yada habersiz düzenli ziyaretlerde bulunmaktadırlar. Ziyaretler sonucunda oluşturulan raporları ilgili kurum ya da kuruluşlara iletir, kurulca gerekil görülmesi durumunda kamuoyuna açıklama, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların

bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmekle görevlidirler.[161]

İnsan hakları kurumlarının faaliyet alanları oldukça geniştir. Paris İlkeleri'ne göre bu kuruluşlar, olabildiğince geniş ve açık yetkilerle donatılmıştır. Çeşitli faaliyet alanları bulunan kurumlar, hak ihlali ile ilgili şikayetlerin değerlendirmektedirler. İnsan hakları alanlarının topluma tanıtılması, şikayetlerin değerlendirilip araştırılması gibi temel faaliyetleri bulunmaktadır. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin devlet tarafından onaylanmasını sağlamak ve ulusal mevzuatın devletin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uygun olup olmadığını araştırmak, hükümet ve parlamentolara izlenecek politikalar ve yasal değişikler konusunda raporlar hazırlamak kurumların görevleri arasındadır.[162] Belirtilen kurum ve kuruluşlar TİHK arasında bulunmaktadır. İzleme kurullarına ayrıntılı olarak değinilecektir.

1.4. İnsan Haklarının Uluslararası Açıdan Korunması: Uluslararası İnsan Hakları Kurumları ve Koruma Mekanizmaları

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun hukuku kabul edilirken, uluslararası toplum ile kastedilen düşünce, kavramın içeriğinin belirlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Geleneksel anlamdaki uluslararası hukuk anlayışına göre, uluslararası hukuk devletlerarası ilişkileri düzenleyen kurallar olarak tanımlanmakta, insan hakları kavramının hukuk metinleri arasına girmesi ile uluslararası hukuk, devletler, uluslararası örgütler, devlet niteliği kazanmış örgütlenmiş topluluklar ve insan haklarının korunması kapsamında bireyin dahil edildiği kuralların yer aldığı hukuk olarak tanımlanmaya başlanmıştır.[163]

İnsan haklarının korunmasına ilişkin olarak, genel uluslararası hukuk normları bulunmaktadır. Bu normların gelişimine katkı sağlayan ilkelere değinilecektir.

---

[161]Adalet Bakanlığı, Ceza *İnfaz Kurumlarımızda Bulunan Çocuk Tutuklu ve Hükümlülerin Koşullarına Dair Rapor*, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arge Bürosu, 2015/4, s. 61-62.

[162]Y. Levent Korkut, a.g.e., s.206.

[163]Hüseyin Pazarcı ,*Uluslararası Hukuk Dersleri 1*, 13. Baskı, Turhan Kitapevi, Ekim 2016, s. 1-2.

İnsan hakları kuralları, genel uluslararası hukuk normu niteliğindedir. Bu kurallar ve gelişim, uluslararası hukukun yapısı üzerinde etkide bulunurken, uluslararası hukukun iç hukukta uygulanıp, uluslararası hukukta önem kazanması ile sonuçlanmaktadır. Denilebilir ki, insan haklarının genel uluslararası hukuk ilkeleri ile korunması, andlaşma kuralları ile korunmasına nazaran daha önemli etkiye sahiptir. İnsan hakları andlaşmasının, meydana gelen ihlalleri yaptırımlarla sonuçlandıracak denetim mekanizmasının bulunmadığı, öngörülmediği durumlarda belirtilmiş olan saptama önem kazanmaktadır. İnsan haklarının korunması alanında, uluslararası emredici norm kavramına başvurulmasında, uluslararası hukuk normlarının bütünü içinde devletlerin yapacakları andlaşmalar ile, ihlal edilemeyecek ve aykırı kural öngörülemeyecek bazı üstün normlar belirtilmektedir. Emredici norm kavramına başvurulması noktasında, iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. İnsan haklarının korunması alanına uygun olmayan bir kavram olduğu, hiyerarşiyi ortaya çıkardığı ve insan hakları otoritesinin güçlendirilmesi bakımından olumsuz etki yarattığı ifade edilmektedir. Diğer yandan, insan haklarına ilişkin, olagelen teamül normlarının emredici norm niteliğine sahip olduğunun kabul edilmesi, insan haklarına saygı ilkesinin ve uluslararası kamu düzeninin kurucu unsuru olarak yer almasında fayda sağlayacaktır.[164]

Uluslararası hukuk, uyulması zorunlu kurallara sahiptir. Kurallara uyulmasını sağlayacak örgütsel mekanizmaları da bulunmaktadır. Uluslararası hukukta, hukuku yaratan tek bir yasa koyucu bulunmamaktadır. Başta devletler ve devletlerce oluşturulan uluslararası örgütlerce oluşturulmaktadır. Uluslararası hukukun bağlayıcılığı, uluslararası andlaşmaların niteliği ve o andlaşmaya taraf olan devletlerin sayısına göre değişip, tüm devletleri bağlayacak ve devletleri belirlenen kurallara uymaya zorlayacak tek bir otorite yoktur. Bağlayıcılık, devletlerin uluslararası hukuk kuralları ile kendilerini bağlı sayma iradelerine bırakılmıştır. Peki, 'kurallara uyulmaması durumunda yaptırım gücü uygulanabilir mi?' sorusu düşünüldüğünde, tüm devletler için geçerli bir yasama, yürütme ve yargı organı bulunmamaktadır. Uluslararası hukukta yaptırım konusu, etkin özellik göstermezken,

[164]Mahmut GÖÇER, *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Mayıs 2012, s.158-173.

yerine karşı önlemler kavramı kullanılmaktadır. Ayrıca uluslararası hukuk kurallarının uyulmasının sağlanmasında 'sorumluluk kurumu' ile uluslararası 'önleme ve zorlama' yollarına başvurulmaktadır. Uluslararası sorumluluk tanımlanmak istendiğinde; uluslararası hukuk kişisinin neden olduğu uluslararası hukuka aykırı fiillerin etkilerini, zarara uğrayan uluslararası hukuk kişisine karşı ortadan kaldırmaya yönelik uluslararası kurum, olarak belirtilebilir. Uluslararası hukuka aykırı bir fiilin varlığında, bu durumun ortadan kaldırılması için devletler ya da uluslararası örgütlerce zorlayıcı önlemlere başvurulması durumları, uluslararası önleme ve zorlama yollarını belirtmektedir.[165] Verilmiş olan özellikler, uluslararası hukukun ulusal hukuktan ayrılan yönleri olarak gösterilebilir.

Bir ülkedeki insan hakları ve demokrasi alanındaki sorunlar, öncelikle o ülkenin kendi sorunudur. Çözüm yöntemlerinin, öncelikle ülke içinde bulunması gerekmektedir. Fakat, bir ülkenin iç düzeninden kaynaklanan sorunların dünya barış ve düzenini tehdit edici unsur haline gelebileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.[166] Böylece, iç hukuk ile uluslararası hukukun birbirinden bağımsız olmadığı gerçeği görülmektedir.

İnsan haklarına daha genel ve etkin güvence sağlama amacında olan uluslararası insan hakları hukukunun, devletlerin iç ve dış politikalarının bir bütün oluşturduğunun kabul edilmesi ile ortaya çıktığı söylenebilir.[167]

İnsan haklarının korunması denilince, ulusal ve uluslararası hukuk bütünlüğü, işbirliği ve dayanışma içinde bir koruma düşünülmektedir.[168] İnsan haklarının uluslararası açıdan korunması ulusal koruma ile bağlantılıdır. Değinilmiş olduğu gibi uluslararası koruma, ulusal korumanın ardından gelip, ikincil nitelikte tamamlayıcı konumdadır. Korumanın öncelikle ulusal hukuk ile sağlanmasının ardından, iç hukuk yollarının tüketilmesi sonucunda uluslararası koruma devreye girmektedir.

---

[165]Hüseyin Pazarcı, a.g.e., s.6-8.
[166]İonna Kuçuradi-Bülent PEKER, *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları*, 2. Baskı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s.284.
[167]Mahmut Göçer, a.g.e, s. 19.
[168]Abdurrahman Eren, a.g.e., s.78.

1.4.1. Evrensel Koruma Mekanizmaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönem, uluslararası hukuk açısından insan hakları kavramlarının soyut alandan somut düzeye geçişini sağlamıştır. İnsan haklarının korunması konusundaki görüşler gelişme göstermiştir. İnsan haklarının ulusal olduğu kadar, uluslararası alanda da korunması gerektiği sürecini başlatmıştır. Oluşan ortak düşünce ile birlikte BM, oluşturulması düşünülen ortak düşünceye dayanak olmuştur.

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde, insan hakları düşüncesinin ön plana çıkıp bireylerin uluslararası hukukta taraf durumuna gelmesinin ardından, hakların korunması alanında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uluslararası insan hakları düzeni, standartların belirlenmesi, izleme ve denetim mekanizmalarında görev alan BM örgütü, bölgesel kuruluşlar ve HDÖ'lerden oluşup; BM'nin kurulmasından sonraki dünya düzeni içinde, evrensel standartlar oluşturma, geliştirme ve insan haklarının korunması işlevlerinin yerine getirilmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu noktalar insan haklarını, ulusal hukukun konusu olmaktan çıkarıp, uluslararası hukuku içine almasına yol açmıştır. BM'nin çalışmaları; HDÖ'lerin katkıları ile insan haklarının korunması ve uluslararası düzeye taşınması konusunda önem arz etmektedir.[169]

İnsan haklarının iç hukuk anlayışından ayrılarak uluslararası boyut kazanması, İkinci Dünya savaşı sonuna doğru yapılan toplantıların sonrasında 1945 yılında San Francisco'da kabul edilen BM şartı ile evrensel nitelik kazanmıştır.

İnsan haklarının uluslararası bir anlam taşıdığı gerçeği 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile ortaya atılmış fakat, uluslararası bir insan hakları bildirisinin hazırlanması ancak 20. yy'de başlanabilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin antlaşması hazırlanırken, antlaşmaya temel insan haklarının düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün antlaşma içine alınması ileri sürülmüş, teklifler antlaşmaya sokulmamıştır. 1929 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü bir bildiri tasarısı hazırlamış, bu da uluslarca onaylanıp yürürlüğe

[169]Coşkun AÇIK, a.g.e., s.23-24.

girememiştir. İkinci Dünya Savaşından önce, uluslararası bir insan hakları bildirisi hazırlamak için çalışmalar yapılmış ancak olumlu bir sonuca varılamamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra, 1948 yılında BM Teşkilatı Genel Kurulu, Evrensel İnsan Hakları Bildirisini kabul etmiş, bundan başka 1950 yılında AK'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini[170] onaylamıştır.

BM öncesi dönem, bireylerin uluslararası hukukun konusunu oluşturduğu dönem olarak tanımlanabilir. Uluslararası hukukta hak öznesi olarak devletler yer alırken, insan hakları uluslararası hukukun dışında sayılan kavramdır. Devlet ile birey arasındaki ilişkiler ulusal yargı yetkisine giren, iç hukuk sorunu, olarak değerlendirilmiştir. İnsan haklarının devletlerin iç hukuk sorunu olarak algılanmalarının ortadan kalkmasıyla, bireyler uluslararası hukukta hak özneleri olarak görülmeye başlanmışlardır. Bu durum ayrıca uluslararası koruma sistemlerini sivilleştirmeye de başlamıştır. Denilebilir ki, korumanın öncelikle ulusal hukuk ile sağlanmasının ardından, iç hukuk yollarının tüketilmesi sonucunda, uluslararası koruma devreye girmektedir.[171]

Geleneksel algının değişmesi ile; ayrım gözetmeksizin, tüm insanların korunmasının uluslararası hukuk sistemi içine girmesi yeni algı niteliğidir. İç hukuk sorununun dışında yeni bir anlayışın oluşması ile uluslararası hukuk içine girmiş bir insan hakları bilinci oluşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1945 tarihinde BM'nin kurulması ile, insan hakları çok boyutlu olarak korunmaya başlanmıştır.[172] Devletlerden önce var olduğu kabul edilen insan hakları anlayışının milletlerarası düzeye çıkarılarak, milletlerararası sözleşmelerle güvence altına alınması girişimi, 'BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'[173]'nin yayınlanması ile olumlu gelişim göstermiştir.[174]

1 Ocak 1942'de imzalanan BM Bildirisi'nde, insan haklarını korumanın şart olduğu inancı vurgulanmıştır. 26 Nisan 1945 tarihinde imzalanıp, 24 Ekim 1945'de

[170]İlhan F. AKIN, *Kamu Hukuku*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul Ekim 1993, s. 378-381.
[171]Mesut GÜLMEZ, *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, 1. Baskı, TODAİE Yayınları, Nisan 2001, .s. 30-34.
[172]Abdurrahman Eren, a.g.e., s.78.
[173]İlhan F. Akın, a.g.e., s. 368-378.
[174]Şeref ÜNAL, a.g.m., s. 58.

yürürlüğe giren BM Antlaşması ile kurulmuştur. İnsan hak ve özgürlüklerine saygıyı temel alıp, bu noktada uluslararası işbirliğini öngörmüştür. İnsan hak ve özgürlüklerine dünya ölçüsünde sahip çıkmayı amaçlayıp, 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisini kabul ederek, insan haklarına ilişkin evrensel nitelik taşıyan belge oluşturulmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, BM Genel Kurulu'nca, oylama sonucunda kabul edilip, teknik hukuk anlamında tavsiye niteliğindedir ve böylece bağlayıcı bir etkisi bulunmamaktadır.[175]

Fakat oluşturulmuş olan bildiri, anlaşma veya sözleşme niteliği taşımaması itibariyle hukuksal bir bağlayıcılığa da sahip değildir. Bildirinin kabul edilmesi ile uluslararası hukuk açısından önem arz edip, ulusal anayasaların oluşturulmasında ölçüt kabul edilmiştir. Herhangi bir bağlayıcılığı bulunmayan Evrensel Bildiri, insan onuruna, adalet ve eşitlik ile somutlaştırılan değerler ile kendine dayanak oluşturmuştur. İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan sözleşmeler vardır. Bunlardan BM Anlaşması, insan hak ve özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirmek adına maddeler düzenlemiştir. 1966 yılında insan haklarına ilişkin hazırlıkların tamamlanması ve somutlaştırılmasının ardından, BM Genel Kurulu'nda hukuksal bağlayıcılık ile donatılmış, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kabul edilmiştir. İki sözleşme ile de İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alan, hak ve özgürlüklere değinilmiştir.[176]

Uluslararası hukuk düzeni ile iç hukuk düzeni arasında sıkı bağlılığın olduğunu gösteren, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile BM Şartı insan haklarının uluslararası değer olduğunu gösterirken, uluslararası sorun olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmıştır. BM Şartına bir yanda uluslararası güvenlik ve barış, diğer yanda sosyo-ekonomik refah koşulları ve insan haklarına saygı egemen olup, yapılar arasında da sıkı bağlılık gözlenmektedir. BM şartının başlangıç hükümlerinde, üye devletler tarafından insanın temel haklarına olan inançlar

[175]Rona AYBAY, a.g.e., s. 47-48.
[176]*Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 3, Yaz 2007, s. 111-116.

belirtilip, insan haklarının geliştirilmesi, teşvik edilmesi ve uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi temel amaç olarak ortaya konulup maddelendirilmektedir. Ayrıca şartın 55.(c) maddesi yine BM'nin 'ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini kolaylaştıracağı' biçiminde insan haklarına vurgu yapmaktadır. Üyelerin yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda yine 56. madde ile 'üyelerin, 55. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak için gerek birlikte gerekse tek başlarına, örgütle işbirliği halinde hareket etmeyi taahhüt ettikleri' insan haklarına saygı gösterilmesi için işbirliği yükümlülüğü belirtilmektedir. Belirtilenler sonucunda, insan haklarının uluslararası korunması, BM'nin, Genel Kurulun ve Ekonomik ve Sosyal Konsey gibi temel organların yerine getirmekle yükümlü oldukları ödevlerden biri haline gelmektedir. Genel itibariyle BM Şartı insan haklarının korunmasını uluslararası hukuk düzenine sokmuştur. İnsan hakları uluslararası değer haline gelip, uluslararası hukuk dalına varlık kazandırdığı söylenebilir. İnsan haklarının uluslararasılaşması, uluslararası hukuk düzenine görmesi, uluslararası hukukun niteliğinde değişikliklere sebep olmuştur. İnsan haklarının korunmasının uluslararası düzeye girmesi, karşılıklılık ilkesini ortadan kaldırıp, egemenlik ve devletin yargı yetkisinde bulunan bütün bireylere ait olan insan hakları ile düzenlenmeye başlamıştır. Böylece, uluslararası hukuk, bireylerin çıkarlarının da korunduğu devletler üstü hukuka doğru ilerleyip, insan hakları uluslararası hukuk açısından gelişim faktörü oluşturmaktadır.[177]

Hangi değerlerin insan hakkı olması gerektiği konusunda, iç hukuklarda ortak bir uzlaşma bulunmamakta iken, uluslararası hukukta kabul edilen, uluslararası standartları yansıtan, BM bünyesinde BM Genel Kurulunun kabul ettiği, 'İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'[178], 'İkiz Sözleşmeler'[179] olarak anılan (Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme), 'Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi (İnternational Bill of Human Rights)'[180], ile üyelerin insan onuru, eşitlik ve dokunulmazlık, haklara saygıyı temel aldığı uluslararası siyasal uzlaşma sağlanmıştır. Irk, cinsiyet, dil, din

[177]Mahmut Göçer, a.g.e., s. 20-22.
[178]Rona AYBAY, a.g.e., s. 47.
[179]Münci KAPANİ, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, 1996, s. 32.
[180]Mehmet Semih GEMALMAZ, Ulasalüstü İnsan Hakları., s. 344.

ayrımı gözetmeksizin, insan hak ve özgürlüklerine karşı saygıyı sağlamak, bu çerçevede işbirliğini geliştirmek BM'nin amaç ve ilkeleri arasında bulunmaktadır.[181]

İnsan haklarının korunması yaşanan olayların ardından, soyut durumdan somut konuma geçmiş bulunmaktadır. İnsan haklarının ele alınması, değerlendirilmesi ve dikkate değer aşamalar kaydetmesi oluşturulmuş olan kuruluşların ortak çabaları sonucunda meydana gelmiştir. Milletler Cemiyeti'nin işlevliğini yitirmesi, İkinci Dünya Savaşının bitiminin ardından BM'nin kurulması sonrasında insan haklarının korunması daha somut alana taşınmıştır.

Diğer yandan belirtilmesi gerekir ki, insan haklarının kesin bir tanımlaması bulunmamaktadır. "Uluslararası hukuk, insan hak ve özgürlüklerini iç hukukta olduğu kadar güven altına alamamakta olduğu görüşü de savunulmaktadır. Ulusların düşünceleri birbirlerine uymamaktadır. Bu noktada, tüm uluslarca benimsenecek yumuşak ve kişilerin hak ve özgürlüklerini gerçek bir güvenlik altına alacak kadar açık belirli kavramların olması gerekir. Din, düşünce, vicdan özgürlükleri yönünden ayrıca ekonomik, sosyal haklar ve devletin bunları yerine getirmek için yükleneceği edimler yönünden uzlaşamaya varılmasının oldukça zor olduğu görüşü de savunulmaktadır. Uluslararası bildirilerin yaptırımlarının olmayışı eksiklik olarak görülmektedir.[182] Ayrıca, devlet merkezli uluslararası bir sistemde evrensel bir insan hakları tanımının, devlet düzenini tehdit edici unsur olarak görülebileceği düşüncesi mevcuttur."[183]

İnsan haklarının uluslararası alanda olumlu gelişimleri mevcut iken, belirtilmiş olduğu gibi olumsuz görüşler de bulunmaktadır.

Sonuç olarak, insan haklarının sadece toplumların iç düzeni ile ilgili olmadığı, uluslararası düzeyde de önemli olduğu söylenebilir. İnsan haklarının gelişim göstermesi, uluslararası boyutta değerlendirilmesi, uzun bir sürecin sonunda meydana gelmiştir. "İnsan hakları konusu, devletlerin iç hukuk konusu olmaktan

---

[181]Muhlis Öğütçü, "Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar", http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/DergiMiz7-ozel/PDF/ogutcu19.pdf, s.562-565.
[182]İlhan F. Akın, a.g.e., s. 366-367.
[183]İhsan D. DAĞI, *İnsan Hakları Küresel Siyaset ve Türkiye*, 1. Baskı, Boyut Yayın Grubu, İstanbul Mayıs 2000, s. 36.

çıkarak evrenselleşmiş, uluslararası metinlerde yerini almıştır. İnsan hakları sözleşmeleri ile; anayasal, yasal ve idari düzenlemelerin uygulanmasının denetimi, denetim organları, denetim yöntemleri önem kazanmaktadır. İnsan hakları dinamik bir süreci ifade edip sürekli gelişme gösteren bir yapıdadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde fiilen tanınan insan haklarının uygulanması, hukuk zemininde önem kazanacaktır."[184]

Uluslararası düzenlemelerin öncülüğünü BM yapmakta olup, insan haklarının evrimci özelliği ışığında ortaya çıkan haklar ile, uluslararası düzenlemeler arasında doğrudan ilişki olduğu gözlenmektedir. [185]

BM'nin infaz hukukuna getirmiş olduğu birtakım tavsiye kararları vardır. Bunlar;

- Mahpusların İyileştirilmesi İçin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları,
- Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kuralların Etkin Uygulanmasına Dair Prasedür Kuralları,
- Mahpusların İyileştirilmesine İçin Temel Prensipler,
- Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Tokyo Kuralları),
- Tutuklama veya Hapsedilmenin Herhangi Bir Şekilde Tabi Tutulan Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü,
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları),
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Konusunda 56/143 Sayılı Tavsiye Kararları vb.

---

[184]Ertuğrul Yalçınbayır, "Human Rıghts İnsan Hakları", *T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1*, İstanbul 2011, s. 230.

[185] İbrahim Ö. KABOĞLU, "Human Rıghts İnsan Hakları", *T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1*, İstanbul 2011, s. 105.

Üzerinde çalışılmış olan konu çerçevesinde, insan haklarının ve CİK'lerin uluslararası alanda korunması açısından evrensel düzeyde koruma olan BM'nin yanında, bölgesel düzeyde Avrupa Konseyi tarafından getirilmiş olan standartlar da mevcuttur.

1.4.2. Bölgesel Koruma Mekanizmaları

İşkenceye karşı mücadelesinde AB, ülkeleri belirli önlemler almaya teşvik etmek istemektedir. Yapılmış olan çalışma ile ilgili olan önlem, ulusal kurumlar oluşturma başlığı altındadır. Buna göre, işkence ve kötü muamelenin önlenmesini etkin şekilde sağlayabilecek amacıyla, (insan hakları kamu denetçisi veya insan hakları komisyonları gibi) bağımsız ulusal kurumlar oluşturmak veya desteklemek gerekmektedir.[186]

İkinci Dünya Savaşının ardından Avrupa kıtasında bulunan devletler arasında, siyasal, sosyoekonomik, hukuksal ve kültürel işbirliği oluşturma düşüncesi, 5 Mayıs 1949 tarihinde AK'nin kurulması ile somutlaşmıştır. AK'nin kuruluşunun hemen ardından beyan edilmiş olan insan hakları temelinde şekillenen hukukun üstünlüğü ve demokratik toplum ilkeleri çerçevesinde, insan hak ve hürriyetlerini bölgesel düzeyde koruyacak ve geliştirecek, etkin hukuksal alan oluşturarak üye devletleri yükümlülük altına sokacak olan AİHS, 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmıştır. 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. T.C. ise Avrupa Konseyine 9 Ağustos 1949 yılında üye olup, 18 Mayıs 1954 tarihinden itibaren de AİHS taraf olmuştur. Dahil olunmuş olan sözleşme ile hem devletlerin sözleşmeye bağlı olduklarının hem de bireyin uluslararası hukuktan doğan haklarının olduğuna atıf yapılmıştır. Kurumsal yapının işlevsel bir koruma ve denetim mekanizması olması için bireysel hak ve özgürlüklerin etkin bir yargısal denetim mekanizması ile korunması hedeflenmiştir. Getirilmiş olan ek protokoller ile AK insan Hakları koruma sistemi kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir.[187]

---

[186]Avrupa Birliği İnsan Hakları İlke Kuralları, Avrupa Toplulukları Resmi Yayınları Ofisi, 2005, Lüksemburg, Türkiye:Avrupa Konseyi- Avrupa Komisyonu Ortak Projesi, Kasım 2007, Avrupa Toplulukları 2005, s.30.

[187]Ders Notu, İnsan Hakları, İstanbul, 2013, 2. Fasikül, s. 23.

AİHS, 3 bölümden oluşup; birinci bölümde, 2-18 maddeleri arasında, temel hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. İkinci bölümü oluşturan maddeler 19 ile 51'dir. Bu bölümde, denetim organları ve bu organların işleyişi yer almaktadır. Son bölüm olan üçüncü bölüm ise, 52-59 maddelerini kapsamakta olup, çekinceler, imza ve onay bulunmaktadır.

AİHS'nin belirli özellikleri bulunmaktadır. Sözleşme çerçevesinde düzenlenmiş olan hak ve özgürlüklerin sözleşmeye taraf olan devletlerce ihlal edilmesi durumunda, hakkı çiğnen kişinin AİHM'e bireysel olarak şikayette bulunma hakkı vardır. Sözleşmenin 1. maddesi gereğince, sözleşmeye taraf olmuş olan devletler, sözleşmede belirtilen hak ve özgürlükleri tanıma yükümlülüğü altındadır. Sözleşmenin uygulanması için vatandaşlık bağı önemsenmemiştir. Sözleşme vatandaş olunsun ya da olunmasın sözleşmeye taraf olan herkese uygulanacaktır. Bir devletin insan haklarına saygı göstermeyi diğer akit devletlerin de saygı göstermesi koşuluna bağlanması olan karşılıklılık ilkesi, AİHS'de herhangi bir işleve sahip değildir. Sözleşmeye taraf olan devletler, güvence altına alınan hakların korunmasından sorumlu tutulmuşlardır. AİHM ve Bakanlar Komitesi, hakların korunmasının temini amacıyla denetim organıdırlar. Hak ihlallerinin ilk müracaat yeri AİHM'dir. Olayı soruşturup yargısal karar vermekle yükümlü olan mahkemenin kararları bağlayıcıdır. Ayrıca, ulusal makamların yerine geçerek onların yerine doğrudan karar alma yetkisine sahip değildir. Sözleşmeye aykırılığın tespitinin ardından sözleşmeye uygun adımların atılması kararı ulusal makamlara bırakılmıştır. Sözleşme kararlarının bağlayıcılığı ve temel hak, özgürlüklerin güvence altına alınması için denetim mekanizması olarak oluşturulmuş olan Bakanlar Komitesi görevlendirilmiştir.[188]

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Koruma Sistemi çerçevesinde AİHS, insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması için birtakım kurallar getirmiştir. Bunların yanında özel olarak Avrupa Konseyi tarafından oluşturulmuş olan, Hükümlülere Muamelede Asgari Kurallar kabul edilmiştir.

[188]Ders Notu, İnsan Hakları, İstanbul, 2013, 2. Fasikül, s. 28-29.

19 Ocak 1973 tarihinde, Hükümlülere Muamelede Asgari Kurallar, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir. AK Bakanlar Komitesi tarafından oluşturulmuş olan esaslar üzerinde yeniden çalışılmış ve 12 Şubat 1987 tarihinde kabul edilen tavsiyeler ile birlikte 100 adet Avrupa Ceza İnfaz Kuralı belirlenmiştir. Son aşamada 11 Ocak 2006 yılında Avrupa Cezaevi Kuralları güncellenmiştir.[189]

Oluşturulmuş olan metin, BM'nin 1957 yılında kabul ettiği asgari kuralların yeniden gözden geçirilmiş şeklidir. Düzenlenen metin, BM'nin metnine göre büyük çapta değişiklikler içermemektedir. Fakat tutuklulara insan onuruna saygılı davranılmasını daha iyi sağlayacak bazı yeni fikirler veya açıklamalar getirdiği söylenebilir. Kuralların, Avrupa düzeyinde yeniden incelenmeleri zorunluluğunun ortaya çıkması üzerine Avrupa Konseyi, 1968'de suçlularla ilgili Avrupa Konseyinin hükümetlerarası komitelerinden biri olan Avrupa Komitesi'nin sorumluluğu altında bir çalışma gurubu oluşturmuştur. Amaç, kuralların günün ceza politikasına uygun hale getirilmesi ve uygulamaya geçirilmesini teşvik etmektir. Nitekim asgari kurallar rejiminin uygulanması için alınmış olan önemler arasında, üye devletlerin her beş yılda bir, metinde yer alan önerilerin uygulanması için ne gibi önlemler aldıkları hakkında AK Genel Sekreterine rapor vermeleri istenmiştir. AK Bakanlar Komitesi, 1980 yılında hapishaneler konusunda işbirliği komitesi kurmuştur. Komitenin görevleri arasında, Avrupa hapishane sistemlerinin gelişmesini izlemek, tutuklulara uygulanacak asgari kuralların etkinliğini gözlemek ve bunların pratik açıdan Avrupa'da uygulanmalarını geliştirmek ve revizyonlarının sağlanması amacıyla tekliflerde bulunmaktır.[190]

AK tarafından oluşturulmuş olan diğer önemli sözleşmeler ise, 1983 yılında kabul edilen "Mahkumların Transferi Sözleşmesi"dir. Sözleşme, mümkün olduğunca cezaların kendi ülkelerinde yerine getirilmesini sağlamaktadır. 1984 yılında yine AK tarafından "Yabancı Hükümlülere Muameleye" dair tavsiye kararı alınmıştır. Bu tavsiyenin çıkış noktası ise, yabancı hükümlülerin dil ve kültür güçlükleri, çok az

[189]Timur Demirbaş, "Cezaevlerinin Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış", *Güncel Hukuk*, Temmuz 2016/7-151, s.15.
[190]A.Reynaud, *Hapishanelerde İnsan Hakları*, Çeviri:İhsan Kuntbay, 1. Baskı, Todaie Yayınları, Ocak 1992, s. 31-33.

ziyaret imkanı ve sınır dışı edilme zamanındaki belirsizlik nedenlerinin özel bir yük getirdiği düşüncesidir. [191]

AK tarafından, özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan insanların mevcut koşullarının iyileştirilmesi için oluşturulmuş olan Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) üzerinde durulacaktır.

CPT, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin muamele koşullarının, mevcut durumlarının iyileştirilmesi ve işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı davranış yada cezadan korunmasını sağlamak amacıyla ziyaretlere dayalı denetim yapmaktadır. Komite üyeleri, farklı alanlarda deneyimleri olan bağımsız ve tarafsız uzmanlardan oluşmaktadır. Üyeleri, AK Bakanlar Komitesi tarafından en fazla iki kez 4 yıl süre ile seçilip, her devletin seçilmiş bir üyesi bulunmaktadır.[192]

Komitenin ziyaret yerleri; CİK'ler, çocuk eğitim evleri, polis merkezleri, psikiyatri hastaneleri ve göçmen toplama merkezleri benzeri yerlerde tutulan insanlara nasıl muamele edildiğini denetlemek amacıyla ziyaretler gerçekleştirirler.

Gerektiği noktalarda devletlere, iyileştirmeler yapılması açısından tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Denetim yapacak komite delegelasyonu, sekreterlik üyeleri, uzmanlar ve tercümanların da bulunduğu iki ya da daha fazla üyeden oluşup, ziyaret edilen ülkenin üyesi ziyaret heyetinde bulunmamaktadır. Komite heyetleri, devletleri düzenli olarak ziyaret edebilecekleri gibi, gerekli durumlar da kendiliğinden de ziyaretlerde bulunabilirler. Komite, ziyarette bulunacağı devlete ziyaret hakkında bilgi vermek zorundadır. Fakat, ziyaretin zamanını belirtmek zorunda değildir. Devletlerin ziyaret yerine ve zamanına olacak itirazı ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ciddi toplumsal kargaşa, ziyaret edilen kişinin sağlık durumu veya süregelen ciddi bir suç durumuna müdahale durumlarında söz konusu olmaktadır. Bu durumlarda devlet ivedilikle Komitenin ziyaretini gerçekleştirmek üzere gerekli tedbirleri almak zorundadır.[193]

---

[191]Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Temmuz 2003, s. 43.
[192] Ders Notu, 2. Fasikül, s.33.
[193] Ders Notu, s. 33.

Komite heyetleri, gözaltı yerlerine sınırsız erişim hakkına sahiptirler ve bu yerlerde kısıtlama olmaksızın her yeri dolaşabilirler. Ziyaretler, devlet yetkisi sonucunda özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin bulunduğu her yere yapılabilir.

CPT, Konvansiyon çerçevesinde ziyaretler sırasında kapsamlı yetkiye sahiptir. İlgili devletin topraklarına girilmesi, herhangi bir sınırlama olmaksızın seyahat etme hakkına sahip olunması, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin bulundukları yerlerde kısıtlama olmaksızın hareket etme özgürlüğünün olması, sınırsız erişimin sağlanması ile, Komite'nin görevini yerine getirebilmesi için ilgili devlet tarafından sahip olunan diğer bilgilere erişimin olması, kapsamlı yetki dâhilindedir. Ayrıca Komite, özgürlüğünden yoksun kalan kişiler ile ilgili özel görüşme yapma hakkına sahip olduğu gibi, konuyla ilgili bilgi alabileceğine inandığı herkesle serbest iletişim kurma hakkına da sahiptir.[194]

Ziyaret sırasında tespit edilen bilgilere dayanılarak, CPT'nin ileri sürebileceği tavsiyeler ilgili devlete gönderilen raporda yer alır. Rapor ilgili devletle uzun süreli diyaloğun başlangıcıdır. CPT tarafından her yıl genel bir faaliyet raporu hazırlanır ve bu rapor kamuya açıklanır. [195]

Avrupa Konseyi tarafından CİK'ler ile ilgili oluşturulmuş olan tavsiye kararları şunlardır:

- Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı,
- Ömür Boyu Hapis ve Diğer Uzun Süreli Cezalara Mahkum Olanların Cezaevi İdaresince Yönetimi Hakkında R (2003) 23 Sayılı Tavsiye Kararı,
- Ceza ve Tedbirlerin Uygulanmasıyla İlgili Personel Hakkındaki R (97) 12 Sayılı Tavsiye Kararı,
- Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki R (87) 3 Sayılı Tavsiye Kararı,

[194]Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), CPT Standartları, CPT Genel Raporlarının Temel Bölümleri, Strasburg Eylül 2002, s.4

[195] Avrupa İnsan Hakları Standartları ve Nezarethanelerin Denetimi, Eğitim Programı ve Konuya Dair Genel Bilgiler, s.41-42

- Tehlikeli Tutuklu ve Hükümlülerin Hapsedilmesi ve İyileştirilmesi Hakkında R (82) 17 Sayılı Tavsiye Kararı,
- Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kurallar Hakkındaki R(73) 5 Sayılı Tavsiye Kararı vb.'dir.

Uluslararası belgeler, CİK'ler ve tutukevlerinin bağımsız olarak oluşturulan denetleme kurulları tarafından incelenmesi gerektiği konusunda açıkça kurallar getirmektedir. Türkiye, BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmesi'ne Ek Seçmeli Protokol (OPCAT)'i Eylül 2005'de imzaladı.[196]

2006 yılında yürürlüğe giren OPCAT tutukevleri ve cezaevlerindeki alıkoymaların bağımsız izleme kurulları tarafından sistemli olarak ziyaret edilerek denetlenmesini öngörmektedir. Böylece, taraf devletler protokolü onayladıkları tarihten itibaren 1 yıl içinde, bir veya daha fazla ulusal önleyici mekanizma kurmak zorundadırlar.(17.md)[197]

Sözleşmeye taraf olan devletler, protokolün onaylanmasının ardından ulusal düzeyde işkencenin önlenmesi amacıyla bağımsız ulusal önleyici mekanizmalar oluşturma yükümlülüğünün altına girmiş bulunmaktadırlar. Ancak OPCAT, herhangi bir spesifik model öngörmemektedir, dolayısıyla UİHK'ler, ombudsmanlar hatta STK'ler söz konusu ulusal denetim mekanizması statüsünde görevlendirilebilir.[198] Seçmeli Protokol ile, ulusal önleyici mekanizmaların işlevsel bağımsızlığı yanında personelin de bağımsız olması aranmaktadır.[199] Seçmeli protokolün 18.maddesi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ulusal önleme mekanizmalarına atıf yapmakta ve oluşturulacak kurumların, Paris Prensipleri'ne uygunluğuna dikkat edilmesini istemektedir.

---

[196]Kerem Altıparmak, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007, s.82.

[197]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 171.

[198]Ali Yavuz Birincioğlu, a.g.e., s. 46.

[199]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 986.

1.5. Ceza İnfaz Kurumları ve İnsan Hakları

Suç, ceza ve cezaevi kavramları birlikte açıklanabilecek kavramlardır. Toplumsal ve evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. "Suç kavramı, topluma zarar verdiği ve tehlikeli olduğu yasa koyucu tarafından onaylanmış eylem ve davranış olarak tanımlanabilir."[200] "Suç, bireyin hak ve özgürlüklerine karşı doğrudan veya dolaylı saldırı oluşturan, haksız ve idari bir insan eyleminin devlet tarafından tanımlanmış hukuksal ifadesi olarak da tanımlanır."[201] Elbette ki suç sayılan davranışlar, toplumdan topluma değişmektedir. İşlenmiş olan suçun karşılığında verilecek olan cezalar da böylece değişiklik göstermektedir.

Ceza kavramı ise; suç işleyen kişiye, hukuka aykırılığın ve kusurluluğun ağırlığına göre uygulanan ve kişiyi yoksunluklara uğratan yaptırımlar olarak tanımlanabilir.[202] Timur Demirbaş ceza tanımını, "*Topluma zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanunla koyduğu, izlediği diğer amaçların yanında, suçluyu bazı yoksunluklara tabi kılmak ve toplumun onaylamadığı hareketleri onaylamadığını belirtmek üzere, yargısal karar ve sorumluluk derecesiyle orantılı olarak uygulanan korkutucu yaptırımlar".*[203] olarak yapmaktadır. Ceza, ortaya çıkan ve var olan düzeni bozucu eylemin karşılığıdır. Öngörülmüş olan bir "yapılmaması gereken"i yapana bunu yapmaması gerektiğini hatırlatmak ve öğretmek amacına yöneliktir.[204]

Yasalar tarafından tanımı yapılan eylemi, suç işlediği kabul edilen ya da suç işlediğine dair hakkında kuvvetli kanıt bulunan bireylerin cezalandırılması, toplumun korunması, ıslah edilip topluma yeniden kazandırmak, mahkeme kararı ile

---

[200]İlkay Savcı*, Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler,* Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2004, s. 3.

[201]Osman Doğru, "Sanık Öğüten Çarklar, İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi", http://tesev.org.tr/tr/yayin/sanik-oguten-carklar-insan-haklari-acisindan-turkiyede-ceza-adalet-sistemi/, s. 13.

[202] Ders Notu, Ceza Hukuku, İstanbul 2013, 1. Fasikül,s.14

[203]Timur Demirbaş, a.g.e., s. 57.

[204]Yasemin Işıktaç, "Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası Ve Rehabilitasyon İlişkisi", *İstanbul Hukuk Mecbuası,* Cilt 71, Sayı 1, 2013, s. 627.

konuldukları özel inşa edilmiş kamu binalarına ceza infaz kurumu denir.[205] Tutuklu kalmaları istenenlerin kapatıldığı yer olarak da tanımlanan CİK'ler en geniş anlamıyla "özgürlükten yoksun bırakılan yer" olarak da tanımlanmaktadır. Hapishane ya da cezaevi, hapis cezalarının ortaya çıkardığı mekansal düzenlemelerdir. Suç işleyenlerin, toplum dışında tutulması ve yapılmış olunan hataların cezasının çektirildiği yerlerdir.[206] Michel Foucault'a göre CİK'ler yani hapishane, cezanın infaz edilme yeri olup aynı zamanda cezalandırılan kişinin gözetim altında tutulduğu yerdir.[207] Hürriyeti bağlayıcı cezaya hükümlü olanların barındırıldıkları yer anlamına gelen cezaevi, hüküm evinin karşılığı olduğundan, tutukevleri ve ıslahevleri bu kavramın dışında bırakılmaktadır. Hürriyeti bağlayıcı cezaların ve tutuklama kararlarının infaz edildiği tüm kurumları kapsayacak daha geniş anlamlı bir kavram olan CİK kavramının kullanılması daha yerinde bir kavramdır.[208]

Yine Mıchel Foucault'un, CİK'ler ile ilgili görüşü de, hapsetme her halükarda farklılaştırılmış ve amaca yönelik hale getirilmiş bir mekanizma olduğunu, farklılaştırılması gerektirildiğini çünkü, söz konusu olanın bir tutuklu veya bir mahkum, ıslah edilecek biri veya cani olmasına göre aynı biçime sahip olmaması gerektiğini, tutukevi, ıslahane, merkezi hapishane gibi aşağı yukarı farklılıkların olması ve çeşitlendirilmiş cezalandırılmaların sağlanması gerektiği görüşündedir.[209]

Bireyin hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılması ile birlikte kişi, cezaevine girecek bir hükümlü haline gelir. Hürriyeti bağlayıcı cezanın tanımı, yaşam hakkı dışında en temel hak olan, insanların özgür olma haklarına müdahale etmektir ve bu hakkın temelinde yer alan seyahat etme ve yerleşme özgürlüğü gibi tüm diğer

---

[205]Zekeriya Sevimli, *Ceza İnfaz Kurumlarında Güvenlik*, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara-2000, s. 14.
[206]A.Reynaud, a.g.e., s. 249.
[207]Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çeviri:Mehmet Ali Kılınçbay, İmge Kitapevi, Ankara Temmuz 1992, s. 314.
[208]Timur Demirbaş, a.g.e., s. 304.
[209]Mıchel Foucault, a.g.e., s. 292-293.

özgürlüklerden bireysel olarak yararlanmanın ön koşulunu oluşturan fiziksel hareket özgürlüğünün kısıtlanmasıdır.[210]

Köksal Bayraktar'a göre, CİK'lerde son derece önemli bir konu olarak değerlendirilmesi gereken nokta, CİK'lere giren kişilerin öncelikle ve öncelikle güvenlik içinde bulunmalarıdır. Kişiler CİK'lere girdikleri andan itibaren bütün hayat haklarını devlete teslim etmektedirler.[211]

Suçlu olan kişilerin CİK'lere konulmaları ile birlikte suçlu olan kişinin ıslahının sağlanması amaçlanmaktadır. Diğer yandan toplumun da suçlu olan bireylerden uzaklaşması ve toplum güvenliğinin de sağlanmış olması amaçlanmaktadır. Suçlu olan kişilerin ıslah edilmeden toplum içinde bulunmaları, toplum güvenliğini ortadan kaldıracağı düşüncesini oluşturmaktadır.

CİK'lere girmiş kişilerin öncelikle cezaevine uyum sağlamaları, ıslah edilmeleri ve infaz sonrası toplum hayatına çalışan, dürüst bir kişinin kazandırılması amaçlanmalıdır.[212] Uzun yıllar, ıslah edilmeleri amacıyla kapalı ortamlarda (ceza uygulamalarının farklı biçimleri) bulunan hükümlü tutukluların da her şeyden önce insan oldukları gerçeği, unutulmaması gereken önemli bir noktadır.

Mustafa Eren, kapatılmanın patolojik bir şey olduğunu, kapatılma mekanlarının hapishaneler, çocuk yurtları, huzur evleri, askeriyelerin insanlara; "orada yöneticiler ve yönetilenlerin olduğunu" söylemektedir. Bir kişinin CİK'de bulunuyor olması, sistemin yasalarına karşı çıkıldığı için suçlu ilan edildiğini ve bu sebeple orada bulunduğunu belirtir. Yasalarda hapsetmenin kapatılanları iyileştirmek iddiasıyla gerekçelendirildiğini belirtir. Hapis ile; kişinin suçlu, iyileştirilmeye muhtaç, topluma kazandırılması gereken kişi olarak kodlandığı görüşündedir. Kapatılma yapıları, kişileri "yönetenler" ve "yönetilenler" olarak keskince ayırıp, yönetenlere yönetilenler üzerinde tasarruf hakkı tanıdığı için patolojik olduğunu söylemektedir. Bir kesimin tamamen kendi iradesinin dışına çıkarırken, diğer kesimi

[210]Timur Demirbaş, a.g.e., s. 35.
[211]Köksal Bayraktar, "Cezaevleri Sempozyumu", İstanbul Barosu Cezaevleri Çalışma Grubu , 29-30 Haziran 2002, s. 54.
[212]Selçuk Tamer, "Hükümlüleri İyileştirme (Tretman) Çalışmaları", *Adalet Dergisi*, Yıl:77, Sayı:5, Eylül- Ekim 1986, s. 43.

de onun iradesine rağmen her şeyin yapılabildiği duruma getirildiği düşüncesindedir. Dışarıya kapalı alanlar olan bu yapıların, sivil izlemeye açılmadığı müddetçe ve belirtilen yerlerde tutulan kişilerin oranın idaresine bir şekilde katılmadığı sürece, patolojik yanın ortadan kaldırılmasının imkanının olmadığını belirtmektedir.[213]

Belirtilen ifadeye göre, CİK'lerde ve buna benzer kurumlar olarak kapalı alanlarda oluşan yöneten-yönetilen yapılaşmasının aşılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Çalışılan konu bağlamında, CİK'ler üzerinden yorum yapılacak olduğunda, hükümlü ve tutukluların yönetime, idareye katılmasının yanlış olduğu düşünülmektedir. 1999 yılında CİK'lerde yapılan düzenleme, F tipi yüksek güvenlikli CİK'lerin açılması, gözle görülür aksaklıkların olduğu ve bunların giderilmesi gerektiği bilinen bir gerçektir. CİK'lerde yapılan revizyon döneminin ardından kurumların iyileşmeye gitmesi, geçmiş dönemlerde görülen aksaklıkların ortadan kaldırılarak yöneten/yönetilen ayrımının, insan hakkı ihlali yapılmadan uygulanması oldukça yerinde bir yapılanmadır. Yöneten ve yönetilen ayrımının kişiler üzerinde tasarruf hakkı olmadığı, bunun insan hakkı ihlallerine sebep olmayacağı CİK yönetmelik, tüzük, 657 DMK'de belirtilmiştir. Bunun yanında CİK'lerin kapalı alanlar olması itibariyle, gözden uzak ve denetlenmesi güç alanlar olması sebebiyle, şüphe uyandırabilen alanlar olduğu, soru işaretlerinin oluşmasının görülmeyen, dış dünyaya kapalı olmaları itibariyle yerinde olduğu, söylenebilir. Sivil izleme ve denetlemeye açılmasının yerinde olacağı, böylece CİK'ler üzerinde, bilinen, oluşmuş olan önyargı ve olumsuz algının ortadan kaldırılabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'de CİK'lerin kurumsallaşma süreci, infaz şekilleri ile gelişme sürecine girmiş olmasına rağmen, suçlu kişiye olan olumsuz bakış açısı ve cezaevlerine gereken önemin verilmemesi, ceza infaz kurumlarının fiziksel yetersizliği, personel istihdam edilmemesi ve eğitimin verilmemesinin yanında infaz mevzuatındaki yetersizlikler, CİK'lerin kurumsallaşma sürecini geciktirmiştir. 2000'li yıllarda hız kazanan insan hakları alanında yapılan çalışmalar kurumsallaşma sürecini hızlandırmıştır. CİK'lere yüklenmiş olan, 'suç işlemiş kişilerin, suç işleme

[213]Mustafa Eren, "Türkiye'de Mahpus Olmak", CİSST /TCPS Konferansları Konferans Kitabı, 27-28 Şubat 2016, s. 14-15.

duygularından arındırılması, topluma yararlı bireyler haline getirilmesi' görevlerine gerekli önemin verilmesi, ceza infaz kurumlarının idari ve yönetsel yapılanmasından kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılmasına bağlıdır. [214]

CİK'ler, belirli süreler CİK'lerde hükümlü ya da tutuklu olarak bulundurulan kişileri barındırmaktadır. Kısa süreli ya da uzun müddet CİK'lerde kalmış olan kişilerin iyileştirilip topluma kazandırılması amaçlanmaktadır. Eğitimin iyi derecede verilmesi, sevginin işlenmesi, CİK'lerden çıkılmasının ardından daha iyi bir geleceğin kurulabilecek olması, şiddetten uzak olunması vb. bilincin kazandırıldığı ıslahevleridir. Fakat, CİK'lerden tahliyelerin ardından, iyi bir geleceğe sahip olunması ve tam anlamıyla iyileştirmenin sağlanması pek mümkün olmayabiliyor. "*Sevgi üretmeyen, geleceği örmeyen, eğitimi ve insan olma öznesini önemsemeyen bu mekanizmaların özellikle dışarıya çıkan çocukların %90'ının tekrar tutukevlerine ya da ceza infaz kurumlarına döndükleri, sorunu ortadan kaldıran bir işleyişe sahip olmadığı görülmektedir*."[215] Bir başka görüşe göre, cezanın temel amacının caydırıcılık olduğu belirtilmektedir. Cezanın ağır basan işlevi caydırıcılık olsa da, tek amacın bu olmadığı, cezanın suç işleyen insanın topluma uyum sağlaması, kişilik bozukluklarının düzeltilmesi yani ıslah olması için bir eğitim ve rehabilitasyon işlevinin bulunduğu savunulmaktadır. Fakat bu durum da tehlikeli bir işlev olarak yani tek tip insan yaratmaya yönelik biçimde kullanılabileceği ve insanlara resmi ideolojiyi empoze etmekte de kullanılabileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.[216]

Andrew Coyle'e göre; yeniden topluma kazandırılmış bir hükümlü ya da tutuklu, CİK içinde hayatını başarıyla sürdüren bir kişi değil, tahliye edildikten sonra dış dünyada başarılı olan bir bireydir. Cezaevi makamlarının Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 'doğru yola sokma ve yeniden topluma kazandırma' konusuna öncelik verebilmesi ancak, cezaevi içindeki faaliyetlerin mahkûmlara cezaevi dışında iyi bir şekilde yaşamalarını sağlayacak yetenek ve becerileri vermeye

---

[214]Cemal Gedik, *Ceza İnfaz Kurumlarında Görev Yapan İnfaz Ve Koruma Memurlarının İnsan Haklarına Bakışı*, (Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Mart 2011, s. 42-43.

[215]Ümit Efe, *Cezaevleri Sempozyumu*, İstanbul Barosu Yayınları, 2002, s. 69.

[216]Mete Göktür, *Cezaevleri Sempozyumu*, İstanbul Barosu Yayınları, 2002, s. 154.

yönelik olması ile gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Bunun için mahkûmların cezaevi içinde yaptıkları işlerin, dış dünyadaki iş olanaklarıyla ilişkili olması gerekmektedir. Kişilerin hayatlarını kazanmaları ve ailelerini geçindirmeleri ve bunları sağlayacak beceri ve kapasitenin edinilmesi, buna yardımcı olunması ayrıca bu yapılırken iş arayan eski hükümlünün dış dünyada karşı karşıya kalacağı önyargılı yaklaşımlar dikkate alınmalıdır. Kişileri CİK'lerde bulundukları süre içinde, kendilerine tahliye edildikten sonra yaşayacak bir yer bulunması için yardım edilmesi ve topluma yeniden kabul edilmelerini sağlayacak bir sosyal yapının oluşturulması için düzenlemeler yapılması gerekmektedir.[217]

Michel Foucault'da, yine konu ile ilgili olarak, cezaevi koşulunun yedi evrensel ilkesi olarak:[218]

- Cezanın başlıca hedefi olarak mahkumun ıslah edilmesi ve toplumsal olarak yeniden sınıflandırılması, ile ıslah ilkesi,
- Mahkumların eylemlerinin cezai ağırlığına, esas olarak yaşlarına, yatkınlıklarına, onlara uygulanması düşünülen ıslah tekniklerine, dönüşümlerinin safhalarına göre soyutlanmalı veya en azından dağıtıma tabi tutulmalıdırlar. Bir yıldan daha az cezaya çarptırılmış kişilerin cezaevi kurumlarına dağıtımları cinsiyet, kişilik ve suçlunun yozlaşma derecesine göre yapılması ile, sınıflandırma ilkesi,
- Mahkumların bireyselliklerine göre, değişme durumunda olan cezalar, elde edilen sonuçlar, ilerlemeler veya geriye dönüşler ile cezaların çeşitlendirilmesi ilkesi,
- Cezai çalıştırma, cezanın eklentisi ya da ağırlaştırılması olarak değil, mahrum kalmanın mümkün olamayacağı bir ceza yumuşaması olarak kabul edilmesinin gerektiği, her kamu hukuku hükümlüsünün çalışmak zorunda olması, kimsenin işsiz bırakılmaması ilkesi ile zorunlu ve hak olarak çalışma,

---

[217]Andrew Coyle, *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım Cezaevi görevlileri için elkitabı*, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi Yayını, 2002, s. 84.
[218]Mıchel Foucault, a.g.e., s. 341-343.

- Eğitimin hem toplumun çıkarına olan zorunlu bir önlem, hem de mahkuma karşı bir yükümlülük olarak, kamusal gücün bir parçası olması ile cezaevi eğitiminin ilkesi,
- Bireylerin iyi yetiştirilmelerine özen gösterebilecek ahlaki ve teknik donanıma sahip, uzman bir personel tarafından yüklenilmesi ve bütün ceza infaz kurumlarında bir sosyal ve tıbbi-psikolojik servisin çalışması gerekliliği tutukluluğun teknik denetimi ilkesi,
- Mahkumların uyum sağlamalarını kolaylaştırmak üzere, onlara ceza sırasında ve sonrasında yardımın sağlanması, mahkumun CİK'ten çıkmasının ardından gözetim altında tutmanın yetmeyeceği, destek ve yardımın sağlanmasının gerekliliği ile, ek kurumlar ilkesi,

belirtilmiştir.

CİK'lerin izlenmesi, ulusal kurulların ve yasaların yanı sıra uluslararası yasalara, uluslararası düzenlemelere dayanmaktadır. Denilebilir ki, insan haklarının korunması için meşru ve evrensel bir temel bulunmaktadır. Hükümlülerin ve tutukluların haklarının korunması evrensel niteliktedir. Uluslararası toplumun standartları saptaması, uygulama mekanizmalarının yerleştirilmesi ve standartlara uyulup uyulmadığının izlenmesi için çalışmalar yaptığı gözlenmektedir. Peki, CİK'lerde insan hakkı ihlallerinin önlenmesi açısından neler denetlenip izlenmelidir? Denilebilir ki, cezaevinin genel koşulları, hükümlülerin ve personelin durumu denetlenip izlenmelidir. İzleme süreci cezaevindeki hayatın bütün yönlerini kapsamalıdır. Buna örnek olarak; hükümlülerin yaşama koşulları, fiziksel ve ruhsal durumları, yemeklerin niceliği ve niteliği, temiz içme suyu, hijyen, eğitim, spor, dinlenme, hukuki yardıma erişim, ibaretlerin yerine getirilebilmesi, dış dünya ile temas kurulma imkanları vs. sayılabilir. Cezaevi koşullarının insani ve hukuka uygun olduğunun güvence altına alınması gerekmektedir. CİK'lerin uygun prosedürleri izlemesi ve hükümlülerin personel tarafından daima gözlenmesi önemlidir. Ayrıca izleme görevi yapan personel tarafından, hükümlülere kötü muamele ve uygun olmayan davranışlar yapıldığında, bu durum açıklanmalı ve ilgili kişiler tespit edilmelidir. Bu, bir nevi, cezaevi personelini haksız ithamlara karşı korumanın da

yoludur. İzleme ve denetlemenin eksik ve yanlışlarla ilgili olmaması gerekip, iyi pratiklerin saptanması da önemlidir. [219]

Anayasal düzen başta olmak üzere, iç hukuktaki ve T.C.'nin taraf olduğu uluslararası düzenlemelere göre, tutuklu ve hükümlülerin belirli haklara sahip olduğu konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Bu haklar şöyledir:

- Her hükümlü ve tutuklunun, can güvenliği başta olmak üzere insan olmaktan kaynaklanan kişi dokunulmazlığı ve temel hakları vardır,
- Evrensel hukuk kurallarınca belirlenen bu temel hak ve özgürlüklere herkes tutukluluk ve hükümlülük koşullarında da sahip olmaktadır,
- Tutuklu ve hükümlülerin, CİK'lerde olmalarından kaynaklanan hak ve özgürlük kısıtlamalarının dışında, temel insan hak ve özgürlükleri kısıtlanamayıp, bu hak ve özgürlüklerin kullanılması da engellenemez,
- Kişiler, insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı bilimsel olarak kanıtlanan hapishanelerde kalmaya zorlanamaz ayrıca, sosyo-kültürel yapı ve gelenekler ile insan sağlığına aykırı, izolasyon-tecrit amaçlı CİK'lerde tutulamazlar,
- Tutuklu ve hükümlülere bedensel ceza, hücreye kapatma gibi insanlık dışı ve onur kırıcı cezalar verilemez,
- İnsanca yaşamın gerektirdiği ihtiyaçların karşılanması hakkı, disiplin, güvenlik ya da cezai yaptırım adına ortadan kaldırılamaz,
- CİK'lerde, belirli aralıklarda yapılan koğuş aramaları tutuklu ve hükümlülerin kişi dokunulmazlığı ve mahremiyetine saygı temelinde gerçekleştirilmek zorundadır. Belirtilen aramalar, baskı, eziyet, gözdağı, keyfilik aracı haline getirilemez,
- Belirli sebepler ile kurum dışına çıkarılmış olan hükümlü ve tutuklulara yapılan üst aramaları tacize dönüştürülemez, onur kırıcı biçimde arama yapılamaz,
- Sevkler işkence haline getirilemez,

[219]Warnder Speelman, " İzleme Kurulları Sistemi ve Çalışmalarının Değerlendirilmesi(III)", *Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Topum Konferansı Raporu*, Ankara 21-23 Mart 2007, s. 58-59.

- Kurumlarda yapılan sayımlar, tutuklu ve hükümlülerin doğal yaşamlarını bozmayacak şekilde, uygun bir saatte ve makul personel sayısı ile yapılmalıdır,
- Hükümlü ve tutukluların ruh ve beden sağlığını esas alacak sağlık koşulları ile tıbbi olanakları sağlamak devletin görevidir.[220]

Uluslararası sözleşmelere uymak T.C. Anayasası tarafından da, güvence altına alınmıştır. Anayasa uyarınca, uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerde çerçevesi belirlenen haklar ve yükümlülükler ilgili ulusal mevzuatın üzerindedir. T.C. Anayasası'nın 90. maddesinde "(…)Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmünde ve bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." ilkesi belirtilmiştir. Hükümlü ve tutukluların haklarının tanımlandığı temel uluslararası sözleşmelerden bir diğeri de, "BM Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensiplerin Bütünü"dür. BM, bu Prensipleri Bütünü'nde, "kişilere; yasalar, sözleşmeler, hukuki düzenlemeler ve gelenekler" ile tanınan insan haklarının burada yer almadığı ya da daha az ölçüde yer aldığı gerekçesiyle kısıtlanamayacağını veya ortadan kaldırılamayacağını belirtmektedir. Yani hükümlü ve tutukluların hakları, uluslararası sözleşmelerin de ötesinde bulunan coğrafyanın geleneklerini de kapsayacak çerçevede ele alınabilmelidir. BM Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensiplerin Bütünü sözleşmesinin 3. maddesinde; "Bir Devlet herhangi bir biçimde tutulan veya hapsedilen kişilere; yasalar, sözleşmeler, hukuki düzenlemeler ve gelenekler ile tanıdığı insan haklarını, bu Prensipler Bütünü'nün bu tür hakları tanımadığı veya daha az ölçüde tanıdığını bahane ederek, tanınmış hakları kısıtlayamaz veya bu hakların kullanımını durduramaz." şeklinde belirtmiştir. 7/2. maddesinde, "Bu Prensipleri Bütünü'nün ihlal edildiğine veya ihlal edilmek üzere olduğuna inanmak için sebepleri bulunan

[220]Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, *İnsan Hakları Raporu,* Nisan 2013, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/449-ihp.pdf, s. 209-210.

kamu görevlileri, konuyu üst makamlara veya gerektiği takdirde konuyu incelemeye veya hukuki yoldan çözüm getirmeye yetkili makamlara, organlara bildirmelidir." İfade belirtilir. Madde 7/3'de, "Bu Prensiplerin Bütünü'nün ihlal edildiğine veya ihlal edilmek üzere olduğuna inanmak için sebepleri bulunan her hangi bir kimse, olaya karışan kamu görevlilerin üst makamlarından başka, konuyu incelemeye veya hukuki yoldan çözmeye yetkili diğer makam veya organlara bildirme hakkına sahiptir." açıklaması yapılmıştır.[221]

Sonuç olarak denilebilir ki, cezaevine kapatılma olgusunun, suç işlemiş kişilerin topluma yeniden katılımını sağlamada başarısız olduğu görüşü dünyada genel olarak kabul edilmektedir.[222] Önemli ve öncelikli olanın suç işlenmesinin önlenmesi ve buna yönelik çalışmaların yapılması olmalıdır.

[221]Mustafa Eren-Berivan Korkut*, Hekimler için Uluslararası ve Ulusal Mevzuatta Mahpusun Sağlık Hakkı*, TCPS Kitaplığı Yayınları, İstanbul Mayıs 2016, s. 5-7.
[222]Berkay Mandıracı, *Türkiye'de Ceza İnfaz Sisteminin Genel Yapısı*, Tesev Yayınları, Şubat 2015, s. 7.

2. BÖLÜM: BİR ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMU OLARAK CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARI

Yürürlükteki mevzuat ve Uluslararası sözleşmelerle CİK'lerin denetiminin sağlanması açısından ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları oluşturulmuştur. CİK'ler ve tutukevlerinin yerinde görülmesi, incelenmesi ve denetlenmesi ayrıca denetimler sonucunda raporların oluşturulması izleme kurullarının görevidir. İzleme kurullarınca yapılan denetimlerde, eğitim ve iyileştirme çalışmaları, sağlık hizmetleri, infaz uygulamaları, yaşam şartları, iç güvenlik hizmetleri, sevk ve nakiller incelenmektedir. Ayrıca, incelenen konular arasında, CİK'lerin fiziki koşulları ile personel konusunda da incelemeler yapılmaktadır. CİK'ler ulusal denetim kapsamında; TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, STK, Kamu Denetçiliği Kurumu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Müfettişler, Genel Müdürlük Yetkilileri ve Kontrolörler Kurulu tarafından denetlenmektedir. Türkiye'nin uluslararası denetim kapsamında taraf olduğu, Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi gereğince, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, CİK'ler ve tutukevlerinde denetim yapma, tavsiyelerde bulunma yetkisine sahiptir. Tarafınca gördüğü herhangi bir eleştiriyi rapor halinde T.C. hükümetine sunma yetkisi de bulunmaktadır.[223]

Kurulların temel özellikleri olan; bağımsızlık, yetkilerin yeterliliği, ulaşılabilirlik, işbirliği, verimlilik, eğitim, bilinçlendirme üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır. Ayrıca kurul üyelerinin seçilme şartlarından, hangi meslek gruplarından oldukları da incelenmektedir. Yukarıda belirtilmiş olan faaliyet ve inceleme konuları alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

Belirtilen kurum ve kuruluşlarca kapalı alanlar olan CİK'lerin denetlenmesi, şeffaflığın sağlanması, CİK'ler ve buralarda kalan kişiler açısından önem taşımaktadır.

---

[223] Abdulhamit GÜL, Adalet Bakanı, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, 2017 yılı Faaliyet Raporu

CİK'lerde kalan kişilerin; bağımsız, tarafsız olan kurum ve kuruluşlar tarafından denetlenmesi CİK'ler açısından büyük önem arz etmektedir. Hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılması ve infaz sisteminin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İzleme Kurulları tarafından yapılan denetimler, kurumların görevlerinin yerine getirilmesi sırasındaki aksaklıkların tespit edilmesi, gerekli düzeltmelerin yapılabilmesi açısından farklı bir bakış açısı oluşturmaktadır. CİK'lere yapılan farklı bakış açıları, infaz koşullarının iyileştirilmeleri ve hükümlülerin topluma kazandırılmasında büyük katkı sağlamaktadır.[224]

Belirtilen sınırlar dahilinde Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının yapısı, çalışma alanı ve faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

2.1.Kurulların Tarihsel Gelişimi, Kuruluşu ve Amacı

Yasalar tarafından tanımı yapılan, eylemi yani suçu işlediği kabul edilen veya suçu işlediğine dair hakkında kuvvetli kanıt bulunan bireyleri cezalandırmak, toplumu korumak amacıyla, kişilerin mahkeme kararı ile konuldukları özel inşa edilmiş kamu binalarına ceza infaz kurumları denir.[225]

CİK'ler, suç işleyenlerin cezai yaptırımlarının yerine getirildiği yerlerdir. Tutukevleri ise tutuklu olarak sevk edilenlerin barındırılacakları yerlerdir. CGTİHK'nin 111.maddesinde belirtildiği gibi, tutukluların öncelikle barındırılacakları yerler tutukevleridir. Belirtilen maddede: "İlke olarak, tutukluların tutukevlerinde muhafaza edilmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Tutukevlerinin oluşturulma amacının bu olduğu belirtilmekte, tutukevlerinin bulunmaması durumunda diğer kapalı CİK'lerin, bu amaca uygun bölümlerinde infaz edilmesi gerekliliği" üzerinde durulmuştur. Kanunda böyle bir ayrıma gidilmesinin sebebi olarak; haklarında kesinleşmiş bir hüküm bulunmayan ve farklı sebeplerle özgürlüğünden yoksun bırakılan, masumiyet karinesi çerçevesinde üzerine isnat

[224]Şaban Yılmaz, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, 2017 Yılı Faaliyet Raporu
[225]Zekeriya Sevimli, a.g.e., s. 14.

edilen suçtan aklanma imkanı olan kişilerin hukuki statüye bağlı olarak yararlanacakları imkanların hükümlülerden farklı olmasına ihtiyaç duyulmasıdır.[226]

Yaptırımların uygulandığı yerlerin kapalı alanlar olması itibariyle, toplumda merak duygusu uyanmakta bu sebeple ceza infaz kurumları toplumu daha yakından ilgilendirmektedir. Mevzuat ve uygulamanın yerinde izlenip, şeffaflığın sağlanması, uygulamada aksaklık ve eksikliklerin giderilmesini sağlayacaktır. CİK ve tutukevlerinin, yönetim, işleyiş ve uygulamaların taraf olunan uluslararası sözleşmelerde belirtilen ilkeler ile ceza infaz kurumları mevzuatı doğrultusunda yönetilmesi gerekir. Ayrıca sivil toplum denetimine açılması da istenmektedir.

T.C., AİHS'ye taraf olan bir ülkedir. Uluslararası insan hakları standartlarının ulusal düzeye yansıtıldığı sözleşmelerden biri olan AİHS'nin maddesi ile özgürlüğünden yoksun bırakılan ve prensip olarak dış dünyaya kapalı olan CİK'ler bağlamında temel alınabilecek "işkence yasağı" maddesi getirilmiştir. Bu madde ile hiç kimseye işkence yapılamayacağı ve insanlık dışı, onur kırıcı ceza verilemeyeceği belirtilir.

İnsanların özgürlükten mahrum bırakılabilmesinin normlara bağlanması insan hakları alanında erken tarihli kazanımlardan olmakla birlikte, CİK'ler asgari standartlar geliştirilmesi fikri ne yazık ki çok daha geç tarihlerde ortaya çıkarılmıştır.[227]

Türkiye'nin üyesi olduğu bir diğer uluslararası kuruluş olan Avrupa Konseyi (AK) tarafından oluşturulan CPT'dir. Sözleşmenin denetim organı olan Komite, özgürlüğünden mahrum olan kişilerin, insanlık dışı muamele, ceza ve işkenceden korunması amacıyla denetim ziyaretleri yapacaktır. Sınırlama olmaksızın hareket etme, kişilerin tutulduğu yerler hakkında tüm bilgilere erişim ve herkesle serbest iletişim kurup özel görüşme yapma gibi kapsamlı yetkiye sahiptir.

---

[226]Selen Karaçalı, "Tutukluluk-Tutukevleri-Cezaevleri", *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 88., Sayı 3, Yıl 2014, s. 325-326.

[227]D. Çiğdem Sever, "Hapsedilenlere Muamele Bakımından BM'de Yeni Bir Dönem Mandela Kuralları", *Güncel Hukuk,* Eylül 2015/9-141, s. 44.

AK, CİK konusunda tavsiye kararları da yayımlamıştır. Belirtilen kararda bağımsız denetim mekanizmalarının kurulması ve CİK'lerin sivil denetime açılması öngörülmüştür.[228]

Alıkonulma yerlerine önleyici ziyaretler düzenlenmektedir. Yapılan bu ziyaretler en etkili işkenceyi önleme yolu olarak görülmektedir. Bu doğrultuda APT, alıkonulma yerlerinde yapılacak olan bağımsız ziyaretlerin oluşturulması yönünde söylemlerde bulunmaktadırlar. Bu anlamdaki kazanılmış olan ilk başarı, AİÖS, kapsamında tesis edilen ve AK'ın 46 üye devletinin herhangi birinde, herhangi bir zaman ve yerde özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kişinin ziyaretini gerçekleştirmeye yetkili kılınan İÖK/CPT olmuştur. Fakat, CPT tarafından ulusal önlemler göz ardı edilip, uluslararası önlemlere odaklanılmış ve Aralık 2002'de kabul edilen OPCAT'in kabul edilmesi ile konu yeni bir boyut kazanmıştır. OPCAT'in kabul edilmesi ile, ulusal ve uluslararası ziyaret organları yenilikçi bir şekilde bir araya getirilmesi konusunda yapılandırılmıştır. Tüm alıkonulma yerlerine yapılacak olan ziyaretlerin, yeni oluşturulan BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi ve taraf devletlerin tayin edeceği veya yeniden kuracağı UÖM tarafından gerçekleştirecektir. Seçmeli Protokol, UÖM'ler için belirli bir yapı öngörmemektedir. Ancak, bunların etkin çalışabilmesi amacıyla gerekli olan yetkileri ve güvenceleri ortaya koymaktadır. Seçmeli Protokol'e Ulusal önleyici mekanizmaların dahil edilmemiş olması, ulusal düzeydeki önleme mekanizmalarının öneminin önceden tespit edilmemiş olduğu anlamına gelmemektedir. Aslında İÖK, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren etkin ve tutarlı bir şekilde farklı tipteki alıkonulma yerleri için ulusal teftiş mekanizmalarının oluşturulmasını tavsiye etmiştir. Bunların etkin çalışabilmeleri amacıyla belli ölçütler geliştirmiştir.[229]

Türkiye'deki ulusal insan hakları denetimi olarak; TBMM, Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Kontrolörler Kurulu Başkanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik

[228]Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları, s.30. md.9
[229]Alıkonulma Yerlerine Ulusal Ziyaretler: Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin Seçmeli Protokol Işığında Tavsiyeleri, apt 1977-2007, s.1.

Kurumu, yargısal denetim, Cumhuriyet savcılarını denetimi, sivil toplum denetimi belirtilebilir. Belirtilen kurumlar UİHK bölümünde ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

CİK'lerin denetlenmesi için oluşturulan izleme kurulları, infaz hizmetlerine sivil toplumun katkısının sağlanması, sistemin aksayan yönlerinin bağımsız kişilerce tespit edilmesi ve objektif olarak ortaya konulması, yönetimin şeffaflığının sağlanması, olabilecek insan hakkı ihlallerinin önüne geçilmesi, daha insancıl bir sistemin oluşturulması amacıyla kurulmuştur.[230]

T.C., CİK'lerin denetimi için iç denetim mekanizmalarından biri olan izleme kurullarını uygulamayı gerekli görmüştür. İzleme kurullarının hangi şekilde denetlemelerde bulunacağına yönelik, İngiltere'den örnek alınan izleme kurulları denetim mekanizması, Türkiye'de bir takım değişikliklerle uygulanmaya başlanmıştır.

Adalet Bakanlığı tarafından, CİK'ler ile tutukevlerinin sivil toplum denetimine açılması planlanmıştır. Bu noktada kanun tasarısı hazırlama çalışmalarına başlanmış ve bu çalışmalar sırasında İngiltere İzleme Kurulları sistemi incelenmiş ceza infaz sistemimizin özellikleri dikkate alınarak düzenlemeler getirilmiştir. Örnek alınan İngiltere İzleme Kurulları ile Türkiye İzleme Kurulları arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye'deki izleme kurullarının oluşturulmasında örnek alınan İngiltere CİK izleme kurullarının özellikleri şöyledir:

- İngiltere'de, CİK kanunu ile kurulların sık sık CİK'lere gitmeleri, hükümlü ve tutuklular tarafından yapılabilecek şikâyetleri dikkate almaları ve gerekli olduğunu düşündükleri her konuyu İçişleri Bakanına rapor etmeleri istenmektedir.
- Her kurulda bulunan üye sayısı CİK'lerin niteliği ile hükümlü ve tutuklu sayısına göre değişim göstermektedir.

[230]Türker Tok, "Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum Konferansı Raporu", *Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği,* Ankara 23 Mart 2007, s. 54.

- İzleme kurulları çalışmalarını, CİK'lerin bulunduğu binada kendilerine ayrılan yerde sürdürmektedirler.
- İzleme kurullarına üye olmak için herhangi bir şart bulunmamaktadır. Eski hükümlüler de bu kurullara üye olabilmektedir. Fakat, CİK'lere mal ve hizmet sağlanması ile ilişkisi olan kişiler ziyaretçi kurulu üyesi olamamakta ve 18 yaşından küçükler üyeliğe kabul edilmemektedirler.
- İngiltere izleme kurullarına üye atanması için önce yerel basında, kütüphanelerde ve diğer uygun yerlerde ilanlar, yerel gönüllü örgüt üyelerine ve bireylere doğrudan davetler, bir kişinin belirli bir örgüt tarafından aday gösterilmesi şekliyle olmaktadır. Ancak görevini aday gösterilen örgütün temsilcisi olarak değil kişisel olarak yerine getirmektedir. Belirtilen ilan ve davet sonucu izleme kuruluna üye olmak isteyen adaylar kimlikleri ile birlikte başvuru formunu doldurarak izleme kuruluna başvururlar. Başvuru formunu izleme kuruluna veren aday ile en az üç izleme kurulu üyesi mülakat yapmaktadır. İzleme kurulu başkanının bütün başvuruları, adayların kimlik belgelerinin örneğini yazı ile İzleme Kurulu Sekretaryasına göndermektedir. Bu yazıda boş olan üyelik sayısı, adayların uygunluk sırasına göre listesi ile uygun görülmeyen adayların isimleri yazılmaktadır. İzleme kurulu sekretaryası izleme kurulu tarafından gösterilen evrakı inceleyerek kendi görüşü ile birlikte adayları Bakana sunmakta ve Bakan onayı ile aday üye olarak atanmaktadır.
- İzleme kurulunda görev yapan üyelerin; görevini yeterince yerine getirmemesi, fiziksel ya da zihinsel hastalık ya da herhangi bir başka sebeple görevlerini yerine getiremeyecek durumda olması, İçişleri Bakanı'nın görüşüne göre üye kalmasının uygun olmaması, yerine getirmesi gerekli görevleri konusunda kişisel, finansal ya da başka bir şekilde çıkar çatışması bulunması veya böyle bir intibahın olması durumlarında İçişleri Bakanı tarafından görevlerine son verilmektedir.
- İzleme kurulu üyelerinin görevleri; hükümlü ve tutuklular tarafından yapılabilecek her türlü şikayeti dinlemek ve rapor edilmesinin gerekli olduğu düşünülen bütün konuları İçişleri Bakanı'na rapor etmek olarak belirtilmiştir.

- Başkan ve başkan yardımcısı, bütün üyelerin katıldığı gizli oylama sonunda İçişleri Bakanı tarafından atanmaktadır. İzleme kurulu başkanının görev süresi bir yıldır, ancak yeniden atamalar ile en fazla üç yıla kadar uzatılabilir.
- İzleme kurullarındaki her üye, her on iki aylık dönemde en az altı rotasyonlu ziyaret gerçekleştirmekte ve her üç aylık dönemde cezalandırma/tecrit, hastane, özel barınma bölümü, mutfak ve kafeterya alanlarının her birini en az bir kez ziyaret etmektedir. CİK yetkilileri tarafından ya da personelin resmi görevleri gereği düzgün şekilde tuttukları kayıtları inceleyebilirler. Kurulların, CİK'lerdeki mal ve hizmet alımları ile ilgili ihale dokümanlara erişim hakkı bulunmamaktadır. Fakat, ihale sonu sağlanan hizmet ya da ürünün, miktar ve nitelik açısından gerekli standartlara uygun olup olmadığını belirleyecek dokümanlara erişim hakkı bulunmaktadır. Hükümlü ve tutuklular ile personelin kişisel sağlık bilgilerini gizli tutmak, sağlık yetkililerinin görevleri arasında sayılmıştır.
- İzleme kurulları, kurumun durumu ve idaresi hakkında İçişleri Bakanına yıllık rapor gönderirler. Bu raporlar, uygun görülen her türlü eleştiri ve öneriyi de içermektedir. Ancak ciddi konular hemen ele alınarak yıllık raporun yazılması beklenmemektedir. Raporlardaki hükümlü ve tutuklulara karşı davranış, tesislerin durumu ve idaresi ile ilgili istatistiklerin sunumu ve bu istatistiklerin analizi, izleme kurulunun çalışmalarının ve CİK'lerdeki sorunların ve iyi uygulamaların belirlenmesinde İçişleri Bakanına ve diğer ilgili bakanlara yardımcı olmaktadır. İzleme kurullarının medya ile her türlü ilişki öncesinde izle kurulu sekretaryasının ya da İçişleri Bakanlığı veya Cezaevi Hizmetleri Basın Bürosunun önerilerine başvurulmaktadır.
- Her izleme kurulu, kendi mali yılı sonunda bir yıllık rapor hazırlar. İzleme kurulu raporları Cezaevleri Genel Müdürlüğü Bilgilendirme ve Vaka Çalışmaları Birimince incelenmektedir. Bu bölümde görevli olan personeller, brifinglerin hazırlanması ve cezaevlerinde meydana gelen olayların araştırılması ile ilgilenmektedirler. İzleme kurullarının raporlarında 12 ay içinde CİK'lerde nelerin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca öneriler de getirilmektedir.

- İzleme Kurul Başkan ve üyelerinin işledikleri suçlar nedeniyle soruşturma genel hükümlere göre polis tarafından yapılmaktadır. Bu kapsam dışında kalan eylemlerden dolayı soruşturma İzleme Kurulu Sekretaryasınca yapılmaktadır.
- İngiltere izleme kurulu üyeliği gönüllü olmakla beraber, üyeler, meydana gelmesi kaçınılmaz bazı masraflar için ödeme talep etme hakkına sahip bulunmaktadır.
- İzleme kurullarında eğitim; göreve başlama eğitimi, yeni üye eğitimi, tecrübeli üye eğitimi, başkanlık eğitimi, üç yıllık gözden geçirme eğitimi, seminerler olmak üzere altı ayrı konuda yapılmaktadır.[231]

T.C., taraf olduğu uluslararası düzeydeki kuruluşların önerilerinde, CİK'lerin tamamen bağımsız bir kurul tarafından denetlenmesinin sağlanması için kanun tasarısı hazırlamış ve incelenen sistemler arasında yukarıda özellikleri belirtilen İngiltere İzleme Kurulları sistemini örnek alınarak, Türkiye Ceza infaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları tasarısı oluşturulmuştur.

İngiltere'deki CİK İzleme Kurulları ile Türkiye'deki CİK İzleme Kurulları arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır:

- İngiltere sisteminde izleme kurulları üyeleri cezaevi bakanı tarafından atanmaktadır. T.C.'nde bağımsız hâkim ve Cumhuriyet savcılarından oluşan adalet komisyonunca atanmaktadır,
- İngiltere'de her CİK'in kendine ait bir izleme kurulu bulunmaktadır. T.C.'de ise CİK'lerin sayısının çok olması sebebiyle bölge sistemi benimsenmiştir,
- İngiltere ziyaretçi kurullarının çalışma büroları CİK'lerin içinde bulunmaktadır. T.C.'de ise, izleme kurullarının CİK'ler ve yönetimi ile bütünleşmemesi ve büro hizmetlerinin yürütülmesinde denetledikleri kurumlara muhtaç olmamaları için bilinçli olarak adalet komisyonu başkanlıklarının bürolarından yararlanacakları biçimde bir organizasyona gidilmiştir,

[231]Vehbi Kadri Kamer, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarımız ile İngiliz İzleme Kurullarının Tarihçesi ve Çalışma Esasları", *Adalet Dergisi*, Sayı 14, Ocak 2013, s.111-121.

- İngiltere ziyaretçi kurullarında görev yapan üye sayısı 22'ye kadar çıkabilmektedir. T.C.'de ise, 5 kişi olarak belirlenmiştir. İngiltere'de kurul üyeleri aralarında iş bölümü yaparak, makul sıklıkta kurumu teker teker ve sırayla ziyaret etmektedirler. T.C.'de ise, kurul olarak çalışma esası benimsenmiş ve bu çalışmanın etkin olacağı düşünülmüştür. İngiltere izleme kurulu ayda bir toplanmakta iken, T.C. iki ayda bir kez toplanmakta ve kurul başkanı kurulu her zaman olağanüstü toplantıya çağırabilme yetkisine sahiptir,
- İngiltere izleme kurulu üyeleri arasında iki sulh hâkimi bulunmakta iken T.C. izleme kurullarında böyle bir düzenleme mevcut değildir,
- İngiltere izleme kurullarının idari görevleri de bulunmaktadır. Örneğin, hükümlü ya da tutukluya verilmiş olan hücre cezalarının 72 saatten sonrası izleme kurulunun onayı ile 28 güne kadar uzatılabilmesidir. Türkiye'deki izleme kurullarına böyle bir idari yetki tanınmamaktadır,
- İngiltere izleme kurulları sekretaryasının yanında "Bilgilendirme ve Vaka Çalışmaları" birimi ve izleme kurullarınca seçilen "Ulusal Danışma Konseyi" adında iki birim daha görev yapmaktadır. Türkiye izleme kurullarında böyle bir düzenleme yapılmamıştır. İngiltere'deki kurul üyelerinden herhangi bir diploma, meslek, alt ve üst yaş sınırı, cinsiyet şartı aranmamakta, bireysel özellikler üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de ise izleme kurulu üyesi seçilebilme şartları bulunmaktadır.[232]

İzleme kurullarının oluşumu, kapalı alanların işleyişinin görülmesi, yerinde incelenmesi ve şeffaflığın sağlanarak ceza infaz kurumlarına düzenli denetimlerin yapılmasıdır. 21.06.2001 tarihli Ceza İnfaz Kurulları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu'nun çıkarılması sürecine kadar CİK ve tutukevlerinin işleyişi oldukça kötü durumdadır. İzleme kurullarının oluşturulmasının uluslararası belgelerin yanı sıra CİK'lerin iyileştirmelerinin, izleme kurullarınca yapılacak olan denetlemeler ile ortadan kaldırılması amacıyladır.

[232]Türker Tok, a.g.m., s. 55.

CİK'lerin, F Tipi gibi yüksek güvenlikli CİK'lerin yapılmasından önceki durumu oldukça kötüdür. CİK'lerin hükümlü ve tutuklular tarafından işgal edilmesi ve yönetimin dahi hükümlü ve tutuklular tarafından yapıldığı ceza infaz kurumlarının olduğu bilinmelidir. TBMM'nin almış olduğu bir karar ile CİK'lerin yeni düzenlemeler getirilmiş ve yeni CİK'ler yapılmıştır. CİK'ler, can güvenliğinin olmadığı ve hükümlü ve tutuklular tarafından işgal edilmiş, diğer hükümlü ve tutuklular için de can güvenliğinin sağlanamadığı infaz kurumları haline gelmiştir.[233]

F tipi yüksek güvenlikli CİK'lerin, 2000'li yıllarda yapımı ile suç niteliği, yaş, hükümlü ve tutukluluk, suç türü gibi ayrıştırmalar yapılarak hükümlü ve tutukluların niteliğine göre farklı alanlarda cezalarını infaz etmeleri sağlanmaktadır. Hükümlü ve tutukluların can güvenliğinin sağlanması, CİK'lerde meydana gelebilecek olumsuzlukların önüne geçilmesi için bir adım olmaktadır. Yüksek güvenlikli CİK'lerin açılmasının ardından aynı dönemde oluşturulmuş olan izleme kurulları, CİK'lerin iyileştirilmesini sağlamıştır.

21.06.2001 tarih ve 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu[234] ile izleme kurulları kurulmuştur. CİK'lerin kötü gidişatının önüne geçebilmek ve iyileştirmelerin yapılabilmesi amacıyla denetime açılmış olan CİK'lerin, izleme kurullarının araştırma ve incelemeleri ile şeffaflığın sağlanmaya çalışıldığı yerler haline getirilmiştir.

CİK'ler; otel, iş yurdu, eğitim kurumu, okul, ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri gibi karmaşık yapıya sahip olan kurumlardır.[235] Kişilerin bulunduğu ortamlara uyum sağlayabilmeleri ve içinde bulundukları koşullara alışmaları söz konusu olmaktadır. Bu sebeple CİK'lerde görevli personel, çalışma koşullarına alışmaları sebebiyle meydana gelen sorunlara dikkat çekemeyebilirler. Böylece olaylara objektif ve farklı açıdan bakılması sağlanamayabilir. Oluşturulan kurullar ile CİK'lerin uygunlukları kontrol edilmekte, aksaklıkların ve meydana gelen ya da

---

[233]Nizamettin Kalaman , *F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, CİSST Yayınları, Haziran 2010, s. 83.

[234]"Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu", *Resmi Gazete,* No: 24439, 21 Haziran 2001.

[235]Timur Demirbaş, a.g.e., s. 407.

gelebilecek olan insan hakları ihlalleri giderilmeye çalışılmakta, CİK'lerin standartlarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

İzleme kurulları kanununun amacı, ülkenin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde belirtilen ilkeler çerçevesinde ve yürürlükteki mevzuat dahilinde belirtilmiştir. CİK ve tutukevlerinin, yönetiminin, işleyişinin ve uygulamalarının yerinde görülüp incelenmesi aynı zamanda CİK'ler ile ilgili bilgi alınması sonucunda elde edilmiş olan bilgilerle raporların oluşturulup yetkili mercilere sunulup incelemelerin yapılmasıdır. (İzleme Kurulları Kanunu md.1.)

İzleme kurulu üyelerinin başlıca görevleri de, yine aynı kanunun altıncı maddesinde belirtilmiştir. Kurul üyeleri, CİK ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri incelemek; yönetici ve görevlilerinden bilgi almak; personel, hükümlü ve tutukluları dinlemekle görevlidir. Kurullar tarafından, CİK ve tutukevlerine yapılan düzenli ziyaretlerin ardından düşünce ve önerileri kapsayan bir rapor oluşturulur. En az dört ayda bir rapor düzenleyip, raporun bir örneğini Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet Başsavcılığına ve görev alanına giren bir şikâyet konusu bulunduğu takdirde infaz hâkimliğine gönderme görevini yerine getirmektedirler.

İzleme kurullarının kuruluşu kanunun 2. maddesinde belirtilmiştir. Bulunduğu yargı çevresinde CİK veya tutukevi olan her adli yargı adalet komisyonunca bir izleme kurulunun kurulacağı belirtilmektedir. Başkanla birlikte beş asıl üç yedek üyeden oluşup, asıl üyelerden en az birinin kadınlardan seçilmesi zorunludur.

2014 yılında İzleme Kurulları Yönetmeliğinde yapılan değişiklik ile izleme kurulu başkanla birlikte beş asil üç yedek üyeden oluşup üyelerden en az birinin kadın olma zorunluluğu getirilmiştir.[236]

[236]Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", *Resmi Gazete*, No: 28996, 10 Mayıs 2014.

Üyeler dört yıl için seçilmekte olup, süresi dolan üyelerin yeniden seçilebileceği belirtilmiştir. İzleme kurulunun yetki alanı, bulunduğu yargı çevresi ile sınırlıdır. Bulunulan yargı çevresinde birden fazla CİK ve tutukevi bulunması durumunda uygun sayıda izleme kurulunun kurulabileceği ve her izleme kurulunun yetki alanının adli yargı adalet komisyonunca belirleneceği kanun ve yönetmelikte yer almaktadır. Adli yargı adalet komisyonunun bulunduğu binada, kendilerine ayrılan yerde çalışmalarını sürdüreceklerdir.

İzleme kurulu üyeliğine seçilebilmek için, belirli niteliklere sahip olunması gerekmektedir. 4681 sayılı izleme kurulları, kanununun 3. maddesinde belirtilen şartları taşıyor olmaları gerekmektedir. Belirtilen maddede, izleme kurullarına başkan ve üye seçilebilmek için 14/07/1965 tarihli ve 657 sayılı DMK'de öngörülen genel şartlara ek olarak; otuz beş yaşını doldurmuş olmak; tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri ve benzeri alanlarda en az dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından veya bu kurumlara denkliği bulunan yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından mezun olmak ve mesleği ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında ya da özel sektörlerde en az on yıl çalışmış bulunmak; kişisel nitelikleri ile çevresinde dürüst, güvenilir ve ahlaklı olarak tanınmış olmak; herhangi bir siyasi partinin merkez, il veya ilçe teşkilatlarında görevli bulunmamak, şartlarının taşınıyor olması gerekmektedir.

İzleme kurulları üyeliğinde görev yapamayacak kişiler arasında; CİK ve tutukevleri ile ilgili ihale, alım satım ve benzeri hukuki ilişkilere taraf olan kişiler; izleme kurullarında görev yapacak olan kurul üyelerinin CİK veya tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulardan birisinin işlediği suçtan, kendisinin ya da ikinci dereceye kadar yakınlarından birinin zarar görmüş olan kişiler; hükümlü ve tutuklulardan biri ile aralarında evlilik, vesayet ve akrabalık ilişkisi olanlar, bulunmaktadır.[237]

Her izleme kurulu, üyeleri arasından iki yıl için bir başkan, bir başkan yardımcısı ve bir raportör seçer. Kurullar, üç ayda bir olağan olarak toplanır. İzleme kurulu, başkan tarafından resen veya üye tamsayısının salt çoğunluğunun

[237] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu*, Kanun No:4681, md.4.

görüşülecek konuyu belirten yazılı istemi üzerine olağanüstü toplantıya çağrılır. Kurullar, asıl üyelerin salt çoğunluğu ile toplanıp, salt çoğunluğun sağlanamaması halinde; kıdem sırasına göre yedek üyelerin çağrılması ile toplantı oluşturulur. Raporlar, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile kabul edilir. Çalışmaların yürütülmesi esnasında, CİK ve tutukevlerinin güvenliğini etkileyebilecek konularda kurum idaresine bilgi verilir. Her izleme kurulu, ilgili olduğu CİK ve tutukevini en az iki ayda bir olmak üzere, gerekli gördüğü her zaman ziyaret edebilir. Yine ziyarete katılım, toplantı yeter sayısından az olamamaktadır. Çalışmaların yürütülmesi esnasında, görev alanına giren konularla ilgili olmak kaydıyla, hükümlü ve tutuklular için kurumda tutulan her türlü defter ve belgeyi inceleme yetkisine sahiptirler. İstem halinde, belgelerin birer örneği izleme kuruluna verilebilmektedir.[238]

İzleme kurulu üyeliğine seçilme şartlarının sonradan kaybedilmesi; izinsiz veya haklı bir mazereti olmaksızın bir yıl içinde iki toplantıya katılmamak; hastalık veya diğer nedenlerle görevin yapılamaması, yapılamayacak olması; izleme kurulu üyeliğiyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulması, durumlarında adli yargı adalet komisyonunca izleme kurulu üyeliği görevlerine son verilmektedir. Boşalan üyeliklere iki ay içinde seçim usulü ile yeni üye seçilmektedir.[239]

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, izleme kurulları kanunu ile infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarının yerinde görülmesi, incelenmesi, CİK'ler ile ilgili bilgi alınması ve elde edilmiş olan bilgilerden raporların oluşturulup yetkili mercilere sunulup incelemelerin yapılması amaçlanmıştır.

Bir başka görüşe göre, CİK'lere değinmede amaç, cezaevi koşullarının iyileştirilmesi yani kişilerin daha iyi koşullarda insanların özgürlüklerinin kısıtlanmasını sağlama olarak belirlenmemeli, asıl amaç duvarların arkasında bulunan kişilere o duvarları kaldıracak ve insanları bir an önce özgürlüğe kavuşturmayı sağlayacak yöntem ve koşulların yaratılmasıdır. CİK'lerdeki koşullar iyileştirilmelidir fakat, sadece insanları bugün daha iyi ortamlarda yaşamaları için

[238] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu*, Kanun No:4681, md.7.
[239] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu*, Kanun No:4681, md.8.

değil, bir an önce o koşulların dışına çıkabilmeleri, duvarların dışına çıkabilmeleri amacıyla olmalıdır.[240]

En önemli amaç ise, CİK'lerde bulunan hükümlülerin CİK'lerde kaldıkları süre boyunca topluma kazandırılmış, iyileştirilmiş halde salıverilmeleridir.

Konuyla ilgili son olarak, CİK'lerin, neden denetlenip izlenmesi gerektiği hususu üzerinde durulmak istenmektedir. CİK'ler, devlet tarafından veya devlet adına idare edilen, kapalı niteliklerinden dolayı kamunun gözetiminden uzak kalan, bu sebeple toplumun kendi adına neler yapıldığını görmesi için kurumların düzenli olarak denetlenmesi gerekmektedir. Bağımsız izleme kurumları, toplum ile cezaevi arasında bağlantıyı sağlayabilmektedir. CİK'lerin uygun ve insani bir şekilde, ulusal ve uluslararası standartlara göre idare edilmesini güvence altına almak amacıyla, içeriden ve dışarıdan denetlenip izlenmesi gereken yerlerdir. CİK'lerde bulunan kişiler kendi istemleri dışında ve kanunlar gereği CİK'lerde tutulmaktadırlar. Burada tutulmaları suistimal ihtimalini meydana getirebilmektedir. İzlemenin amacı da bu suistimali önlemektir. Önemli bir diğer nokta ise, cezaevlerinin izlenmesinin cezaevi personeli açısından bir güvenceye dayandırılmasıdır.[241]

Kanunun 9.maddesi cezai ve idari işlem kapsamında belirlenmiştir. İzleme kurulunun görevi ile ilgili olarak kurul üyelerine karşı işlenen suçlar hakkında Devlet memurlarına karşı işlenen suçlara, kurul üyelerini görevleri sebebiyle işledikleri suçlar hakkında Devlet memurlarını işledikleri suçlara ilişkin hükümler uygulanır.

2.2.Kurulların Temel Özellikleri

İzleme kurullarının; bağımsızlık, yetkilerinin yeterliliği, ulaşılabilirlik, işbirliği, verimlilik, eğitim ve bilinçlendirme gibi özelliklerin bulunması gerekmektedir. Paris ilkeleri olarak bilinen ve yukarıda incelenen bu özellikler izleme kurullarının kılavuzu olmaktadır.

---

[240]Seda Akço, "Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum Konferansı Raporu", *Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği,* Ankara 23 Mart 2007, s. 53.

[241]Warnder Speelman, "Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum Konferansı Raporu", *Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği,* Ankara 23 Mart 2007, s. 59.

Paris ilkeleri çerçevesinde, herhangi bir güçten bağımsız olarak CİK ve tutukevlerinde faaliyet göstermeleri gerekmektedir. CİK'lerde, insan haklarının korunmasında şeffaflık önemlidir. Sürekli bir şekilde CİK'leri izleyecek olan kurulların, bağımsız olması, denetimlerin amacının yerine getirilmesini ve doğru sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Paris ilkelerine ve ulusal mevzuata uygun olarak oluşturulması gereken kurulların, bağımsızlığına dikkat edilebilmesi için çoğulculuğa önem verilmesi gerekir. Herhangi bir kurum ya da kuruluştan emir ve talimat alınmadan, kendi iradeleri ile kararların verilmesi ve denetimlerin sürdürülmesi gerekir.

Yetki ve denetimlerin, bağımsız olarak yerine getirilmesindeki amaç, insan haklarının iyileştirilmesi için önlemlerin alınmasıdır. Paris ilkeleri, ulusal kurumlara bağımsızlık ve yetki güvencesi sağlamaktadır. Ulusal kurumların insan haklarını koruması ve bunun yanında geliştirmesi, insan haklarının iyileştirilmesi için önlemlerin alınması, kurulların bağımsızlığının yanında yetkilerinin yeterliliğinin olması da gerekmektedir. İzleme kurullarının görev alanları ceza infaz kurumları ile sınırlandırılmıştır. İzleme kurulları yetkileri çerçevesinde, görev alanlarına giren konularla ilgili istedikleri belgeye ulaşabileceklerdir, ifadesi ile yetkilerinin sınırlı olduğunun göstergesidir.

İzleme kurulları ile ilgili bir diğer özellik, izleme kurullarının tanınıyor ve biliniyor olması gerekir. Belirli aralıklarla CİK'lere ziyaret ve denetimlerde bulunan izleme kurullarının hükümlü ve tutuklular ayrıca toplum tarafından bilinmesi gerekir. Öneri ve şikayetlerin, özellikle hükümlü ve tutuklular tarafından izleme kurullarına yapılması, kurulların hem aktif olmasını sağlayacak hem de hükümlü ve tutuklu açısından ceza infaz kurumlarının sağlıklı olarak değerlendirilmesini olumlu anlamda etkileyecektir.

Toplum tarafından tanınma ve hükümlü ve tutuklular tarafından izleme kurullarının bilinmesi, izleme kurullarına başvurulması durumu ile izleme kurullarının verimliliği artacaktır. Verimliliğin arttırılması, CİK'lerde izleme kurullarının etkin olarak faaliyet göstermesini ve iyileştirmelerin arttırılmasını sağlayacaktır. Ulusal kurumlardan beklenen en önemli faaliyet, insan haklarına

ilişkin ulusal ve uluslararası standartlar konusunda farklı grupların eğitilmesidir. Meslek içi eğitim çalışmalarının, eğitimin verileceği hedef kitlenin doğru seçilmesi, eğitim programının iyi bir şekilde planlanması, eğiticilerin seçilmesi, eğitimin etkin olmasının sağlanması ve eğitim sürecinin değerlendirilmesi önemlidir. Eğitimlerin belirli aralıklarla tekrarlanması gerekir. Farklı meslek gruplarından, eğitim konusunda destek istenmelidir. CİK'ler de bulunan ve travma geçiren kişilerle görüşmelerin yapılması, farklı bilgi ve beceri gerektiren bir özelliktir. İzleme kurul üyelerine, göreve başlamalarından itibaren üç ay içinde, adalet komisyon başkan ve üyeleri ile görevlendirecekleri kişiler tarafından, 12 saatten az olmamak üzere göreve hazırlayıcı eğitim verilmesi gerekir. Fakat, farklı çalışma alanlarında bulunup izleme kurulu üyeliği yapacak olan kişilere verilecek olan 12 saatlik eğitimin faydalı olup olmayacağı tartışılmalıdır.

İzleme kurul üyelerinde bulunması gereken özellikler, izleme kurulları kanununda belirtilmiştir. İzleme kurullarına seçilme şartları ve üye olarak seçilememe şartlarının neler olduğu belirtilmiştir. Paris ilkeleri bu noktada, hükümet yetkililerinin kurullarda yer almasını uygun görmemektedir. İzleme kurullarına başvuru yapacak olan kişilerin seçilme şartları olarak belirli kriterler konulmaktadır. Eğitim düzeyi, çalışma alanı gibi konular izleme kurullarına seçilme şartları arasında almaktadır. İzleme kurullarına seçilmede belirli kriterler konulmuş olsa da, izleme kurullarına seçilecek olan kişilerin gönüllülük, uzmanlık ve deneyimin esas alındığı kriterlerin seçilmede yeterli olması gerekir. Kişilerin ilgi alanlarının CİK'ler ve CİK'lerde kalan kişilerin iyileştirilmeleri, topluma kazandırılmalarını önemseyen kişilerin bu alanda çalışmalarının verimli olacağı düşünülmektedir.

Aşağıda Paris İlkeleri'ne uygun olarak, izleme kurullarının temel özellikleri; bağımsızlık, yetkilerin yeterliliği, ulaşılabilirlik, işbirliği, verimlilik, eğitim, bilinçlendirme, kurul üyeleri başlıklar halinde incelenmiştir. Ayrıntılı olarak değinilmiş olan özelliklerde, kurul üyelerinin ve izleme kurullarının taşıması gereken nitelikler belirtilmiştir.

2.2.1.Bağımsızlık

CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların, insan haklarının ihlal edilme riskleri bulunmaktadır. Bu amaçla, hükümlü ve tutuklu kişilerin insan haklarının korunması yönündeki temel ilke şeffaflığın sağlanmasıdır. CİK'ler, bağımsız ve incelemeye açık olmalıdır.[242]

CİK'ler, dış dünyaya kapalı alanlardır. Bu kurumlarda insan hakları ihlallerini önleme mekanizmaları için, şeffaflığın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla düzenli ve sürekli denetimlerde bulunacak, CİK'ler de görev yapacak izleme kurullarına ihtiyaç vardır. CİK sisteminden büsbütün bağımsız kuruluşların olması, denetimlerin amacını yerine getirecektir.

Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tutuldukları yerlerin denetlenmesini ve bu denetimi sağlamak için AK bünyesinde bir denetim mekanizması olan CPT'nin oluşturulmasını öngörmektedir.(md.1) Bu sözleşmenin denetim organı olan, CPT genel raporunda, CİK'lere hükümlü ve tutukluların şikayetlerinin dinlendiği ve kurumun tesislerini denetleme yetkisine sahip, bağımsız bir makam tarafından düzenli aralıklarla ziyaretlerin yapıldığı sistemin oluşturulmasını istemektedir. Komite ayrıca, ziyaretleri gerçekleştirecek ulusal makamların bağımsız olmasını vurgulamakla birlikte, etkili ziyaret ölçütlerine de değinmektedir. CPT, 2000 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaretler sonrasında yayınladığı raporda, CİK'lerin otoriteden bağımsız sivil toplum ve izleme kurullarının oluşturulmasını önermektedir. Yine, AK tarafından yayınlanan CİK'ler ile ilgili tavsiye kararları içeren Avrupa Cezaevi Kurulları'nda, madde 93(1)'de hapsedilme koşulları ve hükümlü ve tutuklulara uygulanan iyileştirme faaliyetlerinin, raporları alenen açıklanacak bağımsız bir kurul ve kurullar tarafından denetlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Madde 93(2)'de, bu tür bağımsız izleme kurullarının hukuken CİK'leri denetleme konusunda yetkili olan uluslararası kuruluşlarla işbirliğine teşvik edilmesi de istenmektedir. CPT de

[242]*Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2011, s. 43.

hükümlü ve tutukluların şikayetlerini dinlemek ve şikayetler üzerine işlem yapıp CİK'lerin tesislerini denetlemekle görevli, bağımsız bir organla çalışılmasını tavsiye etmektedir. APT tarafından hazırlanan "Ulusal Önleme Mekanizmalarının Kurulması ve Yetkilendirilmesi İçin Rehber" başlıklı raporda, yukarıda verilen Paris İlkeleri'ne uygun biçimde, UÖM'lerin temel gerekleri için hususlar sıralanmış, bu hususlar arasında da yine bağımsızlık yer almıştır.[243]

BM Genel Kurulu da, Paris Prensipleri'nin kabul edilmesine ilişkin kararında ulusal kurumların hayata geçirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Tavsiyeler arasında; "İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal mevzuatla uyum içinde, etkili ulusal kurumların geliştirilmesinin ve bu kurumların üyeliklerinde çoğulculuğun ve kurumun bağımsızlığının temin edilmesi", bulunmaktadır."[244]

İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına dair BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 03.03.1992 tarih ve 1992/54 sayılı kararına istinaden BM Genel Kurulu'nun 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı kararı[245] ile Paris İlkeleri düzenlenmiştir. Paris ilkeleri UİHK'lerin hangi çerçevede oluşturulmaları gerektiği konusunda tavsiyede bulunmaktadır. Oluşturulacak olan kurumların yetki ve görevleri, oluşturulma biçimleri, niteliklerinin verilmesi ile bir çerçeve oluşturulmuştur. Nitelikleri arasında en temel nokta, bağımsızlık olarak ortaya çıkmaktadır.

UİHK'lerde aranan ilk özellik, bağımsızlıktır. Paris İlkeleri'nin, ulusal kurumlar ile ilgili olan; oluşum, bağımsızlık ve çoğulculuk güvenceleri başlıklı bölümünde, bağımsızlık temel unsurları ile birlikte vurgulanmaktadır.[246]

Bu noktada kastedilen bağımsızlık, yargı bağımsızlığı gibi tam bağımsızlığı ifade etmemektedir. Ancak, bağımsızlık ile amaçlanan, kurumların görevlerini yerine

---

[243]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 171-173.
[244]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 824.
[245]*Paris Prensipleri, B.M.* Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf.
[246]Hakan Sabri Çelikyay, "Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye", Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları (Edidör: Selda Çağlar), Beta Yayınevi, İstanbul, 2010, s.471.

getirmeleri sırasında baskı altında kalınmaması, çalışma konularının objektif olarak ele alınabilmesi, hükümetin ulusal kurumlara emir ve talimat vermemesi ya da yönlendirmelerde bulunmamasıdır.[247] İzleme kurullarında görev alan kişilerin, çalışmalarını kendi özgür iradeleri ile gerçekleştirmeleri beklenir. Hiçbir kurum ve kuruluştan ya da kişiden emir ve talimat alınmamalı, bağımsızlıklarına etki edecek unsurlarla temas etmemeleri gerekmektedir.

Paris İlkeleri'nin en önemli unsuru olan ulusal kurumların bağımsız olması gereğine uygun olarak, izleme kurullarının bağımsızlık ölçütünün değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bağımsızlık, ziyaret organlarının verimliliğinde en temel ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzleme kurullarının çalışmalarını gereği gibi yürütebilmeleri için, sağlam bir temele sahip olmaları gerekmektedir. Buna istinaden izleme kurulları kanunu'nun 9. maddesinde, üyelerin seçilme şartları belirtilmiştir. Kuruluşları, yargı çevresi içerisinde CİK ve tutukevi bulunan adli yargı adalet komisyonları tarafından yapılmakta olan izleme kurullarının üyeleri de, adli yargı adalet komisyonları tarafından seçilmektedir. Üyeler, en büyük mülki idare amirinin yardımıyla, adli yargı adalet komisyonunca oybirliği ile seçilmektedirler. Siyasi atama olarak değil, bağımsız yargı organlarınca seçilmeleri siyasi otoriteden, bağımsızlığın tehlikeye düşmesinden korunmaktadır. Aynı zamanda, görevlerinden dolayı işlemiş oldukları suç ya da üyeliklerinin sona erme durumları söz konusu olduğunda, görevlerine son verecek olan merci yine kendilerini seçen bağımsız yargı organları olacaktır. İzleme kurulu üyelerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı soruşturma izni, adli yargı adalet komisyonu başkanınca verilmektedir.

İzleme Kurulları Kanunu'nun 8. maddesi, izleme kurulu üyeliğinin sona ermesini gerektiren nedenleri saymakta ve sayılan nedenlerin gerçekleşmesi halinde sona ermenin adli yargı adalet komisyonu kararı ile olacağını ifade etmektedir. Kanun'un 9. maddesi, izleme kurulu üyelerine karşı işlenen suçlar ve kurul üyelerinin cezai sorumluluğu açısından kurul üyelerini devlet memuru olarak

[247]Hakan Sabri Çelikyay, Ulusal İnsan Hakları Kurumları., s. 471.

saymakta ve yargılanmaları söz konusu olduğunda, soruşturma izninin adli yargı adalet komisyonu başkanı tarafından verileceğini hükme bağlamaktadır.[248]

Paris ilkelerine göre, ulusal kurumların atanmalarında bağımsızlığın sağlanması için şart olan görev güvencesini sağlamak amacıyla, resmi kararda görev süresinin belirtilmesi gerekir. Kurumun üye bileşiminin çoğulculuğu güvenceye alınmak kaydıyla, yenilenebilme imkanına sahip olmalıdır. BM bu konuda, görev süresinin açıkça düzenlenmesi ve üyelerin kısa sayılmayacak süreler için atanmaları gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Oluşturulan ilkeler, verilecek sürelerin ne kadarının ideal olduğunu belirtmemektedir.[249]

Paris ilkelerine göre, ulusal kurumlarda çoğulcu bir yapı oluşturulması bağımsızlık konusunda önem taşımaktadır. Ancak izleme kurullarına bu faktörün yansıtılmadığı gözlenmektedir. İzleme kurullarına seçilecek üyeler arasında; tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri gibi bölümlerden mezun olup bu meslek gruplarındaki kişiler tercih edilip, belirli nitelikler aranmaktadır. Beş üyeden oluşan izleme kurulları, oluşumu itibariyle, ulusal insan hakları kurumu çoğulcu bir yapıya sahip değildir.[250] Farklı çalışma alanlarında görev yapmakta olan kişilerin izleme kurullarına seçilmeleri, çeşitliliği arttırmaktadır ancak bu üyelere kendileri ile benzer konularda görev yapmakta olan kuruluşlarla işbirliğine müsaade edilmemiştir. İzleme kurullarına STK'lerin katılması, belirtilmiş olan standartlara sahip olan kişilerin dışında halk ve sivil toplum kuruluşlarının da dahil olması, işbirliği içinde bulunulması, bağımsızlığı arttıracak etkenler arasındadır. STK'lerin katılımı ile şeffaflığın sağlanması güvenilirliği önemli ölçüde artıracaktır.

İzleme kurulları, benzer konularda görev yapan uluslararası insan hakları mekanizmaları ile işbirliği yapamadıkları gibi, yapmış oldukları çalışmalar hakkında düzenledikleri raporları da kamuoyuyla paylaşma yetkisine sahip değillerdir. Denetlemeler sonucunda elde edilen bilgiler rapor olarak Adalet Bakanlığı'na ve

[248]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 187.
[249]Kerem Altıparmak, Bürokrasi ve İnsan Hakları., s. 79.
[250]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 989.

CTE Genel Müdürlüğü'ne sunulmaktadır. Adalet Bakanlığı'nın müsaade etmesi durumunda izleme kurulları oluşturmuş oldukları raporları kamuoyuna açıklama yetkisine sahip olurlar. Bu durum sonucunda, kurulların Adalet Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak görev yaptığı söylenebilir. Belirtilmiş olduğu gibi, kurulların Seçmeli Protokol ve Paris İlkelerinde öngörülen bağımsız bir UÖM niteliğinde olması tavsiye edilirken, bu noktada bağımlı oldukları vurgusu yapılmalıdır. Paris ilkelerine göre ulusal kuruluşlar, görüşlerini ve tavsiyelerini kamuoyuna doğrudan doğruya veya basın aracılığı ile bildirmelidirler.

Ulusal kuruluşların çalışmalarını gerektiği gibi yürütebilmesi için, uygun bir altyapıya, özellikle de yeterli mali kaynaklara sahip olmaları gerekir. Bu kaynaklar kendi personelini istihdam etmeyi ve kendi çalışma alanlarına sahip olmayı sağmalıdır. Öyle ki hükümetten bağımsız olabilsinler ve bağımsızlıklarını tehlikeye düşürecek mali bir kontrole tabi olmasınlar.[251] Mekanizmanın bağımsızlığının güvence altına alınabilmesi için, üyelerin kompozisyonu ve seçim yöntemi, mali kaynaklar başta olmak üzere yeterli altyapının sağlanması, üyelerin göreve ilişkin güvencelere sahip olması temel unsurlardır.[252]

Paris ilkelerine göre, ulusal kurumların etkinliklerinin sorunsuzca sürdürülmesini sağlayacak elverişli bir altyapıya, yeterli mali kaynaklara sahip olmalıdır. Kaynak tahsisi, kurumun hükümetten bağımsız olmasını ve bağımsızlığına etki edebilecek bir mali kontrol altında bulunmamasını sağlamak için kendi personeline ve tesislerine sahip olması ile sağlanacaktır.[253] Ekonomik olarak devlete bağımlı olan, mali altyapının devlet/hükümet tarafından sağlandığı yapıların devlete/hükümete karşı birtakım kararların alınmasının şeffaf olması noktasında soru işaretleri oluşmaktadır.

Kişilerin ekonomik düzeylerinin iyi olması, özgürlüğü ve bağımsızlığı arttıracağı görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik olarak bir yere ya da bir kişiye bağımlı olunması düşüncelerin de bir nevi bağımlı olması sonucunu getirmektedir.

---

[251]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 827.

[252]Hülya Üçpınar, *Ulusal Önleme Mekanizmaları "Türkiye İnsan Hakları Kurumu" Türkiye İçin Uygun Bir Model Mi?*, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 81, Ankara Temmuz 2012, s. 54.

[253]Kerem Altıparmak, Bürokrasi ve İnsan Hakları., s. 80.

Ekonomik bir getirinin dışında, kişilerin yapacak oldukları kurul üyeliklerinin gönüllülük esasına dayandırılarak yerine getirilmesi, özgür irade ile ortaya çıkan sonuçların alınmasını sağlayıp, daha verimli ve aktif çalışmaların ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Mali kaynakların devlete bağlı olması, izleme kurullarının bağımsızlığına gölge düşürmektedir.

Denilebilir ki, tüm başarılı ulusal mekanizmalar, mali özerkliğe sahip kurumlardır. Mali özerkliği olmayan bir yapılanmanın, tesadüfi başarılar gösterebileceği, ancak bu başarıların kurumsallaşmasının mümkün olmadığı, görüşü savunulmaktadır.[254]

Çelikyay; ulusal kurumların çalışmalarını gerektirdiği gibi yürütebilmesi için uygun bir altyapıya, özellikle de yeterli mali kaynağa sahip olunması vurgusunu yaparken, kaynakların ulusal kurumların kendi personelini çalıştırmayı ve kendi mekanlarına sahip olmayı sağlayacak düzeyde olması, siyasi otoriteden bağımsız kalmalarının sağlanması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Siyasi otoritenin kaynaklar üzerinde mali kontrolü, ulusal kurumların bağımsızlığını tehlikeye düşürmemesi gerektiği görüşünü vurgulamaktadır.[255]

Bu bağlamda UÖM'lerin bağımsız olmaları, ziyaretlerini gerçekleştirmek için devlet tarafından sağlanan bir ulaşım aracına bağlı olmamaları gerekir. Zira bu durumun, belli ziyaretlerin zamanlaması, yeri ve önceden haber verilme derecesi konularında büyük bir kontrol fırsatı sunmakta ya da hâlihazırda başka bir görevle devlete bağlı çalışan kişilerden profesyonel danışmanlık almamaları anlamına gelmekte olduğu hususunun altı çizilmektedir.[256]

UİHK'lerin, hükümetler tarafından insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan, bağımsız ve sürekli kurumlar olarak tanımlamak elbette ki mümkündür. Fakat, yapılan tanım kurulların kimlerden, hangi şartlar altında oluşmasının ve hangi faaliyetleri yerine getirmesinin bağımsızlığı

[254]Kerem Altıparmak, Bürokrasi ve İnsan Hakları., s. 81.
[255]Hakan Sabri Çelikyay, Ulusal İnsan Hakları Kurumları.,, s. 471.
[256]apt 1977-2007, *İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü Işığında Ulusal Önleyici Mekanizmalar Olarak İnsan Hakları Komisyonculuğu ve Kamu Denetçiliği Kurumları/Kamu Denetçileri,* Ocak 2008, s. 6.

sağlayacağını açıklayamamaktadır. Denilebilir ki, insan haklarının yönetsel açıdan en iyi şekilde korunabileceğine dair her ülkede uygulanabilecek kesin bir veri bulunmamaktadır. Bu noktada, Paris İlkelerinde de belirtildiği gibi, her Devletin kendi ihtiyaçlarına uygun olan sistemi seçme hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Önemli olanın, sınırsız bir takdir yetkisi olduğu değil; ihtiyaçların giderilmesi, engellerin ortadan kaldırılması olduğu bilinmelidir.[257]

Ulusal kurumların etkin olabilmesi için hükümetten, parti politikalarından ve çalışmaların engellenebileceği her türlü durumdan bağımsız hareket edebilmesi gerekmektedir. Kurumların bağımsızlığı, kuruma yasal güvence sağlanması, mali ve işlevsel özerklik yoluyla temin edilebilmektedir. Paris Prensipleri, ulusal kurumlarının bağımsızlıklarını; çoğulculuk, mali özerklik, hükümetle etkin işbirliğinin yanı sıra onu gözetleyebilme becerisi ve kurum üyelerine sağlanan görev güvencesi ile ilişkilendirmektedir. Ulusal kurumların kendi personelini seçme ve atama yetkisine sahip olması, görev ve yetkilerini kendi personeli eliyle yürütmesi, hazırladığı raporların hiçbir makam ve merciin denetimden geçmeden yayımlanması, kamu ve sivil toplum ile işbirliği içerisinde hareket edilebilmesi, bu kurumların bağımsızlıklarının sağlanmasında gözetilen hususlar arasındadır.[258] Bağımsızlığın, önleme komisyonlarının verimliliğinde temel aktör olduğu ve içinde pek çok hususu barındırdığı söylenebilir.

2.2.2.Yetkilerin Yeterliliği

Ulusal kurumların yetki ve görevleri kanun ve yönetmeliklerinde yapılan düzenlemeler ile yerine getirilmektedir. Temel amaç; insan haklarını korumak, geliştirmek, insan hakları ihlallerinin giderilmesi için yaptırımlar uygulayıp, insan haklarının iyileştirilmesi için önlemler almaktır. Paris İlkeleri, oluşturulan ulusal ve uluslararası kurulların belirli standartlara sahip olması için ilkeler getirmiştir.

İzleme kurullarının yetkilerini Paris İlkeleri ışığında değerlendirmek gerekmektedir. Paris Prensipleri, yasal olarak bağlayıcılık yerine, tavsiye niteliğinde

[257]Kerem Altıparmak, Bürokrasi ve İnsan Hakları., s. 60-61.
[258]Türkiye İnsan Hakları Kurumu Faaliyet Raporu 2015, s. 15.

oluşturulmuş uluslararası kurallar bütündür. Tavsiye niteliğinde olmasına rağmen ülkeleri ve bu ülkelerin gerekliliklerini yerine getirmeye teşvik etmesi nedeniyle önemli bir niteliğe sahiptir. Paris İlkeleri, ulusal kurumlar için bağımsızlık ve yetki güvencesi sağlamaktadır. Ulusal kurumlar, bir hak konusu ya da belirli bir grubu koruma amacıyla değil, ulusal düzeyde tanınmış tüm hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirme yetkisine sahip hale getirilmelidir.[259] Sahip kılınma, hukuksal dayanakla sağlanmalıdır.

Paris ilkeleri, örgütsel yapı ve çalışma biçimleri konusunda düzenlemeler yapmıştır. Buna göre ulusal kurum; kendi yetki alanı içinde bulunan herhangi bir konuyu özgürce irdeleyebilmeli, gerekli her türlü bilgi ve belgeyi edinebilmeli, kişileri dinleyebilmeli, tavsiyelerini kamuoyuna duyurmak amacıyla düzenli olarak bütün üyelerinin katılımı ile toplanmalıdır. Oluşturulan kurumlar, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinden sorumlu makamlarla istişareler yapmalı, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması alanlarında uzmanlaşmış STK ile ilişkilerini geliştirmelidirler.[260]

Ulusal kurum, ihlale maruz kalmaya elverişli olan gruplara etkin hizmet sunabilmek amacıyla işlevlere ayrılmış örgütsel yapılara sahip olmalıdır. Çalışma alanının içinde bulunulan kesime ve topluma güven verilebilmesi, etkili çalışmayı ve sonuç alabilmeyi sağlayacaktır.

Paris İlkeleri'nin yetki ve görevler kısmının ikinci maddesinde, ulusal kuruluşlara olabildiğince geniş ve açıkça belirlenmiş sorumluluklar yüklendiği belirtilmektedir. Kurulların oluşturulmalarının ve yetki alanlarının Anayasa'da yer aldığı ya da hukuksal geçerliliği olan bir metinle saptandığı belirtilir. İzleme kurulları kanununun birinci maddesinde de, izleme kurulları kanunu'nun amacı, kurulların oluşturulmasına, görev ve yetkilerine ilişkin esas ve usuller düzenlenmiştir. İzleme kurulları kanununun altıncı yönetmeliğinin yedinci maddeleri; kurul üyelerinin yetkileri, çalışma esas ve usullerini konu alan dayanak niteliğindedir. Belirtilmiş olan

[259]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 834.
[260]Coşkun Açık, a.g.m., s. 136.

maddelerde, çalışma esas ve usulleri bazı alanlarda yeterli iken bazı konularda yetkiler yetersiz kalmaktadır.

Paris İlkeleri'ne göre insan hakları kurumlarına, oluşumunu ve yetkilerini ayrıntılı olarak belirleyen anayasal veya yasal bir metinde açıkça öngörülmek suretiyle, olabildiğince geniş görev alanı belirtilmektedir. Görev alanının geniş, fakat açık olmayan bir şekilde ifade edilmiş bir kurumdan daha etkili çalışma ihtimalinin düşük olacağı belirtilebilir. Ulusal kurumlar için öngörülen işlevlerin birbirinden kopuk olarak değerlendirilmemesi gerekir. Her bir faaliyet alanı aynı zamanda diğer alanların da kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin, aynı konuda birden çok şikayet alınması bu konuda bir soruşturma, araştırma ihtiyacını ortaya çıkaracaktır. Eğitim materyali de bu bilgiye dayanarak oluşturulabilir ya da kurumun yapacağı ziyaretlerde elde edeceği veriler daha sonraki şikayetlerin değerlendirilmesinde dikkate alınabilir. Bu veriler, kurumun hükümete ve meclise sunacağı tavsiyelerin oluşturulmasında belirleyici olacak, herhangi bir halkanın zayıf olması diğer işlevleri de zayıflatıcı bir rol oynayabilecektir.[261]

CİK'lere ve tutukevlerine, inceleme ve denetlemelerde bulunmakla görevli olan izleme kurulları belirli aralıklar ile kurumlara ziyaretler gerçekleştirirler. İzleme kurulları kanunu'nun yedinci, yönetmeliğin ise sekizinci maddesinde, en az iki ayda bir olmak üzere ve gerekli gördüğü her zaman denetlemekle görevli olunan kurumlara ziyaretler gerçekleştirebilecekleri belirtilmiştir. Kaç kez ziyaret edileceği ve ziyaret süreleri kurulun takdirine bırakılmıştır.[262] Seçmeli Protokol ise izleme kurullarının düzenli aralıklar ile ziyaretler gerçekleştirmesini istemektedir. Sürekli olarak vurgulanan en temel iki ölçüt, ziyaretlerin hem düzenli hem de habersiz gerçekleştirilmesidir.[263] CİK ve tutukevlerine yapılmak istenen ziyaretler, Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir. Ziyaretler için gereken ulaşım aracı Cumhuriyet

---

[261]Kerem Altıparmak, Bürokrasi ve İnsan Hakları., s. 84-85.

[262]Mehmet Kurt, *Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 104.

[263]APT, "İşkenceye Karşı Sözleşme Seçmeli Protokol Işığında Ulusal Önleyici Mekanizmalar Olarak Ulusal İnsan Hakları Komisyonları ve Kamu Denetçiliği(Ombudsman) Kurumları/Kamu Denetçileri" s.4 OCAK-2008, http://www.ihmpolitics.org/files/Insan%20Haklari%20Komisyonlari%20ve%20Kamu%20Denetcileri.pdf.

başsavcılığınca sağlanmaktadır. Bu durum ziyaretlerin habersiz yapılmasını ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.[264] İzleme kurulları yönetmeliğinin sekizinci maddesinde, ziyaretler için gereken ulaşım aracının olanaklar ölçüsünde Cumhuriyet başsavcılığınca sağlanacağı belirtilmiştir. Belirtilen maddede "olanaklar" ibaresinin kullanılması muğlak bir anlam ortaya çıkarmıştır. Bu ibare, izleme kurullarının CİK'lere ziyaretlerini kendi imkanları ile gerçekleştirme durumunu ifade ederken diğer yandan, araç tahsis edilmediği durumlarda, ulaşımın sağlanamayıp, ziyaretlerin ertelenip, denetimin gerçekleştirilememesi durumları ile karşılaşılmasına yol açabilecektir.

Alıkonulma yerlerine düzenlenen ziyaretlerin, işkenceyi önlemenin en etkili yollarından biri olduğu, APT tarafından belirtilmektedir. Ziyaret organlarıyla ilgili olarak APT'nin standart tavsiyeleri bulunmaktadır. Bunlar; tesislerin ziyaret edilmesi, alıkonulan kişilerle özel olarak görüşmelerin yapılması, hükümlü ve tutukluların şikayetlerinin alınması ve gerekiyorsa bununla ilgili harekete geçilmesi, tavsiyelerde bulunulması olarak dört yetkiyi kapsamaktadır. Ziyaretlerin, ilgili kişilerin görünürlüğünü sağlayacak şekilde yapılması ve ziyaret esnasında yetkili kişilerin bağımsız olması ve bağımsız olduğunun görünür olması son derece önemlidir. Ziyaret organlarının, ziyaret edilen yer içinde bulunan her kategorideki alıkonulan kişiye erişebilmesi gerekir.[265]

İzleme kurullarının görev alanları, CİK'ler ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamaları ile sınırlandırılmıştır. İzleme kurulları kanununda da izleme kurulu teriminin ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarını ifade edeceği belirtilmiştir. İzleme kurullarının sorumluluk alanı yalnızca CİK'ler ve tutukevleridir. İzleme kurulları kanununun altıncı maddesi gereğince, CİK ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek ile görevlidirler. Ayrıca CİK'lerin bir diğer bölümü olan Devlet ve tam

[264] Kerem Altıparmak, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007, s. 96.
[265] Alıkonulma yerlerine ulusal seviyede ziyaretler: Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin Seçmeli Protokol ışığında tavsiyeleri, apt,1977-2007

teşekküllü hastanelerdeki hükümlü ve tutuklu koğuşları ve servisleri, CİK'lerin bir bölümü olarak kabul edilmekte olup, infaz mevzuatı belirtilen bu bölümlerde uygulanmaktadır.[266]

İzleme kurullarının yetkilerin yeterliliği konusunda değerlendirilen inceleme alanlarına, izleme kurulları yönetmeliğinin sekizinci maddesi gereğince kısıtlama getirilmiştir. Buna göre, izleme kurulunun görev alanına giren konularla ilgili olmak kaydıyla, hükümlü ve tutuklular için kurumda tutulan her türlü defter ve belge kurul üyelerince incelenebilir. Bu noktada "görev alanlarına giren konularla ilgili olmak kaydıyla" sınırlaması, izleme kurularının istediği her belgeye ulaşamayabileceği ifadesini ortaya çıkarmaktadır. Böylece, infaz kurumunun ilgisiz bulduğu belgeleri vermemek gibi bir yol izlemesi de mümkündür.[267] İzleme kurullarının birtakım belgelere ulaşması, idarenin insiyatifine bırakılmıştır.

İzleme kurulları yetkileri gereği hükümlü ve tutuklular ile görüşme hakkına sahiptirler.

Kurulların görevlerini yerine getirmeleri ve doğrudan izleme, denetleme olanaklarına sahip olmaları, esas bilgi kaynağına doğrudan erişim olarak nitelendirilebilir. Hükümlü ve tutuklular ile direkt olarak görüşme yetkisine sahiptirler. Hükümlü ve tutuklular ile yalnız görüşebilirler ve istedikleri takdirde kurum görevlilerinin yanında da görüşme yapabilirler. İzleme kurulları tarafından hükümlü ve tutuklulara sağlanmış olan ortam ve verilen güven ile görüşmelerin gizli yapılması izleme kurullarının güvenilirliğini arttırabilir. Kurullar, hükümlü ve tutuklular ile görüşmelerin ardından, iddia edilen konular hakkında bilgi ve belgelere erişebilirler. CİK idaresinden, Cumhuriyet başsavcılığından bilgi alınabilir. İzleme kurullarının oluşturacak oldukları raporlarda yer alacak olan bu konuların irdelenmeden yazılmaması gerekir. Kurulların yalnızca izleme görevi ve izleme faaliyeti kapsamında elde edilen bilgi ve belgelerin değerlendirilme yetkisi

[266]Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlü ve Tutuklulara Sunulan Sağlık Hizmetleri Hakkında İnceleme Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 2015, s. 37.

[267]Kerem Altıparmak, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007, s. 97.

bulunmaktadır.[268] Getirilen öneriler, yorum gerektirmeyecek şekilde açık ve somut olmalı, mevzuata aykırı bulunmamalıdır.[269]

İzleme kurulları görevleri sırasında edindikleri bilgileri ve önerileri rapor haline getirerek ilgili yerler olan, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Cumhuriyet başsavcılığı ve infaz hakimliğine göndermektedirler. İzleme kurullarının oluşturmuş oldukları raporlar yalnızca, yukarıda belirtilen kurumlara sunulmaktadır. İzleme kurulları kanununun altıncı maddesi gereği, izleme kurul üyeleri, görevleri sırasında edindikleri bilgileri ve düzenlenen raporları yetkili mercilerin izni olmaksızın açıklayamazlar. Oluşturulan raporların, Adalet Bakanlığı'nın izni olmaksızın açıklanma ve kamuoyuna sunulma yetkisi izleme kurullarına verilmemiştir. Raporların kamuoyu ile paylaşılması izleme kurullarının yaptıkları görevi daha etkin hale getirecektir.[270]

İzleme kurulları kanunun altıncı maddesinde belirtilen yasak ile kurulların raporlarını alenileştirerek kamuoyuna duyurması ve denetimi etkinleştirmesi yetkili mercilerin iznine bırakılmıştır. Uluslararası hukuk belgelerinde, yapılan denetimlerin ardından iyileştirmelerin yapılmaması durumunda, raporların alenileştirilmesi caydırıcı bir mekanizma olarak kullanılabilmektedir. Ceza infaz sistemiyle ilgili faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin raporlarında da yine bu yasak eleştirilmektedir. İzleme kurullarının, bu düzenleme nedeniyle sivil denetim yapamayacağı ifade edilmektedir. Sivil denetimin en önemli unsuru olan şeffaflığın sağlanması bilgi ve bulguların kamuoyuyla paylaşılması sonucunda gerçekleşebilecektir.[271]

Ulusal kurumlar faaliyetlerini etkili bir şekilde gerçekleştirmek için geniş bir yetki güvencesiyle donatılmalı ve bu geniş yetki güvencesinin kurumun hukuki dayanağını oluşturan anayasa veya yasada açık ve ayrıntılı bir şekilde yer alması

---

[268]Abdurrahman Eren, s. 990.
[269]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kitabı,* Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 37.
[270]Mehmet Kurt, a.g.m., s. 108.
[271]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 185.

gerekmektedir.[272] İzleme kurullarının etkinliğinin sağlanması, yetkilerin yeterliliği ile bağlantılıdır. Burada kuruma sağlanan yetkilerin yeterliliğinin sağlanmasında, kurumun yapısı, görevleri ve yetki alanları önem kazanmaktadır.[273]

Ulusal kurumların genel itibariyle; öneri, tavsiye, inceleme, araştırma yapması, bilinç oluşturması, uluslararası katılım ve işbirliği sağlaması ayrıca yapısal örgütlenmelere gitmesi, personelini kendisinin ataması gibi fonksiyonları kendisinin yürütebilmesi gerekir. Üye sayısı, üyelerin atanma biçimleri, üyelerin bilgi eksikliği ve diğerlerinden kaynaklanan sorunlar UİHK'nin örgütsel yapısını etkileyen noktalardandır.[274]

Yetkilerin yeterliliği değerlendirildiğinde; Paris İlkeleri, kurumun işlevlerini en iyi şekilde yürütebilmesi için bir altyapıya sahip olması gerektiğini vurgulanmaktadır. Oluşturulan kurumun, etkin ve başarılı olabilmesi için, seçilmiş olan üyelerin, yetenekli, profesyonel, uzman ve insan hakları bilgisine sahip olan kişilerden seçilmesi başarıyı arttıracaktır. Kurul üyelerine verilecek olan yetkinin, kaynakların ve bütçenin en iyi şekilde kullanımının sağlanmasına müsaade edilmesi verimin arttırılması açısından önemlidir. Ayrıca Paris ilkeleri, sivil toplum ile işbirliğinin görüş bildirme, bilgi edinme, hakların geliştirilmesi yönünde iletişim halinde olunması görüşündedir.

2.2.3.Ulaşılabilirlik

Ulusal kurumların ulaşılabilirliği kurumun bilinebilirliğini ifade etmektedir. Ulaşılabilirlik, kuruluş amaçlarının ve işlevler hakkında bilgilendirmenin yapılması ile sağlanır. Oluşturulan kurumların fiziksel olarak oluşturulan bürolarının ulaşılabilir olması gereklidir. Oluşturulan ulusal insan hakları kurumlarının; kurumsal yapısı, personeli, çalışma yöntemleri, iletişim kanalları, yaklaşımı ve toplumun farklı gruplarının temsilinin sağlanmış olması ulaşılabilirliği arttırmaktadır. Başvuru yollarının kolay ve alternatifli olması, herkesin her yerden başvuru yapabilmesi,

[272]Vahap Atilla Oğuşgil, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Birleşmiş Milletler Paris Prensipleri Işığında Değerlendirilmesi", *Bilig*, Yaz 2015, Sayı 74, s. 178.
[273]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 836.
[274]Coşkun Açık, a.g.e., s. 137.

başvuru prosedürünün açık, anlaşılır, masrafsız ve hızlı olması ulaşılabilirliği kolaylaştırmaktadır. Etkili bir ulaşılabilirliğin sağlanması için öncelikle güvenin yaratılması gerekmektedir. Hitap edilen kesime yeterli bilginin verilmiyor olması erişilebilirliği ortadan kaldırmaktadır. UİHK toplumu, işlevselliğinden, varlığından, yürüttüğü görevlerden, sahip olduğu yetkilerden; ele aldığı durumlar, verdiği kararlar, gerçekleştirdiği etkinlikler ve yayınladığı raporlar gibi çeşitli araçlarla bilgi sahibi yaparak, görünürlüğü arttırmaktadır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na ulaşılabilirlik, yurt içinde ve yurt dışında bürolar aracılığı ile gerçekleşecektir. Büroların sayı ve konumları oldukça önemlidir. İnsan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalanların başvurularına ilişkin usul esaslar yönetmelikle belirlenecek, yönetmelikte etkin düzenleme yapılması bu alanda yararlı olacaktır. Ulaşılabilirlik konusuna, Paris ilkeleri'nde özel olarak bahsedilmemektedir. İlkelerden dolaylı olarak ulaşılabilirlik ile ilgili çıkarımlar yapılabilir. Oluşturulan kurumun görülebilir ve özellikle savunmasız gruplar için ulaşılabilir olması durumu kurumun etkinliğinin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Ele alınan sorunların genişliği ve derinliği oranında kamuoyunun ilgisinin çekilmesi, yayınlanan temel yapısal sorunlara yaklaşım ve nesnellik, güvenirlik konusunda ulaşılabilirliği arttıracaktır.[275]

Ulaşılabilirlik, ulusal insan hakları kurumlarının temel özelliklerinden biridir. Ulaşılabilirliğin güvenli bir şekilde yapılması, önem arz etmektedir. Hükümlü ve tutuklular, izleme kurulları ile görüşebilmek, şikayet ve isteklerini belirtmek amacıyla sözlü ve yazılı olarak başvuruda bulunmaktadırlar. Hükümlü ve tutuklular tarafından gönderilen mektuplar CİK mektup okuma komisyonu tarafından incelemeye tabi tutulmamaktadır. Ulaşılabilirlikte, insan haklarını koruyan, geliştiren kurul ve kuruluşlara hızlı bir şekilde ulaşabilmek önemlidir. Hükümlü ve tutukluların izleme kurullarına yapmış oldukları başvuruların hızlı bir şekilde kurula ulaşmasının yanında kurulların geri dönüşünün de ivedi olması beklenir.

İzleme kurullarına ulaşabilmek, izleme kurullarının CİK'lerde izleme ve inceleme yaptıkları zamanlarda hükümlü ve tutukluların kurul üyeleri ile kendi talepleri ya da izleme kurullarının isteği üzerine yapılan görüşmeler sözlü başvuru

[275]Coşkun Açık, a.g.e., s. 141-144.

olarak değerlendirilmektedir. Yapılmış olan sözlü başvurular izleme kurulları tarafından, izleme kurulları tutanağına geçirilmektedir. Başvuruyu yapan kişi ve orada bulunan kurul üyeleri tarafından imzalanmaktadır.

İzleme kurullarına başvuru yollarının kolay olması ve geri dönüşün hızlı olması ulaşılabilirlik açısından önemlidir. Ulaşılabilirliğin önemli noktalarından bir tanesi de, izleme kurullarının varlığından, görev ve yetkilerinden, verilen kararlardan ve alınan sonuçlardan hem hükümlü ve tutukluların hem de toplumun bilgi sahibi olmasıdır. Uluslararası hukuk açısından önemli bir yere sahip olan iyileştirmelerin sağlanması ulaşılabilirliğin sonuçları arasındadır.

Uluslararası hukuk belgelerinde, denetim sonrasında gerekli iyileştirmelerin sağlanmaması halinde, raporların alenileştirilmesi, önemli bir yaptırım mekanizması olarak kullanılabilmektedir.[276] Raporların aleni olmaması hem CİK'ler de kalan kişilerin hem de toplumun izleme kurullarından ve onların inceleme alanlarından, yapılan denetlemeler sonucunda CİK'lerdeki olumlu ve olumsuz durumların her iki kesime de yansıtılması mümkün olamamaktadır. Bu durum hem hükümlü ve tutukların hem de toplumun izleme kurullarına ulaşabilirliğini azaltmaktadır.

Toplumun ve CİK'ler ile ilgilenen belirli kurul ve kuruluşların cezaevleri ile ilgili bilgi sahibi olması, verdiği kararlara ulaşabilmeleri, alınan sonuçları takip edebilmeleri açısından önemlidir. Kurumun varlığı ve görevleri yeterince duyurulmamışsa, çalışmalarından toplumun haberi yok ise, kuruma ulaşmak zor ve uzun zaman alıyorsa, geri dönüşüm hızlı olmuyorsa, kurum ulaşılabilir değildir.[277] CİK'ler de bulunan kişilerin talep ve şikayetlerini izleme kurullarına iletme istekleri bu kurulların hem güvenilir olmasını hem de ulaşılabilirliğinin kolay olmasını gerektirmektedir.

Ulusal kurumların gözaltı yerlerini ziyaret edebilmesi belirli hususları kapsamalıdır. Ziyaret heyeti tüm gözaltı yerlerine giriş yetkisine sahip olmalı, hükümlü ve tutuklular ile bizzat görüşebilmeli, ziyaret edilecek yerlerin seçimine

[276]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 185.
[277]Abdurrahman Eren, s. 837.

kendisi karar verebilmeli, ziyaretin süre ve sıklığının sınırlandırılmaması, önceden izin alınmaksızın ve haber verilmeksizin ziyaretlerin gerçekleştirilebilmesi önemlidir. Türkiye'nin imzalamış olduğu BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü'nde (OPCAT), temel koruma konusunda bu yetkilerin sınırlanmamış olması üzerinde durulmuştur.[278]

4681 sayılı Yasa, İzleme Kurullarının CİK'lere olan denetimini hükümlü ve tutuklular ile görüşmelerini 6. maddesinde, "*ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek*", şeklinde belirlemiştir. Ayrıca, izleme kurulları, ilgili olduğu ceza infaz kurumu veya tutukevini en az iki ayda bir olmak üzere ve gerekli gördüğü her zaman ziyaret edebilir. (md.7) Temel ölçüt olarak karşımıza çıkmakta olan düzenli ve habersiz denetimlerde, dış dünyaya kapalı olan ve belirli ölçülerde şeffaf olan CİK'lerde, haber verilmeksizin yapılan denetimlerde ulaşılabilecek olan olaylar önemlidir. Kanunla ilişkili olan yönetmeliğin 8. maddesidir. Buna göre; "*Kurum idaresi, izleme kurulunun ziyaret ve çalışmalarında gerekli yardım ve kolaylığı sağlar. İzleme kurulu, hükümlü ve tutuklularla yalnız görüşebileceği gibi; kurul istediği takdirde kurum görevlileri de görüşmelerde hazır bulunurlar. İzleme kurulu, görev alanına giren konularla ilgili olmak kaydıyla hükümlü ve tutuklular için kurumda tutulan her türlü defter ve belgeyi inceleyebilir. Yazılı istem halinde bunların bir örneği izleme kuruluna verilir*." Yönetmelik maddesinde kurulların ulaşabilecekleri belgelere, "görev alanına giren konularla ilgili" ibaresinin bulunması konu ve görevleri dışındaki bilgi ve belgelere ulaşmaları konusunda kısıtlamalar getirilmektedir. İzleme kurullarının bilgi ve görüşme taleplerine cevap verilmemesi halinde ne tür yaptırımlara başvurulacağı belirsiz olmakla birlikte, ilgililer hakkında genel hükümlere göre cezai ve idari işlem yapılmasına bir engel yoktur.[279]

---

[278]Coşkun Açık, a.g.e., s. 151.

[279]Kerem Altıparmak, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007, s. 97.

Toplumun farklı kesimlerinden olan kişilerin izleme kurullarına üye olabilmeleri ulaşılabilirliği arttıracak olan etkenler arasında yer almaktadır. İzleme kurullarına seçilip üye olmak için, kişilerde aranacak nitelikler kanun ve yönetmelikte ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Kanunun 3. maddesine istinaden; "*Tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri ve benzeri alanlarda en az dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından mezun olmak, mesleği ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında ya da özel sektörde en az on yıl çalışılmış olunması*" gerektiği belirtilmiştir. Kurul üyelerinin seçimi ve kurul yapısı davranışsal boyutun dışında, infaz uygulamaları açısından değerlendirildiğinde hukuk eğitimi alan kişilerin üye olarak seçilmeleri dikkate değer koşullar arasındadır. Fakat, farklı meslek gruplarının oluşumda yer edinmesi "*bu bağlamda özellikle, tıp, psikoloji, eğitim bilimleri gibi alanlarda eğitim almış kişilerin kurullarda yer alması, tutuklu ve hükümlülerin sorunlarının farklı açılardan değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır*."[280] Hükümlü ve tutuklular açısından bakıldığında ise, iletişimi güçlü, CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların psikolojisini çözümleyebilen kişilerin kurullarda yer alması, hükümlü ve tutukluların izleme kurullarına başvurmasını, şikayet ve dileklerin iletimi, kurullara olan güven ile ulaşım isteğini arttıracak olan etkenler arasında yer alır. Hükümlü ve tutukluların içinde bulundukları durum dikkate alınıp, kişilere sıcak ve ilgili davranılması, hükümlü ve tutuklularca belirtilmiş olan arzu, istek ve şikayetlere geri dönüşün yapılması izleme kurullarına olan güveni arttıracaktır. Hükümlü ve tutuklularca ceza infaz kurumu yönetiminin üzerinde bir yapı olduğu ve kurum idaresince oluşabilecek hükümlü ve tutuklular üzerinde işleyiş ya da herhangi yönetim aksaklığında başvurabilecekleri bir mekanizma olarak görülüyor olacaktır. Uluslararası belgelerden, Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kuralların 36. maddesinde, ciddi olmadığı ya da geçersiz olduğu açık olmadıkça, her istek ve şikayetle hızla ilgilenilecek ve istekle ya da şikayette bulunan kişiye gereksiz gecikme olmadan cevap verileceği belirtilmiştir.

[280]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 179.

Farklı sivil toplum örgütleri, inanç kesimleri, farklı etnik gruplar, meslek kuruluşları, siyasi parti temsilcilerinden oluşacak çoğulcu bir yapı, kurumların hem tanıtılmasında önemli etki sağlayacak hem de bu temsilciler aracılığı ile kurumlara ulaşılabilecek, sorunların aktarılmasını kolaylaştıracaktır.[281] Farklı kesimlere ait kişilerin, kurullara üye olarak seçilmeleri kurumlara olan ulaşılabilirliği arttıran etkenler arasında bulunmaktadır. İzleme kurullarının denetleme alanlarında bulunan hükümlü ve tutukluların, CİK'lere belirtilen şekilde ulaşabilmeleri ve iletişim kurabilmeleri bilgi aktarımı açısından önemlidir. Ulaşabilirliğin sağlanmasında önemli olan bir konu ise izleme kurullarının görevlerini icra ettikleri yerlerdir. İzleme kurullarınca, CİK'lere yapılan denetimlerin dışında hükümlü ve tutukların izleme kurullarına ulaşabilecekleri noktaları bilmeleri önemlidir.

İzleme kurullarının görevlerini yürütebilmeleri için izleme kurullarına Adli yargı adalet komisyonlarında ayrılacak olan bürolar, izleme kurullarına çalışmaları için ilgili adli yargı adalet komisyonunun bulunduğu binada bir yer ayrılması şeklinde kanunun ikinci maddesinde belirtilmiştir. İzleme kurullarının bürolarının ceza infaz kurumlarında mı yoksa adalet komisyonlarında mı bulunması gerektiği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de ki izleme kurullarının altyapısını oluşturan İngiltere izleme kurullarında, izleme kurulu büroları ceza infaz kurumlarında bulunmaktadır. Türkiye'de ise belirtilmiş olduğu gibi ceza infaz kurumlarının dışında yer almaktadır. Büroların CİK'lerin dışında tutulması ile, "*İzleme kurullarının denetleyecekleri infaz kurumları ile bütünleşmemeleri ve objektif kalmaları hedeflenmektedir.*"[282] Çalışılan ve denetlenen kurum ile süreklilik arz eden bir şekilde aynı ortamda bulunulması objektifliği ortadan kaldırıp, sıradanlık yaratıp aynı ortam içinde bulunulmasından dolayı hak ihlallerine karşı oluşacak farkındalığı ortadan kaldırabilir. Farklı, bir bakış açısına göre ise, izleme kurullarının ceza infaz kurumlarına gelmeleri durumunda, işlerini yürütebilecekleri, hükümlü/tutuklular ve personel ile görüşmelerin yapılabileceği, denetlemelerin yürütülebileceği bir büroya sahip olmaları hem İngiltere'deki sistemin hem de Türkiye'de uygulanmakta olan sistemin arasında işlerlik kazanan bir durum olacaktır. Kurulların hem hükümlü

[281]Abdurrahman Eren, s. 838.

[282]Hakan Sabri Çelikyay, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 175.

tutuklular ile hem de personel ile yapacakları görüşmelerin birebir olması izleme kurullarına olan güvenilirliği arttırmasının yanında ulaşılabilirliği de arttıracaktır. İzleme kurullarına ceza infaz kurumlarında çalışma odalarının tahsis edilmesi, ulaşılabilirliğin sağlanmasının farklı yoludur.

Ulaşılabilirlik, hükümlü ve tutuklular açısından şikayetlerin dile getirilmesi ve birtakım isteklerin bildirilmesi olarak değerlendirilirken, izleme kurulları açısından ise CİK ve tutukevlerinin her köşesine girilebilmesi, herkesle görüşülebilmesi, bilgi ve belgelerin incelenebilmesi olanakları olarak değerlendirilmektedir. Resmi kontrol ve denetimlerin tek amacı, kabullenilmez uygulamaların saptanması değildir. Aynı zamanda iyi uygulamaların tespit edilmesi ve yaygınlaştırılması açısından önemli rolleri de bulunmaktadır.[283]

2.2.4.İşbirliği

İşbirliği, ulusal insan hakları kurumlarının en önemli özelliklerinden bir diğeridir. İnsan haklarının korunmasına katkı sağlanabilmesi ve hak ihlallerinin ortadan kaldırılabilmesi açısından diğer aktörlerle işbirliğinin kurulması önemlidir.

Paris İlkeleri, ulusal kurumların görev ve yetki kısmında işbirliği konusuna değinmiştir. Paris İlkeleri'nin (e) ve (f) fıkralarına göre, ulusal kuruluşlar; BM Teşkilatı ve bütün alt kuruluşlarıyla, bölgesel kuruluşlarla ve diğer ülkelerin insan haklarını geliştirme ve koruma konusunda yetkili ulusal kuruluşlarıyla işbirliği yaparlar. İnsan hakları eğitim ve öğretimi, araştırma programlarının geliştirilmesi için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapıp, programların okul, üniversite ve meslek çevrelerinde uygulanmasına katılırlar.[284]

Ulusal kurumlar insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için, ulusal koruma mekanizmaları ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği halinde olmalıdırlar. İnsan haklarının korunması; HDÖ'lerle ulusal kurumlar arasında ve hükümetlerarası örgütlerle işbirliğinin yapılması ile sağlanabilir. HDÖ'lerle işbirliğinin yapılarak

[283]Andrew COYLE , a.g.e., s. 114.
[284]*Paris Prensipleri, B.M.* Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf.

ulusal insan hakları kurumlarının korunması ve geliştirilmesi için, ulusal insan hakları kurumlarının HDÖ'ler ile faaliyete geçmesi, etkileşim halinde olup ortak noktalarda farklı bakış açılarında buluşulması gerekir.

HDÖ'ler ile işbirliği, ulusal kurumların görünürlüğünü sağlarken, toplum tarafından tanınmasını da kolaylaştıracaktır. Bu örgütlerin desteği ulusal kurumların kurulması ve geliştirilmesi sürecinde etkili olmaktadır. Ayrıca, çalışmaların toplumsal destek görmesinde de etkilidir. İnsan hakları ihlallerine uğramış kesimlerin, ulusal kurumlara başvurmalarında aracı rol oynamaktadır. İnsan hakları ihlallerinin meydana gelmesi ile hak kaybına uğrayan kişiler doğrudan resmi makamlara başvuramayabilirler. HDÖ'ler bu noktalarda devreye girerek, mağduriyeti olan kişi ve kesimlerin sesi olabilirler. Böylece kişilerin hak kayıpları ulusal kurumlarca duyulabilir. HDÖ'ler, ulusal kurumlara bilgi akışını sağlarlar. Bu noktada insan haklarına saygının oluşmasında olumlu bir havanın oluşmasına katkıda bulunurlar. Böylece, ulusal kurumların çalışmalarına yön vermede etkili olmaktadırlar. HDÖ'ler ile işbirliği, ulusal kurumların gerçekleştireceği proje ve programların başarıya ulaşmasında da önemlidir. Eğitim ve öğretimde, bilginin yayılmasında bu örgütlerin desteği önemli olduğu gibi, uzman örgütlerden uzmanlık konularında önemli destek de sağlanabilir.[285]

Paris İlkeleri'nde ulusal kurumların "BM Örgütlü, BM'ye bağlı örgütlerle ve bölgesel örgütlerle" işbirliği yapması önerilmektedir. Ulusal kurumların tarihsel gelişimlerinde görüldüğü üzere, ulusal kurumların ortaya çıkmasında, yaygınlaşmasında uluslararası örgütlerin ve özellikle BM'nin rolü büyüktür. Ulusal kurumların yaygınlaşmasını sağlayan temel neden, uluslararası örgütlerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde, ulusal alanda işbirliği yapacak kurumlara olan ihtiyaçtır. Böylece ortaya çıkmaktadır ki, ulusal kurumların uluslararası insan hakları örgütleri ile işbirliği içinde olması, onların varlık nedenleri gibidir.[286]

Uluslararası perspektifin dışında işbirliğinin ulusal kurumlar arasında sağlanması noktasında yine Paris İlkeleri, ulusal kurumlara diğer ulusal kurumlar ile

[285] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 839-840.
[286] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 841.

işbirliği içinde olunması önerisinde bulunmuş, ulusal kurumlara diğer ulusal kurumlar ile işbirliği halinde olma görev olarak verilmiştir. Belirtilen işbirliği, yeni bir ulusal kurumun oluşturulması, çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi, karşılıklı bilgi değişiminin sağlanması gibi konularda son derece yararlı görülmektedir. Diğer ulusal kurumlarla, HDÖ ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla birlikte hareket ederek, sosyal yardım kuruluşu görevi üstlenilmesi beklenmektedir.[287]

Ulusal ve uluslararası kuruluşların alt yapısını oluşturan Paris İlkeleri, kuruluşlar arasında işbirliği önerisinde bulunmaktadır. Fakat, izleme kurulları diğer kurumlarla işbirliği içinde olmamaktadır. İzleme kurulları farklı kurumlarla iletişime kapalıdır.

Farklı kurumlarla olan işbirliğinin dışında, izleme kurullarının işleyişi açısından kendi içyapılarında işbölümleri ayrılmıştır. İzleme kurulları başkan ile birlikte beş üyeden oluşurken, üç yedek üyesi bulunmaktadır. Belirli kurallar ve bütünlük içerisinde çalışılması kurulların işlevselliğini arttıran faktörlerdendir. Yetki alanları adli yargı adalet komisyonunun bulunduğu yargı çevresi ile sınırlı olan kurulların çalışma alanları içindeki işbirliği, işbölümü kurullara aittir. İzleme kurulları, en az iki ay da bir olağan olarak toplanır. Başkan, izleme kurulunu gerektiğinde resen veya üye tamsayısının salt çoğunluğunun görüşülecek konuyu da belirten yazılı istemi üzerine olağanüstü toplantıya çağırabilir. İzleme kurulları yönetmeliğinin 7. maddesine istinaden, izleme kurulu, üye tamsayısının salt çoğunluğunun bir fazlası ile toplanır. Raporlar, katılan üyelerin salt çoğunluğu ile kabul edilir. Başkanın bulunmadığı hallerde başkanlık görevini başkan yardımcısı yerine getirir. Kurullara seçilen üyelerin farklı alanlarda görev yapıyor olması ve izleme kurulları çatısı altında toplanarak bir bütün oluşturmaları, CİK'lerde iyileştirmelerin sağlanması ve ihlallerin ortaya çıkarılması konusunda farklı alanlarda görev yapmakta olan kurul üyelerini her birinin farklı konulara dikkat edip işbirliği doğrultusunda çalışmalarını yürüttükleri gözlenmektedir. Kurul üyelerinin seçimi aşamasında işbirliği konusunda dikkat edilen noktalardan bir tanesi de, izleme kurulu üyeliğine seçilecek olan kişilerden birini kadın olma zorunluluğudur. Kanunun 2.

[287] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 840.

maddesine göre, asıl üyelerden en az birinin kadınlardan seçilmesi zorunludur. Görevleri itibariyle hükümlü ve tutuklular ile görüşen izleme kurulları, kadın hükümlü ve tutukluların hemcinslerine kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri açısından ve kadınların düzen, hijyen konularında daha duyarlı olmaları açısından izleme kurullarına seçilecek olan üyelerden en az birinin kadın olması önem taşımaktadır.

Türkiye'deki izleme kurullarının altyapısını oluşturan ve izleme kurulları sisteminin büyük bir kısmının temelini oluşturan İngiltere izleme kurulları ile Türkiye izleme kuruları arasında bu konuda farklılık bulunmaktadır. "İngiltere'de kurul üyeleri, aralarında iş bölümü yaparak ceza infaz kurumlarını tek başlarına ve sırasıyla ziyaret etmektedirler. Türkiye'de ise 2007 yılında yapılan değişiklik ile ziyarette bulunması gereken üye sayısı azaltılmış olmakla beraber, tek bir üyenin ziyarette bulunması mümkün değildir."[288]

Farklı kurumlarla iletişime kapalı olunmasına rağmen, Cumhuriyet başsavcılıkları ve CİK idareleri ile izleme kurulları tarafından oluşturulmuş olan raporların birer örneğinin gönderildiği Adalet Bakanlığı, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanlığı ile işbirliği içinde bulunmaktadırlar. Paris Prensipleri önerilerine dayanılarak hareket edilmesi, izleme kurullarının farklı bakış açılarına sahip olmalarını CİK'lerin iyileştirilmesini, hak ihlallerini ortadan kaldırılmasını ve olası kötü muamelenin oluşmadan etkisiz hale getirilmesini sağlayacaktır. İşbirliğinin sağlanması ile oluşacak olan bütünlük CİK'lerin iyileştirilmesi ve hükümlü, tutukluların ıslah edilmeleri ile yasa ve kurallara uyulmasını sağlayarak ceza hizmetlerinin yerine getirilip amaçlarına ulaşmalarını sağlayacaktır.

Farklı illerdeki izleme kurul üyelerinin belirli aralıklarla bir araya gelmeleri, farklı uygulamaların tartışılması ile farklı deneyimlerin paylaşılmasını sağlayacaktır.[289] STK ile insan haklarına duyarlı kimselerin bir arada bulunduğu toplulukların CİK'leri denetleyen kurullar ile yapacakları işbirliği CİK'lerdeki

[288]Hakan Sabri Çelikyay, , "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113, s. 175.
[289]Mehmet KURT , a.g.m., s. 106.

olumlu ya da olumsuz durumların görülmesinde etkin rol oynayacaktır. "Dış dünyadan CİK'leri ziyarete gelen kişilerin gözlemlerinin önemli olmasının bir nedeni de, yapılan gözlemlerin CİK dışındaki bir deneyimden ve beklentilerden kaynaklanmasıdır. Böylece ziyaretçiler yerleşik CİK uygulamalarını sorgulayabilir ve bunlara karşı çıkabilir.[290] Coyle, bu noktada CİK'ler ile ilgili yapılacak olan düzenlemelerin ve izleme ile ilgili kuralların gayri resmi ve bağımsız olarak yapılması gerektiğini belirtip sorunların ve kötü muamelenin belirtilerinin ortaya daha kolay çıkarılabileceği düşüncesindedir.

Ulusal kurumlar açısından çok sesliliğin, çoğulculuğun olması insan hakları ihlallerini belirli ölçüde azaltmakta ve ortadan kaldırmaktadır.

Ulusal kurumlar açısından çoğulculuk, hak ihlaline uğrayan gruplar öncelikli olmak üzere, insan hakları toplumunun temsilini ve kurumların görevlerinin amaca uygun olarak yürütülmesini sağlamak için gerekli uzmanlığa sahip üyelerin bir arada tutulmasıdır. Üyelerin seçiminde; yetkiler, toplumun farklı kesimleri ve dezavantajlı gruplar bulundurulmalıdır. Katılım amaçlanırken, tüm kesimlerin insan haklarının korunmasını isteyeceğini kabul ederek hareket etmek beklenen sonuçları vermeyebilecektir. İlgisiz kişilerin katılımı, sonuca varılmasını engelleyebilecektir. Katılım ancak verimliliğe katkısı olan kişilerin dahil olması ile artacaktır. Ayrıca katılım, toplumsal alanda dezavantajlı kesimlerin haklarını aramalarının önündeki engelleri kaldırdığı ölçüde toplumsal bir kazanım olarak değerlendirilecektir. Eleştirilerin olması katılımın sonuçlar doğurmasını sağlayacaktır. İzleme kurulu adaylarının belirlenmesinde çoğulcu bir yöntemin uygulanması için yeterli katılımın sağlanmasına imkan tanınması ve toplumsal farklılıkların kendisini ifade etmesinde eşitlik ilkesine uyulması, aranacak özellikler arasındadır. Üye belirleme sürecinin bağımsız ve tarafsız bir kurul tarafından işletilmesi de önemlidir. Çoğulculuk konusu değerlendirildiğinde, kurum üyelerinin toplumsal farklılıkları yansıtması ve kurumda çoğulculuğu temsil etmesi oldukça önemli olup, Paris İlkeleri'nin çekirdek kavramlarındandır. Üyelerin çoğulcu anlayışla toplumsal çeşitliliği yansıtması konusunda, kurumun üyelerinin, sivil toplum örgütlerinden, meslek kuruluşlarından,

[290] Andrew Coyle, a.g.e., s. 113.

din ve felsefi düşünce gruplarından, uzmanlardan ve parlamento temsilcilerinden oluşması önemlidir.[291]

Paris İlkeleri'nin yetki ve görevler kısmının (e) bendinde belirtilen sonucunda, BM Teşkilatı ve bütün alt kuruluşları, bölgesel kuruluşlarla ve diğer ülkelerin insan haklarını geliştirme ve koruma konusunda yetkili ulusal kuruluşlarıyla işbirliği yaparlar.

Ulusal bir kurumun, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasını sağlayan tüm kuruluşlar ile yakın ilişki içinde olması ve bu ilişkiyi sürdürmesi gerekir.[292]

İşbirliği konusu ile ilgili son olarak denilebilir ki, insan hakları bilincinin geliştirilmesi amacıyla medya ile işbirliği yapılması gerekir. Medya, toplumda insan hakları bilincinin geliştirilmesi amacıyla, yaralanılacak en önemli tanıtım araçlarından biridir. Ulusal kurumların medya ile işbirliği yaparak, çalışmaların duyurulması, insan hakları konularında toplumsal bilincin geliştirilmesinin sağlanması için medyada programlar yapılabilir. Ulusal kurumlar medyadan nasıl yararlanabilir sorusuna ilişkin olarak; Kurumun kendi varlığı, görevleri ve çalışmalarının tanıtımı yapılabilir; Toplum, kendisine sağlanan hak ve görevler konusunda, bu hak ve görevleri uygulamak üzere kurulmuş yapılar hakkında eğitilmek amacıyla kullanılabilir; Ulusal kurumlarca yapılan soruşturma ve araştırmalar, karar ve yorumlar, genel insan hakları bilgisinin yayılması için; İnsan haklarına saygı konusunda ulusal ve uluslararası gelişmeleri vurgulamak ve bu gelişmeler hakkında kurumun düşüncelerinin açıklanması amaçları ile kullanılabilir, yanıtları verilebilir. Ulusal kurumların medya ile ilişki içinde olması ya da ilişki kurabilmesi, basın ve düşünce özgürlüğünün güvence altına alınması ile de yakından ilgilidir.[293]

Türkiye'deki izleme kurullarının hem ceza infaz kurumlarındaki hükümlü ve tutuklulara hem de topluma tanıtılması amacıyla medya kuruluşları ile işbirliği halinde olmaları, izleme kurullarının bilinirliğini arttırırken ceza infaz kurumlarını da

[291]Coşkun AÇIK, a.g.e., s. 122-126.
[292]Coşkun Açık, a.g.e., s. 175.
[293]Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 849-850.

şeffaflaştıracaktır. İzleme kurulları faaliyetlerinin medya aracılığı ile topluma duyurulması toplumun önyargılarını ortadan kaldıracaktır. Fakat, izleme kurullarının medya ile ilişkisi bulunmamakta bu durum kurulların tanınırlığını ve faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasını azaltmaktadır.

2.2.5.Verimlilik, Eğitim ve Bilinçlendirme

İnsan haklarını korumanın ve insan haklarına saygılı olmanın temelinde insan hakları eğitimi yatmaktadır. Oluşturulan denetim ve koruma mekanizmalarına insan hakları bilincinin yerleştirilmemesi durumunda, insan haklarının korunması beklenemez. İnsan hakları ihlallerinde koruyucu mekanizmaların işletilebilmesi için ve hakların gereğince kullanılabilmesi için, insan hakları bilincinin bireylere verilmesi gerekir.[294]

İnsan hakları eğitimi, insan hakları değerlerinin anlaşılmasına yardımcı olup, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesine, aynı zamanda bireylerin kendi hak ve özgürlüklerini koruması konusunda olumlu tutum değişikliğinin oluşturulmasına ve davranışların geliştirilmesine yardımcı olur.[295]

Paris İlkeleri'ne göre, ulusal kurumların görev ve yetkilerinden biri de eğitim ve öğretim faaliyetlerine öncelik vermektir. Buna göre, Paris İlkeleri'nin 3/f maddesinde, insan hakları eğitim öğretimi ve araştırma programlarının geliştirilmesi için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapılması ve programların okul, üniversite ve meslek çevrelerinde uygulanması, katılımın sağlanması gerektiği vurgusu yapılmıştır.

Ulusal kurumlardan beklenen en önemli faaliyet, insan haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası standartlar konusunda farklı grupları eğitmektir. Yapılacak olan meslek içi eğitim çalışmalarında, eğitimin verileceği hedef kitlenin doğru seçilmesi, eğitim programının iyi bir şekilde planlanması, eğiticilerin seçilmesi, eğitimin etkin olmasının sağlanması ve eğitim sürecinin değerlendirilmesi önemlidir. Verilen eğitimlerin belirli aralıklarla tekrarlanması da önemlidir. İnsan hakları eğitim ve öğretiminde önemli faaliyetlerden bir diğeri de seminerlerdir. Yapılan insan hakları

[294]Mesut Gülmez, a.g.e., S. 30.
[295]Coşkun Açık, a.g.e., s. 167.

seminerleri ile insan hakları konusunda çeşitli gruplar bilgilendirilmekte, sorunlar tartışılmakta ve çözüm önerileri üretilmektedir. İnsan hakları eğitim kültürünü oluşturmanın en önemli araçlarından biri olarak görülen insan hakları eğitim programları, özellikle okul çağındaki çocuklar için eğitici bir program olarak kabul edilmektedir. Yapılacak olan eğitim faaliyetleri, doğrudan ulusal kurumlarca düzenlenebileceği gibi uygulanan bir eğitim programına destek verilerek de katkıda bulunulabilir. Verilecek destek eğitimci sağlamak şeklinde olabileceği gibi, eğitim araçlarını temin etme şeklinde de olabilir. İnsan hakları programlarının düzenlenmesi konusunda üniversitelerin teşvik edilebilir olması, çeşitli meslek örgütlerinden bu konuda destek istenmesi gerekebilir.[296]

Alıkonulma yerlerinin denetimi kapsamlı olarak yapılmalıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin, kalmakta oldukları mekanların çeşitliliği, buralarda bulunan kişi sayısı, kişilerin farklı özelliklere ve farklı suç gruplarına ayrılmaları sebebiyle değişkenlik gösterme özelliği bulunmaktadır.

Denetim mekanizmaları içinde bulunan üyelerin, alıkonulma yerlerinin izlenmesine yönelik bilgi düzeyinin eşitlenmesi bu noktada önemli olan konulardandır. Oluşturulmuş olan mekanizma içinde yer alan hukukçuların, alıkonulma yerlerine ilişkin mevzuatı bilmeleri ve potansiyele sahip olmaları ve diğer üyelerin bu alanda hak ve yetki açısından minimum bilgiye sahip olmaları gerekir. CİK'ler de bulunan ve travma geçiren kişilerle görüşmelerin yapılması farklı bilgi ve yetenek isteyen, özel bir alandır. Alıkonulma yerlerinin izlenmesine yönelik yapılan bir çalışmada, dikkat edilmesi gereken noktaların yer aldığı ve görüşme becerileri alanında bir eğitimin yapılması gereksinim olarak görülmektedir. İzleme kurulları üyelerine verilecek olan eğitim çalışmaları teorik ve pratik olmak üzere iki boyutlu olmalıdır. Genel eğitim, teorik ve uygulamaya ilişkin konulardan oluşmalıdır. Teorik konular içerisinde insan hakları genel teorisi, uluslararası insan hakları hukuku ve iç hukuk ilgisi bulunmalıdır. İşkence ve kötü muamele konusunda, devletlerin olumlu ve olumsuz yükümlülükleri, alıkonulma yerlerinin izlenmesi, izlemenin önemi, hak ihlallerini önleme işlevi, alıkonulanların korunmasına ilişkin

[296] Abdurrahman Eren, s. 851-852.

devletlerin yükümlülükleri değerlendirilmeli ve alıkonulanların korunmasına ilişkin sorun alanları üzerine teorik konular işlenmelidir. Uygulamaya ilişkin olarak ise; ziyaretler sırasında dikkat edilecek noktalar, ziyaret sırasında incelenecek alanlar, kayıtlar, ziyaretler sırasında yapılacak görüşmelerde temel kural özgürlüğünden yoksun bırakılanlara ilgili görüşme yöntemleri, görüşme becerileri, güvenlikle ilgili konular, raporlama biçim ve teknikleri, işbirliği olanakları, mekanizma çalışmalarının koordinasyonu pratikte incelenmelidir. Bir diğer durum, ziyaret öncesi verilecek olan eğitim kapsamında, ziyaret edilecek yere ilişkin yasa, tüzük, yönetmelik vb. belgelerin incelenmesi, ziyaretlerin hedeflerinin belirlenmesi, ziyaret öncesi, sırası ve sonrasında bu ziyarete ilişkin işbirliği olanaklarının incelenmesi, ziyarette kimlerle görüşülüp, hangi kayıtların inceleneceği, hangi birimlerin gezileceği, kurul üyelerinden kimin hangi bölümde görev alacağı belirlenmeli, güvenlikle ilgili konuların belirlenmesi, ziyaretin raporlanması ve takibinin yapılması sağlanmalı, son olarak da koordinasyonun belirlenmesi gerekir.[297]

Ulusal mekanizmada, Paris ilkelerinde yer alan meslek gruplarının temsiline dikkat edilip, mekanizmasının efektif olarak çalışması için üyelerin ve çalışanların, insan hakları alanında uzmanlık gibi, gerekli mesleki becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, üyelik kriterleri ve işe alma usullerinin bu amacı güvenceye alması gerekmektedir. Ayrıca, görev başlandığında bir oryantasyon eğitim ile kendi deneyim ve alanları dışında duyarlılık gerektiren ya da kendi bireysel inançları ile çatışan konularla nasıl baş edeceklerine dair bir eğitim almaları gereklidir.[298]

CİK'lere ziyaret yapacak olan heyetin, ziyaretin hazırlıklarının ilk aşamasında bu ziyaretlerin hangi amaçla yapılacağını netleştirmesi gerekir. Buna göre ziyaretin en genel hedefi, ziyaret edilen yerdeki alıkonulma koşullarının genel bir değerlendirilmesinin yapılması, ziyaretin belirli bir alıkonulma koşullunun incelenmesi, tutulanlardan gelen şikayetlerin incelenmesi, daha önce yapılmış olan ziyaretin tavsiyelerinin yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi ve diğer

[297]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, *Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi Cezaevi İzleme Kılavuzu*, TİHV Yayınları, Ankara Mayıs 2008, s 151-152.
[298]Hülya Üçpınar, a.g.e., s. 56.

sebeplerle olabilir. Fakat, yapılacak olan ziyaretin amacının net olması gerekir, böylece ziyaretin hazırlanması ve planlanması kolaylaşacaktır.[299]

İzleme kurullarının, CİK'lere ilişkin standartları bilmeleri gereklidir. Standartların bilinmesi için, ceza infaz kurumları ve hükümlüler hakkında bakanlık tarafından oluşturulan, ulusal ve uluslararası düzenlemelere bakılması gereklidir.[300] İzleme kurulu üyeliğine seçilecek olan kişilerin, CİK'lere ve hükümlü tutuklulara ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeleri, kendilerine verilecek görevin gerekliliklerini eksiksiz olarak yerine getirebilecek ölçüde bilmeleri ve ilk defa izleme kurulu üyeliği yapacak olanların tecrübe edinmelerini sağlamak amacıyla, izleme kurullarının standartlarının incelenebileceği bir kitapçığın bulunması yerinde olacaktır. Ayrıca, izleme kurulları el kitabında, izleme kurulları üyelerine verilecek hazırlayıcı eğitim ve mevzuat bölümünde, üyelere verilecek olan eğitimin genellemesi bulunmaktadır.

İzleme kurulu üyelerine göreve başlamalarından itibaren üç ay içinde, adalet komisyonunca belirlenecek tarih ve saatlerde, komisyon başkan ve üyeleri ile görevlendirilecekleri kişiler tarafından 12 saatten az olmamak üzere göreve hazırlayıcı eğitim verilmesi gerekmektedir. Eğitim konuları olarak: Ceza ve infaz hukukunun genel ilkeleri, yargı ve infaz kurumları teşkilatı, infaz kurumları teşkilatı, infaz kurumları mevzuatı (kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgeler), infaz kurumlarına ilişkin uluslararası kurallar ve insan hakları belirlenmiştir. Eğitim konularına ilişkin mevzuat ve ders notları Bakanlıkça hazırlanacak adalet komisyonlarına gönderilip, ders saatlerinin dağılımı yine adalet komisyonunca belirlenmektedir. İzleme kurulu üyesinin görevinin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda, yeni seçilen üyeye verilecek hazırlayıcı eğitimde de yine yukarıda belirtilen hükümler uygulanmaktadır.[301]

Konu ile ilgili olarak Altıparmak, izleme kurulları üyelerine eğitim ile verilecek konuların, görevin gerekleri açısından yeterli olup olmadığının bir yana

---

[299]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, a.g.e., s. 149.
[300]Mehmet Kurt, a.g.e., s. 105.
[301]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kitabı,* Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 28-29.

bırakılıp, 12 saatlik bir eğitimin belirtilen konularla sınırlı olarak yeterli bilgi ve beceri sahibi olunmasının imkansız olduğu görüşündedir.[302] İnsan hakları ve CİK'ler ile ilgili olarak 12 saatten oluşan eğitim yeterli olmayacaktır.

İnsan hakları eğitiminin verilmesi ve bilincinin geliştirilmesi konusu değerlendirildiğinde, insan hakları eğitimi, Paris ikeleri'nde belirtilen UİHK'lerin en önemli sorumluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal kurumların insan hakları eğitimi ve araştırmaları için belirli görevleri bulunmaktadır. Türkiye'deki kuruluşlar için, eğitim ve bilinçlendirme işlevi öngörülmüş ancak Türkiye'deki eğitim sorunları dikkate alındığında muhtemel üye yapısı örgütlenmenin sınırlayıcı yönde etki etmesi sebebiyle uygulamada sorunlar yaşanması olasıdır. Bu konuda kurum, toplum bilincinin gelişmesine katkı sağlarken, ayrımcılık ve kötü muameleyle mücadelede her türlü medya araçlarından yararlanmalıdır. Eğitmenlerin ve uygulayıcıların eğitim gibi toplumdaki özel grupların hedeflendiği programların icra edilmesi sağlanabilir. Bu amaçla kitapçıklar, broşürler, posterler, DVD'ler ve diğer insan hakları eğitim materyalleri geliştirilip, araştırma, inceleme, anket verilerine dayalı projeler de hazırlanabilir. Araştırma ve soruşturma sonuçlarının ve çalışmalarının yayınlanması ile bilinç geliştirilip, uyarı yapılabilir.[303]

Eğitim ve bilinçlendirmenin yanında aranan bir diğer özellik de verimliliktir. Eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının ardından alınacak olan sonucun pozitif yönde olması düşünülür. Ulusal ve uluslararası alanda da sonuç ile ilgili olarak verimli çalışılması, böyle bir sonuç alınması istenir.

Yukarıda belirtilen ifadeye göre, ulusal kurumların verimli çalışabilmesi, yeterli mali imkanlara sahip olması, gerekli personeli barındırma ve çalışma koşullarını kendisinin belirlemesine bağlı olduğu belirtilmektedir. Ulusal kurumların yasalarla kendilerine verilen görev ve yetkileri verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için kurumlara gerekli olan mali, personel ve bina gibi kaynakların sağlanması gerekirken, uygulamada yeterli ve sürekli kaynak sağlanması, yeterli uzman ve personel sağlanmaması sebebiyle kurumların gereği gibi görevlerini yerine

[302]Kerem Altıparmak, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007, s. 93.
[303]Coşkun Açık, a.g.e., s. 170-171.

getiremedikleri görülür. Ulusal kurumların verimli çalışmasındaki önemli bir unsur olarak kurumların çalışma yöntemini kendilerinin belirlemesi gerekmektedir. Çalışma kuralları, çalışma grupları oluşturabilme, toplantı zamanları, toplantı usulü, toplantı ve karar sayılarını, şikayetlerin nasıl yapılacağı ve hangi yöntemlerle inceleneceği, kararların alınması, üyelerin devamlılığı gibi konuların açıklığa kavuşturulması gerekir. Verimliliğin etkilenmesindeki bir diğer faktör olarak personel durumu karşımıza çıkmaktadır. BM Ulusal Kurumlar El Kitabı personelle ilgili olarak; temel görevler, işlerin açıklanması, personelin niteliği, adayların profili, eleman alımı ve seçimi, eğitim, performansın değerlendirilmesi gibi çalışma yöntemleri belirlenmiştir.[304]

Kurumların verimliliğinin ölçülmesi, kurulduğu zamandan itibaren yaşanılan değişim, dönüşüm, ilerlemeler ya da meydana gelen olumsuzluklara göre belirlenecektir. Sayısal verilerden elde edilecek olan nicel göstergeler ve sayısal değerlerin dışında yaşanan olumsuzlukların çıkarılması ile elde edilecek olan nitel göstergeler olarak verimlilik iki bölümde incelenmektedir.

Kurullarda yer alacak kişilere verilecek insan hakları eğitimi ile ya da insan hakları bilincine sahip olan kişilerin bu kurullarda yer alması, bu anlamda seçiciliğin arttırılması ile insan hakları ihlallerinin azaltılması, ortadan kaldırılması sağlanacaktır. Kurul üyelerine ve hitap edilen kesime (CİK'lerde kalmakta olan hükümlü-tutuklular) insan haklarının ihlal edilmeyecek tarzda eylemde bulunma bilincinin oluşturulması, verimliliği arttıracak olduğu gibi insan hakları alanında olumsuzlukları gidereceği düşünülmektedir. İnsan haklarının korunmasındaki amaç her zaman, insan hakları ihlallerinin oluşumundan önce yani hak ihlalleri meydana gelmeden tedbir almak, hak ihlalinin oluşumunu önlemek olmalıdır.

Türkiye'de izleme kurulları sisteminin iyi bir şekilde uygulanabilmesi için, yeni oluşturulmuş olan sistemin alt yapısının oluşturulması gerekmektedir. İzleme kurulu üyelerine, eğitim, seminer, konferans gibi çeşitli programlar hazırlanıp sunularak, uygulamanın başarılı olması sağlanmaya çalışılmalıdır. Bu amaçla,

[304] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 41-843.

Ankara'da bulunan İngiltere Büyükelçiliği ve The British Council ile işbirliği yapılarak "Cezaevi İzleme Kurulları Projesi" geliştirilmiştir.[305]

Cezaevi izleme kurulları projesi gereğince, izleme kurulları projesinde yer alan Türkiye ve İngiltere temsilcileri karşılıklı olarak çalışma programları hazırlamışlardır. 14-17 Haziran 2002 tarihleri arasında İstanbul'da "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Semineri" yapılmıştır.[306] Sonuçlar değerlendirilip uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesini sağlamak amacıyla "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı" hazırlanmıştır.

2.3.Kurul Üyeleri

İzleme kurulları üyelerinde aranacak olan nitelikler ceza infaz kurumları ve tutuk evleri izleme kurulları kanun'unun 3.maddesinde belirtilmiştir. Belirtilmiş olan maddeye göre, izleme kurullarına başkan ve üye seçilebilmek için 14.07.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanun'undan öngörülen genel şartlara ek olarak 4 nitelik eklenmiştir: "*Otuz beş yaşını doldurmuş olmak, tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri ve benzeri alanlarda en az dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından mezun olmak ve mesleği ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında ya da özel sektörde en az on yıl çalışmış bulunmak*." 3 ve 4'üncü maddeler ise, "*kişisel nitelikleri ile çevresinde dürüst, güvenilir ve ahlaklı olarak tanınmış olmak, herhangi bir siyasi partinin merkez, il veya ilçe teşkilatlarında görevli bulunmamak"*, olarak belirtilmiştir.(Kanun md. 3) 14\07\1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nunda Devlet memurluğu için aranan genel şartlar verilmektedir. Buna göre, Türk vatandaşı olmak, kamu haklarından mahrum bulunmamak, kanun'un 40'ıncı maddesinde belirtilen "genel olarak 18 yaşını tamamlayanlar Devlet memuru olabilirler, bir meslek veya sanat okulunu bitirenler en az 15 yaşını doldurmuş olmak ve Türk Medeni Kanunu'nun 12'nci maddesine göre kazai rüşt kararı almak şartıyla Devlet memurluklarına atanabilirler. Bu kanunun 41'inci maddesindeki öğrenim şartlarını taşımak gerekmektedir. Kamu

[305]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2014, s. 5.
[306]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2014, s. 6.

haklarından mahrum bulunmamak ve Türk Ceza Kanunu'nun 53'üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, Bulgaristan'dan Türkiye'ye mecburi göç eden Türk soyundan olanlarda bu şartın aranmayacağı 27\06\1989 tarih ve 375 sayılı KHK'nın 5'inci maddesi ile hükme bağlanmıştır. Zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma,suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkum olmamak, gerekmektedir. Askerlik durumu itibariyle; askerlikle ilgisi bulunmamak, askerlik çağına gelmemiş bulunmak, askerlik çağına gelmiş ise muvazzaf askerlik hizmetini yapmış yahut ertelenmiş veya yedek sınıfa geçirilmiş olmak, son olarak ise 53'üncü madde hükümleri saklı kalmak kaydı ile görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunmamak" (DMK md.48) nitelikleri aranmaktadır.

İzleme kurulları üyeleri, yukarıda belirtilmiş olan kanunun 3. ve 4. maddelerindeki şartlara uygun olan kişiler arasından seçilmektedirler. Üyeler; re'sen, bulunulan yargı çevresindeki ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının görüşleri alınarak veya o yerin en büyük mülki amirin yardımıyla belirlenip, doğrudan başvuranlar arasından adli yargı adalet komisyonunca oy birliği ile seçilmektedirler. Üye olmak isteyen kişilerin, doğrudan başvuru yapabilmelerini sağlamak amacıyla, ilan şekli adalet komisyonlarınca belirlenmek kaydıyla, yerel gazeteler, benzer vasıtalar ve adliyelerde konuyla ilgili ilanlar yapılmaktadır. Konuyla ilgilenmekte olan adalet komisyonları, üye adaylarının gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadıkları ile ilgili araştırmayı yapmakta ve kişilere ait bilgi belgeleri toplamaktadırlar. Üye adayları adalet komisyonlarınca ilanlarda belirtilen süreler içerisinde kendilerinden istenen bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdürler, verilmediği takdirde başvuruları vazgeçilmiş sayılıp iptal edilmektedir.

İzleme kurulları kanunu'nun 3 ve 4'üncü maddelerindeki şartları taşıyan üye adaylarının, adli yargı adalet komisyonunca oy birliği ile seçilmesinin ardından kanun'un 5'inci maddesi uyarınca, göreve başlamadan önce adli yargı adalet komisyonunun önünde: "*Üstlendiğim görevi Anayasa ve kanunlar gereğince tam bir*

dikkat, dürüstlük ve tarafsızlıkla yürüteceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim." Şeklinde ant içip, ant içme tutanakları ile vermiş oldukları bilgi ve belgeler, üyelerin dosyalarında saklanmaktadır.

İzleme kurullarına üye olarak seçilebilme şartlarının yanında, üye seçilebilmek için olmaması gereken birtakım kurallar da mevcuttur. CİK ve tutukevleri ile ilgili ihale, alım, satım ve benzeri hukuki ilişkilere taraf olanlar, görev yapacakları CİK veya tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulardan birisinin işlediği suçtan kendileri veya ikinci derece dahil hısımları zarar görenler, görev yapacakları CİK ve tutukevlerindeki hükümlü ve tutuklulardan biri ile aralarında evlilik, vesayet veya ikinci derece dahil hısımlık ilişkisi bulunanlar, izleme kurulları kanunu'nun 4'üncü maddesine göre üye olarak seçilemezler. Ayrıca, kanunun resmi gazetede yayınlanan 10/05/2014 değişikliğine göre, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev yapan kişiler bu kurullara seçilemezler.(md.5)[307]

Paris ilkelerinde, her ne kadar devlet ve hükümet yetkililerinin kurullarda yer alıp almamasına dair net bir düzenleme olmasa da, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, hükümet yetkililerinin mekanizmada üye olarak bulunmalarını uygun görmemektedir. Bu durumun öncelikle mekanizmanın bağımsızlığını zedeleyeceği düşünülmektedir. İkinci olarak UÖM olarak, ülkedeki alıkoyma yerlerinin koşullarının iyileştirilmesi için hükümet yetkilileriyle yapıcı diyaloglar içinde olunacağı, ancak mekanizmada hükümetten üyeler bulunduğunda hükümetin kendi kendisiyle konuşuyor gibi olacağı ve bunun gerçek bir diyalog olmayacağı son olarak da, tutulanlar yapılan görüşmelerde gizli tutulması gereken bilgilere erişileceği vurgusu yapılırken, Seçmeli Protokol'ün ise elde edilen bilgilerin hükümetten gizli tutulması gerektiği üzerinde durulmaktadır.[308]

Kurul üyeliğine atanacak olan adayların atanma nedenlerinin net ve herkes tarafından ulaşılabilir olması gerekir. Üyelik için üniversite mezuniyeti, devlet memurluğu için aranan şartlar gibi özelliklere sahip olmak gibi kriterler yerine uzmanlık ya da deneyimin esas alınması gerekir. Kurul üyelerinin seçimi konusunda

[307]"Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu", *Resmi Gazete,* No: 24439, 21 Haziran 2001.

[308]http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocInfoNotes/004_InfoNoteE.pdf

bağımsız uzmanlardan, sivil toplum kuruluşlarından yardım alınabileceği gibi, seçim prosedürünün yürütülmesinde, STK ve meslek örgütleri temsilcilerinden oluşan bağımsız bir kurul da oluşturulabilir önerisinde bulunulmaktadır. Yinede hangi usulle belirlenirse belirlensin, kurulların oluşturulması, herhangi bir keyfiliğe neden olmamak ve bir sistem yaratmak amacıyla yasada belli bir usule bağlanmalıdır. Şeffaflık ve katılımın güvence altına alınacak olan usulün, toplumun çeşitli kesimlerinin aday belirleyerek, sürece katılacağı bir mekanizma yaratılması ile mümkün olacağı savunulmaktadır.[309]

İzleme kurulu, başkanla birlikte beş asıl ve üç yedek üyeden oluşur. Asıl üyelerden en az birinin kadınlardan seçilmesi zorunludur. Üyeler dört yıl için seçilir. Süresi dolan üyeler yeniden seçilebilir.(madde 4)[310]

İzleme kurulunun görevleri ile ilgili olarak, kurul üyelerine karşı işlenen suçlarda devlet memurlarına karşı işlenen suçlara, kurul üyelerinin görevleri ile ilgili işledikleri suçlar hakkında da devlet memurlarının işledikleri suçlara ilişkin hükümler uygulanır. Üyelere, görevleri ile ilgili işledikleri suçlardan dolayı soruşturma izni, seçildikleri yer olan adli yargı adalet komisyonu başkanınca verilir. İzleme kurulu üyeliğine seçilme şartlarının sonradan kaybedilmesi, izinsiz veya haklı bir mazereti olmaksızın bir yıl içinde iki toplantıya katılmamak, hastalık veya diğer bir nedenle görevini yapmakta acze düşmek, izleme kurulu üyeliğiyle bağlaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulduğunun tespit edildiği durumlarda adli yargı adalet komisyonunca üyelerin görevlerine son verilir.(md.8) Görevlerine son verilen üyeler, bir daha izleme kurullarında görev alamazlar. Herhangi bir nedenle boşalan üyeliklere, en geç iki ay içinde aynı usulle yeni üye seçilir.(md.6)

4681 sayılı Kanun'un 6. maddesinde izleme kurullarının görev ve yükümlülükleri verilmiştir.

---

[309]Hülya Üçpınar, *Ulusal Önleme Mekanizmaları "Türkiye İnsan Hakları Kurumu" Türkiye İçin Uygun Bir Model Mi?*, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 81, Ankara Temmuz 2012, s. 57.

[310]Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", *Resmi Gazete*, No: 28996, 10 Mayıs 2014.

- CİK ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutuklular ile görüşmek onları dinlemek,
- CİK ve tutukevlerinde infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksikliklerin yetkili mercilere bildirilmesini sağlamak,
- CİK ve tutukevleri ile ilgili tespitlerini, kurumlardan aldıkları bilgileri değerlendirerek en az dört ayda rapor düzenlemek, raporun bir örneğini Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına bildirmek, görev alanına giren bir şikayet konusu bulunduğu takdirde infaz hakimliğine göndermek,[311] görevlerini yerine getirirler.

2.4.Kurulların Faaliyetleri ve İnceleme Konuları

CİK ve tutukevleri izleme kurulları, CİK'lerde izleme, araştırma, iletişim, infaz uygulamaları, eğitim ve iyileştirme çalışmaları, sağlık hizmetleri, yaşam koşulları, iç güvenlik, dış güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ve hizmetleri ile ilgili çalışmalar yürütmektedirler. CİK'lerde çalışan personel ile ilgili de incelemelerde bulunmaktadırlar.

CİK'lerin iyi ve adil bir şekilde yönetilmesi ve şeffaflığın sağlanıp bilgilerin Adalet Bakanlığı aracılığı ile kamuoyu ile paylaşılması hususunda faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

İzleme kurullarının hükümlü ve tutuklular tarafından bilinmesi ve kurulların hükümlü ve tutuklular ayrıca personel ile iletişime geçmesi, inceleme konularından olan iletişim konusunun içindedir.

İzleme kurullarının incelediği diğer alan, infaz uygulamalarıdır. İzleme kurulları, hükümlü ve tutukluların CİK'lere girişlerinden, tahliye ve beratlarına kadar

[311] *Mahpuslar için Haklarım Başvuru Kılavuzu*, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ankara 2016.

kurumda geçen süre boyunca infaz uygulamaları kapsamında incelemelerde bulunma görev ve yetkisine sahiptirler.

Hükümlü ve tutukluların CİK'lere girmelerinden salıverilmelerine kadar geçen süre içinde, topluma kazandırılabilmeleri için CİK'lerce bir takım programlar uygulanmaktadır. Kişilerin, bedensel ve zihinsel sağlıklarının korunması, suçluluk duygusunun ortadan kaldırılması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla, eğitim- öğretim, psiko-sosyal hizmetler, meslek edindirme çalışmaları, bireyselleşme programları eğitim ve iyileştirme çalışmaları çerçevesinde uygulanmaktadır. Uygulamaların denetimleri, izleme kurulları tarafından yapılmaktadır. Uygulanan programların ardından hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmaları ve sorumluluk sahibi olmaları konusunda faaliyetler düzenlenmektedir.

İzleme kurulunun bir diğer faaliyet alanı, sağlık hizmetleri konusundadır. Tüm insanların sahip olduğu temel hakların başında, sağlık gelmektedir. Kişilerin özgürlüklerinin kısıtlı olmasından dolayı sağlık hakkı biraz daha önem arz etmektedir. Kişilerin işlemiş oldukları suç ne olursa olsun, beden ve ruh sağlıklarının korunması hakların en önemlisidir. İzleme kurullarının da, bölümde daha ayrıntılı olarak değerlendirilmiş olan sağlık hakkı üzerindeki çalışmaları belirtilmektedir.

Sağlık hakkı ve diğer pek çok alanla bağlantılı olan yaşam koşulları konusunda da izleme kurulları CİK'lerde incelemelerde bulunmaktadırlar. CİK'lerde bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilebilmesi amacıyla elverişli yaşam alanlarının yaratılması gerekir. Ulusal ve uluslararası örgütlerce izlenen ve denetlenen ceza infaz kurumları, hükümlü ve tutukluların yaşam koşulları açısından birtakım standartlar getirmektedir. Türkiye'deki CİK'lerde, belirtilen standartlara uygun olan yaşam koşulları sağlamaktadır. İzleme kurulları, CİK'lerdeki yaşam şartlarını ayrıntılı olarak incelemekte ve oluşturulması gereken standartlara uygunluğu açısından değerlendirmektedirler.

İzleme kurulları CİK'lerin iç güvenliği ile; hükümlü ve tutuklular, hükümlü ve tutuklu yakınlarının, çalışan personelin ve personel yakınlarını kendilerini tehlike ve saldırıdan korunması açısından ilgilenmektedir. CİK'lerin iç güvenliği, belirtilen

her kesimin tehlike ve saldırıdan uzak, endişesizce yaşayabilmesini, kendini güvende hissetmesini sağlayacaktır.

Dış güvenlik ile sevk ve nakil işlemlerinin kurullar tarafından incelenmesinde dikkat edilen unsurlar ise; adliye binalarındaki ve sağlık kurumlarındaki hükümlü ve tutuklu koğuşlarının koşullarının uygun olup olmadığı, sevk araklarının uzun süreli sevklere uygun olup olmadığı üzerinedir.

İzleme kurulları, CİK'lere yaptıkları denetimlerde, kurum personelinin moral ve motivasyonunun arttırılması için istek ya da sorunlarıyla ilgilenmelidirler. Kurum personelinin çalışma koşullarının zorlukları ile sorunlarının sivil topluma aktarılmasında köprü görevi görmesi kurum ziyaretlerinde sadece hükümlü ve tutukluların sorunları ile değil, personelin de sorunlarıyla da yakından ilgili olmalıdırlar.[312] Belirtilen konular ayrı başlıklar halinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.4.1.İzleme/Araştırma

CİK'ler insanların rızaları dışında alıkonulduğu yerlerdir. CİK'lerin, iyi ve adil bir şekilde yönetilmesi gerekir. Devlet tarafından, ya da devlet adına yönetilen bütün kuruluşlar incelenip, kurumların hangi durumda olduğu ve şeffaflığının sağlanıp bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması önemlidir. CİK'ler, bir zorlama, istek dışı tutulma ögesini barındırdığından, kurumlarda böyle bir incelemenin yapılması önemlidir. CİK'lere, dış kökenli bir izlemede bulunulması, son derece önemlidir. Yapılacak olan denetimlerin, hem hükümlü ve tutukluları hem de personeli gözeteceği kavranmalıdır. İzlemenin hükümlü ve tutukluların personele karşı yöneltebileceği kötü muamele ve usulsüz davranış suçlamalarıyla ilgilenmenin bir başka yolu olduğu da savunulabilir. Yöneltilen suçlamaların dikkate alınması hem hükümlü ve tutuklunun korunmasını hem de personelin asılsız suçlamalardan korunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda kurumlarda görevini profesyonel bir şekilde yerine getiren görevlilerin de belirlenmesini sağlayacaktır. İzleme, CİK'ler arasındaki iletişimi arttırıp, iyi uygulamaların saptanmasını da sağlamalıdır. Dış

[312]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 37.

dünyanın, CİK içinde rol oynaması önemli bir incelemedir. Ayrıca, CİK dışında bulunan kişilerin izleme kurulları içinde yer alması, devamlı bir şekilde CİK'lere gelen kişilerden farklı olarak olumlu ya da olumsuz yanları ayırt etmeleri, kurumlardaki durumu analiz etmeleri daha kolay olacaktır.[313]

Devletin, kendi isteği ile kendi kurumlarını denetletmesi; kendisine, kendi oluşturduğu kurumlara ve yöneticilerine güvenmiyor olduğunun göstergesi olurken, ortaya çıkan soru işaretlerini ortadan kaldıracak bir mekanizma oluşturması gayet yerindedir. Toplum üyelerinin, CİK'lerin içinde neler olduğunu öğrenmesi, değinildiği üzere şeffaflığın sağlanması, denetim sisteminin oluşturulmasına bağlıdır.

Yapılacak olan ziyaretin hazırlıklarının ilk aşamasında öncelikle, bu ziyaretin hangi amaçla yapılacağının netleştirilmesi gerekir. Ziyaretin, belli bir alıkonulma koşulunun incelenmesi, tutulanlardan gelen şikayetler üzerine denetimin yapılması, daha önceki ziyaret sonrasında yapılan tavsiyelerin yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi ya da diğer amaçlarla olması ziyaretlerin hazırlanması ya da planlanmasını kolaylaştıracaktır.[314] İzleme kurullarının ziyaret aşamasında, yukarıda belirtilen inceleme alanlarının dışında, sağlık, infaz uygulamaları, yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri gibi diğer bölümlerde ayrıntılı biçimde değinilecek olan konular üzerinde de incelemelerde bulunmaktadırlar.

CİK'lerin denetlenmesi sırasında; güvenliğin nasıl sağlandığı, insan onuruna saygılı bir yaklaşımın olup olmadığı, hükümlü ve tutukluların anlamlı ve yararlı aktivitelerle meşguliyetinin sağlanıp sağlanmadığı, kişilerin salıverilme sürecine nasıl hazırlandığı, durumlarına da bakılması gerekir. Ayrıca CİK'lerin izlenmesi sürecinde kullanılan birtakım yöntemler de bulunmaktadır. Bunlar:

- CİK ziyaretlerinde sürece müdahale etmeden yapılan gözlemler,
- Hükümlüler ile yapılan görüşmeler,
- Hükümlüler ile ilgili evrakların incelenmesi,
- Personelle yapılan görüşmelerle ve durumlarla ilgili olarak personelin bilgisi ve tanık olduğu olayların raporlanması,

[313]Andrew Coyle, a.g.e., s. 111.
[314]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, a.g.e., s. 149.

- Anket çalışmasının belirli sürelerle yapılması,
- Ceza infaz kurumu ve hükümlü yakınları ile ilişki halinde olan STK'ler ile yapılan görüşmeler.[315]

Türkiye'de ki CİK'lere, örnek alınarak uyarlanan İngiltere adalet sisteminde sivil izleme olarak iç denetçilerin, izleme kurullarının özellikleri yukarıdaki maddelerde belirtildiği şekildedir.

Türkiye'deki CİK'lerin izlenmesi konusunda, izleme kurullarının çalışma usullerine değinilecek olunduğunda;

- İnfaz ve uygulamalara ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi alınması,
- Hükümlü ve tutukluların dinlenmesi,
- İnfaz ve iyileştirme, sağlık, yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili görülen aksaklıkların raporlanması,
- İsyan, rehin alma gibi önemli bir olayın olması halinde, kuruma giderek olay sonuçlanıncaya kadar izlemek,
- Kurumla ilgili tespitlerin ardından, alınan bilgilerin değerlendirilmesi, düşünce ve önerilerin de eklendiği bir rapor hazırlanması, hazırlanan raporun Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi,[316]

usulleri izleme kurullarının değerlendirdiği konular arasındadır.

CİK'lerin izlenmesi, genel itibariyle iki şekilde yapılmaktadır. İlk olarak idare/personel ile yapılan görüşmeler; müdür, müdür yardımcısı, infaz ve koruma memuru, hekim, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, atölye sorumlusu, diğer personelle kurul üyeleri tarafından yapılan görüşmeler. İkinci olarak, hükümlü ve tutuklular ile yapılan görüşmelerdir. Kurulların belirli aralıklarla izlemeler

[315] *Cezaevi Personel Seçimi Ve Sivil İzleme Çalışma Ziyareti Raporu*, Adalet Bakanlığı, İngiltere 25-27 Haziran 2014, s. 31.
[316] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 8.

sonucunda oluşturmuş olduğu raporların içinde öneriler kısmı bulunmaktadır. İzleme kurullarının önerileri, infaz uygulamaları, ıslah çalışmaları, sağlık, yaşam koşulları, iç güvenlik hizmetleri, sevk nakil işlemleri, fiziki yapı ve personele yöneliktir. CİK'lere yapılan ödenek ile ilgili de, önerilerde de bulunmaktadırlar.

Ulusal kurumların, resmi bir şikayet olmadan ya da hükümet tarafından özel bir istek de bulunmaksızın insan hakları ihlalleri olabilecek durumları kendiliğinden araştırma, inceleme yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir.[317] CİK, izleme kurullarının da belirtilen yetkiye istinaden, inceleme ve denetlemelerde bulunmak üzere kurumlara istedikleri zaman diliminde gelmeleri mümkündür.

Bu noktada Paris ilkeleri, işleyiş çerçevesi içinde ulusal kuruluşların; hükümetin sunduğu veya kendi üyelerinin ya da onlara başvuranların önerdiği veya kendi inisiyatifleriyle, yetki alanlarına giren bütün konuları özgürce araştırmaları, kendi yetkileriyle ilgili durumları değerlendirmek için gerekli tüm kişilerle iletişime geçebilmeleri ve tüm bilgi ve belgeleri edinmelerinin mümkün olacağı şekilde çalışmalarını önermektedir.[318]

Ceza infaz kurumları üzerine spesifik olarak çalışmakta olan kurulların, özellikle izleme kurullarının Paris ilklerine de dayanarak özel araştırmalar yapmaları, belirli zamanların dışında taraflarınca belirtilmeyen ani incelemelerde bulunmaları mümkün ve yasaldır. Ayrıca kendilerine CİK'lerde kalan hükümlü ve tutuklular tarafından yapılmış olan şikâyetler sonucunda izlemekle sorumlu oldukları CİK'lere incelemeler yapabilirler.

Ancak belirtilmesi gerekir ki, CİK'lerde kalan hükümlü ve tutukluların büyük çoğunluğu, CİK'leri kimlerin, hangi örgütlerin denetlediğini bilmemektedirler. Şikayet veya isteklerini bildirebilecekleri bir kurulun varlığından dahi haberdar değildirler. Bir diğer açıdan değerlendirildiğinde, olası bir insan hakkı ihlalinde izleme kurullarına yapılacak olan şikayetin, devleti devlete şikayet etmek olacağı, gösterilen çabanın sonuçsuz kalacağı taraflarınca düşünülebilir. İzleme

[317] Abdurrahman Eren, a.g.e., s. 875.
[318] *Paris Prensipleri*, B.M. Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf.

kurullarının ve diğer kuruluşların kendilerini tanıtmaları, aktif olmaları ve faaliyetlerde bulunmaları işlevselliği arttıracaktır.

Hükümlü ve tutukluların kendileri için önemli olan bir hususu önce, direkt denetimi altında oldukları görevlilere bildirmeleri, sorun bu düzeyde çözülemeyecek olursa şikayeti cezaevinin yönetiminden sorumlu makamlara iletebilme fırsatları olmalıdır. Sorun yine çözülemeyecek olursa hükümlü ve tutukluların cezaevi dışında daha üst bir makama başvurmaya hakkı olmalıdır. Birçok CİK yönetimi, istek ve şikayetler için kullanılabilecek paralel bir dış sistem de oluşturur. Bu sistem yerel izleme gruplarından, şikayet değerlendiren hakemlerden oluşabilir. CİK gibi, şikâyette bulunanların şikayet ettikleri kimselerin otoritesi altında yaşadığı bir ortamda şikayetin bazı sonuçları olabilir. Böyle bir durumda bir hükümlü ya da tutuklu ne kadar haklı olursa olsun, şikayette bulunmaktan kaçınabilir. Kişilerin yaşadıkları olaylar sebebiyle şikayet etmeleri sonucunda cezalandırılmayacağı her zaman açıkça belirtilmeli ve bu tür bir cezalandırmayı önleyecek usuller olmalıdır. Hükümlü ve tutukluların bizzat şikayette bulunamayacağı durumlarda olmaları halinde aileleri ya da temsilcileri onlar adına şikayette bulunabileceklerdir. Hükümlü ve tutukluların gördükleri muamele hakkında bir istekte bulunmak için ne yapabilecekleri ve kendilerine açık şikâyet yollarının, ilk düzeyden cezaevinin en üst düzeyine ve gerekirse de bunun ötesine kadar neler olduğu kendilerine verilen kurallarda açıklanmalıdır.[319]

Bir sonraki kısımda değerlendirilecek olan iletişim konusunda izleme kurullarının kendilerini tanıtmaları, aktif rol üstlenmeleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

CİK'lerin tamamen bağımsız bir kurul tarafından denetlenmesinin sağlanması için oluşturulmuş olan izleme kurullarının, kanun, mevzuat ve taraf olunan uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler çerçevesinde ceza infaz kurumları ve tutuk evlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek,

[319] Andrew Coyle, a.g.e., 105-107.

bilgi almak ve tespitlerinin rapor haline getirilerek yetkili ve ilgili mercilere sunulmak üzere incelemelerde bulunmaktadırlar.[320]

Kurullarca yapılacak araştırma sırasında bir ihlalin olup olmadığı belirlenmeye çalışılır, ihlalin bulunması durumunda bunun sorumlularının kim olduğu araştırılır ve ihlalin uzantıları ile ilgilenilebilir. Yapılacak olan bu tür araştırmalar, özellikle CİK'lerde çalışan yönetici ile personel bakış açısının dışında farklı bir bakış açısı sunmakta, ihlallerin nasıl olduğu, neden kaynaklandığı, nelerin etkisinin bulunduğu, durumun düzeltilmesi için neler yapılması ve hangi önlemlerin alınması gerektiği şeklinde, CİK dışındaki kişiler tarafından yapılacak olan gözlem ve araştırmaların yapılan incelemelere sonuç vermesi beklenir.[321]

CİK'lerde, izleme kurullarınca ortaya çıkarılan aksaklıklar, yapılmakta olan ihlaller ya da daha önceki denetimlerde düzeltilmesi önerisinde bulunulmuş olan görüşler, izleme kurullarınca rapor haline getirilip, oluşturulan raporlar Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmektedir. İzleme kurullarının yaptığı incelemeler sonucunda oluşturulan raporlar, belirtilen kurumlar tarafından incelenmektedir.

Denetim ve izleme, özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan kişilerin korunması için oluşturulmuş olan bir sistemdir. CİK'lerin denetimleri ve izlenmesi, hükümlü ve tutukluların insan haklarının gözetilmesine, CİK'lerde görevli olan kişilerin dışında özel bir denetim sistemi olan izleme kurullarının denetimi ile farklı bakış açılarından, farklı alanların incelenmesinin sağlanmasına yönelik bir süreçtir. CİK'ler, izleme kurulları tarafından, sistematik olarak, hükümlü ve tutuklulara, personele ve belgelere erişimin sağlandığı alanlardır.

CİK'lere, izleme kurulları tarafından yapılacak olan denetimlerin çeşitli sebep ve avantajları bulunmaktadır. Öncelikle denetimler muhtemel eksikliklerin ortaya çıkarılması için uygun araçlardır. Yönetim ve somut tespitlere yönelik

---

[320]*Ceza İnfaz Kurumlarımızda Bulunan Çocuk Tutuklu ve Hükümlülerin Koşullarına Dair Rapor,* Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arge Bürosu, 2015/4, s. 62.

[321]Abdurrahman Eren, s. 876.

programlama yapma konusunda etkin araçlar olabilirler. Kurumlarda meydana gelebilecek olası şahsi düzeydeki kanun dışı hareketlerin giderilmesinde iyi araçlar teşkil ederler. Koruyucu bir rol oynanmasına önem veren yüksek potansiyele sahip, mevcut en iyi mekanizmalardır. İhlallerin ya da ithamlara yanıt verilmesini sağlamada hızlı imkanlar sunarlar. Dışarıdan gelenlerle görüşme ile hükümlü ve tutukluların kendi kaderlerini etkilemeleri konusunda olumlu psikolojik etkiler getirir. Hükümlü ve tutuklular ile personel veya idare arasındaki gerginliklerin azaltılmasına ve ihtilafların çözülmesine yardımcı olurlar. İyi uygulamaların yaygınlaştırılmasına ve CİK personelinin motivasyonuna imkan sağlarlar ayrıca ceza infaz sistemlerine güveni arttırırlar. İzleme kurulu üyelerine, ilgili kuruluşlara, görevlilere veya ilgili ekiplerin üyelerine asgaride; CİK'ler hakkında tam bilgi alma, hükümlü ve tutukluların ıslahı ile ilgili tüm bilgilere, ilgili belge ve kayıtlara, izlemenin amaçları açısından gerekli olan ilgili mercilerdeki diğer bilgilere erişme, tüm kuruluşlara, müştemilatlarına, yerleşkelerine, diğer tesislerine ve alıkonulan kişilere sınırsız erişmek, hükümlü ve tutuklular ile özel görüşme fırsatı bulmak, ilgili bilgileri verebilecek herhangi bir şahısla serbestçe iletişim kurmak, uluslararası insan hakları mekanizmaları ve ilgili alanda faal olan diğer kuruluşlarla sınırsız temas kurmak için yetkiler verilmelidir.[322]

2.4.2.İletişim

CİK'ler, toplumların çoğunda kolay ulaşılamayan kurumlardır. Böylece toplum, CİK'leri merak etmekte ve iç yapı ile ilgili bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Kapalı alanlar olmaları ve kolay ulaşılamama gibi durumların olması sebebiyle, CİK'ler ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır. CİK'ler; infaz hakimleri, Cumhuriyet başsavcıları, CİK'lerden sorumlu Cumhuriyet savcıları, Adalet Bakanlığı müfettişleri, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü kontrolörleri ve diğer görevlileri gibi sistem içi denetim ve kontrol mekanizmaları tarafından denetlenmektedirler. Dış denetim ve kontrol mekanizmaları olan TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, il ve ilçe insan hakları kurulları gibi, sistem dışı mekanizmalar tarafından denetlenmektedirler.

[322]Eric Svanidze, İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Konseyi, s.3-6

Bunların dışında uluslararası denetim mekanizmaları olan CPT tarafından da, denetlenmektedirler. İç ve dış denetimlerin yeterli görülmemesi sonucunda, CİK'lerin sistem dışından gelen farklı gözler tarafından sürekli ve etkin bir şekilde gözlemlenmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması için daha önce de değinildiği gibi, izleme kurulları oluşturulmuştur.[323]

Oluşturulan, izleme kurullarının kurulma nedeni olarak; hiç kimseye işkence, insanlık dışı ve ya onur kırıcı ceza verilemeyeceği ve böyle bir muameleye tabi tutulamayacağı, gösterilebilir. İşkencenin önlenmesi; özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tutuldukları yerlerin ve yöneticilerin davranışlarının denetlenmesi, kişilerin haklarının korunması, olası ihlallerin ortadan kaldırılması izleme kurullarının amaçları arasındadır. İzleme kurullarınca incelenecek olan bu durumlar, kurulların CİK'lere yapacakları denetim ve araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılacaktır. Fakat bu noktada önemle üzerinde durulması gereken konu, izleme kurullarının CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutuklular tarafından bilinmesi ve kurulların hükümlü ve tutuklular, ayrıca personel ile iletişime geçmesi, bunun yanında iletişimde en önemli noktalardan olan güvenin sağlanmasıdır.

İzleme kurullarının, hükümlü ve tutuklular tarafından bilinmesi kurulların kendilerini tanıtmalarına, aktif olmalarına ve hükümlü ve tutuklulara yönelik faaliyetlerde bulunmalarına bağlıdır. CİK'lere belirli aralıklarla ziyaretler düzenleyen izleme kurullarının yetkileri arasında, hükümlü ve tutuklular ile görüşmek de vardır. Ancak, hükümlü ve tutuklular ile yapılacak olan görüşmeler bir nevi onların onaylarına da bağlıdır. İçinde bulundukları kurulların amaç ve faaliyetlerinin başarılı bir şekilde anlatılması, kurulların hem hükümlü ve tutuklulara tanıtılıp aksaklıkların ya da ihlallerin giderileceği yönünde faaliyetlerde bulunulacağının güvencesinin verilmesi hem de izleme kurulları faaliyetlerinin topluma aktarılması, izleme kurullarının varlığının toplum tarafından bilinmesini sağlayacaktır. Hükümlü ve tutuklular tarafından izleme kurullarına yapılacak olan şikâyetler ve önerilerin dikkate alınıp işlem görmesi kurulların güveninin oluşmasını sağlayacaktır.

---

[323] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 9.

İzleme kurullarının, CİK'lerdeki iletişim sürecinde dikkat etmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Genel olarak; her görüşme öncesinde, kendilerini ve içinde bulundukları ziyaret mekanizmalarını tanıtmalı, görüşmelerin gizlilik kuralı içinde yapılacağını ve kişinin onayı olmadan elde edilen bilgilerin hiçbir yerde kullanılmayacağını açıklamalı, sağlıklı bir görüşme yapabilmek için öncelikle kişinin güvenini kazanmalıdırlar. Kendilerini basit, net ve anlaşılabilir bir şekilde ifade etmelidirler. Yapılan açıklamalar ya da yöneltilen sorular, görüşülen kişinin cevaplarını sınırlayacak ya da etkileyecek şekilde olmamalı, açık uçlu sorular tercih edilmelidir. Güvenin oluşturulması, bilgi alma için tutulan ve görevlilerle yapılandırılmamış sohbetlere zaman ayrılması önemlidir. Her görüşmenin ardından kişiye, eklemek istedikleri ve izleme üyesi tarafından önemli görülen noktaların aktarılması için fırsat verilmelidir. Ziyaret kurulunda yer alacak olan kişinin mutlaka, görüşme teknikleri ile ilgili eğitim almış olması, iletişim kurmada seçici özelliklere sahip olması öneriler arasındadır.[324]

İzleme kurullarının hükümlü ve tutuklular ile yapılan görüşmelerin dışında CİK'lerde görevli olan personel ile de görüşmeleri mümkündür. CİK'lerde görevli personelin de gerek hükümlü ve tutuklu açısından gerekse çalışma koşulları ve idari açıdan sorunlarının olması mutlaktır. Hükümlü ve tutukluların izleme kurulları ile özel görüşmeler yapması kadar görevli personelin de kurullar ile özel görüşmelerde bulunması doğal bir durumdur. İzleme kurullarının inceleme alanı olan CİK'leri geniş perspektiften araştırma ve hükümlü ve tutukluların yanında görevli personel ile de iletişime geçme, her iki taraf açısından da değerlendirmelerde bulunma koşuluna sahip olunmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda kurumlar hakkında kurullarca ilgili yerlere rapor göndermelerinin yanında ceza infaz kurumlarına tavsiye niteliğinde bilgiler de sunmaktadırlar.

CİK'lere belirli aralıklarla denetimlerde bulunan izleme kurullarının, kurumlarda bulunan hükümlü tutuklular ve personel ile talep ve şikayet olarak yapacakları görüşmelerin dışında, hükümlü ve tutuklular kurum personeli ile de iletişim halindedir.

[324]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, a.g.e., s. 160.

İzleme kurullarının dışında CİK'lerde hükümlü ve tutukluların yaşam alanlarında iletişim kurduğu, ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan kişiler, kurumlarda bulunan görevli personeldir. Belirli sebep ve sürelerle CİK'lerde kalacak olan kişilerin aynı odaları kullandıkları hükümlü ya da tutuklularla kuracakları iletişimin dışında, infaz ve koruma memurları ile de iletişim kurmaları gerekir. CİK'lerin işleyişi, kanun ve yönetmeliklere göre belirlenmektedir. Kurumlarda kalan hükümlü ve tutukluların, yönetmeliklerle belirlenen hakları bulunmaktadır. Hakların yerine getirilmesi güvenlik ve gözetimden sorumlu infaz ve koruma memurları tarafından sağlanır. Bu noktada hükümlü ve tutuklular ile infaz ve koruma memurları arasındaki iletişim, önem arz etmektedir. Hükümlü ve tutukluların yönetmeliklerde belirtilen ihtiyaçlarının karşılanması, istek ve şikâyetlerinin dikkate alınması, kurum görevlileri ile hükümlü ve tutuklular arasındaki iletişimi ifade etmektedir.

İşledikleri ileri sürülen ya da gerçekten işlemiş oldukları suç ne kadar kötü olursa olsun, tutuklanan ya da hapsedilen kişiler insan olmaya devam eder. Bu kişilerin ellerinden insanlıklarının değil özgürlüklerinin alınmasına karar verilmiştir. Hükümlü ve tutukluların, her ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar insan oldukları unutulmamalıdır. Hükümlü ve tutuklular insan haklarına sahip olmaya devam ederler.[325]

Kurum görevlileri hassas bir görev yaptıklarının, belirli kategoride olan kişilerin topluma kazandırılma sürecine etkin bir şekilde katıldıklarının bilincinde olmalıdırlar. Kişilerle görevleri sebebiyle iletişim halinde olmaları, toplumdan bir nevi soyutlanmış olan kişilerin yeniden topluma kazandırılmaları için uğraşılması ve belki de hükümlü ve tutukluların CİK'lerden çıkmalarının ardından kendilerinin komşuları olabileceği bilinci ile hareket edilmeleri gerekir.

CİK personelinin, profesyonelce davranması için bir yandan güvenlik ve iç düzen konularına dikkat etmesi diğer yandan tutuklu ve hükümlülerle ilişkilerinde ölçülü ve insani bir biçimde davranmaları gerekir. Bu bağlamda, personelin hükümlü ve tutukluların iyi davranmaya hazır olduğu konusunda makul bir güven duyması ve bu yönde beklentileri olması CİK yönetimi tarafından desteklenmelidir. CİK

[325]Andrew Coyle , a.g.e., s. 3.

personeli ile hükümlü ve tutuklular arasında yapıcı ve olumlu ilişkilerin oluşması, sadece kötü muamele riskini azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda kontrol ve güvenliği de arttıracağı düşünülmektedir. Hükümlü tutuklular ile personel arasında olumlu ilişkiler kurulması CİK'lerde yeterli personelin bulunması ile de bağlantılıdır. Personel sayısının düşük olması veya tutuklu ve hükümlülerle doğrudan temas kurma imkanlarını azaltan personel sistemleri, olumlu ilişkiler kurulmasını kesinlikle engellemekte, ayrıca genel olarak hem personeli hem de tutuklu ve hükümlüler için daha güvensiz bir ortam oluşmasına neden olmaktadır. İnsani bir CİK'in oluşmasının temel taşı, tutuklu ve hükümlülerle ilişkilerinde doğru yaklaşımın ne olması gerektiğini bilen, işini sadece bir görev değil meslek olarak gören, iyi seçilmiş ve eğitilmiş CİK personeli olmuştur. Tutuklu ve hükümlülerle olumlu ilişkiler kurmak, bu mesleğin temel özelliği olarak görülmelidir.[326]

Personel ile hükümlü tutuklular arasındaki iletişimin sağlıklı olması, öncelikle personelin mesleğine yönelik aldığı eğitimin iyi olmasına bağlıdır.

Personele, uygun eğitimin verilmesi ilk işe başlanılmasından emekli olununcaya kadar sürecek bir gerekliliktir. Her yaşta ve her rütbede görevlilere, gelişmeye devam etmeleri için düzenli olarak fırsat verilmelidir. Bunun yapılması görevlilerin en son tekniklerden haberdar olmalarını sağlar. Ayrıca uzmanlık gerektiren alanlarda çalışan görevlilere, belli becerilere ilişkin olarak eğitim görme fırsatı ve daha üst düzeydeki görevlilere de yönetim becerilerini geliştirme fırsatı verir. Gayri resmi çözümlere ulaşılabilmesi için, hükümlü ve tutuklularla doğrudan teması olan görevlilerle, bu görevlilerin her gün temas halinde olduğu hükümlü ve tutuklular arasında iyi ilişkilerin olması gerekir.[327] Personele verilecek eğitim ve personelin yeterliliğe sahip olması konusu da ulusal ve uluslararası belgelerde de belirtilmiştir. Bunun yanında hükümlü ve tutuklulara uygulanacak muameleye ilişkin standartlar da bulunmaktadır.

İyi bir CİK yönetiminin amacı, şikayete yol açabilecek durumların ortaya çıkmasını işin başında mümkün olduğu ölçüde önlemektir. Bunu başarmanın bir

[326]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, a.g.e., s. 134-135.
[327]Andrew Coyle, a.g.e., s. 23-108.

yolu, CİK'lerde günlük hayatın her boyutunu kapsayan bir dizi açık usulün olmasını sağlamak ve bu usullere bağlı kalmaktır. Bu usuller, herkesin anlayacağı yalın bir dille kaleme alınmalı, bütün hükümlü tutuklulara ve personele bildirilmelidir. Hükümlü ve tutukluların gördükleri muamele hakkında bir istekte bulunmak için ne yapabilecekleri ve kendilerine açık şikayet yollarının ilk düzeyden CİK'in en üst düzeyine ve gerekirse de bunun ötesine kadar neler olduğu kendilerine verilen kurallarda açıklanmalıdır. Şikayetlerin çoğunluğu büyük bir olasılıkla CİK'lerin günlük düzeni ve hükümlü ve tutukluların gördüğü günlük muamele ile ilgili olacaktır. Dış dünyada pek az önem taşıyacak hususlar günlük hayatın neredeyse her boyutuna ilişkin olarak kuralların olacağı, son derece disiplinli CİK ortamında büyük önem kazanabilir. CİK yönetiminin bu alandaki temel hedeflerinden biri, sıradan bir isteğin bir şikayete, bir şikayetin bir resmi şikayete, bir resmi şikayetin de daha üst bir makama iletilmesi gereken bir resmi şikayete dönüşmesini önlemek olmalıdır. Hükümlü tutuklunun, istek ya da şikayetinin hızla ya da adil bir şekilde ele alınacağına güvenerek doğrudan ilgili görevliye başvurulması olasılığı daha yüksek olacaktır. İyi eğitilmiş bir görevli ne gibi hususlarla bizzat ilgilenebileceğini, ne gibi hususların da daha üst makamlara iletilmesi gerektiğini bilecektir. Görevli, gereken süreci hükümlü ve tutukluya açıklayabilecektir. Bu alandaki iyi uygulamanın en önemli öğelerinden biri, hükümlü ve tutukluya mümkün olduğu kadar çabuk yanıt verilmesidir. Verilecek yanıtın olumsuz olması durumunda, buna eşlik edecek olan bir açıklamanın da olması önemlidir. Bir açıklama yapılacak olursa hükümlü ya da tutuklunun olumsuz da olsa cevabı kabul etmesi ve böylelikle de isteğin bir şikayete dönüşmesinin önlenmesi olasılığı daha yüksek olacaktır[328]. Ancak, hükümlü ve tutukluları şikâyetten vazgeçirecek herhangi bir uygulamanın bulunmaması gerekir.

Belirtilen durumların ortaya çıkması sonucunda, izleme kurulları devreye girer. Kurumlardaki insan hakları ihlallerinin oluşumunu önlemek, hükümlü ve tutuklularca resmi yerlere yapılacak olan şikayetlerin kurum idaresi tarafından önüne geçilmesi durumlarını ortadan kaldırmak ve sorunların giderilmesini sağlamak adına izleme kurulları faaliyetlerde bulunacaktır. İhtiyacın olması durumunda, ivedi şekilde kurullarca verilecek olan cevap ya da yapılacak olan ziyaretler hükümlü ve tutuklular

[328]Andrew Coyle, a.g.e., s. 107-108.

ile izleme kurulları arasındaki iletişimi ve güveni arttırdığı zaman izleme kurulları faaliyetlerinde başarılı ve faydalı olacaktır.

2.4.3 İnfaz Uygulamaları

CİK'ler, tutuklanan veya hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilen kimselerin barındırıldığı, iç ve dış güvenlik bakımından özel tedbirlerin alındığı kamu binalarıdır. CİK'lerdeki personelin temel görevi, tutuklu ve hükümlülerin topluma yeniden kazandırılacak şekilde ıslah edilmek suretiyle cezaların infazının teminidir.[329]

İnfaz sisteminin amaçları olarak, hükümlü ve tutukluların ıslahı, yeniden sosyalleşmeleri ve toplumun diğer suçlardan korunması belirtilebilir.

İnsan kişiliğine saygılı ve zaaf göstermeyen bir disiplinin sağlanması, hükümlü ve tutukluya hakları ve cezaevi yaşamı konusunda bilgi vermek, haberleşme ve ziyaret imkânlarının genişletilmesi, eğitim ve sosyal faaliyetlerin geliştirilmesi, CİK'lerden salıverilmeye hazırlayan çalışmaların çekici hale getirilmesi; çağdaş infaz hukukunda geçerli olan serbestliğe doğru girişi hedefleyen infaz rejiminin esaslarıdır.[330]

CİK'lerde, inceleme ve araştırmalar yapmakla görevli olan izleme kurullarının bir diğer inceleme alanı da infaz uygulamalarıdır. CİK'lerde kalan hükümlü ve tutukluların, cezalarının infaz edilmesi süresince infaz uygulamaları konusunda çeşitli alanları kapsayan incelemelerde bulunmaktadırlar.

İzleme kurulları, hükümlü ve tutukluların CİK'lere girişlerinden, tahliye ve beratlarına kadar kurumda geçen süre boyunca infaz uygulamaları kapsamında incelemelerde bulunma görev ve yetkisine sahiptirler.

Hükümlü ve tutuklular, CİK'lere kolluk görevlilerince hazırlanan teslim/tesellüm belgesi ile kuruma kabul edilmektedirler.

---

[329]Timur demirbaş, a.g.e., s. 199.
[330]A. Reynaud, a.g.e., s. 26.

Kuruma alınan hükümlülerin adı ve soyadı, işledikleri suç, cezalarının türü ve süresi, mahkumiyet ilamının tarih ve numarası ve infaza başlandığı gün, Cumhuriyet savcılığı esas ve hazırlık numarası, suçu ve tarihi, yakalanma tarihi, CİK'e alındığı tarih, tutuklanma kararını veren mahkeme ile kararın tarih ve sayısı "hükümlü ve tutuklu kayıt defteri"ne kayıt olunur. Bu defterdeki sıra numarası, hükümlü ve tutukluların sicil numarasını oluşturur.[331] Bu noktada izleme kurulları, CİK'lere alınan hükümlüler için oluşturulan hükümlü kayıt defterine, hükümlülerin kimlikleri, işlemiş oldukları suç, ceza süreleri, mahkumiyet ilamının tarih ve numarası, cezanın infazına başlanılan günün deftere kayıt edilip edilmediğini, tutuklular için de oluşturulmuş ayrı bir defterin bulunup bulunmadığını kontrol etmektedirler.

Belirtilen kayıt işlemlerinin ardından, hükümlü ve tutukluların kuruma alınmaları, müşahede koşulları ve CİK'lerin fiziki yapısı dikkate alınarak, kuruma gelen hükümlü ve tutukluların öncelikle geçici koğuş ya da odalara yerleştirilmeleri, izleme kurulları tarafından ayrı bir öneme sahiptir. Hükümlü ve tutuklular, kurumun fiziki yapısı, kapasite ve mevcudu, hükümlü ve tutukluların suçları, konumları ve özellikleri dikkate alınarak ayrı koğuş ve odalarda barındırılmaları gerekmektedir. Farklı açılardan değerlendirilebileceği gibi özellikle sağlık ve güvenlik açısından kişilerin geçici odalara alınmaları hem CİK'lerde kalan kişilerin sağlık ve güvenliğini hem de kuruma sonradan alınmış kişilerin sağlık ve güvenliğini koruyacaktır. Fiziki yapı ve şartlar sebebiyle izleme kurulları tarafından üzerinde durulan sağlık hizmetleri konusuna ayrıntılı biçimde değinilecektir.

Yasa, tüzük, yönetmelikler, ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde işleyişe sahip olan CİK'ler, işleyiş ile yönetim arasında farklılıkların oluşabildiği kurumlardır. Bu farklılıkların önüne geçilebilmesi adına izleme kurullarının inceleme alanlarının hepsinde olduğu kadar infaz uygulamaları konusunda da etkili çalışmalar yapması gerekir. Herhangi bir aksaklık ya da ihlalin önüne geçebilmek adına belirli evrakların kayıt altına alınması şarttır. Çoğunlukla CİK kanun ve yönetmeliğine tabi olan infaz uygulamaları konusu, olası bir hak

[331]Ders notu 1. Fasikül, Ceza İnfaz Kurumları Yönetimi , s. 109/405

ihlalinin gerçekleşmesi durumunda ve hükümlü ve tutuklularca şikayetlerin olması sonucunda denetim mekanizması olan izleme kurullarının devreye girerek ve gerekli durumlarda herhangi bir şikayetin gerçekleşmemesi durumlarında da infaz uygulamaları konusunda denetimler yapması yerindedir.

Hükümlü ve tutukluların kuruma alınacakları zaman beraberinde getirmiş oldukları eşyalar paketlenerek, eşyanın sayı ve çeşitleri kaydedilerek imzalatılır ve emniyet altına alınır. Kıymetli eşyanın kişinin yanında bulunması halinde de yine kıymetli evrak tutanağının oluşturulmasının ve imza altına alınmasının ardından emniyet altına alınmak üzere kurum kasasına konulur. Ayrıca hükümlü ve tutukluların yanlarında getirdikleri ve kişilerin adına yatırılan paralar Bakanlıkça saptanan milli bir bankada tek bir cari hesaba yatırılır.[332] CİK'lere, Adalet Bakanlığı tarafından belirli zamanlarda gönderilen denetçiler ve izleme kurulları tarafından denetlemelerin yapılması mümkündür. Belirtilen işlemlerin yapılmasında ihmal ya da aksaklıkların bulunup bulunmadığı da, araştırılacak alanlar arasındadır.

Hükümlü ve tutukluların kurumlara alınmalarının ardından, dışarıda kalan yakınları ile iletişimlerini devam ettirmeleri sağlanır. CİK'de kaldıkları süre boyunca, kurum içinde ve dışında birtakım haklara sahiptirler, bunlar yine denetime özellikle izleme kurulları denetimine tabi tutulan konular arasındadır. Dışarıda bulunan aile yakınları ile iletişimlerini; mektup, telefon gibi araçlarla ve ziyaret aracılığı ile devam ettirmektedir. Bu hakların yanı sıra hükümlüler, avukatları ile vekâletnamesi olmaksızın en fazla üç defa görüşme hakkına sahip, avukat ve noterle görüşmeleri, tatil günlerinin dışında, çalışma saatleri dışında açık görüş usulüne uygun olarak yalnızca bir hükümlü ile görüşülecek şekilde uygulanmalıdır. Uygulama, kurum idaresi tarafından yönetilmekte ayrıca denetime tabi olan unsurlardandır. Bu noktada kişilerin mektupları önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapalı zarf içinde gönderilmekte olan mektuplar, mektup okuma komisyonu tarafından denetimden geçmek üzere gönderilmektedir fakat, kapatılmış bir şekilde Cumhuriyet başsavcılığına, TBMM, Cumhurbaşkanı, izleme kurullarına gönderilmiş olan mektuplar hiçbir surette açılmamalı ve denetimden geçmemelidir.

[332] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 30.

Kurum idaresinin ve izleme kurullarının dikkat etmesi gereken konulardan olan bu durum, aksi bir eylemde bulunulması durumunda, hükümlü ve tutukluların haklarını ihlal niteliği taşımakta, izleme kurulları tarafından denetime tabi tutulmaktadır.

Yine hükümlü ve tutukluların hakları arasında bulunan ve denetime tabi olan, kullandırılmadığı durumlarda insan hakkı ihlali olarak nitelendirilebilecek konulardan olan görüş hakkı bulunmaktadır. Kişiler belgelendirilmesi koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ve vasisi ile telefon görüşmesi yapabilir.[333] Ancak, belirli durumlarda hükümlülerin aile ve yakınları ile iletişim kurması engellenebilir. Kişiye belirli sebeplerle verilecek olan haberleşme ve iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama cezası kişinin aile ve yakınları ile iletişimi belirli süre için durdurmaktadır. Hükümlüye bir aydan üç aya kadar mektup ve faks alıp yollamaktan, televizyon izlemekten, radyo dinlemekten, telefon etmekten ve diğer iletişim araçlarından yararlanmaktan tamamen veya kısmen yoksun bırakılması, kısıtlanması cezası verilebilir.[334] Denetim mekanizmalarınca ve izleme kurullarınca, kişilere verilmiş olan cezaların denetimi yapılmaktadır. Hükümlü ve tutukluların şikâyeti sonucunda ya da denetim esnasında verilen disiplin cezalarının incelenmesi ile ortaya çıkarılabilecek olan durumlar arasındadır. Cezaların yerinde verilmesi ya da haksızlık yapılarak verilmiş olması denetim mekanizmaları arasında bulunan izleme kurullarınca irdelenebilmektedir.

Hükümlü ve tutuklulara verilebilecek olan disiplin cezaları, değinildiği üzere denetime tabidir. Fakat kurum idaresi, izleme kurulları ve diğer denetim mekanizmalarına dikkat edilmesi gereken ve inceleme açısından daha özele indirgenen konular arasında çocuk hükümlü ve tutukluların hak ve özgürlükleridir.

Hükümlülerin; haberleşme, iletişim araçlarından yoksun bırakılma ve hücreye konma cezalarını almalarının dışında telefon ile görüşme hakları kısıtlanamaz fakat, disiplin cezaları bulunsa bile, anne, baba, eş, çocuk, ve

---

[333] *Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük*, Madde 88, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf.

[334] *5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun*, Madde 42, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5275&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=.

kardeşlerin ölüm veya ağır hastalık veya doğal afet hallerinde, hükümlülerin telefon görüşme hakları hiçbir şekilde engellenemez.[335] Engellenmesi insan hakkı ihlali olarak nitelendirilebilir. Kapalı kurumlarda yapılmakta olan telefon görüşmeleri idarece dinlenip, kayıt altına alınmaktadır. Açık CİK'ler ve çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler, telefon ile serbestçe görüşme hakkına sahiptirler. Çocuk hükümlülerin telefon ile görüşme hakkı hiçbir durumda kısıtlamaz ve engellenemez.

Yukarıda tüzük maddelerine dayandırılan ve belirtilen haller dışında hükümlü ve tutukluların görüş haklarının kısıtlanıp yasaklanması, insan hakkı ihlali olarak görülmektedir. İzleme kurullarının da inceleme alanları arasında bulunan iletişim hakları, serbestlik ve kısıtlamalar ölçüsünde kanun, tüzük ve yönetmeliklerine uygun olup olmadığı incelenen konulardandır.

İzleme kurullarının araştırma alanı olan diğer disiplin tedbir ve cezaları, bunların infaz şekilleri de mevcuttur. 5275 sayılı ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkında tüzüğün 37 ile 46. maddeleri arasında düzenlenmiş, herhangi bir hak ihlali olması ve şikâyetin yapılması durumunda izleme kurullarının aktif rol alması gözlenebilir.

Düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması bakımından kanun, tüzük, yönetmelikler ile idarenin uyulmasını emrettiği veya gerekli kıldığı davranış ve tutumları, kusurlu olarak ihlal ettiğinde, eyleminin niteliği ile ağırlık derecesine göre hükümlü hakkında kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır.[336]

Disiplin cezaları ve tedbirleri; kınama, bazı etkinliklerden alıkoyma, ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama, ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma, hücreye koyma olarak ağırlık derecesine göre maddelendirilmiştir. Toplu, bedensel, zalimane, insanlık dışı veya küçültücü cezalar disiplin cezası olarak uygulanmamaktadır.

---

[335] *Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük*, Madde 88, madde 88/2(b), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf.

[336] *5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun*, Madde 37, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5275&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=.

(madde 38/1-2) Belirtilen cezalar, çocuk hükümlüler dışındaki hükümlülere uygulanabilecek disiplin cezalarıdır.

Çocuk hükümlüler hakkında uygulanabilecek disiplin tedbirleri ayrıca düzenlenmiştir. Çocuk hükümlü ve tutuklular, idari yönetimin ve izleme kurullarının özenle üzerinde durması gereken noktalardan bir diğeridir. Çocuk hükümlüler hakkında uygulanabilecek olan disiplin tedbirleri izleme kurullarının özenle değerlendirdiği noktalardır.

Çocuk hükümlüler hakkında uygulanabilecek disiplin tedbirleri, 5275 sayılı CGTİHK'nin 45. maddesinde, çocukların disiplin cezası gerektiren eylemlerinin gerçekleşme riskinin bulunması halinde ortadan kaldırılması veya soruşturma sürerken giderilmesi, güç ve imkansız zararların doğmasını önlemek amacıyla uygulanan ve ceza niteliği taşımayan koruma ve önleme amaçlı tedbir olarak belirtilmiştir. Bu maddeye göre, çocuklar hakkında uygulanabilecek disiplin tedbirleri; teşvik esaslı ayrıcalıkları ertelemek, kaldığı odayı ve yatakhaneyi değiştirmek, bulunduğu kurumun başka bir kısmına nakletmek, meslek eğitiminin bütünlüğü ve sürekliliğini bozmayacak şekilde çalıştığı iş yerini veya atölyeyi değiştirmek, çocukların belli yerlere girmesini yasaklama, bazı eşyaları bulundurmasını veya kullanmasını yasaklamaktır. Belirtilen disiplin tedbirlerinin dışında, çocuk hükümlü ve tutuklulara herhangi başka disiplin tedbir ve uygulaması kati surette verilemez. Değinildiği üzere dikkatle üzerinde durulması gereken konulardan olan çocuk hükümlü ve tutuklular, izleme kurullarınca verilen disiplin tedbir ve uygulamaları açısından değerlendirilmektedir.

İzleme kurullarının infaz incelemeleri alanında irdeleyeceği konular, hükümlü ve tutuklulara verilen hak ve yükümlülükler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Hükümlü ve tutukluların yükümlülükleri infaza katılma ve CİK disiplin kurallarına uyma olarak iki grupta toplanmaktadır.

İnfaza katılma, yeniden sosyalleştirmeyi amaçlayan infaz usulü çerçevesinde, hükümlünün kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi demektir. Bu bakımdan, infaz kurumunda cezanın infazına ve infaz sırasında

uygulanan eğitim, öğretim ve çalışma gibi yeniden sosyalleştirme programlarına hükümlünün katılma yükümlülüğü bulunmaktadır.[337]

CİK'ler de disiplin; kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerde belirtilen mevzuata aykırı olmamak koşuluyla, kurum yönetimi tarafından belirlenen disiplin kurallarıdır. Hükümlü ve tutuklular, CİK'lerde bulundukları süreler boyunca yukarıda belirtilmekte olan yükümlülüklerin yanı sıra, kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerde belirtilmiş olan haklara da sahip olmaktadırlar. Sağlık, eğitim, nakil ve izin gibi haklar sonraki bölümlerde incelenecek konular arasındadır.

İnfaz uygulamaları konusunda üzerinde durulmuş konulardan olan hükümlü ve tutukluların yükümlülükleri bulunurken diğer yandan CİK'lerin denetimini sağlama amacıyla ve kişilerin dilek ve şikayetlerini ele alan organlara başvurma hakları vardır. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Cumhuriyet başsavcılığı, infaz hakimliği ve izleme kurulu başkanlığına yazılı olarak şikayet ve dilekler bildirilebilir. Kurum idaresi tarafından yapılmakta olan işlem ve faaliyetlerin insan haklarına, kanun, tüzük ve yönetmeliklere aykırı olduğunun görüldüğü ya da düşünüldüğü durumlarda hükümlü ve tutukluların 30 gün içerisinde infaz hakimliğine başvurabilme aynı zamanda yönetim ve uygulamalara karşı şikayet ve dilek mektupları koğuşlarda bulunan şikayet kutularına kapalı zarf içinde atılabilir. Yukarıda belirtilmiş olan denetim organlarına müracaat edebilir ve bu organlar ile hükümlü tutuklular mümkün olduğu durumda özel olarak, serbestçe görüşebilme hakkına sahiptir.

Hükümlü ve tutuklular, gördükleri muamele ile ilgili şikayette bulunma hakkına sahiptir. Ancak, yapılacak olan şikayetin açık ve ciddi olması gerekir. Hükümlü ve tutuklular, şikayetlerinin gizli ve süratle ele alınması talebinde bulunulabilir. Gerektiğinde şikayet, hükümlü ve tutuklu adına kanuni temsilcisi veya ailesi tarafından da yapılabilir. Şikayet ile ilgili sistemin temel özellikleri; erişilebilirlik, güvenilirlik, açıklık, makullük, yansızlık, duyarlılık, esneklik, verimlilik ve sürattir. CİK gibi, zorlayıcı bir ortamda şikayetler kaçınılmaz olup;

[337]Timur Demirbaş, İnfaz Hukuku., s. 162.

şikayete karşı caydırıcı bir yaklaşım benimsenmemeli, şikayetler CİK yetkililerini sorumluluklarını yerine getirme sürecine olumlu katkılar olarak görülmelidir.[338]

Hükümlü ve tutuklularca yapılacak olan şikayetler sınırlama olmaksızın yapılırken, açıkça dayanaktan yoksun olmamalıdır. Bu ilke Avrupa Cezaevi Kuralları'nda madde 42 ile BM ASK'ın 36/4. maddelerinde belirtilmiştir.

Kişiler her ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar, yalnızca yargı tarafından cezaya tabii tutulabilirler. Cezanın infazının görüldüğü yer olan CİK'ler, kişilere bulundukları konum itibariyle daha da durulmaz hal almasının dışında infazlarını kabul edip, ıslah edilip dışarıdaki hayata yeniden hazırlanacakları alanlar haline getirilmelidir. Bu noktalarda cezanın infazı insan onuruna yakışır şekilde yapılıp, hiçbir hükümlü ve tutukluya kötü muamelede bulunulmamalıdır.

2.4.4.Eğitim ve İyileştirme Çalışmaları

Hükümlü ve tutukluların CİK'lere girmelerinden, salıverilmelerine kadar geçen süre içinde, topluma kazandırılmaları açısından birtakım programlar uygulanmaktadır. Kişilerin, bedensel ve zihinsel sağlıklarının sürdürülmesi, suçluluk duygularının ortadan kaldırılması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirme programlarının tümü, hükümlü ve tutukluların infaz kurumunda kaldıkları süre boyunca ıslah edilip, iyileştirilmeleri kapsamına girmektedir. Uygulanan programlar çerçevesinde hükümlü ve tutuklular, kanunlara saygılı, aile ve toplum karşısında sorumluluk sahibi, düşünce ve yöntemlerinin geliştiği bir kişi haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Uygulanan programlar, kişinin bireysel ihtiyaç ve yeteneklerine göre hazırlanmaktadır. Kişiye verilecek eğitim ve iyileştirme faaliyetleri için; hükümlü ve tutuklunun, geçmişi, fiziki yeterliliği, mesleki yeteneği ve ruh sağlığı, suçlu olmasının nedeni, almış olduğu cezanın süresi, işlemiş olduğu suç itibariyle sebep olabileceği tehlike halleri ve cezasının bitiminin ardından salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınmaktadır. Kişileri bireysel olarak tanıyıp onlara uygun

[338]DEMİRBAŞ "İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 89 vd."

programların hazırlanmasında kurumda bulunan eğitim çalışmalarda bulunmaktadır. Oluşturulmuş olan programa ve çalışmaya uygun olarak kişiler, iyileştirme programlarının uygulanabileceği hizmet servislerine yerleştirilmektedirler.

İyileştirme faaliyetleri çerçevesinde, kişilerin bireyselleşmeleri ve kendilerini tanımalarının sağlanması açısından uygulanan eğitim programları değişim ve gelişim için hükümlü ve tutuklulara fırsat sağlamalıdır.

CİK'ler hükümlü ve tutukluların durumlarının iyileştirmesine yardımcı olacak yapıcı faaliyetlerden oluşan, tam kapsamlı programların olduğu yerler olmalıdır. En azından bir hükümlü ya da tutuklu cezaevinden tahliye edildiğinde, cezaevine geldiğinde olduğundan daha kötü durumda olmamalı, tersine, cezaevinde geçirdiği dönem sağlığını, zihinsel ve sosyal gücünü koruyup iyileştirmesine yardımcı olmuş olmalıdır.[339] CİK'lerde insan hakkı ihlallerinin yapılmıyor olması, CİK personelince, hükümlü ve tutuklulara insani ve iyi bir şekilde muamele edilmesi, kişilerin ıslah edilmelerinde yeterli olan davranışlar olarak görülmemektedir. Kişilerin salıverilmelerinin ardından dönmüş oldukları çevre ve yaşam şartları suç işlenmesinden önceki sosyal çevreleri olması itibariyle kişilerin döndükleri ortam yine aynı olmaktadır. Bu noktada, verilmiş olan eğitim ve iyileştirme faaliyetleri sonucunda hükümlü ve tutuklular zihinsel ve sosyal olarak iyileştirilip, eski sosyal çevrelerinde kendilerini doğru yola sokmalı ve topluma kazandırılmış olmalıdır.

Belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri, hükümlülerin ıslah edilip, hayata yeniden kazandırılmaları, cezaevi yönetimine para sağlamak değil, hükümlü ve tutukluların tahliyelerinin ardından dönecek oldukları çevrelerde topluma kazandırılmış halde bir yaşam standardı oluşturmak ve normal hayat sürmelerini sağlamaktır. Kişiler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi uyarınca; "Hiç kimse zorla çalıştırılmayacak ya da çalışmaya mecbur edilmeyecektir." (madde 8) uluslararası belge ve metinler ile kişilerin zorlama ve dayatma olmadan özgür iradeleri ile çalıştırılabileceği belirtilmektedir. Kişilerin zorla çalıştırılmalarına getirilmiş genel bir yasak bulunuyor ve hükümlülerin çalıştırılmalarının bir amacının olması ve çalışmaları karşılığında ücret verilmesi gerekirken, dış dünya ile bağlantılı

[339] Andrew Coyle, a.g.e., s. 83.

işler yaptırılıp ceza infaz kurumunda geçirecekleri zamanlarının başka faaliyetlere de ayrılacak zamanın bırakılması gerekmektedir.

Hapis cezasına ya da benzeri bir cezaya çarptırılmış hükümlülerle uygulanacak muamele, cezanın süresinin elverdiği ölçüde, hükümlüde tahliye edildikten sonra yasalara uyan ve kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilen bir yurttaş olarak yaşama isteği uyandırmak ve bu isteği gerçekleştirebilecek durumda olmasını sağlamak amacını güdecektir. Bu muamele, hükümlülerin kendilerine saygı duymalarını sağlayacak ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde olacaktır. [340]

Hükümlü ve tutuklulara cezaevinde bulundukları süre içinde, kendilerine tahliye edildikten sonra yaşayacak bir yer bulunması için yardım edilmeli ve topluma kazandırılmalarını sağlayacak bir sosyal yapının oluşturulması için düzenlemeler yapılmalıdır.[341]

Yeniden topluma kazandırılmış olan hükümlü, cezasının bitiminin ardından, dış dünyada hayatını başarı ile sürdüren bir kişi haline getirilmelidir. Bu sebeple yukarıda belirtilmiş olunduğu üzere, hükümlülere CİK'lerde verilen eğitimler ile yetenek ve becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi, tahliyelerinin ardından hayatlarını iyi bir şekilde idame ettirmelerini sağlayacaktır. Kurumlarda hükümlü ve tutuklulara verilecek olan eğitim, belirli çerçevede gerçekleşmekte ve denetimlere tabi tutulmaktadır.

Yukarıda, CİK'lerdeki eğitim ve ıslah çalışmalarının amaçlarına ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların ıslah edilmeleri ve iyileştirilmeleri, bunların sağlanması sırasında hangi yolların izlendiği denetime tabi konular arasındadır. Diğer bölümlerde değinilen; izleme, iletişim, infaz uygulamaları gibi konuların yanı sıra eğitim ve iyileştirme çalışmaları konusunda da faaliyet ve denetimlerde bulunan CİK izleme kurulları, iyileştirme çalışmalarının hangi yollardan uygulandığı konusunda incelemelerde bulunmaktadırlar. Eğitim ve

---

[340] *Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar*, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Kural 65-66, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/876b6--Mahpuslarin-Islahi-Icin-Asgari-Standart-Kurallar.pdf.

[341] Andrew Coyle, a.g.e., s. 84.

iyileştirme çalışmaları kapsamında maddelendirilen konular üzerinde irdelemeler yapmakta, kurumların hangi iyileştirme çalışmalarında bulundukları üzerine incelemelerde bulunmaktadırlar. CİK izleme kurullarının, eğitim ve iyileştirme uygulamaları ile ilgili olan araştırmaları konularına değinilecektir.

İnsan haklarının, ayrılmaz bir parçası olan hükümlü ve tutukluların eğitim hakları, ulusal ve uluslararası anlamda önemli bir unsurdur. Böylece denilebilir ki, CİK'lerin eğitim kurumları haline getirilmesi ceza adalet politikasının en önemli hedeflerinden biridir.

Eğitim hakkı uluslararası düzeyde kabul görmüştür. Bir çok insan hakları sözleşmesinde garanti altına alınmıştır. Uluslararası sözleşmeler, eğitim hakkının yanı sıra eğitimde insan haklarını da düzenlemişlerdir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde garanti altına alınan eğitim hakkı ve eğitimde insan hakları belli ölçüde Türkiye'deki ulusal hukukta da garanti altına alınmıştır.[342]

1982 Anayasası'nda eğitim hakkı Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevleri kısmının üçüncü bölümünün 42. maddesinde; "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir." şeklinde belirtilmiştir. Uluslararası belgelerden 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26.maddesi, "1. Herkes eğitim hakkına sahiptir.(…) 2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir." biçiminde eğitim hakkına ilişkin ifadede bulunmuştur. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. maddesi, "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeci Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca, herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik

[342]Hakan Ataman, *Eğitim Hakkı Ve İnsan Hakları Eğitimi*, 1. Baskı, İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını, İzmir 2008, s. 18.

ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek, BM'nin barışı koruması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşırlar." eğitime ilişkin standartlar getirmektedir.

1955 tarihli BM Asgari Standart Kuralların 77'nci maddesine göre, "Tüm mahpuslara, kendilerine yarar sağlayacak eğitim verilip, okuma yazması olmayan mahpuslarla genç mahpusların eğitimi zorunludur ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine dikkat edilir. Tahliye olunması durumunda güçlükle karşılaşmadan eğitimlerini sürdürebilmeleri için mahpuslara verilen eğitim, ülkenin eğitim sistemi ile olabildiğince bütünleştirilir." Asgari Standart Kurallarının 78'inci maddesi de yine, hükümlü ve tutukluların ruhsal ve fiziksel sağlıkları için her kurumda eğlendirici ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi hükmünü içermektedir. AK tarafından insan hakları sistemine göre hükümlü ve tutukluların eğitim hakkı değerlendirildiğinde, Avrupa Cezaevi Kurallarında, eğitimin bir hak olduğu, toplumun ve bireyin gelişmesi için önem arz ettiği belirtilmiştir.

Öğrenim hakkının, bireylerin bir değer kabul edilmesi, temel insan hak ve özgürlükleri için mücadele vermeye başlamasıyla birlikte gündeme geldiğini, günümüzde, evrensel düzeyde kabul gören hakların ilk sıralarında bulunduğu ve bütün insanlığın bu haktan yararlanabilmesi amacıyla, anayasalarda, yasalarda ve uluslararası belgelerde eğitim hakkına yönelik güvencelere yer verildiği belirtilir. Hiçbir ayrıma tabi tutulmadan, herkesin eşit eğitim hakkına sahip olması, eğitimin temel insan hakkı olması sebebiyle kamusal sorumluluğu beraberinde getirdiği böylece devletin nitelikli eğitimi herhangi bir ayrım gözetmeden sağlaması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Günümüz ceza infaz sisteminin amacının, intikam alma ve suç sayılan fiilin bedelini ödettirme olmadığı, hükümlünün iyileştirilmesi, rehabilite edilmesi, topluma kazandırılması tretmanı olduğu söylenmektedir. Hükümlü ve tutuklular, özgürlükten mahrum bırakılmanın sonucunda kaybettikleri haklar dışında, bütün insan haklarına sahip olmaya devam etmektedirler. Böylece ceza adaleti anlayışıyla CİK'lerde yapılan tüm eğitimler, hükümlü ve tutukluların

salıverilmelerinden sonraki yaşama hazırlanmaları ve uyum sağlamaları için uygulanmaktadır.[343]

Böylece denilebilir ki, eğitim hakkı bir insan hakkıdır, kişiler ister özgür olsunlar ister hükümlü ve tutuklu olup kapalı alanlarda bulundurulsunlar hiçbir şekilde eğitim haklarından mahrum bırakılmamalıdırlar.

BM ve AK'nin, insan hakları sistemi içerisinde hükümlü ve tutukların eğitim hakkına ilişkin ilkeler genel itibariyle verilecek olunduğunda:

- Eğitimin bir hak olduğu,
- Ruhsal, fiziksel, sosyal ve eğitsel açıdan gelişmelerin yanı sıra müzik, tiyatro, satranç gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerden yararlanılarak yapılması gerektiği,
- Eğitimlerin dış dünya ile uyumlu olması,
- Eğitimlerin tahliye sonrası toplumsal yaşama dönüşü hızlandırmaya yönelik yapılması gerektiği,
- Eğitimlerin desteklenip, teşvik edilmesi önemlidir,
- CİK'lerde verilen eğitimin ülkenin eğitim sistemi ile bütünleştirilmesi gerektiği,
- Mesleki eğitimin piyasa koşulları dikkate alınarak yapılması,
- Mesleki eğitimin piyasa koşulları dikkate alınarak yapılması,
- Hükümlü ve tutukluların her türlü sosyal, kültürel ve sanatsal çalışmaya erişebilmelerinin sağlanması, öngörülmektedir.

CİK izleme kurulları da, belirtilmiş olan eğitim ilkelerinin kurumlarda uygulanmasının olup olmadığı ya da ne kadarının uygulandığı üzerinde değerlendirmelerde bulunmaktadırlar.

---

[343]Kadir Selamet, *Türkiye'de Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı 10, 27-28 Şubat 2016, s. 205-206.

Bilindiği üzere, ülkelerdeki CİK'lerde farklı ırktan olan ve farklı dine mensup olan hükümlü ve tutuklu olarak bulunan kişiler mevcuttur. Elbette ki, bu kişilere verilecek olan eğitim ve iyileştirme faaliyetleri, kişilerin kendi ülkelerinde almış oldukları eğitim, öğretim ve kültürel faaliyetler sebebiyle farklılık gösterecektir. Bu sebeple, CİK'lerde eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sırasında, genç hükümlü ve tutukluların eğitimine, yabancı hükümlülere ve belirgin kültürel veya etnik ihtiyaçları olanlara özel ilgi gösterilmesi gerektiği Avrupa Cezaevi Kurallarının 79. maddesinde verilmiştir.

Verilecek olan eğitimin, zorlama olmadan, özgür irade kısımlarını değerlendiren izleme kurulları, ulusal ve uluslararası belgelerde var olan kuralların uygulanması konularını araştırıp, oluşturulan raporlar, öneri ve sonuçlar kısımlarında özgür irade konularına dikkat çekmektedirler.

Verilecek olan eğitim ve öğretim; hükümlüye yeni ve olumlu davranışlar kazandırmayı hedefleyen ve bu amacı gerçekleştirmek üzere beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir biçimde gelişmiş bir yapıya, özgür ve bilimsel düşünceye, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan hakları ve onuruna saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek, bilgi yetenek, beceri ve davranışlarını geliştirmek, birlikte çalışma ve iş görme alışkanlığı kazandırmak, yaşama hazırlamak, kendilerinin geçim ve mutluluklarını sağlayacak faaliyetleri içeren hizmetlerin bütünüdür.[344]

CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutuklular, kurumda bulundukları süre boyunca kurum öğretmenince yönetmelikler çerçevesinde hazırlanan programlar ile, hükümlünün kişiliğini geliştiren, yeni beceriler kazanmasını sağlayan, suç işleme eğilimini ortadan kaldırıp, hayata yeniden kazandırılan bireyler haline getirilecek eğitimlerin verilmesi sağlanır. Verilecek olan eğitim, temel eğitim olan okuma ve yazma eğitiminin verilmesinin yanında, orta ve yüksek eğitim, meslek ve din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsamaktadır.

[344]Ders Notu, s.132/405

CİK'lerde iyileştirme programları olarak belirlenecek olan faaliyetler 5275 sayılı CGTİHK'nin 73 ile 77. maddeleri arasında değerlendirilmiştir. İyileştirme programlarının belirlenmesi, hükümlülerin sayısı ve uygulanacak güvenlik tedbirleri, eğitim programları, öğretimden yararlanma ve dernekler, vakıflar, gönüllü kuruluşlar ve kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkiler şeklinde ayrılmıştır.

Anayasa'nın 42'nci maddesine göre; kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı, kanunla tespit edilir ve düzenlenir. CİK'lerdeki eğitim çalışmaları, CİK'ler ile tevkifevlerinin yönetimine ve cezaların infazına dair tüzüğün 110'uncu maddesi gereğine göne yürütülmektedir. Hükümlü ve tutuklulara yönelik eğitim ve iyileştirme faaliyetleri Adalet Bakanlığı tarafından, çağdaş infaz anlayışına paralel olarak hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılması amacıyla, eğitim programları ile yürütülmektedir. Hükümlü ve tutukluların iyileştirilmeleri için oluşturulmuş olan programlar bulunmaktadır. Bunlar: Okuma yazmayı bilmeyen, ilkokulu bitirmemiş ve ilköğretim diploması olmayan hükümlü ve tutukluların katılmak zorunda olduğu I. ve II. kademe eğitim kursları, tahliye sonrası yaşamlarını sürdürebilecekleri bir meslek edinmelerini sağlayacak mesleki eğitim kursları, din ve ahlak bilgisi derslerinin verilmesinin zorunlu olduğu ancak katılımın isteğe bağlı bırakıldığı programların yanında son olarak uygulanmanın zorunlu olmadığı 'orta öğretim, yüksek öğretim, sosyal kültürel çalışmalar, kütüphane çalışmaları, tahliye olanlara yönelik hizmetler' olarak düzenlenmiştir.

İzleme kurullarının eğitim konusunda ilk olarak üzerinde durdukları konu, geçici koğuşta bulunan hükümlülerin okuma yazma öğrenim düzeylerinin kurum öğretmeni ya da idarece belirlenip belirlenmediğidir.

CİK yönetmeliği gereğince, kuruma yeni gelen hükümlü ve tutukluların geçici koğuşlara alınmalarının ardından okuma yazma ve öğrenim durumları kurum öğretmenlerince belirlenmesi gereken konulardan biridir. Yaş ve sağlık durumlarına dikkat edilerek, temel eğitime tabi tutulan hükümlü ve tutuklular, CİK'te ilköğretim diploması bulunmayan hükümlü ve tutuklu kalmayıncaya kadar okuma ve yazma kursları açılmaktadır. Adalet Bakanlığı ve MEB arasında 21.02.2000 Milli Eğitim

Müdürlükleri ile işbirliğini gerektiren bir protokol imzalanmıştır. Protokol hükümleri gereğince, kadrolu öğretmeni bulunmayan il ve ilçe ceza ve tutukevlerinde okuma yazma bilmeyen ve ilköğretim diploması bulunmayan hükümlü ve tutuklular için 10 kişiden az olsa dahi, okuma yazma kursları açmak üzere CİK, Milli Eğitim Müdürlükleriyle işbirliği içinde olmalıdır.

Genç yetişkin hükümlü ve tutuklulara ilişkin genelgeye göre eğitim ve öğretim çalışmaları şu başlıklar halinde toplanabilir:[345]

- Yetişkin 1. ve 2. Kademe Eğitimi Başarı Kursları
- Açık İlköğretim Okulu ve Açık Öğretim Lisesi
- Açık Öğretim Fakültesi
- Açık İlköğretim Okulu, Açık Öğretim Lisesi ve Açık Öğretim Fakültesine İlişkin Ortak Hükümler
- Öğrenci Seçme ve Yerleşirme Merkezi ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan sınavlar
- Yüksek Öğretim Çalışmaları
- Hazırlık Kursları
- Din Hizmetleri ve Ahlaki Gelişim
- Kütüphane faaliyetleri
- Eğitimde teknolojik imkanlardan yararlanılması
- Diploma, sertifika vb. törenlerin yapılması

Belirtmek gerekir ki okuma yazma bilmeyen ve ilköğretim diploması bulunmayan kişilere verilecek olan temel eğitim I. ve II. Kademe kursları, 65 yaş altı, sağlık durumu elverişli hükümlü ve tutuklular içindir.[346]

---

[345]Kadir Selamet, *Türkiye'de Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı 10, 27-28 Şubat 2016, s. 207-208.
[346]Başak Ekinci-Mustafa Eren, *Mahpus Hakları El Kitabı*, CİSST Yayınları, İstanbul Ağustos 2016, s. 74.

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi 65 yaşından küçük olanlar, okuma yazma bilmediği takdirde 1. ve 2. kademe eğitimi kurslarından faydalanabilirler. Ardından ortaokulu dışarıdan bitirme sınavlarına yani AÖO başvurma hakları bulunmaktadır. Ortaokul ve ilköğretim mezunu olunması durumunda, AÖL başvurma hakkına sahiplerdir. AÖF öğrencisi iken kişinin tutuklanması durumunda, kişinin öğrenci olduğunu kurum eğitim servisine bildirmesi ile yapılacak olan sınavlara girmesi sağlanacaktır. CİK'te iken, AÖF'nin kazanılması durumunda ise, kayıt işlemlerini kişinin yakınları ya da kurum idaresinin yapması mümkündür. ÖSYM ve MEB tarafından düzenlenen ÖSS, YDS, KPSS ve benzeri sınavlar, sınav merkezleri olan ceza infaz kurumlarında yapılır. Sınav başvuruları yine kişinin yakınları tarafından ya da talep halinde kurum idaresi tarafından yapılabilir. Herhangi bir yüksek öğretim kurumuna (üniversite, fakülte, teknik veya meslek yüksek okulu) devam edilirken tutuklanan bir kişinin, okulunun kabul etmesi durumunda, kapalı CİK'ler de bulunulması durumunda dış güvenlik görevlisi (jandarma) eşliğinde, açık CİK'te olunduğu takdirde iç güvenlik görevlisi (infaz ve koruma memuru) nezaretinde ara, yıl sonu, bütünleme ve mazeret sınavına katılma hakları bulunmaktadır. Yine talep halinde, kayıt dondurma işlemleri yapılabilir.[347]

Belirtilen konulardaki eğitim ve öğretim inceleme ve değerlendirmelerini yapan izleme kurulları, kişilerin eğitim konusunda uğrayacakları herhangi bir ihlalin ya da zorlamanın bulunması durumlarını değerlendireceklerdir. İzleme kurulları; CİK'lerin üst idaresi tarafından verilen iznin ardından, kişilerin devam ettikleri eğitim programlarına ve sınavlara gönderilip gönderilmedikleri, okuma yazma eğitiminin hangi şartlarda verildiği ve verilmesi hususunda kişilere herhangi bir zorlamada bulunulup bulunulmadığı, gönüllülük esası konularında araştırmalar yapma, hükümlü ve tutuklulardan gelen şikayetlerin değerlendirilmesinin yapılması konularında incelemelerde bulunmaktadırlar.

İzleme kurullarının bir diğer inceleme konusu ise, kurum olanaklarının imkan verdiği ölçüde, hükümlü ve tutukluların verimli ve üretken bireyler olarak toplum yaşamına uyum sağlamalarını ve tahliyelerinin ardından geri dönecek

[347]Başak Ekinci-Mustafa Eren, a.g.e., s. 74-79.

oldukları yaşam alanlarında, kendilerine gelir getirecek işlerle ilgilenmeleri ve ceza infaz kurumlarında bulundukları süre bolunca edindikleri meslekleri yapıp para kazanmaları için, MEB ve diğer bakanlıklarla kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği yapılıp, halk eğitimi, el sanatları gibi kursların uygun olanlarından en az iki çeşit belirlenip hükümlü ve tutukluların en az birine katılımı sağlanmalıdır. Kurumlarda kişilerin katılmak istediği ve açılması istenen kurslar, ilçe CİK'lerde altı aylık, illerde bulunan CİK'lerde üçer aylık dönemlerle iş ve meslek eğitim kurslarının açılması gerekmektedir.[348] İzleme kurullarının kişilerle yapacağı özel görüşmelerde, kendilerine kurum idaresince bu gibi imkanların sağlanıp sağlanmadığı ya da kişilerin bu konularda olan isteklerinin yerine getirilip getirilmediği hususu gündeme gelmektedir.

Kapalı CİK'lerde açılması istenen kurslar için kurum imkanlarının fiziki anlamda elverişli olması gerekir. Ayrıca, kişilerin bu eğitim ve kurslara katılmaları zorlamada bulunulmadan istenmektedir. Açık CİK'lerde ve çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler, istekli olmaları halinde kurum dışındaki eğitimlere kurumların özellikleri itibari ile katılabilirler.

Kurum dışındaki faaliyetlere katılımın gerçekleşebilmesi için, kurumun bulunduğu belediye veya büyükşehir belediyesi sınırları içinde idare ve gözlem kurulu kararı, belediye veya büyükşehir belediyesi sınırları dışında ise Bakanlık izni gereklidir.[349]

Açılması istenen kursların; halk eğitim müdürlükleri, üniversiteler, belediyeler, ticaret ve sanayi odaları gibi kamu ve özel sektör kuruluşları ile işbirliği yapılarak açılıp açılmadığı yine izleme kurullarınca denetime tabi olan konulardandır.

Yine, iş ve meslek eğitimi kurslarında, kurs öğretmeninin halk eğitim müdürlüğünce temin edilemediği takdirde 'usta öğretici' olarak serbest meslek

[348] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 32.

[349] Ders Notu 1, Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri s.132/405

sahiplerinden, kamu ve özel sektör kuruluş ve kişilerden yararlanılıp yararlanılması üzerinde incelemeler yapmaktadır.

Son olarak, CİK'lerdeki iyileştirme çalışmalarında cezaevinde bir kütüphanenin bulunması son derece önemlidir. Kütüphane 5275 sayılı kanunda ayrıca düzenlenmiştir. Kanunun 62. maddesi "CİK'lerde kurumun büyüklüğüne göre, kütüphane ya da kitaplık oluşturulması gerektiği belirtmiş, kütüphanelerde veya kitaplıklarda verilen derslere kaynaklık edecek kitapların yanı sıra olanaklar ölçüsünde hükümlü ve tutukluların boş zamanlarını değerlendirmeleri, okuma alışkanlığı kazanmaları ve kültür bakımından ufuklarını geliştirmelerini sağlayacak kitapların bulundurulması, gerektiği vurgusunu yapmaktadır.[350] Kütüphane ile ilgili olarak izleme kurullarının incelemeleri ise, hükümlü ve tutukluların boş zamanlarında CİK kütüphane ve kitaplıklarından mümkün olduğunca faydalanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılıp yapılmadığı üzerinedir. Ayrıca kurul üyeleri, kütüphane ve kitaplıklarını zenginleştirmek için CİK yönetimince kitap bağış kampanyası açılarak, kampanyadan elde edilen kitap, dergi ve gazete gibi basılı eserlerin, CİK kütüphane ve kitaplık yönergesine göre kuruma alınıp alınmaması üzerine araştırmalar yapmaktadırlar.

Eğitim personeli, kişilerin eğitim-öğretim işlemleri ile ilgilenip aksaklıkların ve gecikmelerin oluşmasını engellemeyi amaçlamalıdır. Yapılacak olan tüm sosyo-kültürel çalışmalar, kişilerin iyileştirilmeleri, dış dünyaya hazırlanmaları ile doğru orantılı olmalıdır. İzleme kurulları da, eğitim ve bilinçlendirme kapsamında yukarıda ayrıntıları ile belirtilmiş olan konuların, herhangi bir olumsuzluğa karşı ya da faaliyetlerden daha iyi sonuçlar alınabilmesi için denetimlerde bulunma yetkisine sahiptir.

2.4.5.Sağlık Hizmetleri

Sağlıklı bir toplumun oluşabilmesi ve bunun korunabilmesi için sağlık hakkı önem arz etmektedir. Sahip olunan temel haklardan olan sağlık hakkı, hem ulusal hem de uluslararası belgelerde düzenlenmiştir.

[350]Mehmet Kurt, a.g.e., s. 161.

Sosyal Devlet kavramına bağlı olarak sağlık hakkı, sağlık hizmetlerinin insanlar açısından eşit, nitelikli ve erişilebilir olmasını içermektedir.[351]

T.C. Anayasası'nın 56. maddesi; "Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu; Devletin, herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak ile yükümlü olduğunu..." belirtmiştir. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesinde "Herkesin en yüksek düzeyde beden ve ruh sağlığına sahip olma hakkı" öngörülmüştür. Dünya Tabipler Birliği Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi (1981)'nde; "Her insan ayrımcılık yapılmaksızın yeterli tıbbi bakım görme hakkına sahiptir." olduğu belirtilir.

Yaşam hakkı ve sağlığa erişim hakkı, kişilere tanınmış temel bir haktır. Etnik köken, milliyet, inanç, siyasi görüş, cinsiyet, statü ya da başka ayrımlar gözetilmeksizin herkes sağlık hakkına sahiptir. Dünya Tabipler Birliği Cenevre Bildirgesi'ne göre de hekimler, ödeyeceği bedele bakmaksızın, hastanın iyiliği için elinden gelenin en iyisini yapmalı ve tıbbi uygulamalarda etik ilkelere uymalıdır.[352]

Tüm insanların sahip olduğu temel hakların başında gelen sağlık hakkı, CİK'lerde bulunan kişilerin özel konumlarından dolayı daha da önem arz etmektedir. Cezaevinde bulunan kişilerin, beden ve ruh sağlığı içinde yaşamlarını sürdürmelerine ilişkin hakları, toplumun diğer kesimleriyle aynı oranda devam etmektedir. Hükümlülerin işlemiş oldukları suç ne olursa olsun, beden ve ruh sağlıklarının korunması, hakların en üstünde olmaya devam etmektedir. İnsanların özgürlükleri ellerinden alındığında, sağlıklı koşullarda alıkonulup bakımlarının gerçekleştirilmesi devletin yükümlülüğündedir.

Devlet, özgürlüğü elinden almış olması nedeniyle kendilerinden sorumlu hale geldiği kimselerin sağlığını korumak ve gereken durumlarda eski haline getirmek konusunda mutlak bir yükümlülüğe sahiptir. Hükümlü ve tutukluların alıkonulduğu koşulların, sağlık durumları üstünde önemli bir etkisi olacaktır. Dolayısıyla, cezaevi yönetimleri, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için,

---

[351] *İnsan Hakları Raporu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No:235, Nisan 2013, Ankara, s. 219.

[352] Mustafa Eren, *Hekimler İçin Uluslararası Ve Ulusal Mevzuatta Mahpusun Sağlık Hakkı*, TCPS Kitaplığı, 2016, s. 10.

hükümlü ve tutukluların sağlık ve temizliğini etkileyebilecek bütün alanlara uygun ölçülerde dikkat edilmesini sağlamalıdır. Barınma, yemek, temizlik ve tuvalet olanakları hasta olanların iyileşmesini sağlayacak ve hastalardan iyi olanlara da buluşmasını engelleyecek şekilde olmalıdır.[353]

Sağlığın iyi olması, herkes için önemlidir. Sağlık durumu, bir insanın nasıl davrandığını ve toplumun bir üyesi olarak yaşayabilme gücünü etkiler. Cezaevi gibi kapalı bir toplumda sağlık son derece önemlidir. Cezaevinde olmak kişilerin hem beden, hem de ruh sağlığını etkileyebilir. Dolayısıyla, cezaevi yönetimi yalnız hükümlü ve tutuklulara yönelik bir sağlık hizmeti sunmanın dışında personelin sağlığını koruyacak koşullar sağlamaktan da sorumludur. Bir hükümlü ya da tutuklu cezaevinden tahliye edildiğinde, cezaevine girdiğinde olduğundan kötü durumda olmamalıdır. Bu, cezaevi hayatının bütün boyutları açısından, ama özellikle de sağlık açısından geçerlidir.[354] Cezaevlerinde bulunan kişilerin sağlık durumları ile ilgili tehlikelerin asgari seviyeye indirilmesi gerekmektedir.

Kişiler, hayat tarzlarından kaynaklanan sağlık sorunlarıyla cezaevlerine girebilmektedir. Dışarıda bulundukları sosyal çevre ve yaşam koşulları sebebiyle, ruhsal sorunlar, bağımlılıklar ve birtakım hastalıklarla cezaevlerine gelebilirler. Bu sorunların, kişilerin cezaevi ortamında bulunmalarından dolayı ciddi ölçüde etkilenmelerinin ortadan kaldırılıp, kişilere özel desteğin sağlanması gerekir. Bulundukları fiziki yapı itibariyle toplu alanlarda yaşamakta olan hükümlü ve tutuklular bulaşıcı hastalıklar açısından büyük tehlike oluşturmaktadırlar. Bu sebeple de yine, cezaevi sağlığı öncelikli olmaktadır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler' in 4. maddesi, cezaevlerinin hükümlü ve tutukluları alıkoyma ve toplumu suçlardan koruma yükümlülüğü devletin diğer sosyal hedeflerine ve toplumun bütün üyelerinin iyiliğinin ve gelişiminin korunmasına ilişkin temel yükümlülüklerine uyan bir şekilde yerine getirilecektir ve "Hükümlü ve tutuklular, yasal durumlarından dolayı kendilerine karşı ayrım yapılmaksızın, ülkede mevcut olan sağlık hizmetlerinden

[353]Andrew Coyle, a.g.e., s. 54.
[354]Andrew Coyle, a.g.e., s. 49.

yararlanabileceklerdir.” 9. madde ile hiçbir ayrım söz konusu olmadan, kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanacaktır.

Sağlık hizmetlerine zamanında ve yeterli ulaşım, CİK’lerdeki en temel insan haklarından biridir. CİK’lerde sağlığa erişim hakkı kadar önemli bir diğer konu ise, önleyici tedbirlerdir. Kişinin yaşam standartlarının, sağlığını ve vücut bütünlüğünü, fiziksel ve ruhsal olarak koruyacak düzeyde olması da temel insan haklarından biridir. Belirtilen konu, mahkumların haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmıştır. Önleyici tedbirlerden ilki hükümlü ya da tutuklunun kalacağı yerin sağlığa uygun bir şekilde inşa edilmiş olması ve temel ihtiyaçları karşılayacak nitelikte olmasıdır. Koğuşların yapısı ve hükümlü tutukluların yeterli ve sağlıklı bir şekilde beslenmesini sağlayacak besin maddelerinin tedarik edilmesi bu tedbirlerin temelini oluşturmaktadır.[355]

Sağlık hizmetlerine erişim ve CİK’lerin fiziksel koşulları, insan onuruna yakışır biçimde olmalıdır. Hasta olan bir hükümlü ve tutuklunun uygun olmayan tıbbi ve fiziksel koşullarda tutulu bulundurulması, AİHS’nin 3. maddesinde güvence altına alınan işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağına aykırılık teşkil edebilmektedir. 2006 tarihli Avrupa Cezaevi Kurallarının 39. maddesi de yine cezaevi makamlarının tüm hükümlü ve tutukluların sağlığını korumakla yükümlü olduğunu belirtir. Türk Hukukunda hükümlü ve tutuklunun sağlık hizmetlerine erişimi bir hak olarak düzenlenmiştir. 5275 sayılı CGTİHK 71. maddesine göre; mahpus, beden ve ruh sağlığının korunması ve hastalıkların tanısı için muayene ve tedavi olanaklarından, tıbbi araçlardan yararlanma hakkına sahiptir.[356]

Genel tıbbi hizmetler bakımından, CİK’lerdeki hükümlü ve tutuklulara asgari standartlarda; cezaevine kabul aşamasında tıbbi muayene, düzenli olarak ayakta muayene, acil durum bakımı, hastaların muayene ve bakımı için gerekli şekilde donatılmış mekanlar, vasıflı eczacıların vereceği gerekli ilaçlardan yeterli bir miktar, fizik tedavisi olanakları ve tedavi sonrası rehabilitasyon olanakları, tıbbi olarak gerekli görülebilecek türden yiyeceklerin sağlanması, sunulması gereken

[355]Berivan Korkut, *Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, İstanbul Şubat 2016, s. 25.
[356]“Mahpusun Sağlık Hakkına Yönelik Çalışmalar”, Türk Ceza Hukuku Derneği Mahpusların Sağlık Hakkı Çalışma Komisyonu, Güncel Hukuk, Temmuz 2016/7-151, s. 21.

sağlık hizmetleridir. Belirtilen sağlık hizmetlerinin hangi aşamalarda hükümlü ve tutuklulara sağlandığı konusu ise, izleme kurullarının inceleme alanları içindedir. Hem belirtilen sağlık hizmetlerine hem de izleme kurullarının sağlık hizmetlerini hangi açılardan incelediği konularına ayrıntılı biçimde değinilecektir.

CİK'ler, sağlık hizmetlerinin her alanında halk sağlığı hizmetleri ile ilgili sağlık hizmeti sunan kuruluşlarla bağlantılı olmalıdır.

Özgürlüklerinden alıkonulan kişilere mahkumiyet yerlerinde nasıl davranılması gerektiği konusunda, ulusal makamlara görüş bildiren ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezadan korumak amacıyla, CİK'lerde denetim ve ziyaretler yaparak, kişilere uygulanan muameleyi inceleyen bir kuruluş olan CPT'nin inceleme alanları içinde cezaevlerinde sağlık hizmetleri de bulunmaktadır. Cezaevleri, sağlık bakım hizmetlerine yaptığı ziyaretlerde, CPT'yi yönlendiren konular olarak; doktora erişim, bakımda eşitlik, hastanın onayı ve gizlilik, önleyici sağlık hizmetleri, insani yardım, mesleki bağımsızlık, mesleki yetkinlik gelmektedir.

Hijyen, bulaşıcı hastalıklar, şiddetin ve intiharın önlenmesi, sosyal ilişkiler ve aile bağları konularında önleyici sağlık hizmetleri de cezaevi sağlık personelinin görevleri arasında bulunmaktadır. Özel hassasiyet taşıyan bazı tutuklu gruplarının, ceza infaz kurumları bulunmaları mümkündür ve hekim ve sağlık personelinin kurumlarda böyle gruplarla ilgilenmeleri olasıdır. Çocukların cezaevlerinde doğmaları, ergenlik çağındaki gençlerin sosyal uyumsuzluk risklerinin bulunması, aile travması, uzun süreli uyuşturucu bağımlılığı, ağır engel durumu olup ileri yaşta bulunan mahkumlar, özel hassasiyet taşıyan gruplar arasında sayılmaktadırlar. Mahkumların dışında, cezaevlerinde bulunan görevli memur ve sağlık personelinin de sağlık konusunda muhtemel risk altında olduğu bilinmesi gereken konulardandır. Kurumlarda görevli sağlık görevlilerinin, bu toplu alanlarda oluşabilecek sağlık sorunları ile başa çıkabilecek tedavi yöntemlerinin sağlanıp, uzman bilgiye sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin, bu noktalara özel önem vermeleri gerekmektedir.

Cezaevlerinde bulunan kişilerin, verem, karaciğer iltihabı ve HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalık tehlikesinden korunmasında, cezaevi yönetimi sorumludur. Cezaevlerinde bulunan mahkûmların ve memurların bulaşıcı hastalıklardan korunması, aynı zamanda toplumun korunmasını ifade etmektedir.

Burada belirtilmesi gerekir ki, AK Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere, Cezaevlerinde AIDS ve buna ilişkin sağlık problemleri dahil olmak üzere, bulaşıcı hastalıkların kontrolünün cezaevine ait ve kriminolojik veçheleri hakkında R(93) 6 sayılı tavsiye kararına ek olarak birtakım önerilerde bulunulmuştur: Her devlette, cezaevlerinde HIV/AIDS ile mücadele için tutarlı bir politika oluşturulmasına ihtiyaç bulunmakta olduğu, ceza infaz kurumlarına girişte yapılan sistematik tıbbi muayene, başta tüberküloz olmak üzere, tedavi edilebilir enfeksiyon hastalıklarını ve başka hastalıklara karışabilen hastalıkları tetkik edecek tedbirleri de içermelidir, gönüllü test uygulaması yürütülebilmeli ve sağlık personeli, doktorun sorumluluğu altında, testin sonuçları CİK'lerde bulunan kişileri bilgilendirmeli ve öğrenmeye itiraz edilmediği takdirde tam bir gizlilik içerisinde bildirim yapılmalıdır.[357] Belirtilen hususların yanı sıra, CİK'e yeni gelmiş olan hükümlü ve tutukluların muayene edilmeden toplu alalara konulmamaları hususundaki öneme aşağıda değinilecektir.

CİK'lerde sağlık hizmetlerinin irdelenmesi, olası ihmallerin ortadan kaldırılması için, hükümlü ve tutukluların kalmakta oldukları alanların incelenmesi ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından belirli ölçülerde incelenmekte ve rapor haline getirilmektedir.

Ulusal kuruluş olan izleme kurulları, sağlık hizmetleri konusunda ayrıntılı incelemeler yapmakla yükümlüdür. İzleme kurulları; sağlık hizmetleri alanını, oluşturulmuş olan ayrıntılı maddelerle incelemelidir.

CİK'lerin sağlık şartlarının denetimi İl Sağlık Müdürlüklerince yapılıp, oluşturulan raporun ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına bildiriliyor olmasının yanında,

---

[357] *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere, Cezaevlerinde AIDS Ve Buna İlişkin Sağlık Problemleri Dahil Olmak Üzere, Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolünün Cezaevine Ait Ve Kriminolojik Veçheleri Hakkında R (93) 6 Sayılı Tavsiye Kararına Ek*, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları, 2006, s. 171-172.

kurum içinde düzenli olarak yapılması gereken denetim kurum doktoru tarafından yapılmaktadır. Bu noktada, kurumda sağlık hizmetleri kapsamında, cezaevinde sağlıklı koşulların oluşmasını sağlayabilmek amacıyla kurum doktoru ve sağlık görevlileri çalışmalarda bulunmalıdır. İzleme kurulları da CİK'lerdeki sağlık hizmetlerinin düzenli bir şekilde yapılıp yapılmadığı, kişilere sağlıklı yaşam alanlarının sağlanıp sağlanmadığı üzerine bilgiler edinmek ve bunların önlemini almakla yükümlüdür. Ayrıca, kurum hekiminin en az on beş günde bir defa kurumu tamamıyla gezerek sağlık durumuna ve olası tedbirlere ilişkin düşüncelerini raporla kurum amirine bildirip bildirmediğini araştırmaktadır.

Kurumlarda iyi sağlık uygulamaları için bir takım temel ilkeler getirilmiştir. Hükümlü ve tutuklular bedensel ve zihinsel olarak sağlık standartlarına sahip olmalıdırlar. Mevcut sağlık hizmetlerine erişebilmeli ve sağlık ihtiyaçları diğer ihtiyaçlarına oranla öncelikli olmalıdır.

Toplum genelinde ve ülkede uygulanan asgari sağlık hizmetlerini alma hakkına sahip olan hükümlü ve tutuklulara, iyi uygulama örneği olarak CİK idaresi; "CİK'e girişte, ön sağlık taramasının yapılması, düzenli poliklinik kontrollerinin yapılması, acil tedaviler, tutuklu ve hükümlülerle görüşme ve tedavilerinin yapılmasına imkan veren uygun donanımlı mekanlar, diş cerrahi hizmetleri, eczacılar tarafından sağlanacak yeterli miktarda uygun ilaçlar, fizyo-terapi ve tedavi sonrası rehabilitasyon tesisler ve tıbbi açıdan gerekli görülen özel diyetler."[358] hususlarını sağlamalıdır. İzleme kurullarının araştırma alanında olan, hükümlü ve tutukluların CİK'lere girişlerinin ardından muayenelerine kadar ki süreçte, geçici koğuş ya da odalarda bulundurulmaları şartına, kurum idaresi tarafından uyulup uyulmadığına dikkat edilir. Toplu yaşam alanları olmaları itibariyle, sağlık açısından risk taşıyan CİK'lerde olası bir ihlal ya da ihmale karşı tedbirlerin alınması gerekir. Yaşam alanlarını paylaşan kişilerin ve bu kişileri ziyarete gelen hükümlü ve tutuklu yakınlarının, ayrıca kurumlarda bulunan görevli personelin sağlığı toplum açısından önemlidir. İzleme kurulları, sağlık konusunu belirtilen her kesim açısından değerlendirmektedir.

[358] *Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2011, s. 68.

Tutuklu ve hükümlüler, kuruma çoğunlukla günün ilerleyen saatlerinde giriş yaparlar ve personelin vardiya değişimi nedeniyle, kısa bir süre içinde odalara kapatılırlar. Bu durumda, doktorlar tutuklu veya hükümlüye/hastaya yalnızca yüzeysel olarak bakma imkanı bulabilirler. Böyle durumlarda aşağıdaki hususların belirlenmesi için, birkaç önemli soru sorulması iyi olacaktır: Akşamları ilaç verilmesi gerekli olup sürekli ilaç kullanmakta olanlar, polis gözetiminde iken yaralandığını iddia edenler, alkol veya uyuşturucudan vazgeçme aşamasında olanlar, intihar etme riski yüksek olanlar.[359] Hükümlü ve tutukluların her halükarda kuruma girmelerinin ardından ilk muayeneden geçirilip, geçici koğuşlara alınmaları gerekir.

İzleme kurullarınca, kurum hekimi tarafından yapılan ilk muayenenin ardından ve muayene sonucunun sağlık fişine işlenmesinden sonra koğuşlara gönderilmesinden önce kişilere banyo yapma imkanının sağlanıp sağlanmadığına da dikkat edilir.

CİK idaresinin belirtilmiş olan sağlık hususları dışında kurumda bulunan sağlık personelinin, asli sorumluluğu olarak hükümlü ve tutukluların sağlığı ile ilgilenip, tutuklu ve hükümlülerin sağlığını olumsuz etkileyecek etkenleri ortadan kaldırmak ve etkenlerin oluşmasını önlemek, görev ve sorumlulukları, temel ilkeler olarak belirtilmektedir.

Kurumda meydana gelen hastalıkların çeşidi belirlenmelidir. Hastalıkların önüne geçmek amacıyla, uygun görülen tedbirlerin alınması gerekir. Hükümlü ve tutukluların vücut ve kıyafetlerinin temizliği, kalmakta oldukları koğuşların hijyeni, ısınma, aydınlanma, havalandırma ve su tesisatının sağlıklı şartlarda işlerlik gösterip göstermediği, kurum doktoru tarafından kontrol edilip dikkat edilmesi gereken alanlardandır. Kapalı alanlarda bulunan hükümlü ve tutukluların beden sağlıklıları için, spor faaliyetlerinin ve beden eğitimlerinin sağlık koşullarına uygun olarak yapılıyor olması gerekir. Her ay sonunda, kurum doktorunun hazırlayacağı raporu kurum amirine sunması gerekmektedir.[360] İzleme kurulları bu konuda, kurum hekimi tarafından hazırlanıp, kurum amirine sunulan raporun olup olmadığı; kurum hekimi

[359]*Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2011, s. 72-73.
[360]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 33.

tarafından sağlık denetimlerinin yapılması ve birtakım önlemlerin alınmasının sağlanıp sağlanmadığı üzerinde araştırmalarda bulunmalıdır. Ayrıca kurum amiri kurum hekimince sunulmuş olan tavsiye ya da önlem niteliğindeki raporlar konusunda, iyileştirme ve tavsiyelerin yapılıp yapılmadığı konusunda bilgilendirilmelidir. Sağlık alanında yapılacak bu denetimler, incelemelerde bulunulabilecek belgeler arasındadır.

Uluslararası belgeler, cezaevi doktorlarına mesleki deneyimlerinden yararlanarak, mahkumların sağlık ve temizliğini etkileyebilecek bütün hususları izlemek ve ilgililere bildirmek konusunda özel bir görev yüklemektedir. Sağlık hizmetlerinin yalnız hastalara tedavi uygulanmasını değil, aynı zamanda sağlıklı bir ortam yaratmaya ilişkin bütün hususları kapsadığını ve bunun gerçekleşebilmesi için cezaevindeki herkesin katkısı gerektiği düşüncesini yerleştirmekte sağlık personelinin oynayacağı rol büyüktür. Kaynakların sınırlı olduğu durumlarda bu amaçlara ulaşmak özellikle güç olacaktır.[361]

Kurum tarafından satın alınan gıda maddeleri, iaşenin kalitesi, miktarı ve dağılım şekli, doktor tarafından kontrol edilmelidir. Tüm gıda maddelerinin kabul veya reddine ilişkin tutanağın düzenlenmesi gerekir. İzleme kurulları, hükümlü ve tutuklulara verilecek olan gıda maddelerinin sağlıklı olması ile ilgilenmenin yanında, kurum tarafından satın alınan gıda maddelerinin muayene edilerek, kabul veya reddine ilişkin tutanak düzenlenip düzenlenmediği ile ilgilenmektedir. Ayrıca iaşenin, hükümlü ve tutuklular ile CİK personelinin iaşe yönetmeliği hükümlerine uygun olarak sağlanıp sağlanmadığına da dikkat eder.

Hükümlü ve tutuklulara verilecek besin maddeleri önleyici tedbirler açısından önemli bir yer tutmaktadır. Verilecek besinlerin sağlıklı olması, miktarının yeterli olması, tüketilebilirlik kalitesi, çeşitliliği, besin değerinin korunması ve öğün sayısı dikkat edilmesi gereken noktalardandır.[362]

CİK'lerde; doktor, diş hekimi ve ruh hekimliği hizmetlerinin dışında, uzmanlık gerektirebilecek tüm imkanların mevcudiyeti mümkün olmamaktadır. Bu

[361]Andrew Coyle, a.g.e., s. 55.
[362]Kadir Selamet, a.g.e., s. 122.

sebeple, hükümlü ve tutukluların gerektiğinde uzman hekimlerce muayene edilme imkanı sağlanmalıdır. Kadınların, yaşlıların ve çocukların ihtiyaçları ise, özellikle önem verilmesi gereken konular arasındadır. İzleme kurulları bu konuda sahip olacakları bilgiye hükümlü ve tutuklular ile yapacakları görüşmeler ile ulaşabileceklerdir. Hükümlü ve tutukluların, kurum hekiminin dışında kendi istekleri ile uzman hekim tarafından muayene edilmeleri mümkündür, ancak bunun kurum hekimince de uygun görülüp onaylanması gerekir. Onaylanmaması durumunda kişilerin izleme kurullarına yapacakları şikayetler sonucunda hükümlü ve tutuklular ile yapılacak olan görüşmelerle ortaya çıkarılması ve hak ihlallerinin giderilmesi, önlemlerin alınması mümkün olabilmektedir.

Kurumda bulunan kişiler, dilekçe vererek revire çıkabilirler, revir teşhis ve tedavisinin yetersiz gelmesi durumlarında, hastaneye sevk talebinde bulunulabilir. Hastane sevkine karar verecek olan kişi, CİK doktorudur. Acil veya hayati bir sağlık sorunu yaşandığında, muayene, teşhis ve tedavi CİK'in bulunduğu yerdeki bir sağlık kuruluşuna, randevu alınmaksızın, acilen yapılabilir. Kişinin hastaneye sevkinin yapılması gerektiği durumlarda, CİK'in bulunduğu yerdeki devlet veya üniversite hastanesine sevk edilme durumu mümkündür. CİK idaresince acil durumlarda, 112 acil ambulans istenebilir. Kişilerin CİK'te tutulduğu süre boyunca, herhangi bir sosyal güvencesinin olmaması durumlarında, üniversite hastaneleri dahil, sağlık kurumlarındaki muayene, tetkik, kontrol ve tedavi bedelleri Sağlık Bakanlığı, ilaç bedelleri ise Adalet Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.[363] İzleme kurullarının, hükümlü ve tutuklularca devlet hastanelerine sevk isteminin gerçekleşip gerçekleşmemesi dışında değerlendirdiği bir diğer konu sosyal güvencesi olmayan hükümlü ve tutukluların, sağlık kurumlarındaki muayene, tetkik, kontrol ve tedavi bedellerinin Sağlık Bakanlığı, ilaç bedellerinin ise Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanmasının yerine getirilip getirilmediği üzerine incelemelerde bulunmaktadırlar.

[363]Başak Ekinci-Mustafa Eren, a.g.e., s. 53-65.

Hükümlü ve tutukluların beden ve ruh sağlığı içinde yaşamaya ilişkin temel hakları bulunmaktadır.[364] CİK'lerde bulunan kişilerin fiziksel sağlıkları yanı sıra, psikolojik olarak rahatsızlıklarının olup olmadığı, tedaviye olan ihtiyaçları da sürekli kontrol altında tutulmalı ve kişiye psikolojik destek sağlayacak, ruh halini iyileştirecek tedbirlerin alınması, beden sağlığının yanında ruh sağlığının tedavisi de doktor ve psikologların ortak çalışması ile sağlanacaktır. Psikolog ya da kurum hekimi tarafından yapılacak olan tedaviler gizlilik içinde yürütülmelidir.

CİK'te bulunan her hasta kişinin, tıbbi etik gereği, mahremiyetine saygı gösterilen bir ortamda, insan onuruna yakışır bir şekilde sağlık hizmeti alma hakkı bulunmaktadır. Dünya Tabipler Birliği ve Türk Tabipleri Birliği de yayınladıkları birçok metinde, hekimlerin, hükümlü ve tutukluları muayenesi sırasında kişinin içinde bulunduğu her türlü kısıtlılığın ortadan kaldırılarak muayene ve tedavi etmelerini salık vermektedir.[365] Belirtilen kurala, güvenliğin tehlikeye düşürülmeyecek biçimde dikkat edilerek uygun olacaktır.

Belirtilmiş olan konular, kurum sağlık görevlileri, kurum idaresi tarafından dikkat edilmesi gereken hususlar olup, izleme kurullarınca ayrıca önemli olan konulardır.

Sonuç olarak denilebilir ki, sağlık hizmetleri ile ilgili mevzuat açısından pek fazla problem bulunmamaktadır ancak, yürürlükteki mevzuatın gereklerinin, CİK'lerin fiziksel yapısı, alt yapı problemleri ve güvenlik gibi nedenlerle uygulamaya geçirilemediği gözlemlenmektedir.[366]

CİK'lerde kalınan süre içerisinde, kurumda bulunan tüm hükümlü ve tutukluların sağlığı temel insan haklarındandır. Adalet ve Sağlık Bakanlıkları bu hakların karşılanması ile yükümlü olan bakanlıklardır. İzleme kurulları, görev ve sorumlulukları itibariyle sağlık alanında yapılan aksaklıklar, ihlaller ile ilgilenmenin yanı sıra iyileştirmeler, tavsiyeler üzerinde durmakta ve bir hak olan sağlığın,

[364]Andrew Coyle, a.g.e., s. 49.
[365]Berivan Korkut-Mustafa Eren, a.g.e., s. 14.
[366]Mehmet Kurt, a.g.e., s. 184.

toplumun önemli bir kesimi olan hükümlü ve tutuklulara en iyi şekilde ulaşabilmesi için incelemelerde bulunmalıdır.

2.4.6.Yaşam Koşulları

Kişilerin CİK'lerde, hükümlü veya tutuklu olarak bulunmaları, işlemiş oldukları suçların toplumda kabul edilemeyecek kadar kötü olması, onların insan olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Hükümlü ve tutuklu olarak, cezaevlerinde kalacakları süre boyunca ellerinden insanlıkları değil yalnızca özgürlükleri alınıp, yaşamları kısıtlanmaktadır. Hangi sebepten olursa olsun mahkemelerce yargılanmalarının ardından, hükümlü ya da tutuklu olarak CİK'lere gönderilmeleri, kişilerin bir kez de işlemiş oldukları suçlardan dolayı cezaevi personelince dışlanmamaları ve insanlık dışı olarak görülmemeleri ve böyle hissettirilmemesi ayrıca salıverilmelerinin ardından topluma kazandırılmaları, entegre olabilmeleri ve toplum tarafından dışlanmamaları gerekir.

"*Cezaevi görevlileri, mahkumların insan olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır. Mahkumu, bütün bir insan olarak değil de, yalnızca bir numara olarak görme eğilimine sürekli olarak karşı koymalıdır. Cezaevi personelinin mahkumlara, işledikleri ileri sürülen ya da işlemiş oldukları suçlardan dolayı, kendilerine saygı gösterilmesi hakkını kaybetmiş ikinci sınıf kimseler olarak davranarak onlara ek bir ceza vermek gibi bir hakkı yoktur. Mahkumlara kötü muamele yapılması her zaman yasalara aykırıdır. Dahası, böyle bir muamele bu muamelede bulunan görevlinin insanlığını da azaltır."*[367] Bu noktada CİK yönetiminin en üst düzeyinden başlayarak, CİK'lerde çalışmakta olan cezaevi personeline ve CİK'lere denetimler yapan izleme kurulları üyelerine, alıkoymanın ahlaki temellerinin bilincinin yerleştirilmesi gerekir. Her şeyden önce, insanların iyileştirilmek amacıyla bulunduruldu CİK'lerde, ahlaki yönetim ölçülerinin uygulanması gerekir.

Kişilerin CİK'lerde bulunmaları, yasaların vermiş olduğu bir cezadır. Özgürlüğü kısıtlanmış olan kişilere bu cezanın dışında yasal ve etik olmayan bir ceza

[367]Andrew Coyle, a.g.e., s. 31.

daha verilemez. CİK'ler ve CİK personeli, hükümlü ve tutukluların ceza içinde ceza çekmelerini değil, kişilerin ıslah edilip topluma kazandırılması amacını gütmelidir. Görevli personel, görev olarak üstlenmiş olduğu kişileri topluma kazandırma eyleminin dışında, hükümlü ve tutuklulara insani ve adil davranıp tüm hükümlü ve tutukluların emniyetini sağlamakla yükümlüdür. Amaç, CİK'lerde bulunan kişilerin topluma kazandırılmalarıdır.

CİK'ler hükümlü tutukluların ve burada çalışan personelin beden ve ruh sağlığını bozmayacak şekilde faaliyetini sürdürmelidir. Tel örgüler, demir parmaklıklar, kilitli kapılar ve duvarlar, kişinin ruh sağlığını olumsuz etkileyebilecek ve bozabilecek nesnelerdir. Fiziksel koşullar ve davranış biçimleri kişilerin beden ve ruh sağlığının bozulmasına imkan sağlamamalıdır.

CİK'ler temelinde toplumu ilgilendiren alanlardır. Fiziksel özelikleri itibariyle kişilerde, "İnsanlar cezaevlerini düşündüklerinde, öncelikle gözlerinin önüne cezaevlerindeki duvarlar, tel örgüler, kilitli kapılar, demir parmaklıklı pencereler gelir"[368] düşüncesini oluşturuyor olsa da, bu yapıların içinde bulunan personel ya da hükümlü ve tutuklularında insan olduğu unutulmamalıdır. İnsani boyut açısından değerlendirilmesi gerekiyor olan CİK'lerde, kişilerin içinde bulundukları yaşam koşulları, fiziki yapı bu noktada dikkate alınmalıdır.

CİK'lerden, fiziki şartlar itibariyle hem hükümlü ve tutuklular hem de personel olumsuz etkilenebilir. Fiziki koşullar olabilecek en iyi düzeyde olsa da, kişilerin ruhsal anlamda olumsuz etkilenmesi olasıdır. Kişilerin beden ve ruh sağlığını etkileyen yaşam koşullarının hem değinilmiş olan sağlık ile hem de insan hakları ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. İnsan hakları açısından, CİK izleme kurulları tarafından denetime tabi tutulan CİK'ler, yaşam koşulları bakımından belirli şartları kapsamalıdır. İzleme kurulları, yaşam şartları kapsamında yapılan denetimlerde CİK'lere belirli standartlar getirmekte ve hükümlü ve tutukluların cezalarının infazı boyunca tutuldukları koşulların elverişli olması için faaliyetlerini sürdürmelidir.

[368] Andrew Coyle, a.g.e., s. 13.

CİK'lerde bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilebilmesi için, elverişli ve standartlara uygun yaşam alanlarının yaratılması gerekir. Ulusal ve uluslararası örgütlerce izlenen ve denetlenen CİK'ler, hükümlü ve tutukluların yaşam koşulları açısından birtakım standartlar getirmektedir. İzleme kurullarının belirli kriterlerin bulunduğu yaşam şartlarını inceleme kapsamı ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Bu bağlamda, uluslararası belgeler CİK'leri yaşanabilir yerler olması ve mahkumun beden ve ruh sağlığının korunması için kurallar oluşturmuştur. Avrupa Cezaevi Kuralları 18.1. maddesinde "Mahpuslara sağlanan barınma yerleri ve özellikle bütün yatakhane bölümleri, insan onuruna ve mümkün olabildiğince özel yaşama saygı gösterecek biçimde olmalı, iklim koşulları ve özellikle zemin alanı, havanın metreküp miktarı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma dikkate alınarak, sağlık ve temizlik gereklerini karşılamalıdır." cezaevi yönetiminin, insanların yaşam alanlarına özen göstermesi gerektiği dikkate alınıp maddelendirilmiştir.

Bir diğer uluslararası belge olan Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kuralların 10. maddesi; Mahkumlara sağlanan bütün barınma olanakları ve özellikle de uyuma yerleri bütün sağlık koşullarına uyacak ve iklim koşullarına ve özellikle de hava hacmine, mahkum başına düşecek asgari alana ve ışıklandırma, ısıtma ve havalandırmaya gerektiği gibi dikkat edilecektir, şeklinde vermiştir.

Ulusal ve uluslararası belgeler, hükümlü ve tutukluların yaşam alanlarının belirli standartlarda olması için ilke ve kurallar getirmiştir. Uluslararası kurullar tarafından getirilen kurallar, uygulanma aşamasında, oluşturulan denetim mekanizmaları tarafından incelemelere tabi tutulmaktadır. Hem denetim mekanizmalarının şartları hem insan hakları belgelerinin belirttiklerinin yerine getirilmesi için CİK'ler, kişilerin yaşam alanlarını elverişli ve yaşanabilir kılmalıdır.

Hükümlü ve tutukluların yaşam alanlarını olumsuz etkileyebilecek ve izleme kurulları ve denetim mekanizmaları tarafından üzerinde durulacak bir diğer unsur, CİK'lerdeki yoğunluklar, kapasite aşımlarının olmasıdır. Farklı bir araştırma alanı olan tutukluluk sürelerinin uzun olması, hem insan hakları ihlalleri ile hem de

yoğunluğun olması dolayısıyla yaşam koşullarının olumsuz etkilenmesi ile ilgilidir. CİK'lerin kapasitelerinin aşılması durumunda hükümlü ve tutukluların yaşam standartları açısından sorunlar gözlenebilir. Kişi başına düşen asgari zemin alanına standardın getirilmesi ile yaşam kalitesinin ve sağlık hizmetlerinin olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmek hedeflenebilir.

CPT, cezaevlerinin aşırı kalabalık olmasının doğrudan görev alanına giren sorunlar arasına katmaktadır.[369] CİK'lerdeki yaşam koşullarına, ulusal ve uluslar arası önleme mekanizmalarınca dikkat edilmektedir.

Aşırı kalabalık olan CİK'lerde, sıkışık olan ve hijyenik olmayan şartlar; tuvalet ve banyoların kullanımı gibi faaliyetler sırasında bile mahremiyetten uzak olma durumu; talebin eldeki personeli ve tesisleri aşması nedeniyle hücre dışı faaliyetlerin kısıtlılığı; sağlık hizmetlerinin üzerine aşırı yük binmesi; hükümlü ve tutuklular arasında ve bu kişilerin personel ile arasında gerilimin artması gözlenebilir bunun sonucu olarak şiddet olaylarının yaşanması mümkündür. Bunların dışında da bir çok sorun yaşanmaktadır. CPT, aşırı kalabalığın olumsuz etkileri sonucu, gözaltı şartlarının insanlık dışı ve aşağılayıcı olduğunu bir çok defa gözlemlemiştir.[370]

CİK'lerdeki ortak sorunlardan bir tanesi belirtilmiş olduğu üzere aşırı kalabalıklaşmadır. Aşırı kalabalık olan bir CİK'ler, sıkışık ve hijyenik olmayan barınma koşullarına sahip olabilir. Bu alanlarda mahremiyet sağlamak mümkün olmayabilir. Mevcut personel ve olanakları aşan talep sebebiyle oda dışında yapılacak olan faaliyetler olması gerekenden az olabilir. Bir önceki kısımda belirtildiği gibi, sağlık hizmetlerinde aksaklıklar yaşanabilir. Belirtilen sonuçların meydana gelmesi ile gerilim artar, hükümlü ve tutukluların kendi aralarındaki ve hükümlü tutuklularla personel arasındaki şiddet olayları da artık gösterebilir. Herkesin bir yatağının olmadığı daha kötü hallerde, bazı hükümlü ve tutukluların yerde uyumaları bile söz konusu olabilmektedir. Bu durumlarda cinsel ve fiziksel istismar riski mevcuttur. Aşırı kalabalığın olduğu yerlerde, yine hastalık ve

[369] Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) (cf.CPT/Inf(92)3,46.paragraf)

[370] Genel Rapor'dan alıntı [CPT/Inf (97)10]

hastalıkların yayılmasına dair de ciddi bir tehlike söz konusu olabilir.[371] İnsan hakkı ihlalleri arasında olan bu olumsuz durumların önüne geçebilmek adına CİK izleme kurulları etkin faaliyet göstermelidir.

İzleme kurullarının yaşam şartları kapsamında, hükümlü ve tutukluların koğuş ya da odalardaki hijyen ve temizliğin sağlanıp sağlanmadığı, kişilerin sağlığını etkileyen unsurların bulunup bulunmadığı ile ilgilenmektedirler. Kurullarca yapılacak denetimlerde, hükümlü ve tutuklulara sağlanan yaşam koşulları gözlemlenerek değerlendirilmelidir. Avrupa Cezaevi Kuralları 18. maddesinde, "Hükümlülere sağlanan barınma ve özellikle uyku koşulları insan onuruyla ve mümkün olduğunca özel hayatın gizliliğiyle bağdaşmalı, iklim koşulları ve özellikle metrekaresi, havanın küp hacmi, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma açısından sağlık ve hijyenin gereklerine uygun olmalıdır." belirtilmiştir. İzleme kurullarınca yerinde görülüp izlenecek olan, ısıtma, aydınlatma, havalandırma, metrekare, hijyen ve sağlık koşulları üzerinde değerlendirmeler yapılmalıdır.

Hükümlü ve tutuklular, bulundukları ceza infaz kurumunun tipine göre tek kişilik odalarda, 2-3 kişilik ya da çok kişini kaldığı koğuşlarda barınırlar. Hükümlü ve tutuklulara sağlanan ikamet ve özellikle tüm yatma yerleri, iklim koşullarına ve özellikle metreküpteki hava miktarına, makul ölçüde taban alanına, ışıklandırma, ısıtma ve havalandırmaya gereken önem verilerek sağlık ve hijyen gereklerine uygun olarak inşa edilmelidir. Yüksekliği 2.5 m olan yaşama mekanlarına, yetişkinler için 6.4-9.6 metrekare yaşama alanı gereklidir. [372]

CİK'lerin fiziksel nitelikleri yaşam koşullarını etkilemektedir. CİK'lerin fiziksel olarak uygun olmasında asıl sorumluluğun, binayı planlayan ve yapan mimar ve mühendislere ait olduğu söylenmektedir. Ancak, fiziksel koşulların iyileştirilmesinde ya da sağlık sorunlarına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasında CİK hekimleri de doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu ve görevlidir. CİK'lerde çevreden kaynaklanabilecek sağlık sorunlarının kontrolündeki temel ilke, fiziksel altyapının, binaların sağlık koşullarına uygun olarak yapılmasıdır.

[371] *Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2011, s. 62

[372] Zafer Öztek, *Ceza İnfaz Kurumlarında Sağlık Hizmetleri El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2012, s. 59.

CİK binaları, yangından korunma, güvenlik, sağlıklı su sağlama, atıkların uygun biçimde toplanıp yok edilmesi, hava kirliğinin kontrolü, gıda güvenliği gibi hususlar dikkate alınmalı, buna göre tasarlanmalıdır. Belirtilen hususların dikkate alınmaması ileride sağlık sakıncalarının ortaya çıkmasına sebep olabilir.[373]

Avrupa cezaevi kuralları, CİK'lerin mimari yapısına sayısal veya geometrik ölçüler belirlemektedir. Hükümlüye yeterli yaşam alanı, havalandırma ve olanaklarının sağlanması da düzenlemeler arasındadır.[374]

İzleme kurullarının, CİK'lerin fiziksel yapısı ile ilgili olarak aktif rol oynaması pek mümkün değildir. Denetimler sonucunda rapor ve öneri olarak sunabilecek oldukları kısımlarda, CİK'lerin mimari yapısındaki sorun ya da bozukluklar ile yorumlar da yapabilirler. Sağlıklı su temini, atıklar, hava ve rutubet gibi mimari şartlardan kaynaklanan sorunlarda izleme kurulları kurum yönetimi ve hekiminin hangi önlemleri aldığı, hangi iyileştirmeleri yaptığı konusunda araştırmalarda bulunmaktadır.

CİK yönetimi tarafından hükümlü ve tutuklulara, her gün açık havada (hava koşullarının uygun olması) bir saat spor yapma olanağı sağlamalıdır. Spor yapılması için gerekli ortamın hazırlanması CİK idaresince sağlanmalıdır. Gerekli alan, tesis ve spor malzemeleri kurum tarafından sağlanmalıdır. Kişilerin kapalı alanlarda sükunet içinde yaşayabilmesi, zamanlarını iyi değerlendirebilmeleri ve sağlıklı olabilmeleri sağlıklı kalabilmeleri için kişilere sağlıklı bir çevre oluşturulmalıdır.

Hükümlü ve tutukluların yaşam alanlarının yanında, yaşam koşullarının incelenmesi de önemli olan noktalar arasındadır. Yaşam şartları konusunda,CİK'ler özenli davranıp, hükümlü ve tutukluların mevsim koşullarına ve coğrafi koşullara uygun olarak sıcak su ihtiyaçlarını karşılayıp, çamaşırların yıkanması, banyo, tuvalet, mutfak ve oda temizliklerinin sağlanmasına dikkat ederken, izleme kurulları üzerinde durulması gereken bu şartların sağlanıp sağlanmadığı ile ilgilenmektedir. Temizliğin sağlanmasında ana madde olan, suyun toplanması ve kanalizasyon sistemi iyi

[373]Zafer Öztek, *Ceza İnfaz Kurumlarında Sağlık Hizmetleri El Kitabı*, Ankara 2012, s. 59.
[374] M. Yılmaz Sağlam, "Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler", *Adalet Dergisi*, Sayı: 14, Ankara Ocak 2003, s. 6.

işlemeli ve sürekli kontrol altında tutulmalıdır. Kanalizasyon sisteminin bağlantısı düzgün yapılmış olmalı, su kesintilerinin olmaması için önlem alınmalı ve depolar oluşturulmalıdır. Klorlama ve su analizlerinin kurum tarafından yaptırılıp yaptırılmadığı, kurullarca incelenmelidir. Kurum yönetimi tarafından yapılacak olan su analizlerinin Sağlık Bakanlığı ile işbirliği halinde olunarak yapılması gerekir.

Kurumlarda kişiye özel alanların oldukça az olması sebebiyle toplumun sağlığı için hijyen, temizlik daha da önem kazanmaktadır. Koğuşların temizliği, hükümlü ve tutuklular tarafından yapılır. Kurum idaresince görevli olan kişiler tarafından kontrol edilmektedir. Yapılan temizlik ile hijyen sağlanmalıdır. Koğuş, yatakhane, atölye ve ortak alanların temiz tutulması sağlanmalıdır. Tuvalet ve lavaboların temizliğinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, kişilerin sürekli bir şekilde bu alanları temiz tutmalarıdır. Kişilere bu alanda eğitim verilmesi faydalı olacaktır.

İzleme kurlarınca yaşam alanlarının hijyen ve temizliği kadar, kişilerin kişisel temizlikleri de önemlidir. Kişisel temizliklerini yapabilmelerinde genel hijyenin gerektirdiği aralıklarla mevsime ve bölgenin coğrafi koşullarına göre uygun ısıda banyo yapabilme ve duş alabilme ihtiyacının karşılanabilmesi dikkat edilir. Çamaşırların, yatak ve banyo takımlarını yıkanmalarına imkan sağlanıp sağlanmadığı kontroller arasındadır.

İzleme kurullarının incelemesinin yanı sıra CİK'lerin yönetimi ile CGTİHT'de de hükümlülerin temizliği ile ilgili konular maddelendirilmiştir. 112. maddeye istinaden, hükümlülerin kişisel bakım ve temizliklerinin sağlanmasına, barındırıldıkları odalarda gerekli sağlık ve hijyen kurallarına uymalarına, kurum olanakları ölçüsünde kısa aralıklarla yıkanılmasına ve erkek hükümlü ve tutuklular için toplum içinde alışılmışın dışında saç, bıyık ve sakal uzatmalarına izin verilmeyeceğine değinilmiştir. Kurum yönetimi tarafından alınan bu tedbirlerin uygulanmasının yanı sıra izleme kurullarınca kurum idaresi tarafından hükümlü ve tutuklulara olanakların sağlanması hususu irdelenmektedir. İzleme kurulları, özellikle erkek hükümlü ve tutuklular açısından, saç, bıyık ve sakal bırakılması konusunda hükümlü ve tutuklar üzerine herhangi insan hakkı ihlali olmaması hususunda

önlemler almalıdır. Belirtilen mevzuatta hükümlü ve tutukluların saç ve sakallarının, belirli ya da standart uzunlukta olacağına dair düzenleme bulunmamaktadır. Yalnızca sağlık ve hijyen ile alışılmışın dışında saç, bıyık ve sakal bırakılması konusunda sınırlayıcı hükümler verilmektedir. Bu konuda kamuoyunda yanlış değerlendirmeler yol açacak şekilde ve kuruma ilk kabullerde, tek tip olacak şekilde saç ve sakal tıraşı yaptırılmasının uygun olmayacağı söylenebilir. İzleme kurullarınca, insan hakkı ihlali yapılmadan ölçülülük ilkesi çerçevesinde davranılması hususu gözetilmesi istenmektedir.

Vazgeçilmez temel ihtiyaçlardan olan beslenme, sağlığın korunması ve hayatın devamlılığı için gerekli olan temel unsurdur. Yeterli miktarda, çeşitlilik sağlanarak, yüksek besin değeri ve kalite korunarak, hijyenik kalitenin sağlandığı, yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanması amacıyla hükümlü ve tutuklulara üç ana öğün yemek verilmektedir. Avrupa Cezaevi Kuralları gereğince; 22.1 maddesinde, mahpuslara, yaşlarını, sağlıklarını, fiziki koşullarını, dinlerini, kültürlerini ve çalıştıkları işin özelliğini hesaba katan besleyici gıda sağlanmalıdır. 22.2 maddesinde, asgari enerji ve protein miktarı da dahil olmak üzere besleyici gıdanın gerekleri ulusal mevzuatta düzenlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Avrupa Cezaevi Kuralları'nın belirli kriterler getirmesi bunların CİK'ler tarafından yerine getirilmesi ve izleme kurulları tarafından denetlemesi yapılmaktadır. İzleme kurulları ulusal belgeler ile uluslararası kurallar neticesinde hükümlü ve tutukluların gerekli miktar ve kalitede yiyecek alması yönünde ortak sonucu istemektedir.

Kapalı alanlardaki yaşam koşullarının değerlendirilmesi konusunda, izleme kurullarının yerinde görme faaliyetleri düzenlemeleri gerekir. Ayrıca, kurumlarda bulunan hükümlü ve tutuklular ile görüşülmesinin yanı sıra, CİK'lere yapılacak ziyaretler ve denetimlerin kişilerin yaşam alanlarının yerinde görülmesinin önemi açısından izleme kurullarına fayda sağlayacaktır.

2.4.7.İç Güvenlik

Güvenlik; kişilerin, kurumların, toplumların can ve mallarının her türlü tehlike ve saldırıdan korunması; toplum yaşamının, yasal düzenin aksamadan yürütülmesi; kişilerin korkusuzca yaşayabilmesidir. Belirtilen sebeplerle oluşturulmuş olan en büyük güvenlik örgütü devlet olmuştur. Gerek kendi varlığını gerekse kendini oluşturan kurum ve bireylerin güvenliğini sağlamak için, alt organizasyonlar oluşturmuştur.[375]

Spesifik olarak üzerinde çalışılan CİK'lerin güvenlik tanımı yapılacak olunduğunda; yasalar tarafından tanımı yapılan eylemi, yani suçu işlediği kabul edilen veya suçu işlediğine dair kuvvetli kanıt bulunan bireylerin cezalandırılması, ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması ve mahkeme kararı ile konuldukları, özel inşa edilmiş kamu binalarına CİK denilir. CİK güvenliğinin konusunu da, bu kurumlar oluşturmaktadır. CİK tanımının içine bireylerin yalnızca mahkeme kararıyla konulduğu kısıtlı mekanlar, kapalı, yarı açık, açık ceza infaz kurumları, tutukevleri ile ıslahevleri girer. Güvenlik açısından, yasalar tarafından suçlu kabul edilen kişilerin CİK'lere konularak cezalandırılmaları ile toplumun ve suçlu bireyin güvenliğinin sağlanması da amaçlanmıştır. Suçlu bireyin özgür kalması durumunda, yeni suçlarla bireylerin ve toplumun güvenliğinin sarsılabileceği gibi toplumun intikam ve kin duygularına hedef olup kişinin zarara uğraması da söz konusu olabilir.[376] Suçlu olan kişinin cezasının çektirilmesinin yanı sıra, toplum ve hükümlü, tutuklu kişi arasında karşılıklı olarak uğranılacak zararı ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır.

Hükümlü, tutuklu, hükümlü ve tutukluların yakınlarının ve kurumlarda çalışan personelin kendilerini tehlike ve saldırıdan koruması olarak tanımlanabilecek olan CİK güvenliğinin sağlanmasını, belirtilen her kesimin tehlikeden uzak endişesizce yaşayabilmesini, böylece kendini güvende hissetmesini sağlayacaktır.

---

[375]Zekeriya Sevimli, a.g.e., s. 13.
[376]Zekeriya Sevimli, a.g.e., s. 14.

Hükümlü ve tutukluların da CİK'lerde yasaların öngördüğü ölçüde oluşturulan düzene uyumlu davranmalarını, başka hükümlü ve tutuklular ile kurumlarda görev yapan personellerin can ve mal güvenliklerini tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınmaları öngörülür. Belirtilen güvenlik hususlarının yasalar çerçevesinde sağlanması gerekir.[377]

Devletin, güvenlik açısından hukuki sorumlulukları bulunmaktadır. CİK'lerdeki tutuklu ve hükümlülerin öncelikle can olmak üzere, vücut, namus ve ruhi varlıklarını koruyucu tedbirlerin alınması, disiplinin sağlanması ve firarların önlenmesi amaçlanmaktadır. Elbette ki, güvenlik sorunu değinildiği üzere CİK personeli açısından da söz konusudur. Güvenlik sorunu çözülmeden, yeniden sosyalleşmeden bahsedilemez.[378]

Güvenlik sorununun ortadan kaldırılması, ulusal kuruluşlar tarafından oluşturulmuş olan belgelerde, insan hakları ihlalleri ile bağdaştırılmaktadır. Avrupa Cezaevi Kurallarının 51.1. maddesi, hükümlü ve tutuklulara uygulanan güvenlik önlemlerinin asgari düzeyde olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Her hükümlüye uygulanacak güvenlik önlemleri, onların güvenli bir şekilde CİK'lerde tutulmalarını sağlayacak seviyede olmalıdır. Her hükümlünün, bu risk düzeylerine uygun güvenlik koşullarında tutulması gerekir. Güvenliği tehdit edecek olan olayların ortaya çıkma riskinin en aza indirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Her hükümlü ve tutuklunun, günlük etkinliklere güven içinde katılabilmesini sağlamak için mümkün olan her türlü gayret gösterilmelidir. Hükümlülerin personelle iletişim kurmaları, günün her saatinde mümkün olmalıdır. Özel olarak alınacak olan yüksek güvenlik tedbirlerinin ancak istisnai durumlarda uygulanması gerekir.[379] Bu duruma istinaden, Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kuralların 27. maddesinde; disiplin ve düzen sıkı bir şekilde korunacak, fakat güvenlik içinde alıkoymanın ve asayişin gerektirdiğinin ötesinde

---

[377]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 27.
[378]Timur Demirbaş, "Cezaevlerimiz ve Sorunları", *İstanbul Barosu Dergisi*, Aralık 1999, s. 4.
[379]Abdülbaki Doğan, "Avrupa Cezaevi Kuralları Perspektifinden Cezaevlerimizin Sorunları", *Terazi Dergisi*, Sayı 37, Yıl 4, Eylül 2009, s. 73-74.

hükümlü ve tutuklulara yönelik farklı bir kısıtlamada bulunulmayacağı belirtilmiştir. Azami güvenliğe ilişkin koşulların, sağlanması gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

CİK'lerin, belirtilen her kesim için emniyetli yerler haline getirilmesi, güvenlik ve kontrolde, adil disiplin sisteminin sağlanması ile mümkün olacaktır. Etkin asayiş ve kontrol, hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumları kanun ve yönetmeliğinde belirtilmiş olan kurallara uyup yıkıcı davranışlardan uzak durması durumudur. Adil disiplin sistemi ise, disiplinin sağlanması ve CİK'lerin istikrarlı bir yönetime sahip olması açısından önemlidir.

5275 sayılı CGTİHK'nin 33. maddesinde, kurumlardaki düzen ve güvenlik, Adalet Bakanlığı'na bağlı infaz ve koruma görevlileri tarafından sağlanır. İç güvenlik görevlileri, gerektiğinde dış güvenlik görevlileri ile işbirliği yapar, şeklinde belirtilmiştir. Güvenlik kavramı iç ve dış güvenlik olarak ayrılmaktadır. İç güvenlik, izleme kurullarının araştırma alanı içinde bulunmaktadır. İç güvenlik hizmetleri kapsamında değerlendirilecek hususlara değinilecektir. Belirtmek gerekir ki, dış güvenlik uygulaması izleme kurullarının araştırma alanı içinde bulunmamaktadır. Fakat, hükümlü ve tutukluların CİK'lerden belirli sebeplerle dışarıya çıkarılması sonucunda dış güvenlik unsurları devreye girmektedir. Bu noktadan yapılan ya da yapılabilecek olan hak ihlallerinin ortadan kaldırılması ve önlemlerin alınabilmesi için faaliyetlerde bulunabileceklerdir. İzleme kurullarının güvenlik hizmetlerinin incelenmesi kapsamındaki açıklamalar iç ve dış güvenlik ayrımı yapılarak incelenecektir. CİK'lerde iç güvenlik kapsamına, hükümlü ve tutuklu, personel, ziyaretçi ve bina güvenliği alınabilir.

İzleme kurullarının incelemeleri açısından iç güvenlik hizmetleri kapsamında değerlendirilecek olan kavramlardan biri personeldir. 5275 sayılı kanunun 33. maddesinde değinildiği gibi, CİK'lerdeki iç güvenlikten infaz ve koruma memurları sorumludur. İç düzen; hükümlü ve tutukluların CİK kanun ve yönetmeliğinde belirtilen kurallara uymaması ve CİK'lerdeki başlıca güvenlik sorunlarından olan öldürülme ve yaralanma, cinsel saldırı ve istismarlar, intihar eylemleri, açlık grevleri, alkol ve uyuşturucu madde ticareti, rüşvet ve kumar, kurum idaresine karşı ayaklanma gibi can ve mal güvenliğinin, hükümlü tutuklular ve CİK

personeli açısından tehlikeye düşürülmemesidir. Belirtilen konular izleme kurullarının araştıracağı alanlar arasında, insan hakları açısından büyük risk oluşturacak konulardandır. İzleme kurulları açısından, CİK'lerdeki önemli unsur, hiçbir kesimin hak ihlaline uğramaması ve kişilerin güvenliğinin sağlanmasıdır. CİK'lere haberli ya da habersiz biçimde kurullarca yapılan denetimlerde irdelenen konuların başında her kesimin can güvenliğinin sağlanması tedbiri gelmektedir.

Olası durumların gerçekleşmesinin önüne geçilmesi için, hangi önlemlerin alındığının araştırılması yapılmaktadır. Belirtilen durumların ortadan kaldırılmasında ya da önleminin alınmasında personelin etkin rolü bulunmaktadır. Bu noktada personel seçimi önem arz eder. Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 54. ve 55. maddesi, seçilecek personelin, mesleki yetenek ve kişisel uygunluğuna önem verilerek alınması gerektiğini belirtmiş, işe alınacak olan personelin özel bir eğitim ve meslek içi eğitimden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. *"İnfaz ve koruma memurlarının saldırgan hükümlü ve tutuklulara hakim olabilmeleri için özel teknik ve eğitim almaları gerekmektedir. Aksi halde saldırgan hükümlülere hakim olamazlar ve kurumda çıkan küçük olaylarda dahi kendilerini koruyamazlar."*[380] 56. maddede personelin, görev bilincinde olmaları, davranışlarının hükümlü ve tutuklular üzerinde iyi intibah bırakacak şekilde olması gerektiği belirtilmiştir. Kişilerin görevlerini layığıyla yapmaları üzerinde durulmuş, bunun sağlanması durumunda, personel ve hükümlü/tutuklu arasındaki ilişkinin düzenlenmiş olacaktır. "*CİK güvenlik ve gözetim servisinde görev yapan personelin kendi güvenliği ile ilgili endişe taşımaması gerekir. Personelin, kurumda çalışırken ve kurum dışında kendi ve ailesiyle ilgili güvenlik kaygısının bulunması, sağlıklı karar vermesini etkileyebilir".*[381] İzleme kurullarının CİK'lere yaptıkları denetimlerin merkezinde, hükümlü ve tutuklu hak ve ihlalleri bulunsa da, diğer faktörlerin inceleme ve araştırmaları da görev alanlarına girmektedir. Ziyaretleri sırasında personel sorunları ile de ilgilenip, incelemelerde bulunurlar. Gönderilen raporlarda personel ve diğer konulara da değinmektedirler.

[380]Mehmet Kurt, a.g.e., s. 122.
[381]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 29.

Belirtilen sorunların dışında, izleme kurullarınca personel açısından şeklen yerine getirilip getirilmediği üzerinde araştırmalar yapılan bir diğer unsur, görevli personelin yaka kartlarını takmasının sağlanıp sağlanmadığıdır. Resmi kıyafet giymesi gereken infaz koruma memur ve baş memurlarının, görevleri sırasında resmi kıyafetli olup olmadıklarının incelenmesi ve rapor edilmesi izleme kurullarınca yapılmaktadır.

Kurum görevlilerinin dışında, CİK'lere eğitim, öğretim ve sağlık hizmetleri ile geçici hizmetlerin yapılması için diğer kamu kurumlarından görevlendirilenlere, matbu, seri numaralı ve ilgilisinin açık kimliğini içeren fotoğraflı ve idaresince imza ve mühürle tasdik edilmiş yaka kartlarının gösterilerek girilip çıkılması güvenlik açısından önemlidir.[382] İzleme kurullarınca da, güvenliğin sağlanması açısından yaka kartlarının takılıp takılmadığına dikkat edilir. Kuruma gelen görevli ya da ziyaretçilerin kayıtların yapılıp yapılmadığını incelemekle görevlidirler. Ziyaretçi ve avukatlar için Adalet Bakanlığı'nın kullanmış olduğu sistem olan uyap üzerinde görevlilerce kayıtlar tutulur.

Kurul tarafından, ziyarete gelen kişiler için CİK'lerin giriş kapısına ziyaret günlerini gösteren tabela veya çizelgenin asılıp asılmadığı, kontrol edilen alanlar arasındadır. Hükümlü ve tutuklu yakınlarının, ziyarete gelecek kişilerin bilgi sahibi olmaları için yapılması istenen bir uygulamadır. Ayrıca, ziyarete gelen hükümlü ve tutukluların can güvenlikleri ve hasımlık durumları dikkate alınmalı, uygun gün ve saatlere göre ziyaret gün ve saatleri belirlenmelidir. Adalet Bakanlığı, CİK yönetimi ve izleme kurulları tarafından üzerinde durulması gereken önemli hususlardandır.

Hükümlü ve tutukluların güvenliği farklı açılardan değerlendirilmektedir. CİK'lere getirilmiş olan hükümlü ve tutukluların kurumlara alınmalarının ardından güvenlikleri kurum idaresine, güvenlik ve gözetim birimlerine aittir. İzleme kurullarınca da güvenliğin sağlanması açısından kişilerin CİK'lere gelmeleri üzerine, üzerlerinde bulunan kimliklerine ilişkin belgelerin alınarak dosyalarına konulup konulmadığı tespit edilir. Kurullarca yapılan denetimlerde, kişilerin kuruma

[382]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 35.

gelmelerinin ardından verildikleri koğuş ya da odalarda hükümlü ve tutukluların fotoğraflı yatma planlarının bulunup bulunmadığı ve kişilere mevzuat gereğince hükümlü ve tutukluların hakları ve uymaları gereken kuralları gösteren bilgilerin verilip verilmediği güvenlik açısından kontrol edilen konular arasındadır. Ayrıca, diğer bölümlerde belirtilmiş olan barınma, iaşe, sağlık, eğitim, ibadet, spor faaliyetleri gibi gerekli ihtiyaçların sağlanması ve bunların kurum ve hükümlü tutuklu güvenliğini ihlal etmeden yerine getirilmesi izleme kurullarının denetimleri arasında olan diğer unsurlardır.

Hükümlü ve tutukluların, "CİK'lerde Bulundurabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre oda ve koğuşlarda bulundurulabilecek eşya dışında malzeme bulundurulup bulundurulmadığı güvenlik açısından değerlendirilmektedir. CİK'lere, belirtilen yönetmelik kapsamında alınan eşyaların ve hükümlü tutukluların kurum dışına verecekleri eşyaların dikkatli bir şekilde aramasının yapılması ve her türlü güvenlik önleminin alınması gerekir. İzleme kurullarının da, inceleme alanına giren eşya yönetmelik ve güvenliği, hem kişi hak ve özgürlüklerinin kullanılması hem de kişi güvenliğinin sağlanması açısından irdelenir.

İzleme kurullarınca denetimlerde bulunulan CİK binalarının hükümlü ve tutukluların güvenliği ile bağlantısı bulunmakta, kurullarca bina güvenliği de araştırılmaktadır. Bina güvenliği hem Adalet Bakanlığı hem de İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Bina iç güvenliği infaz ve koruma memurları tarafından sağlanmakta ve izleme kurullarınca farklı açılardan incelenmektedir. Fakat, İçişleri Bakanlığına bağlı jandarma kolluk kuvvetleri tarafından yerine getirilen dış güvenlik, izleme kurullarının inceleme kapsamına girmemektedir. İç ve dış güvenlik ayrımı, hükümlü ve tutukluların CİK'lerin içinde bulundukları ve kurum dışına çıkarıldıkları noktalarda yapılmaktadır. Kişilerin, sevk ve nakil işlemleri gibi sebeplerle CİK'lerin dışına çıkarılmaları ile sorumluluk alanları yer değiştirmektedir. İzleme kurullarının da hükümlü ve tutukluların sevk ve nakil işlemlerindeki durumlarda faaliyet göstermeleri olasıdır. Kişilerin sağlık sorunları sebebiyle, sevklerinin gerçekleşmesi ve hastanelerdeki hükümlü ve tutuklu koğuşlarında gözetim altında tutulmaları

noktasında dış güvenlik görevlileri olan jandarma kolluk kuvvetleri sorumludur. Sevk ve nakil işlemleri kısmında dış güvenlik konusuna değinilecektir.

İzleme kurullarının denetim alanları içinde bulunan iç güvenlik unsurlarına CİK'lerde uygulanan güvenlik sistemleri dahil edilebilir. Belirtilecek olan sistemlerin CİK'lerde bulundurulmaları, gerek hükümlü ve tutuklu güvenliğini gerekse CİK güvenliğini sağlaması açısından önemlidir. Genel itibariyle güvenlik sistemleri, fiziki, standart ve dinamik güvenlik olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Fiziki güvenlik unsurları kapsamında, teknolojik olan ve olmayan unsurlar ayrımı yapılabilir. Bir diğer güvenlik unsuru olarak standart güvenlik olan, hükümlü ve tutukluların kuruma alınmaları ve kayıt işlemleri, aramalar, sayımlar, vardiya nöbet hizmetleri gösterilir. İzleme kurullarının, denetimleri sırasında üzerinde en fazla durdukları güvenlik unsurudur. Dinamik güvenlik kapsamında ise, dinamik güvenlik bilinci, dinamik güvenlik süreci, dinamik güvenlikte temel ilkeler, dinamik güvenliğin bileşenlerinden söz edilir.

Fiziki güvenlik unsuru, yeterli iç ve dış güvenlik alanları üzerine inşa edilmiş, sürekli bir yaşam için temel insani gereksinimleri karşılayabilen ve amaca uygun malzeme, yapım ve donanım standartlarına sahip, açık ve kapalı alanlardı.[383] Türkiye'deki CİK'lerin, fiziki yapılanmasında koğuş sistemi esas alınır.[384] Adalet Bakanlığı 2000 yılından itibaren koğuş sisteminden vazgeçmiş ve oda sistemi üzerine fiziki yapılar inşa etmeye başlamıştır. Böylece, bulunulan konumlarda daha az sayıda hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır. Ayrıca, eğitim ve iyileştirme faaliyetleri, güvenlik ve asayiş, denetim ve gözetim vb. uygulamalar etkin şekilde uygulanmaya başlamıştır. Koğuş sisteminin olduğu CİK'lerde, güvenliğin sağlanabilmesi için teknolojik unsurlardan da faydalanılmaktadır.[385]

Fiziki güvenlik unsurları, teknolojik olan ve teknolojik olmayan fiziki güvenlik unsurları olarak ayrılmaktadır. CİK'lerin mimari yapısı itibariyle, binada bulunan teknolojik olmayan unsurlar üzerinde durulacaktır. İhata duvarı; hükümlü ve

[383]Timur Demirbaş, İnfaz Hukuku., s. 305.
[384]Zekeriya Sevimli, a.g.e., s. 22.
[385]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 41.

tutukluların firar etmelerini engellemek ve dışarıdan CİK'lere kaçak olarak girişleri ortadan kaldırmak amacıyla, CİK etrafının dört ile altı metre arasında yüksek duvar ile kapatılmasıdır. Jiletli ve dikenli tel; yine iç ve dış güvenliğin sağlanması için belirtilen duvarların üzerine sistem ile yerleştirilmiş, firarı önleyici tel örgü sistemidir. Nöbet kuleleri; Dış güvenlik güçleri olan jandarma tarafından görevlendirilmiş kişilerin nöbet tuttuğu, ceza infaz kurumları dış duvarlarının (ihata duvarı) üzerinde ve etrafında bulunan kulelerdir. Nizamiye; CİK'lerin giriş bölümüdür. İç güvenlik görevlileri olan infaz ve koruma memurları ile, dış güvenlik görevlileri olan jandarma personelinin ortak alanı olan, kuruma giren ve kurumdan çıkan hükümlü-tutuklu, personel, ziyaretçi yakınlarının kontrol edildiği alanlardır. Demir kapılar; hükümlü ve tutukluların bulundukları oda ve ya koğuşlarda, havalandırma alanlarında, bloklarda, koridorlarda bulanan şebeke kapılarını ifade etmektedir. Demir parmaklıklar; pencere ve kapılarda bulanan demirlerden yapılmış parmaklıklardır. Kilitler; hükümlü ve tutukluların bulunduğu oda ve koğuşların, koridor ve havalandırma gibi alanların kapalı tutulmasını sağlayan araçlardır. Kelepçe; daha çok dış güvenlik görevlilerinin sevk ve nakil gibi durumlarda kullandığı gereçlerdir.

Belirtilen kavramların birçoğu, CİK'lerin mimari yapısı itibariyle güvenlik sisteminin sağlanması amacıyla oluşturulan araçlardır. Teknolojik olmayan güvenlik unsurları, izleme kurulları tarafından çoğunlukla raporlara konu edilir.

Fiziki güvenlik unsurlarının bir diğer kavramı olan teknolojik güvenlik unsurları ise, CİK'lerde teknolojik unsurların kullanılması ve kurumlara girmesi yasak olan maddelerin engellenmesini sağlayan unsurlardandır. Kapalı Devre Kamera Sistemleri; İzleme ve kayıt işlemleri için kullanılmaktadır. Hükümlü ve tutukların kişisel yaşam alanları dışında, ortak yaşam alanlarında, koridor ve çatı kısmında 360 derece dönebilen kamera sistemidir. X Ray Cihazı; CİK'lere dışarıdan girecek olan, koli, eşya, çanta ve paketli olan malzemelerin iç kısmını gösteren cihazdır. Nesnelerin içinde bulanan ya da monte edilen sakıncalı maddelerin tespit edilmesi için kullanılır. Duyarlı Kapı Detektörü; Sakıncalı cisimlerin kişilerin üzerinde kurumlara geçmesini engelleyen, kişilerin üzerinde bulunduğu durumda sinyal veren metal kapıdır. El Detektörü; Özellikle şahıs ve eşya aramalarında

kullanılan, kolay taşınabilen, metallerin yerini tespit etmeyi kolaylaştıran araçtır. Sensorlu Tel; "CİK'lerdeki ihata duvarı ile ceza infaz kurumu binasını ayıran alanda üç (3) metre yüksekliğinde, basınç uygulandığında merkez kontrol odasında sinyal gönderen ve alarm verebilen çevre koruma sistemidir."[386] Giriş Çıkış Denetim Sistemleri; firarların engellenmesi amacıyla, CİK'lerin giriş kısımlarında bulunan göz okuma, yüz tanıma, avuç içi okuma gibi sistemlerin bulunmasıdır. Aydınlatma Sistemi; bina iç ve dış güvenliğinin sağlanması amacıyla kullanılmakta olan aydınlatma sistemidir. Merkez Kontrol Odası; CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların ortak yaşam alanları ve personelin bulunduğu noktaların kamera sistemi ile izlenebildiği merkezdir. Merkezi Anons ve Yayın Sistemi; personel ve hükümlü/tutuklulara anons ve yayın yapabilmek amacıyla oluşturulmuş sistemdir. Son olarak, Yangın Detektörü; olası yangın durumunda alarm veren elektronik sistemdir.

Belirtilen teknolojik sistemlerin de, CİK'lerde bulunması yine hem hükümlü ve tutuklu güvenliğini hem de kurum iç güvenliğini sağlamaktadır. İzleme kurullarının denetim alanları içinde bulunan teknolojik sistemlerin CİK'lerde bulunmaması durumlarında, izleme kurullarının raporlarında sunulması ve kurumların ihtiyaçlarının karşılanması hususunda gereğinin yapılması mümkün olabilecektir.

CİK'lerde düzenin sağlanabilmesi ve devam edebilmesi için güvenlik uygulamalarına dikkat edilmesi gerekir. Güvenlik unsurları dahilinde bulunan standart güvenlik kapsamında CİK yönetimi, farklı alanlarda standart güvenlik unsurlarını yerine getirmektedirler.

Standart güvenlik unsurlarından hükümlü ve tutukluların kuruma alınmaları ve kayıt işlemleri, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı emri sonucunda hapis cezasına hükmolunalar ya da tutuklananların gönderilmesi ile olur. Hükümlü ve tutukluların CİK'lere kabulleri sırasında AK Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) Sayılı Tavsiye Kararına Ek 2. Bölüm 15/1-e

[386]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 48.

bendinde belirtilen, "Kuruma kabul esnasında, her hükümlü ve tutuklu ile ilgili olarak gözle görülebilen herhangi bir yara ve önceki bir kötü muameleye ilişkin şikayetler derhal kayıt altına alınmalıdır." hükmü uygulanır. Kuruma alınan kişilerin, üst ve eşyaları arandıktan sonra kabul odalarına konulmaları ve hekim muayenesinden sonra kuruma yerleştirme işlemlerinin yapılması gerekir. Belirtilen hususa izleme kurullarının sağlık konusundaki incelemeleri kısmında değinilmiştir.[387] İzleme kurullarınca dikkat edilen faktörler arasında bulunan bir diğer unsur ise, kişilerin CİK'lere girişleri sırasında çekilmiş fotoğraflı, hükümlü/tutuklu kimlik belgesinin verilmesidir.

Kurumlarda, belirli aralıklarla yapılan genel ya da kısmi aramalar, güvenliğin sağlanabilmesi açısından izleme kurulları tarafından dikkat edilen noktalar arasındadır. Aramaların yapılma aralıkları, yapılış şekilleri, genel ve kısmi aramalarda aranan maddelerin neler olduğu ve ne gibi yasak maddelerin bulunduğu üzerine incelemeler yapmaktadırlar.

Aramaların amacı yasak maddelerin tespit edilerek bulunan maddelere el konulmasıdır. Hükümlü ve tutuklukluların üstleri, kendilerini veya başkalarını yaralamada kullanılacak eşyalar ile uyuşturucu ve kesici delici gibi yasak madde bulundurma ihtimaline karşı düzenli olarak aranmalıdır. Fakat, yapılacak olan kişi aramalarına özen gösterilmesi hususuna kurullarca ve insan hakları kuruluşlarınca dikkat edilmektedir. Kişiler arama sürecinde incitilmeden ve rencide edilmeden aranmalıdır. Hükümlü ve tutukluların bulundukları oda veya eklentilerinde bulundurabilecekleri eşyalar da kurum tarafından yapılan düzenli aramalarla aranacak maddeler arasındadır.

CİK'ler de arama, olası güvenlik olaylarına karşı, kesici, delici, aşındırıcı suç aletlerini, ateşli silahları, uyuşturucu maddeleri, yasak doküman, belge, firar emarelerini ya da bir suç işlenmişse suç delillerinin elde edilmesi amacıyla yapılır. Genel ve kısmı olarak yapılan aramalar da bu sebepledir. Genel aramalar, belirli zamanlarda, habersiz olarak ve tüm cezaevini kapsayacak şekilde yapılırken, kısmi

[387]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 51-52-53.

aramalar bir ihbar alınması veya şüphe üzerine aramayı gerektirecek bir durumun ortaya çıkması halinde, CİK ve hükümlü tutukluların bir kısmına yapılan aramalardır.[388] İzleme kurulları tarafından önemli görülen güvenlik hususları arasında olan arama ve sayımların, düzenli ve özenli yapılması istenir.

CİK'lerde sayımların alınması; hem temel güvenlik önlemleri açısından hem de disiplin kuralları açısından önemli bir konudur. Güvenlik açısından CİK'lerde yapılan sayımlar, firarın olup olmadığı konusunda doğru bilgiye sahip olunması amacıyla yapılır.[389]

Ayrıntılı bir şekilde anlatılan ve izleme kurullarınca önem verilen standart güvenlik önlemlerinin dışında, kurullarca incelenen bir diğer güvenlik sistemi ise dinamik güvenliktir. Dinamik güvenlik olarak tanımlanan, personelin; hükümlü ve tutukluların faaliyetlerini izlemesi, hükümlü ve tutuklular ile ilişkilerin olumlu olması, etkin güvenlik önlemlerinin uygulanıp dinamik güvenliğin güçlenmesini sağlamaktadır. "Dinamik güvenlik sonucunda, hükümlü ve tutuklular ile personel arasında güvenlik iletişimin güçlü olması sağlanırken, güvenlik açısından tehlike oluşturan durumların memurlar tarafından farkına varılmasını kolaylaştırır. Önemli olan olayın gerçekleşmesinden önce önlem alınmasıdır, dinamik güvenliğin iyi işlemesi sonucunda yerine getirilir."[390] Dinamik güvenlik, hükümlü ve tutuklular ile personel açısından insan hakları ihlallerinin gerçekleşebileceği kısımdır. Kurulların, personel ve hükümlü tutuklular ile özel görüşmeler yapmaları sonucunda bilgi edinilebilecek konulardır.

CİK'lerde, hükümlü/tutuklu ile memur dengesinin sağlanması son derece önemli noktadır. Dengenin sağlanması hususunda, izleme kurulları iki taraf açısından çalışmalarda bulunmalıdır. Toplumun bir parçası olan hükümlü ve tutuklular, cezaevlerinde bulundukları süre boyunca yaşam tarzlarını bulundukları alana yayma ve yerleştirme eğilimi gösterebilirler. Diğer yandan hem hükümlü/tutukluların hem de memurun uymakla yükümlü oldukları kurallar bulunmaktadır. Kurallara, insan

[388]Sevimli Zekeriya, a.g.e., s. 112.
[389]Dursun Mülazımoğlu, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016, s. 68.
[390]Andrew Coyle, a.g.e., s. 65.

hakları ve güvenlik tedbirleri çerçevesinde uyulması meydana gelecek sorunları ortadan kaldıracaktır.

Güvenlik tedbirleri için duruma hakim olma ve adalet arasındaki dengenin kurulması ve korunması gerektiği kavranmalıdır. Hükümlü/tutuklulara insani ve adil bir şekilde muamele etmenin, güvenliği ve duruma hakim olmayı azaltacağını ileri sürmek haksızlık olacaktır. Tam tersi, hükümlü/tutuklular ile personel için CİK'lerin emniyetli yerler haline getirilmesi, kurumda bulunan her kesimin iyi ve adil muamele gördüğüne inanması, kişilerin tahliye edildikten sonra kendilerini dışarıdaki hayata hazırlamaları ve yapıcı faaliyetlere katılmaları sağlanacaktır.[391]

Her ne suç işlemiş olursa olsun, hükümlü ve tutukluların da bir insan olduğu gerçeği değiştirilmez. Hükümlü ve tutukluların da bir insan olduğu bilinciyle hareket edilmesi sonucunda, bireylere iyi ve adil davranılması ile güvenliğin sağlanması kolaylaşacaktır. Bir yandan güvenlik sağlanırken, diğer yandan cezaevlerinde uygulanacak iyileştirme faaliyetleri ile bireyler topluma yeniden kazandırılacaktır. Topluma kazandırma dengeli ve adaletli bir güvenlik sisteminin uygulanması ile sağlanacaktır. İzleme kurulları, kurumlardaki güvenlik ve adalet dengesi üzerinde araştırmalarda bulunurken, güvenlik konusunda alınan tedbirler sonucunda kişilerin insan hakları ihlallerine uğramaları konusunda da önlemler almalıdır.

CİK'lerin iç güvenliği, infaz ve koruma personeli tarafından sağlanmasına rağmen, bu personel güvenlikle ilgili herhangi bir özel eğitimden geçmemektedir. Rehin alma, isyan, sayım vermeme ve fiili direnmeyle karşı karşıya kalan infaz ve koruma personeli, etkin ve bilinçli müdahalede bulunamamakta, bu tip olaylarda grev ve sorumluluklarının kapsamını tam olarak belirleyememekte, sorunlu hükümlülerin tahriklerine kapılabilmekte, kendilerinin bazı hakları ihlal edildiğinden, kendileri de hükümlülerin bazı haklarını ihlal edebilmektedir.[392] Bu durumda yine konuya dahil olan izleme kurulları olayları rapor etmeden önce hem CİK yönetimi ile hem de hükümlü/tutuklular ile iletişim halinde bulunup, özel görüşmeler yapıp doğru neticelere ulaşma yoluna gidecektir.

---

[391]Andrew Coyle, a.g.e., s. 59.

[392]Ali Suat Ertosun, "Yönetim Bakımından Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları", *Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, Ankara 2001, s. 24.

2.4.8. Dış Güvenlik / Sevk ve Nakil Hizmetleri

Sevk ve nakil hizmetleri, iç güvenlikten sorumlu olan infaz ve koruma memurlarının sorumluluk alanı ile dış güvenlikten sorumlu olan jandarma personelinin sorumluluk alanının değiştiği noktada bulunmaktadır. Sevk ve nakil işlemleri, izleme kurulları tarafından farklı açılardan incelenmektedir.

Hükümlü ve tutuklular, hastalık sebebiyle hekim tarafından muayene edilmek için bir dilekçe vererek revire çıkabilirler. Kurum doktorunun gerekli görmesi durumunda kişiler hastanelere sevk edilirler. Fakat, kişi tarafından revirin teşhis ve tedavisinin yetersiz görülmesi durumunda, revir doktorundan hastaneye sevk talebinde bulunulabilir. Hastane sevkine karar verecek olan, kurum doktorudur. Hastane sevkine gerek duyulması durumunda, CİK doktorunun rapor hazırlayarak CİK yönetimine bildirmesi gerekir. Sevkin gerçekleşeceği hastaneden randevu alınması sağlanır. Acil veya hayati bir sağlık sorununun olması durumunda, muayene, teşhis ve tedavi amacıyla ceza infaz kurumunun bulunduğu yerdeki bir sağlık kuruşuna, randevu almaksızın, acilen sevkin yapılması sağlanır.[393]

Kurum doktoru tarafından, hastaneye sevki zorunlu görülen hükümlü ya da tutuklunun, bulundukları yere en yakın tam teşekkülü devlet ya da üniversite hastanelerinin hükümlü koğuşlarına yatırılmaları gerekir. Belirtilen hastanelere gönderilen kişilerin, başka hastanelere olacak sevkleri ancak sağlık kurulu raporuyla mümkündür. Yukarıda da belirtildiği gibi acil ya da yaşamsal tehlikenin bulunması durumlarında, bir hastalığın uzmanı olan doktor ile iki uzman doktor tarafından ve başhekim tarafından onaylanan belirli gerekçelerin de bildirildiği raporun yazılması sonucunda, kişilerin devlet ya da üniversite hastanelerine sevk edilmeleri mümkündür. Hükümlü ya da tutukluların, hastanelerde tedavilerinin devam edip etmeyeceğinin sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi gerekir. Kişilerin özel sağlık kuruluşlarında tedavi edilmeleri durumlarında, Bakanlığa bilgi verilir. Hükümlü ve tutukluların sağlık sebebiyle başka kurumlara nakil edilmeleri kurum idaresince talep

[393]Başak Ekinci-Mustafa Eren, a.g.e, s. 58-59.

edilmelerinin dışında, hükümlü ve tutukluların kurum doktorundan talep etmeleri de mümkündür.[394]

İzleme kurulları, sağlık ile ilgili araştırmaları sırasında, hükümlü ve tutukluların gerekli durumlarda ve istemleri ile hastanelere sevklerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmaktadırlar. Gerek hükümlü ve tutuklular ile yapılan özel görüşmelerle gerekse kurum revirinde yapılan araştırmalar ile sevklerin yapılma durumu incelenir.

Yirmi dört saat boyunca işleyişin devam ettiği CİK'lerde, gece nöbetleri sırasında kurumda kurum doktoru ya da sağlık görevlisi bulunmayabilir. Bu zamanlarda meydana gelen herhangi acil durumun söz konusu olması, kişilerin acil olarak sağlık kuruluşuna nakil olması gerekebilir.

Acil sevkin olması gerektiği, fakat kurum doktorunun kurumda bulunmaması durumlarında, nöbetçi amirin sevk etme durumu mümkündür. Kurum revirinde düzenli olarak nöbetçi sağlık çalışanı bulunmamakta, bu sebeple durumun acil olmasına karar vermek ve ilk müdahaleyi yapmak orada bulunan infaz ve koruma memurlarının veya hazır bulunan kurum amirinin dahilindedir. Hükümlü ve tutukluların sevk edilip edilmeyeceğine karar veren kişinin sağlık personeli olmaması endişe kaynağıdır. Yetkili müdürün hastane sevkini gerekli görmesi durumunda, 112 acil aranarak ambulans talep edilebilir.[395] Hükümlü ve tutukluların, sağlık ile ilgili sorunları dikkate alınmalı özellikle gece olacak herhangi bir rahatsızlık durumlarında acil müdahale de bulunulmalı ya da hastanelere sevklerin sağlanması gerekir.

Hükümlü ve tutukluların gönderildiği hastanelerin teşhis ve tedavi için yeterli donanım ve personele sahip olmaması durumunda, hastanenin sağlık kurulu raporuyla, acil ve hayati tehlikenin bulunması durumunda, biri hastalığın uzmanı olan iki uzman doktor tarafından verilen ve başhekim tarafından onaylanan ve hastalığın sebebi, tedavinin hangi sebeple bulunulan hastanede gerçekleşmeyeceği, hastaya nerede ve ne tür tedavinin uygulanması gerektiği açıkça belirtilen bir rapor hazırlanarak, hükümlü ya da tutuklular başka hastaneye sevk edilebilirler. Kişinin de

[394]Zafer Öztek, a.g.e., s. 156.
[395]Berivan Korkut, a.g.e., s. 63-64.

bulunulan hastanede teşhis ve tedavisinin yeterli olmadığını düşünmesi halinde, ilgili doktordan başka hastaneye sevk talep edilebilir. Fakat hükümlü ve tutuklular acil hallerin dışında yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, özel hastanelere sevk edilemezler. Devlet ya da üniversite hastanelerin de tedavi görebilirler.[396]

Hastane sevk işlemlerinde izleme kurulları, iki farklı açıdan araştırmada bulunacaktır. İlk olarak sağlık hizmetleri konusunda, CİK doktorunun, gerekli görmesi ya da kişinin talep etmesi sonucunda sevklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini inceleyeceklerdir. CİK doktoru tarafından sevk işlemlerinin yapılıp yapılmadığı konusu, sağlık hizmetleri kısmında incelenmiştir. İzleme kurulları bu bölümde daha çok, sevk işlemlerini sağlayacak olan nakil araçlarının asgari koşulları taşıyıp taşımadığı ile ilgilenecektir.

Sevk işlemleri ile ilgili izleme kurullarınca incelenen, dış güvenlik görevlilerinin çalışma alanı olan ve insan hakları bağlamında izleme kurullarının araştırma alanına giren husus, dış güvenlik görevlileri olan jandarmanın hükümlü ve tutukluların hastane sevkleri sonucunda doktor muayeneleri sırasında güvenlik gerekçesi bahane edilerek hükümlü ve tutuklularda bulunan kelepçeyi çıkarmamalarıdır. Hükümlü ve tutukluların hasta hakları ve gizliliği gereğince doktor ile özel olarak görüşme ve muayene olma hakları bulunmaktadır.

Hastane firarları, gerek adli gerekse terör hükümlü ve tutuklularının çok sık başvurduğu yöntemler arasında değerlendirilir. Hastanelerde hükümlü ve tutuklu koğuşlarının bulunmayışı ve personelin ihmali, muayene ve tedavi koşulları hastane firarlarını kolaylaştıran etkenler arasında görülür. Ayrıca, hastanelere dışarıdan yapılan silahlı saldırılarla da hükümlü ve tutukluların kaçırılma girişimleri olmuştur. Hastane kaçışlarında hükümlü ve tutuklu koğuşlarının pencere demirleri kesilerek, yatak çarşaflarından yapılan iplerle firarlara rastlanabilir. Doktor muayenesi sırasında pencereden atlama, tuvalet penceresinden çıkma, doktor ve sağlık görevlisi kılığına girip yer değiştirme de başvurulan diğer yöntemlerden olabilir.[397] Dış güvenlik görevlilerinin hükümlü ve tutukluların muayene esnasında ve hastanelerde

[396]Başak Ekinci-Mustafa Eren, a.g.e., s. 60.
[397]Zekeriya Sevimli, a.g.e., s. 87.

yanlarında bulunmaları, olası firar ihtimaline karşı aldıkları önlem olarak değerlendirilebilir. Konunun hem hükümlü ve tutuklu hem de güvenlik güçleri açısından değerlendirilmesi gerekir.

Güvenlik gerekçesi ile, hem dış güvenlik güçleri hem de iç güvenlikten sorumlu olan infaz ve koruma memurları, 5275 Sayılı CGTİHK'nin 50. maddesinin (b) bendine istinaden; doktorun talimat ve gözetiminde olmak üzere tıbbi nedenlerle (c) bendi gereğince; diğer kontrol usullerinin yetersizliği halinde hükümlünün kendisine veya başkalarına zarar vermesine veya eşyayı tahrip etmesine engel olmak için kurum en üst amirinin emriyle zapt etme araçları kullanılabilir. Ancak, zapt etme araçları kesinlikle gerektiğinden daha uzun bir süre kullanılmamalıdır.[398] Çocuk hükümlü ve tutuklular için getirilen kurala istinaden, iç ve dış güvenlik görevlilerince hiçbir surette zapt etme araçları kullanılamaz.

İzleme kurullarının sevk ve nakil işlemleri konusundaki incelemelerinde dikkat ettikleri diğer hususlar; adliye binalarındaki ve sağlık kurumlarındaki hükümlü ve tutuklu koğuşlarının koşullarının uygun olup olmadığı, sevk araçlarının uzun süreli sevklere uygun olup olmadığıdır.

Sevk ve nakillerin, hükümlü ve tutuklular için işkence haline dönüştüğü şeklinde bir takım yorumlar yapılmaktadır. Uzak CİK'lere yapılan nakillerde, güvenlik faktörüne en üst düzeyde dikkat edilmesi gerekir. Geçmiş yıllarda (16.09.2012) bir cezaevi aracının yedi il ve beş ilçe dolaşmasının ve günde 3 bin 166 kilometre kat etmesinin ardından, Malatya-Kayseri yolunda yanması sonucunda, kilitli bulundukları bölümde 5 tutuklu/hükümlü yanarak hayatını kaybetmiştir.[399] Bu gibi olumsuz ve kötü olayların önüne geçebilmek için, izleme kurulları tarafından oluşturulan raporlarda kurumların ihtiyacı olan araç ve gereçlerin bakanlık tarafından karşılanması hususunda gereğinin yapılması istenebilir.

---

[398] *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları,* Türkiye'de Model Cezaevi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Cezaevi Reformunun Desteklenmesi Projesi, Ankara 2011, s. 62.

[399] *İnsan Hakları Merkezi İnsan Hakları Raporu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2013, s. 250.

CİK'ler de hükümlü olarak bulunun kişiler, kendi istekleri ile ya da toplu sevk, disiplin, güvenlik, hastalık, eğitim, öğretim, suç ve yargılama yeri gibi sebepler ile başka kurumlara nakledilebilirler. Kişilerin nakil edilebilmeleri için, nakilden önce kurum doktoruna ya da bir diğer resmi doktora muayene ettirilmeleri gerekir. Doktor muayenesi sonucunda, kişinin yola çıkamayacağı kararı verilirse nakil mazeret ortadan kaldırılıncaya kadar geri bırakılır. Hükümlü ve tutukluların koşulları uyması durumunda nakillerinin gerçekleşmesi gerekir. İzleme kurulları da bu hususun gereğince yapılıp yapılmadığı araştırmasını yapmaktadır. Kişinin sağlık durumunun uygun olması durumunda verilen onay sonucunda hükümlü ya da tutuklunun nakli hasta sağlık fişi ile birlikte yapılmakta ya da kişinin bilgileri uyap üzerinden nakli yapılacak olan kuruma gönderilir. Uygun olmanın sonucunda farklı sebeplerle gerçekleştirilecek olan nakiller cezaevi ring araçları ile yapılacaktır. Ancak araçların eski model ve hizmet gereklerine uygun üretilmemesi kişilerin uzun süreli nakillerde zorluk çekmesine ya da firarların olmasına sebep olabilir. Kurum idaresinin ve izleme kurullarının bakanlığa ihtiyacın olduğunu bildirmesi durumunda, bakanlık tarafından yapılacak ödenek ile emniyetin ve iyi koşulların sağlandığı araçların alınması mümkün olacaktır.

Yine adliye ve hastanelerdeki hükümlü ve tutuklu nezarethane koşullarının iyileştirilmesi, nezarethanelerin olmaması durumunda yapılması için özellikle izleme kurullarınca faaliyetlerde bulunulması ya da izleme kurullarınca rapor edilmesi gerekir.

Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları arasında imzalanan 2011 tarihli protokole göre; hükümlü ve tutukluların teşhis, muayene ve tedavileri için hastanelerde hükümlü koğuş ve servisi bulunmalıdır. Bu servislerin, hastane bünyesinde doğrudan güneş alan, diğer hasta odaları ile aynı şartları taşıyan, erkek, kadın ve gerekli durumlarda çocuk olmak üzere en az birer odadan oluşan, firara karşı engellerin bulunduğu, dış güvenliğinin jandarma, iç güvenliğinin ise ceza infaz kurumu personeli tarafından sağlandığı, hükümlü ve tutuklulara yatarak tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri verilmek üzere ayrılan alanlardır. Hükümlü ve tutuklular için hastanelerde farklı bir bölümün bulunmaması durumunda, jandarma tarafından gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması ve geçici hükümlü tutuklu koğuşlarının

oluşturulması istenir. Açık CİK'ler de kalan hükümlüler ile çocuk eğitim evlerinde kalanlar için böyle bir gereklilik bulunmamaktadır.[400]

İzleme kurulları tarafından yapılan denetimler sonucunda olumlu ya da olumsuz bilgilerin elde edilmesi ile oluşturulan raporlar bakanlığa sunulmaktadır. CİK'lerin ihtiyaçlarının karşılanması, hükümlü ve tutukluların ihtiyaçlarının ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi kurullarca yapılan denetimlerin niteliğine bağlıdır. İzleme kurulları tarafından yapılan denetimlerin, sevk ve nakil işlemleri kapsamındaki incelemelerin ayrıntılı, iyileştirilebilir ve sonuç odaklı olması izleme kurullarının işlevini artıracaktır. Kurullarca yapılacak olan ceza infaz kurumları değerlendirmesinin hem hükümlü ve tutuklu hem de iç ve dış güvenlik personeli açısından olması gerekir. Hükümlü ve tutuklularca zaten kısıtlı olan hak ve özgürlüklerin iç ve dış güvenlik görevlilerince daha da kısıtlanmaması, iç ve dış güvenlik görevlilerince hak ve özgürlükleri ihlal etmeden güvenliğin sağlanması amaçlanmalıdır. Bu durumda, hükümlü ve tutukluların, iç ve dış güvenlik güçlerinin ve izleme kurullarının bilinçli olması gerekir.

2.4.9. Personel Konusundaki İncelemeler

İzleme kurulları, kurum personelinin çalışma koşullarının zorlukları ile sorunlarının sivil topluma aktarılmasında köprü görevi görerek, personelin verimliliğinin, moral ve motivasyonunun yükseltilmesi için kurum ziyaretlerinde sadece hükümlü ve tutukluların sorunları ile değil, personelin de sorunlarıyla yakından ilgilenmelidirler.[401]

CİK yönetim anlayışında her şeyden önce, personelin ve hükümlü tutukluların yönetilmesi hedeflenir. Hükümlü ve tutukluların yönetilmesi personelin görevinin gereğini yerine getirmesinden geçer. İyi eğitim almış olan personel insanlara, özelikle toplumdan bir nevi dışlanmış olan hükümlü ve tutuklulara nasıl davranması gerektiğini bilir ve kendisini hükümlü ve tutuklulara yapılan davranışın, hükümlü ve tutuklularla kurulan iletişimin doğru olup olmadığı konusunda sorgular.

[400]Başak Ekinci-Mustafa Eren, a.g.e., s. 60-61.
[401]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları El Kitabı*, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 37.

"CİK'ler genelde hükümlü ve tutukluları seçemezler, mahkemeler ya da adli makamlar kendilerine kimi gönderirse kabul etmek zorundadırlar, fakat CİK personeli seçilebilir, personelin dikkatle seçilmesi ve gerektiği gibi eğitilmesi, denetlenmesi ve desteklenmesi şarttır. CİK'ler de çalışmak güç bir görevdir. Özgürlüğü elinden alınmış kimselerle çalışmayı içerir ve bu kimselerin birçoğunun ruhsal sorunlarının olması, uyuşturucu bağımlılığı bulunması, sosyal becerilerinin ve eğitim durumlarının düşük olması ve toplumun kenara itilmiş kesimlerinden olmaları olasıdır."[402] Belirtilen durumlarla başa çıkabilmek için, CİK personelinin düzenli olarak eğitimden geçmesi gerekir.

Hükümlü ve tutuklulara iyi, insani ve adil bir şekilde davranmak; bütün hükümlü ve tutukluların emniyette olmasını sağlamak; tehlikeli hükümlü ve tutukluların kaçmasını önlemek; CİK'ler de asayiş ve düzen olmasını sağlamak; hükümlü ve tutukluların mahkumiyet sürelerini olumlu bir şekilde değerlendirme fırsatı vererek tahliye edildikten sonra yeniden topluma katılabilmesini sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır infaz ve koruma memurlarının.[403] Belirtilen görevleri bulunan personelin belirli çalışma sürecinde bedenen ve ruhen sorunlar yaşadığı gözlenmektedir.

İzleme kurullarının personelin çalışma koşullarını değerlendirmesi, hükümlü ve tutuklularla yapılacak görüşmelerin dışında personele de zaman ayırması hem moral motivasyon hem de yapılacak personelle ilgili iyileştirmeler açısından önemlidir.

İzleme kurullarının personel ve hükümlü tutuklular ile yapacağı görüşmelerde tarafsız davranması, her iki tarafın sorunlarına tarafsızlığına gölge düşürmeyecek şekilde yaklaşması gerekir. CİK'ler de görev alan farklı statülerdeki personelin, mesleki beceri ve kişisel yeteneklerini üst performansta kullanması gerekir. CİK personeli içinde, psikiyatrist, psikolog, sosyal çalışmacı, doktor, öğretmen, din görevlisi gibi farklı rollere sahip kişiler bulunmaktadır. Belirtilen personelin görevlerini önemli ölçüde mesleki beceri yeteneklerini kullanarak yerine

[402] Andrew Coyle, a.g.e., s. 13-14.
[403] Andrew Coyle, a.g.e., s. 14.

getirmesi istenir. Çalışma şartlarının zor olduğu bu kurumlardaki personelin, görevlerinde meydana gelebilecek aksaklıklar büyük sorunlara yol açabilir. Bu sebeple CİK'lere seçilecek olan personelin titizlikle seçilmesi, görev ahlak ve bilincine sahip olan kişilerin tercih edilmesi gerekir. Kişiler CİK'ler de çalıştıklarının bilincinde olmalıdır. Görevlerde yapılacak en ufak aksaklığın, olayları farklı boyutlara taşıyacağı bilincinde olunmalıdır. Ayrıca, kişilerinde görevlerindeki ihmallerin bir diğer görevliye yansıyacağı unutulmamalıdır. İzleme kurulları bu gibi durumlarla karşılaşan kişilerle yapacağı görüşmeler sonrasında oluşturacağı raporlarda, CİK'ler de çalışmanın güçlüklerinin bilincinde olan ve CİK'ler de özverili bir şekilde çalışma isteği bulunan kişilerin buralarda görev alabilmesinin sağlanmasını oluşturacağı raporlarda özel olarak belirtmelidir. Diğer kurumların dışında farklı bir yapıya sahip olan CİK'lerin güçlüklerinin ve sorunlarının farkında olan personelin bir arada çalışması ve birbirlerine olacakları destek ile olası sorunları da ortadan kaldırabilecekleri farkındalığı yaratılmalıdır.

İzleme kurullarının; personel, hükümlü ve tutuklular ile yapılan görüşmeler gibi özel görüşmelerin yapılması, kişilerin kendilerine de değer verildiği hissini uyandıracaktır. Hükümlü ve tutuklular ile görüşmelerin yapılıp personelin dikkate alınmadığı, sorunlarının olup olmadığının sorulmaması kurumlarda çalışan personelin hem hükümlü ve tutuklulara verilen değerden daha az öneme sahip olduklarını, hem de izleme kurullarının taraflı davranıp kurumlarda personelin olumsuz davranışlarda bulunduğu, hükümlü ve tutuklulara kötü davranılması sebebiyle kişilerin sorunlar yaşadığı izlenimini uyandırmaktadır. Personelin ihtiyaçlarının, sorunlarının, kendilerini motive edecek durumların neler olabileceğinin izleme kurullarınca sorulmasının yanında, alınacak olan sonuçlar da bir o kadar önemlidir. İzleme kurullarının, belirli aralıklarla yapacağı denetimler sonucunda elde edecekleri bilgilerin ya da iyileştirilmesi gereken şartların personel tarafından bildirilmesinin ardından, kişilerin beklentilerinin belirli derecelerde karşılanması, izleme kurullarının görevlerini yerine getirdiğini gösterecektir.

İnfaz ve koruma memurları, CİK'lerin niteliği itibariyle hükümlü ve tutuklularla bir arada bulunmaktadırlar. Çalışma koşulları sonucunda gerek hükümlü ve tutuklular gerekse hükümlü ve tutukluların aileleri tarafından infaz ve koruma

memurlarına ve ailelerine yönelik bir takım tehditler söz konusu olabilir. Zaman zaman infaz ve koruma memurlarının kullanmakta oldukları resmi kıyafet ile CİK'lerin dışındaki alanlarda görülmeleri de kişilere risk yaratabilir. İzleme kurulları ile yapılan görüşmelerde personelin yaşamakta olduğu bu gibi sorunlar dile getirilmekte ve önlem alınması için bir takım faaliyetlerde bulunulmalıdır.

İzleme kurullarınca, personelin hizmet verme koşulları ve statüsünün hem kişilerin yaşam standardını hem de hükümlü ve tutuklulara yönelik davranışlarını etkilediği unutulmamalıdır. Personelin aldığı ücret; çalışma saatleri ve hükümlü tutuklulara oranlanan personel sayısı, risk ve yıpranma koşulları dikkate alınarak belirlenmesi raporlanmalıdır.

Bu noktada izleme kurullarınca personelle ilgili; "Tutulanlarla doğrudan temasta bulunan personel sayısı ve oranı, işe alma kriterleri, eğitim seviyesi ve kişisel özellikler, temel eğitim ve sürekli eğitim, ortalama maaş, kadın personelin sayısı ve yetki düzeyleri, personelin tutulanlara ve tutulanların personele hitap tarzı, personel ile tutulanlar arasındaki temas, personelin tutulanlara, kendi üstlerine ve işlerine karşı davranışı, ceza infaz kurumu müdürünün tutulanlar açısından erişilebilirliği ve tüm CİK'leri ziyaret etme sıklığı"[404] bilgilerine sahip olmalı ve personelle yapacağı görüşmelerde bu konuları değerlendirmelidir.

İzleme kurullarının, personelle yapacakları görüşmelerde, personelin çalışma düzen ve saatleri üzerinde de durulmalıdır. Günde kaç saat çalışıldığı ve nöbet sisteminin olup olmadığı ve bunların hangi sisteme göre düzenlendiğini bilinmelidir. Çalışma şartlarının olduğu kadar, çalışma sürelerinin de personeli olumlu ya da olumsuz olarak etkilediği unutulmamalıdır. Personelin dinlenmesine müsaade etmeyecek kadar uzun süreli nöbet sisteminin uygulanması verimli ve dikkatli çalışmayı engelleyecektir. Ayrıca, personel arasında mesai saatleri açısından farklılıkların bulunması da verimliliği ve özenli çalışmayı azaltabilir. Personel arasında mesai saati fazlalığı, hem moral motivasyon hem de iş verimliliği açısından kişilere olumlu olarak geri döndürülmelidir.

[404]Hülya Üçpınar-Nergiz Tuba Ataş, a.g.e., s. 136.

Kişilerin moral ve motivasyonunu arttıracak bir diğer gereklilik ise, kurumsal eğitimdir. İzleme kurullarınca kişilerin hem CİK'ler de çalışmaya başlatılmadan önce gerekli eğitimi almaları hem de belirli aralıklarla alınacak meslek içi eğitimin olması yönünde raporlar oluşturulmalıdır.

Personelin, CİK'ler de çalışmaları sebebiyle kişisel sorunları olabilir. Kişilerin CİK'ler de kaç yıldır çalıştıkları önemlidir. CİK'ler de yeni çalışmaya başlayan personel ile uzun yıllar çalışan personelin deneyimi aynı olmayacaktır fakat, her iki kesimin de düşünceleri dinlenmelidir. İzleme kurulları yeni başlayan personelin ceza infaz kurumlarından beklentilerini bilmeli, uzun süredir ceza infaz kurumunda çalışan personelin deneyiminden de yararlanmalıdır. CİK'lerdeki iyileştirmelerin bir kısmı personel ile kurulacak iletişimden, onların beklentilerinin karşılanmasından ve meslekleri itibariyle farklı bakış açılarından yararlanılması gerekir. CİK'ler de uzun süreyi tutulanlarla geçiren personelin, hükümlü ve tutuklu profilini tanımaları ve onlarla ilişkileri, hangi sorunların yaşandığı kapsamında ayrıntılı bilgiye sahip olmaları CİK'lerin alacakları önlem ve iyileştirme faaliyetlerinde önem kazanacaktır. Sorunların çözümünde, hangi alanlarda sorun yaşandığı ve bu sorunların nelerden kaynaklandığının bilinmesi sorunların ortadan kaldırılmasına yol gösterecektir. Hem iyileştirme faaliyetleri açısından hem de kurumlardaki hükümlü tutuklu ile personel açısından yapılacak iyileştirmelerde izleme kurullarının dikkate alması gereken noktalardır.

Personel ile ilgili işlemlerde izleme kurullarının incelemesi gereken son konu personel ile hükümlü tutuklu ilişkileri olacaktır. CİK'ler de görev almaları itibariyle zamanlarının büyük kısmını burada geçiren personelin hükümlü ve tutuklu profilini tanımaları önemlidir. Hükümlü ve tutukluların konuşma ve davranışları, olumlu ya da olumsuz davranışlara olan eğilimleri, kendilerine ya da personele zarar verme düşüncelerinin bulunmasının ölçülmesi kurum psikologu ile yapılan görüşmelerden elde edilebileceği gibi uzun süre tutulan nöbetler sırasındaki diyaloglarla da elde edilebilir. İzleme kurullarının personel sorunları ile ilgili elde edeceği bilgiler, personelin izleme kurulları sorunlarının ya da iyileştirme beklentilerinin karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Personel görüşmeleri, hükümlü ve tutuklular ile personelin izleme kurullarınca tarafsız olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Her iki tarafın da mağduriyetlerinin altına sığınmalarını ortadan kaldıracak, kurullarca olayların çözümü ve anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

2.5.Sivil Toplum Kuruluşları

Paris ilkeleri, insan hakları kurumlarının bağımsız olmasını şart koşmaktadır. İnsan hakları kurumları idari yapının içinde olacaklardır. Fakat merkezi devletten, bağımsız kurulmalı ve bağımsız bir mali yapıya sahip olmalıdırlar. Bağımsızlığın sağlanması amacıyla, kurumların karar alıcı organları olan kuruluşların nasıl belirleneceğinin açık bir şekilde yasa ile gösterilmesi gerekir. Kurulun oluşumunda sivil toplumun temsilinin olması, hem tarafsızlık hem de bağımsızlık bakımından önemlidir. Paris ilkeleri çerçevesinde, oluşturulan insan hakları kurumlarında farklı yapılarda temsilcilerin bulunması istenir. Paris İlkelerince, HDÖ, sendikalar, sosyal ve mesleki kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, uzmanlar, felsefi ve dini inanç gruplarının temsilcilerine yer verilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.[405]

UİHK'lerin, gerçek anlamda oluşturulabilmeleri için STK'lerin kurumların içinde aktif dağılımının olması gerekir.

İnsan haklarının korunması ve hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için oluşturulmuş olan insan hakları kurumlarına, STK'lerin katkısı üzerinde durulmuştur. Farklı bir bakış açısı, insan hakları konusunun yalnızca STK'lere kuruluşlarının alanı olmadığını, geri kalan aktörlerin de bu noktada sorumluluk alanlarının bulunduğunu belirtmektedir. Yalnızca STK'lere yüklenmek istenen sorumluluk, diğer kuruluşların aktifliğini ortadan kaldırmaktadır. İnsan hakları davasının sivil örgütlere mensup aktivist ve eylemcilerle sınırlandırılmasının yanlış olduğu vurgusu yapılmaktadır. İnsan hakları camiası denildiğinde, sivil örgütlenmeler kadar resmi kurumlar, meslek örgütleri, birçok farklı meslek alanlarından sorumlu kurum ve kuruluşlar da camianın içinde yer almaktadır.

[405]Y. Levent Korkut, a.g.e., s. 206.

Yeterince etkin ve kurumsallaşmamış olsa dahi kamu kuruluşları ile işbirliği içinde olunması gerekmektedir. Resmi kamu kurumlarının, insan hakları camiasına dahil kuşkulu bir durum olarak görülmektedir. Fakat, kamu erkini elinde tutan, yaptırım gücüne sahip olan kurumların en azından bazılarının insan hakları kurumlarına dahil edilmesi ile ulaşılacak yolun artacağı görüşü savunulmaktadır.[406]

Türkiye'de hem devlet yapısına hakim kurum kültürü, hem de Sivil Toplum Örgütleri'nin gelişmişlik düzeyleri bakımından sorunlarla karşılaşılmaktadır. Devlet yapısında sivil toplum örgütleri ile çalışma alışkanlığının geliştiği söylenememektedir. STK'lerin kendi aralarında ilişki kuracak mekanizmalarının gelişmesi gerekir. Fakat, her iki kurumda da ulusal kurumlar konusunda bilgi eksikliğini mevcut olduğu görülmektedir. Kurumların sivil toplum kuruluşlarına aktif katılımın olması ve yönetim mekanizmasında yer alan bir yapıya sahip olması gerekir. UİHK'lere ve çalışmalarına STK'lerin dahil edilmesi gerekir.[407]

CİK'ler de, hükümlü ve tutukluların insan haklarının korunması ve hükümlü ve tutuklulara yönelebilecek hak ihlallerinin ortadan kaldırılması ve oluşumunun önlemesi konusunda faaliyette bulunan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Hükümlü ve tutukluların insan haklarının korunması, STK'ler tarafından da desteklenmekte ve sağlanmaktadır.

CİK'lerde; insan haklarının korunması konusunda, görev alacak olan STK'lerin, CİK konusunda deneyimi olması, CİK'lerin yapısını incelemiş ve CİK'lere fayda sağlayacak kuruluşlar olması gerekir.

Türkiye'nin Aralık 2004'te kabul edilen ve Haziran 2005'te yürürlüğe giren, Ceza İnfaz Kanununda CİK idarelerine, STK ile CİK'lerdeki iyileştirme çalışmaları için işbirliği yapma imkanı, kanunen sağlanmıştır.[408] CİK'lerdeki sorunların

---

[406]Emel Kurma, "İnsan hakları örgütleri bundan sonra ne yapmalı ?" U*luslar arası İnsan Hakları Sempozyumu,* Bursa 2004, s. 220.

[407]Y. Levent Korkut, "Devlet–İnsan Hakları İlişkisi İnsan Haklarının Kamusal Örgütlenmesi Ombudsman – Ulusal Kurum", Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu, 11-12 Aralık 2004, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Motif Matbaacılık, s. 207.

[408]Nizamettin Kalaman, *F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, CİSST Yayınları, Haziran 2010, s. 5.

çözümünde ilgili STK'lerin bulunması CİK'lerin şeffaflaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca, STK'lerin CİK'lerin içinde bulunması, toplumun ve kamuoyunun bilinçlenmesi ve toplumda ceza infaz kurumlarına yönelik farkındalığın artmasını sağlayacaktır.

CİK'lerin içinde STK'lerin bulunmasının amacı; dış dünyaya kapalı alanlar olan CİK'lerin STK'ler aracılığı ile uluslararası standartlara çıkarılması, CİK'lerin şeffaflaştırılmasıdır. STK'lerin tarafsız olması, hükümlü ve tutuklulara ayrıca personele yönelik her türlü şiddeti reddetmesi STK'lerin aktif ve olumlu sonuç elde edebilir şekilde çalışmasını sağlayacaktır.

UÖM'lerin, işkencenin önlenmesi konusunda çalışan sivil toplum ve diğer aktörlerin dahil edildiği halka açık, kapsayıcı ve saydam bir süreçle geliştirilmesi, mevcut kurumun UÖM olarak görevlendirilmesi düşünüldüğünde ise, konunun sivil toplumun da katılacağı şekilde tartışmaya açılması gerektiği belirtilmektedir.[409]

STK'lerin, ceza adalet sistemindeki çalışmalara katkısının arttırılması ve yaygınlaştırılması sayesinde sivil toplumun ceza, ceza infaz, suçu önleme, tahliye olan hükümlülere destek gibi konularda politika geliştirilmesine daha fazla katkıda bulunabilmesinin yolunu açmayı hedefledikleri belirtilmiştir. Genel olarak oluşturulmuş olan eylem planında, CİK'lerdeki sorunların daha detaylı konuşulabilmesi ve ilgili bir çok alanda STK katkılarının belirlenmesi amacıyla CTE Genel Müdürlüğü ve STK temsilcilikleri arasında periyodik toplantı ve seminerlerin düzenlenmesinin sağlanması ayrıca, Ceza İnfaz Sistemi konularında STK'ler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi için bilgi alışverişinin arttırılması ve toplantıların yapılması belirlenmiştir.[410]

Yapılan toplantıda belirtilmiş olan fikirlerin aktifleştirilmesinin ve düzenli aralıklarla seminerlerin yapılmasının yanında CİK'leri izleme görevi bulunan, İzleme Kurulları üzerinde de durulmuştur. CİK'leri tam bağımsız ve ulusal düzeyde izleme

[409]BM Alt-Komite Yıllık Raporu, UN Doc. CAT/C/40/2, 25 Nisan 2008, Paragraf 28(i)
[410]Nizamettin Kalaman, *F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, CİSST Yayınları, Haziran 2010, s. 15-16.

görevi üstlenecek olan yeni bir mekanizmanın oluşturulması için Adalet Bakanlığı ve ilgili diğer birimler ile görüşmeler başlatıldığı belirtilmektedir.

İzleme kurullarının bağımsızlığını güçlendirme konusunda, çalışmaların sürdürülmesi önerisinde bulunulmuştur. İzleme faaliyetlerinin uluslararası izleme standartlarına uygun bir biçimde geliştirilmesi için, belirli alanlarda spesifik bilgi sahibi olan STK'ler ile işbirliğinin sağlanması amaçlanmalıdır. İzleme kurulları üyelerinin izleme ve CİK'lerdeki kişiler ile görüşme tekniği konularında alınacak olan eğitimlerin, uluslararası standartlar düzeyinde olması ve belirtilen alanlarda uzmanlığa sahip olan STK ve meslek örgütlerinden eğitim alınması istenebilir. Ayrıca, oluşturulan eğitim programı çerçevesinde, mevcut olan izleme kurulları el kitabının yenilenmesi sağlanabilir. CİK'lerin şeffaflaştırılması ve kamuoyunun CİK'ler konusunda bilgilendirilmesi için, izleme kurullarının denetimler sonucunda oluşturmuş olduğu raporları kamuoyuyla paylaşabilmesi gerekir. İzleme kurulu üyelerinin, ilgili alanlarda uzman kişiler arasından seçilmesine dikkat edilmesi, seçimlerde şeffaflığın sağlanması ve üye seçimlerinin yaygın bir şekilde duyurulması sağlanmalıdır.[411]

Bir diğer ceza infaz sistemi olan, toplum içinde infazın temel alındığı Denetimli serbestlik sistemi'nin kamu kurumları ve STK ile işbirliğini temel almasının sağlayacağı faydalar üzerinde de duruluştur.

"Denetimli Serbestlik ve Koruma Kurulları kapsamına girenlerin, mağdurların gereksinimleri dikkate alınarak topluma kazandırılmasını sağlayan çalışma biçimlerinin kamu ve STK işbirliği ile gerçekleştirilmesi, kamu kurumları ve STK'lerin birlikte çalışmasını sağlayacak ortamın oluşturulması, Adalet Bakanlığı'nın kamu ve STK'ler arasındaki diyalog ortamının Denetimli serbestlik sistemi uygulamalarında geliştirilmesini desteklemesi üzerinde durulmuştur. STK'lerle işbirliği yapabilme olanaklarını ortaya çıkaran bir çalışma yapılıp, bunun değerlendirilmesi ve kamu kurumları ve STK'lerin birlikte çalışma biçiminin Denetimli serbestlik sisteminde uygulanması ve geliştirilmesi ayrıca desteklenmesi

[411]Nizamettin Kalaman, *F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, CİSST Yayınları, Haziran 2010, s. 16-17.

düşünülmüştür. Adalet Bakanlığı'nın, STK'lerin önerdiği uygun projeleri destekleyerek yerel ortakların gelişmesinin önünün açılmasını sağlaması ve bu ortaklıkta Denetimli serbestlik sistemi plan ve projelerine göre, STK'lerin uzmanlıklarını kullanılacağı çalışmaların saptanması değerlendirilmiştir. STK'lerin, Denetimli serbestlik konusunu kavrayabilmesi ve işbirliği olanaklarının saptanması için belirli aralıklarla toplantıların düzenlenmesine vurgu yapılmıştır. Son olarak Denetimli serbestlik sisteminin kamuoyuna tanıtılması için bilgilendirme çalışmalarının yapılması, yazılı ve görsel basın aracılığı ile toplumun bilgilendirilmesinin sağlanması üzerinde durulmuştur."[412]

CİK'lerde hükümlü olarak bulunan kişilerin CİK'lerde bulundukları süre dışında, CİK'lerden tahliyelerinin ardından, nasıl bir yaşam sürecekleri de önemlidir.

18. yy'den itibaren Batı'da, cezaevi derneği veya vakfı şeklinde oluşturulan kuruluşlar önemli görevler üstlenmişlerdir. İlk olarak Philadelphia Cezaevi Vakfı, 1776 yılında dini temele dayanarak kurulmuştur. Fransa'da ise, CİK'lerin işleyişini denetlemek ve iyileştirmelere gidilmesini sağlamak amacıyla dernekler kurulmuştur. Yine, Almanya ve Hollanda'da gibi çeşitli batı ülkelerinde benzer kuruluşlar oluşturulmuştur. Kuruluşların amacı, mahkumiyet esnasında ve özellikle mahkumiyetin ardından kişilerin iyileştirilmesini ve topluma kazandırılmasını sağlamaktır.[413]

STK'lerin bu ifadeye göre faaliyet göstermesi, CİK'lerde bulundukları sürede cezaların infaz edilmesi sırasındaki insan haklarının yanı sıra CİK'lerde iyileştirilmeleri, topluma kazandırılmaları ve cezaların infazının ardından topluma yeniden entegre olup yaşam standartları yükseltilerek varlıklarını devam ettirebilecekleri ortamın sağlanması konusunda faaliyetlerde bulunabilirler.

Ancak belirtilmesi gerekir ki, CİK'ler gerçek yönleri ile halk tarafından halen daha az bilinen kurumlardır. Firar, yangın, yaralama, öldürme, rehin alma,

---

[412]Nizamettin Kalaman, *F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, CİSST Yayınları, Haziran 2010, s. 17.

[413]Timur DEMİRBAŞ, 'Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi" *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, İstanbul Mart 2005, s. 40.

intihar, cep telefonu ve uyuşturucu gibi yasak maddelerin bulunması ve toplu açlık grevleri gibi olaylar nedeniyle haber değeri açısından medya tarafından zaman zaman gündeme getirilmektedir. Ve nadiren objektif bir nitelik taşımaktadır. Bir firar olayının gerçekleşmesi durumunda CİK personelinin soruşturma geçirmesi ve yargılanması eleştirilmektedir; CİK'te yasak madde bulunması halinde, CİK'ler flamingo yolu olarak nitelenmekte; alışılmışın dışında rahat bir hükümlü ve tutuklu koğuşunun olması halinde CİK'ler dört yıldızlı otel; hükümlü ve tutukluların intihar etme olayları ile karşılaşılması durumunda insan haklarına aykırı yaşanmaz bir yer olarak nitelendirilmektedir. Belirtilmekte olan örnek olaylarla kamuoyunun gündemine gelen CİK'ler yine bir o kadar kısa sürede kamuoyunun ve toplumun gündeminden düşmektedir.[414]

"CİK'lerdeki olumsuzlukların ve CİK'lere karşı olan olumsuz algının giderilmesi açısından, Devletin yanında, STK'lere de büyük görev düşmektedir. Batı'da 18. yy'dan itibaren örneğine rastlanan cezaevi derneği ya da vakfı şeklindeki kuruluşlar bulunmakta ve önemli görevler üstlenmektedirler."[415]

STK'lerin, CİK'lerin iyileştirilmesine katkı sağlayacağı böylece dahil olmaları ve dahil tutulmaları gerektiği üzerine düşünceler mevcuttur.

Sivil toplum örgütlerinin dışlandığı, dışında tutulduğu iyileştirme çalışmalarının başarılı olabilmesinin imkanın olmadığı, CİK'ler gibi dış dünyaya kapalı olan kurumlar için sivil izlemenin yapılmasının elzem olduğu, bu mecburiyet karşısında asıl sorumluluğun devlete ait olduğu ve yine STK'lerin sürece müdahil olabilmesinin kanallarını yaratacak ve bunu yasal çerçeve ile güvence altına alacak olanın devlet olduğu belirtilmektedir. Politika yapıcıların ve devlet kurumlarının sivil toplum kuruluşları konusunda isteksiz olmalarının STK'lerin elini kolunu bağlayan bir duruma yol açtığı ve bu alanda çalışmalarda bulunmayı zorlaştırdığı

[414]Ahmet Taşkın, 'Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi" *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, İstanbul Mart 2005, s. 402-403.
[415]Timur Demirbaş, "Cezaevlerinin Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış", *Güncel Hukuk*, Temmuz 2016/7-151, s. 17.

düşünülmektedir. Bir devlette STK'lerin kamuya ne kadar müdahil olabildiği o devletin demokratikliğinin başlıca kriterlerinden biri olarak görülmektedir.[416]

CİK'ler ile ilgilenen bir çok STK bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'dir. Dernek 21-23 Mart 2007 tarihinde Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum isimli uluslararası bir konferans düzenlemiş, bu konferansta CTE Genel Müdürlüğü temsilcileri, ceza infaz sistemi çalışanları, uluslararası uzmanlar ve STK temsilcileri bir araya gelerek, ceza infaz sistemindeki çalışmaları, sorunları ve bu sorunların çözümüne STK'lerin katkıları konusunu ele almışlardır. Ve yapılan toplantıda Türkiye'deki CİK ve uluslararası standartlara ulaşmak için CTE Genel Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmalara güçlü ve etkili bir sivil toplum desteği verilmesinin gerekliliğine inanılmaktadır. Ayrıca, CİK'lerin şeffaflaştırılmasını, sivil toplumla bağlarının güçlendirilmesini ve Avrupa Cezaevleri Kurallarının 5. maddesinin öngördüğü şekilde cezaevleri içindeki hayatın mümkün olduğu kadar dışarıdaki hayatın olumlu yönlerini yansıtmasını sağlamayı hedefledikleri belirtilmiştir. Türkiye cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu sayısının son zamanlarda ciddi bir artış gösterdiğini kaydederek, CİK'lere alternatif, sosyal entegrasyonu teşvik eden yaptırımların uygulanmasına, suçu önleyici çalışmaların yaygınlaştırılmasına ve bu sayede cezaevlerinin kullanımının azaltılmasına katkıda bulunulmasının amaçlandığı üzerinde durulmuştur.

2.6.Raporlar

İzleme kurulları, CİK'lere belirli aralıklarla ziyaretler düzenlemektedir. Yapılmış olan ziyaret ve denetimler sonucunda tespit edilen bilgilerin değerlendirmesini yapmaktadırlar. En az dört ay da bir yapılan denetimleri yorumlayan ve önerilerde bulunulan rapor düzenlemeleri gerekmektedir. İzleme kurulları tarafından oluşturulmuş olan rapor örneği, Adalet Bakanlığına, TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet Başsavcılığına ve hükümlü tutuklular tarafından infaz

[416]Eva Tanz-Mustafa Eren, "Türkiye'de Mahpus Olmak ve Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar 'STÖ'lerin Sorumluluğu ve Devletin Görevleri", *Güncel Hukuk*, Temmuz 2016/7-151, s. 20.

hakimliğinin görev alanına giren bir şikayet olduğu takdirde, infaz hakimliğine gönderilmektedir.

İzleme kurullarının, yapılan araştırmalar sonucunda ilk olarak iletişim kurdukları yer Cumhuriyet Başsavcılıkları olmaktadır. Cumhuriyet Başsavcılığının dışında, CİK idaresi, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, STÖ ile oluşturulacak işbirliği ile eksiklik ve önerilere raporlarda yer verilmektedir. Fakat, raporların hazırlanma aşamasında, belirtilen eksiklikler, değerlendirmeler ve iddialar ile önerilere farklı alanlarda yer verilmesi gerekir. CİK mevzuatında değişiklik yapılması talebini içeren öneriler, hiçbir tereddüt oluşturmayacak şekilde açık ve net olarak belirtilmelidir.

İzleme kurulları, ara dönem raporları ve yıllık raporlar olmak üzere iki farklı rapor düzenlemektedir.

İzleme kurullarının en az dört ayda bir kez, CİK'lere ziyaretlerde bulunmaları sonucundaki raporlar, ara dönem raporlarını oluşturmaktadır. Belirtilen raporlarda, ziyaret edilen CİK'ler, ziyaret tarih ve saatleri, ziyarette bulunan izleme kurulu üyelerinin isim soyisimleri belirtilmelidir. Belirtilen kısmın hazırlanmasının ardından, CİK'lerin genel durumu üzerinde durulmaktadır. Genel durumda herhangi bir değişiklik bulunmaması durumunda, genel durum bilgisi yalnızca yıllık raporda değerlendirilmektedir. Ara dönem raporlarında dikkate alınması gereken hususlar arasında: bina ve yerleşim durumu; denetimde bulunulan CİK'lerin kaç yılında açıldığı; şehir merkezine uzaklığı; hükümlü ve tutuklu bulundurma kapasitesinin ne kadar olduğu; mevcut durumu, elektrik, su ve ısıtmanın nasıl sağlandığı; binanın çevre aydınlatmasının olup olmadığı; yangın koruma tedbirlerinin olup olmadığı; dış güvenlik, nöbetçi kulübeleri ve kule sayıları, bulunmaktadır. CİK personel sayısı ve görevlendirmeleri ile araç durumu üzerinde de durulmaktadır. Ara dönem raporlarında ayrı başlıklar altında, kurumun fiziki yapısı, ıslah çalışmaları, iç güvenlik hizmetleri, infaz uygulamaları, sağlık hizmetleri, sevk ve nakil hizmetleri, yaşam standartları, eğitim ve faaliyetler ile personele ilişkin öneriler değerlendirilmektedir.

Ayrıca, 5275 sayılı CGTİHK, CİK'lerin Yönetimi ile CGTİHT, CTE Genel Müdürlüğünce çıkarılan yönetmelikler, yönergeler, ve genelgeler ile ceza infaz hizmetleri ile ilgili olarak çeşitli bakanlık, kamu kurumları ve özel kuruluşlarla yapılan protokoller çerçevesinde yapılmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, herhangi bir eksiklik bulunmaması durumunda, eksiklik olmadığının belirtilmesi ile ara dönem raporları kapatılmaktadır.[417]

İzleme kurullarının düzenlemekte oldukları yıllık raporlar, bir yıl içinde yapılan tüm ziyaretlerin sonuçlarının değerlendirilmesidir. Yıl içinde hangi CİK'e kaç kez ziyarette bulunulduğu, hangi önerilerin yapıldığı, önerilere istinaden hangilerinin yerine getirildiği hangilerinin getirilmediği, izleme kurullarına yıl içinde başvuran hükümlü ve tutukluların sayıları ve başvuru konuları, izleme kurullarınca başvuruların değerlendirilip nasıl sonuçlandığı üzerinde durulacaktır. İzleme kurullarının hangi gönüllü kişi, STK ve kamu kuruluşları ile CİK'lere yaptıkları katkıların neler olduğu, bu kurulların hangi konularda infaz hakimliğine başvurdukları ve sonuçlarının neler olduğu belirtilmektedir.

İzleme kurullarının oluşturmuş oldukları raporlar, Adalet Bakanlığı CTE Genel Müdürlüğünce değerlendirilmektedir. Raporların incelenmesi ve değerlendirilmesi İzleme Kurulları ve İnfaz Hakimlikleri Şubesince yapılmaktadır.

İzleme Kurulları Kanununun yürürlüğe girmesinin ardından, CTE Genel Müdürlüğü bünyesinde 'İzleme Kurulları ve İnfaz Hakimlikleri Şubesi' kurulmuştur. Genel Müdürlükte izleme kurullarına ve infaz hakimliklerine ilişkin işlemleri yürütmekle görevlidirler. Yeni adli yargı adalet komisyonunun kurulması halinde, bu komisyonun yargı çevresi içinde izleme kurulunun oluşturulması için, ilgili komisyon başkanlığı ile gerekli koordinasyonu sağlama görevini yürütmektedirler. İzleme kurullarını istatistik bilgileri burada tutulmaktadır. İzleme kurullarının ara dönem ve yıllık raporlarında belirttikleri önerilerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, ilgili birimlerle iletişim kurup, yazışmaları yapma görevi yerine getirirler. İzleme kurullarının ara dönem ve yıllık raporlarını arşivlemektedirler. İzleme kurulu üyelerinin, sorumluluk alanları dışındaki CİK ve tutukevlerini ziyaret etmek

[417] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 18-19.

istemeleri halinde, gerekli iznin sağlanması için yazışmalar İnfaz Hakimlikleri Şubesince yapılmaktadır. İzleme kurulu bürolarındaki, tutulması gereken defterlerin kurullara gönderilmesini sağlamakla görevlidirler. İzleme kurullarının görevleriyle ilgili tüm soruların cevaplandırılmasını sağlamak ve izleme kurulu ile ilgili görüş bildirmektedirler. İzleme kurulları ile ilgili olarak eğitim amaçlı seminer veya bilgilendirme toplantılarını düzenlemektedirler.[418]

İzleme kurullarınca oluşturulup gönderilen raporlar, önce izleme kurulu başkanlıklarına ve ilgili olunan CİK'e görev tasnif edilerek Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) veri tabanına kaydedilmektedir. Raporlarda belirtilen önerilerin incelenmesinin ardından Cumhuriyet başsavcılıklarınca yerine getirilmesi gerekenler Cumhuriyet başsavcılıklarına gönderilmektedir. CTE Genel Müdürlüğünü ilgilendiren öneriler, ilgili birime veya İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığına gönderilir. Raporlarda belirtilen öneriler, mevzuat çerçevesinde değerlendirilerek, kötü muamele iddiaları, hastalık, güvenlik, eğitim ile ilgili olanlar ivedilikle ele alınıp sonuçlandırılır. CİK'lerin fiziki eksiklikleri ve demirbaş alımları, ödenekler, bütçe imkanları çerçevesinde karşılanmaktadır. Personel talepleri de yine personel sayısı çerçevesinde karşılanmaktadır. İlgili birimlere gönderilen yazılar ve gelen cevaplar veri tabanına ayrı ayrı kaydedilerek yazışmalar tamamlanmakta ve arşivlenmektedir. Hangi izleme kurulunun, hangi tarihlerde, hangi CİK'leri kaç defa ziyaret ettikleri, ne tür önerilerde bulundukları, bu öneriler sonucu kurumda meydana gelen iyileşme ve gelişme devamlı olarak takip edilmektedir.[419]

İzleme kurulları tarafından, belirli dönemlerde Adalet Bakanlığına gönderilen rapor niteliğindeki tutanakların Adalet Bakanlığında değerlendirilmesi, incelenmesinin ardından yine Adalet Bakanlığı tarafından yıllık faaliyet raporu olarak oluşturulup dağıtılmaktadır.

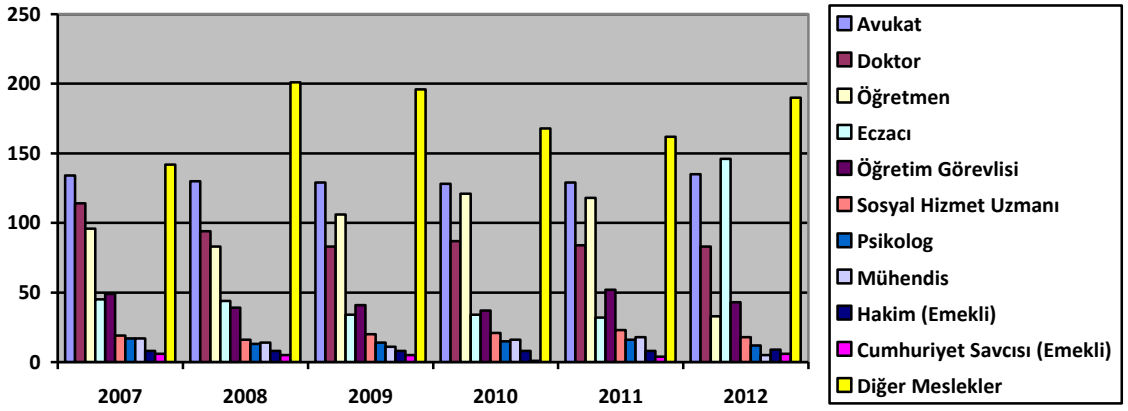
İzleme kurulları yıllık faaliyet raporlarında, izleme kurullarının tarihçe ve gelişimi, yapısı ve üye seçimi, başkan ve üyelerin görevleri, kurulların inceleyeceği hususlar, ayrıntılı olarak belirtilmektedir. İzleme kurulları raporları, Türkiye'deki

[418] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 34
[419] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 46

tüm CİK'lere yapılan denetimin UYAP sistemine girilmesi ile genel olarak oluşturulmakta ve yıllık olarak çıkarılmaktadır.

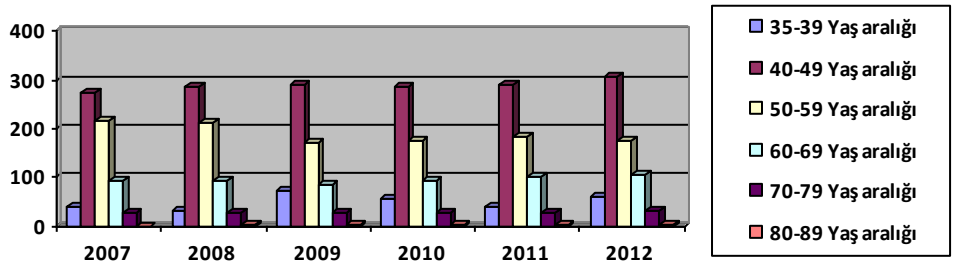
Her yıl için oluşturulan izleme kurulları raporlarında, öncelikle izleme kurulu üyelerinin belirtilen yıl içindeki meslek, yaş ve cinsiyet dağılımı üzerinde durulmaktadır. Belirtilen yıl içinde kaç ağır ceza merkezinin olduğu ve buralarda görev alan kişilerin izleme kurulları kanununda belirtilen meslekler arasından seçilmesi sonucunda tüm ağır ceza merkezlerinde hangi meslek gruplarına mensup üyelerin bulunduğunun oranı verilmektedir. Üye kişilerin meslek gruplarının yanında, hangi STK'ye üye oldukları ve böylece izleme kurullarının STK ile bağlantıları da raporlarda belirtilmektedir. Raporda verilen orana bakıldığında, izleme kurullarında ağırlıklı olarak hangi meslek gruplarından üyelerin bulunduğu gözlenmektedir. Ayrıca, izleme kurulları üyelerinin mesleki dağılımları grafikler halinde verilmektedir. Belirtilen yıldaki izleme kurulunda yer alan üyelerin yaş aralıkları ve cinsiyet dağılımları da belirtilmektedir.

İzleme kurulu üyelerinin seçilme şartlarını sonradan kaybetmeleri, izinsiz ve haklı bir mazeret olmaksızın iki toplantıya katılmaması, hastalık veya farklı bir nedenle görevin yapılmasında acze düşülmesi ve izleme kurulu üyeliğiyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulması durumunda izleme kurulu üyelerine, adli yargı adalet komisyonunca üyeliğe son verme kararı alınır. Görevlerine son verilenler, bir daha izleme kurulunda görev alamazlar. Belirtilen ifadeye istinaden yıllık faaliyet raporunda, belirtilen yıl içinde kaç izleme kurulu üyesine hangi nedenlerle son verildiği izleme kurulları yıllık faaliyet raporlarındaki grafiklerde belirtilmektedir. Bu çalışma kapsamında da izleme kurulu üyelerinin meslek grupları, yaş ve cinsiyet dağılımları incelenecektir.

Grafik - 1 : İzleme kurulu üyelerinin meslek grupları

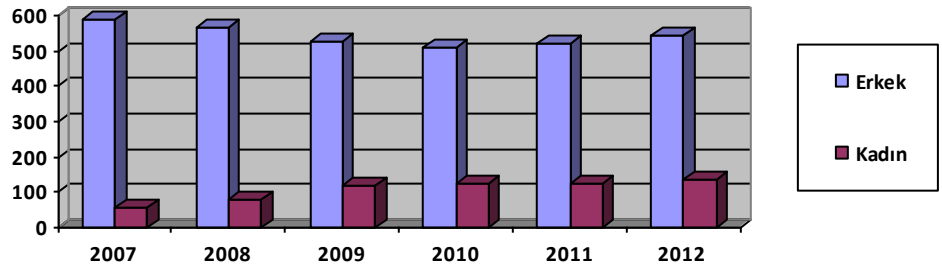
İzleme kurulları farklı meslek gruplarından olan kişilerden oluşmaktadır. Meslek gruplarının içinde; Avukat, Doktor, Öğretmen, Eczacı, Öğretim Görevlisi, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Mühendis, Hakim(emekli), Cumhuriyet Savcısı ve diğer meslek gruplarından olan kişiler bulunmaktadır. Bir yıllık çalışma süresi içinde, ağır ceza merkezlerinde faaliyet gösteren izleme kurullarının meslek grupları değişkenlik göstermektedir. Meslek gruplarının dağılımı dengeli bir şekilde, Avukat, Doktor, Öğretmen'lerden oluştuğu söylenebilir.

Grafik – 2 : İzleme Kurulu Üyelerinin Yaş Dağılımı

İzleme kurullarına seçilme şartları arasında, yaş sınırlaması da bulunmaktadır. Oluşturulmuş olan şartlar arasında kurul üyeliğine seçilebilmek için, otuz beş yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. İzleme kurulları raporlarında, izleme kurul üyelerinin yaş dağılımı gruplandırılmıştır. Değerlendirilen yıllar arasında yapılan gruplandırma, 35 yaş ile 89 yaşları arasındadır. İncelenmekte olan

2007-2012 yılları arasında izleme kurulları üyelerinin yaş gruplandırması açısından en yoğun yaş grubu 40 ile 49 arasındadır. Bu yaş grubu yıllara göre dengeli dağılım göstermektedir. Yoğunlukta olan ve yine dengeli dağılım gösteren yaş grupları arasında 50-59 ve 60-69 yaş bulunmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde izleme kurullarında görev yapan kişiler yoğunluk olarak 40 ile 69 yaşları arasında olduğu görülmektedir.

Grafik – 3 : İzleme Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı

İzleme Kurulları Kanunu'nun 2. maddesinde, izleme kurulu üyelerine seçilecek olan kişilerin beş asıl üç yedek üyeden oluşacağı belirtilmiştir. Kanun maddesindeki 2014 yılında yapılan değişiklikle, üyelerden en az birinin kadınlardan seçilmesi zorunluluğu getirilmiştir.[420] İzleme kurullarının değerlendirilmiş olan yıl aralığı incelendiğinde, çoğunluklu olarak erkek izleme kurulu üyesinin seçildiği sonucuna varılmaktadır. Kadın izleme kurulu üyesi erkeklere oranla daha az sayıdadır. İzleme kurulları üyeleri arasında kadın üyelerin bulunması noktasında, kadınların farklı bir bakış açısıyla değerlendirmelerde bulunmaları, bulundukları çevreyi kadın gözüyle incelemeleri, ayrıca; izleme kurullarının görev alanları olan tutukevleri ve CİK'ler de kadın hükümlü ve tutukluların bulunması sonucunda, bu kişilerin kadın temsilcilerle daha iyi iletişim kurabilmesi ve sorunlarını olası bir çekincenin ortadan kaldırılmış olarak anlatılabilmesidir.

Yıllık faaliyet raporlarında, izleme kurulları açısından belirtilmiş olan dağılımların dışında raporlarda değerlendirilen bir diğer unsur da izleme kurullarının

[420]"Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", *Resmi Gazete*, No: 28996, 10 Mayıs 2014.

önerileridir. İzleme kurullarının önerileri, fiziki yapıya, ıslah çalışmalarına, iç güvenlik hizmetlerine, infaz uygulamalarına, personele, sağlığa, sevk ve nakil işlemlerine ayrıca yaşam şartlarına ilişkin sekiz ana konuda toplanmaktadır. Yıllık faaliyet raporlarında, belirtilen 8 farklı konunun toplam öneri sayısı, yerine getirilen öneri sayısı, yerine getirilmeyen öneri sayısı ve önerilerin yerine getirilme oranı verilmektedir. Ayrıca, öneri sayılarının genel toplamları belirtilmektedir.

İzleme kurulları tarafından yapılan önerilerin; fiziki yapı, ıslah çalışmaları, iç güvenlik hizmetleri, infaz uygulamaları, personel, sağlık hizmetleri, sevk ve nakil işlemleri, yaşam şartları olarak sekiz farklı konusu bulunduğu belirtilmiştir. Belirtilen konular üzerine, izleme kurulları kurulları tarafından farklı oranlarda öneriler getirilmektedir. Belirli yıl aralığında, izleme kurulları tarafından toplam öneri sayısı, yerine getirilen öneri sayısı, yerine getirilemeyen öneri sayısı, önerilerin yerine getirilme oranı verilmektedir.

01/01/2007 ile 31/12/2007 tarihleri arasında, 130 izleme kurulu tarafından, 420 CİK, toplam olarak 1337 kez ziyaret edilmiştir. Yapılan ziyaretler sonucunda, 506 rapor düzenlenmiştir. Söz konusu raporlarda 2149 öneride bulunulmuş, 1550 öneri yerine getirilmiş ve 599 öneri yerine getirilememiştir.[421]

2007 yılında izleme kurulları tarafından en fazla öneri getirilen ilk üç konu; CİK'lerdeki yaşam şartları, fiziki yapı, personel ile ilgilidir. Yaşam şartları konusunda 718, personel konusunda 426 ve fiziki yapı konusunda 394 öneri getirilmiştir. En fazla yerine getirilen ilk üç öneri konusu, 521 ile yaşam şartları, 302 öneri ile personel ve 230 öneri ile fiziki yapıdır. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç önerinin, 197 öneri ile yaşam şartları, 164 öneri ile fiziki yapı ve 124 öneri ile personel konusuna ilişkin olduğu görülmektedir. Önerilerin yerine getirilme oranları incelendiğinde, %72.1'in yerine getirildiği görülmektedir. Önerilerin, en yüksek yerine getirilme oranları incelendiğinde: %95 ile ıslah çalışmaları, %94 ile sağlığa ilişkin konular, %75.9 ile infaz uygulamaları, %73.4 ile iç güvenlik hizmetleri,%72.6

[421] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s.31

ile yaşam şartları, %70.9 ile personele ilişkin konular, %58.4 ile fiziki yapıya ilişkin konular ve son olarak %55.6 ile sevk ve nakil işlemleri olduğu görülmektedir.[422]

01/01/2008 ile 31/12/2008 tarihleri arasında 130 izleme kurulu tarafından, 387 CİK ziyaret edilmiş ve bu ziyaretler sonucu 515 rapor düzenlenmiştir. Oluşturulan raporlarda toplam 2552 öneride bulunulmuştur. 1485 öneri yerine getirilmiş, 1067 öneri yerine getirilememiştir.[423]

2008 yılında izleme kurulları tarafından en fazla öneri getirilen ilk üç konu; 1077 öneri sayısı ile yaşam şartları, 514 öneri ile personel ve 285 öneri ile fiziki yapı üzerine yapılmıştır. En fazla yerine getirilen ilk üç öneri, 621 öneri ile yaşam şartları, 326 öneri ile personel ve 142 öneri ile ıslah çalışmalarıdır. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç önerinin, 456 ile yaşam şartları, 215 öneri ile fiziki yapı ve 188 öneri ile personele ilişkin öneriler olduğu görülmektedir. Getirilen önerilerin yerine getirilme oranı %58,1 olduğu görülmektedir. Önerilerin, en yüksek yerine getirilme oranlarına göre sıralanışı; %87.2 ile sağlığa ilişkin konular, %75.7 ile infaz uygulamalarının ikinci sırada olduğu, %74.7 ile ıslah çalışmaları, %63.4 ile personele ilişkin konular, %61.7 ile iç güvenlik hizmetleri, %57.6 ile yaşam şartları, %42.9 ile sevk ve nakil işlemleri ve son olarak % 24.5 ile fiziki yapıya ilişkin konular görülmektedir.[424]

01/01/2009 ile 31/12/2009 tarihleri arasında 130 izleme kuru tarafından, 372 CİK 902 defa ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler sonucunda346 rapor düzenlenmiştir. Oluşturulan raporlarda 2205 öneride bulunulmuştur.[425]

2009 yılında izleme kurulları tarafından en fazla öneri getirilen üç konu; 979 öneri ile yaşam şartları, 440 öneri ile personel , 297 öneri ile fiziki yapıdır. En fazla yerine getirilen ilk 3 önerinin, 530 öneri ile yaşam şartları, 220 öneri ile personel ve 118 öneri ile ıslah çalışmaları olduğu görülmektedir. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç öneri olarak, 449 öneri ile yaşam şartları, 250 öneri ile fiziki yapı ve 220 öneri ile personele ilişkin olduğu görülmektedir. Önerilerin yerine oranlarına bakıldığında

[422] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 32
[423] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 19
[424] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 20
[425] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 25

önerilerin, %58,1'inin yerine getirildiği görülmektedir. En yüksek yerine getirilme oranlarına göre sıralandığında; %83.5 ile sağlığa ilişkin konular birinci sırada, %82.5 ile ıslah çalışmaları, %72.7 ile infaz uygulamaları, %58.5 ile iç güvenlik hizmetleri, %54.1 ile yaşam koşulları, %50.0 ile personele ilişkin konular, %44.7 ile sevk ve nakil işlemleri son olarak, %15.8 ile fiziki yapıya ilişkin konular görülmektedir.[426]

01/01/2010 ile 31/12/2010 tarihleri arasında 130 izleme kurulu tarafından, 370 CİK 1198 defa ziyaret edilmiştir. Yapılan ziyaretler sonucunda 412 rapor düzenlenmiştir. Raporlar da toplam 1918 öneride bulunulmuştur.[427]

2010 yılında izleme kurulları tarafından en fazla öneri getirilen üç konu; 792 öneri sayısı ile yaşam koşulları, 329 öneri ile personel ve 306 öneri ile fiziki yapıya ilişkin önerilerdir. Belirtilen konular içerisinde en fazla yerine getirilen üç konu olarak, 614 öneri ile yaşam şartları, 194 öneri ile fiziki yapı ve 150 öneri ile ıslah çalışmaları görülmektedir. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç öneri olarak, 178 öneri ile yaşam şartları, 160 öneri ile personel ve 112 öneri ile fiziki yapıya ilişkin önerilerdir. Önerilerin yerine getirilme oranlar incelendiğinde %74.3'ün yerine getirildiği görülmektedir. En yüksek yerine getirilme oranları şu şekildedir: %89.3 ile ıslah çalışmaları, %82.5 ile iç güvenlik hizmetleri,%81.8 ile sağlık uygulamaları, %79.3 ile ödenek ile ilgili öneriler, %77.5 ile yaşam şartları , %72.2 ile infaz uygulamaları, %71.0 ile sevk ve nakil ile ilgili öneriler,%63.4 ile fiziki yapıya ilişkin konular,%51.4 ile personel ile ilgili konulardır.[428]

01/01/2011 ile 31/12/2011 tarihleri arasında 131 izleme kurulu tarafından, 373 CİK 1192 defa ziyaret edilmiştir. Yapılan ziyaretler sonucunda 456 rapor düzenlenmiştir. Oluşturulan raporlarda toplam 2221 öneride bulunulmuştur.[429]

İzleme kurulları önerilerinin yerine getirilme tablosu incelendiğinde, 2011 yılına ait en fazla ilk üç önerinin, 828 öneri ile yaşam şartları, 351 öneri ile fiziki yapı, 291 öneri ile personel konusunda olduğu görülmektedir. En fazla yerine getirilen ilk üç önerinin 699 öneri ile yaşam şartları, 221 öneri ile ıslah çalışmaları ve

[426] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 26
[427] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 25
[428] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 26
[429] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2011, s. 21

201 öneri ile personel ile ilgili olduğu görülmektedir. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç öneri olarak ise; 207 öneri ile fiziki yapı, 129 öneri ile yaşam şartları ve 90 öneri ile ilgili konular olduğu görülmektedir. Genel itibariyle önerilerin %76.32'sinin yerine getirildiği görülmektedir. Önerilerin en yüksek yerine getirilme oranı sıralandığında; %98.97 ile ödenek ile ilgili konular birinci sırada, %93.45 ile sağlık uygulamaları, %86.66 ile ıslah çalışmaları,%84.42 ile yaşam şartları,%80.88 ile iç güvenlik, %71.98 ile sevk ve nakil ile ilgili konular, %69.10 ile personel son olarak %41.02 ile fiziki yapıya ilişkin öneriler bulunmaktadır.

01/01/2012 ile 31/12/2012 tarihleri arasında 136 izleme kurulu tarafından, 369 CİK 1366 defa ziyaret edilmiş ve bu ziyaretler sonucu 507 rapor düzenlenmiştir. Oluşturulan raporlarda 1345 öneride bulunulmuştur. 2012 yılında izleme kurulları önerilerinin yerine getirilme oranının %71,67 olduğu görülmektedir. En fazla öneri getirilen ilk üç öneri grubunun; 423 öneri ile yaşam şartları, 248 öneri ile fiziki yapı ve son olarak 187 öneri ile personel konusunda olduğu görülmektedir. En fazla yerine getirilen ilk üç öneri grubu,346 öneri sayısı ile yaşam şartları, 137 öneri ile fiziki yapı ve son olarak 128 öneri ile ıslah çalışmaları olduğu görülmektedir. En fazla yerine getirilemeyen ilk üç öneri olarak ise; 111 öneri ile fiziki yapı, 77 öneri sayısı ile yaşam şartları, 75 öneri ile personel konusu olmaktadır. Yerine getirilen öneriler en yüksek yerine getirilme oranına göre sıralandığında;%93 ile ıslah çalışmalarına ilişkin konular birinci sırada, %86 ile ödenek ile ilgili konular, %82 ile yaşam şartları, %82 ile sağlık uygulamalarına ilişkin konular, %67 ile sevk ve nakil hizmetlerine ilişkin konular, %63 ile iç güvenlik uygulamalarına ilişkin konular, %63 ile infaz uygulamalarına ilişkin konular, %60 ile personel ile ilgili konular, %55 ile fiziki yapıya ilişkin konular bulunmaktadır.

İzleme kurullarında değerlendirilmiş olan önerilerden infaz uygulamaları konusunda çeşitli alanlarda önerilerde bulunulmuştur. Öneri olarak hükümlü ve tutukluların yazmış oldukları dilekçelerin aksatılmadan cevaplandırılması[430]; hükümlülerin kapalı CİK'lerden, açık CİK'lere ve DSM'lere ayrılmaları hususunda bilgilendirilmeleri[431]; CİK'lerde geçirdikleri süreleri iyi halli olarak geçiren

[430] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 31.
[431] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 87.

hükümlülerin, şartlı tahliyelerden yararlanabilmeleri ve mağdur olmamaları konusunda, gerekli yasal ve idari tedbirlerin alınması[432]; hükümlü ve tutukluların göndermiş oldukları dilekçe, mektup ve dosyaların işlemlerinin kanunlara uygun olarak yerine getirilmesi[433]; yabancı uyruklu olan hükümlü ve tutukluların konsolosluklara ve ailelerine bilgi verilmesi hususunda kanunlar çerçevesinde gereğinin yapılması, telefon görüşmeleri ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli özenin gösterilmesi[434]; 18 yaşından küçük olan çocukların, kendilerine uygun olan ceza infaz kurumlarına nakil edilmeleri hususunda gerekli özenin gösterilmesi[435]; hükümlü dosyalarının Yargıtay'da görüşülmesinin hızlandırılması[436]; CİK'lerin doluluğu sebebiyle, kapasitesinin üzerinde kişi bulunan ceza infaz kurumlarına, isteğe bağlı nakil yapılmaması hususunda gereken önemin verilmesi konusunda[437], önerilerinde bulunulmaktadır.

Bir diğer öneri grubu, iyileştirme çalışmalarıdır. İyileştirme çalışmaları kapsamında, hükümlülere yönelik meslek edindirme kurslarının açılması ve bu kursların kapsamlı hale getirilmesi, meslek edindirme, bilgisayar, okuma yazma, berber , kuaför kurslarının açılması gibi[438]; sosyal ve kültürel faaliyetlerin arttırılarak spor etkinliklerine önem verilmesi[439]; kütüphane kitap sayılarının arttırılması ve kütüphanelerin güncellenmesi, özellikle yabancı hükümlü ve tutuklulara yönelik yabancı dil kaynakların arttırılması, hükümlü ve tutukluların ders kitaplarının bulundurulması, kitap çeşitliliğinin sağlanması[440]; spor aktiviteleri için halı saha yapılması; çok amaçlı ve spor kompleksi yapılması; spor faaliyetlerinin yaptırılması[441]; yabancı dil kurslarını açılması[442]; hükümlü ve tutukluların telefon görüşleri sırasında yakınları ile kendi ana dillerinde konuşma imkanının

[432]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 47.
[433]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 32.
[434]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 35.
[435] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 45.
[436]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 30.
[437]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 51.
[438]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 50.
[439]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 29.
[440]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 60.
[441]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 47.
[442]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 43.

sağlanması[443]; iş yurtlarının çoğaltılması ve yeni iş alanlarının açılması[444]; hükümlü ve tutuklulara seminer ve konferansların verilmesi[445]; çalışan hükümlülerin sigortalarının tam ve eksiksiz olarak ödenmesi, maaşlarının zamanında yatırılması[446]; CİK'ler de annelerinin yanında kalan çocukların ihtiyaçlarının karşılanması[447]; hükümlü ve tutukluların tahliyelerine kısa bir süre kalması durumunda, topluma kazandırılmaları için sistematik olarak faaliyet ve konferansların düzenlenmesi[448]; iş arama izinlerinin verilmesi[449]; hükümlü ve tutukluların dini duyguları yönünden, ezan sesi duymak istemeleri üzerine hoparlör sisteminin kurulması[450], yönünde önerilerde bulunulmuş ve bulunulmaktadır. Farklı dönemlere ait olan izleme kurulları raporlarının incelenmesi sonucunda, ortaya çıkan ortak öneriler yukarıda belirtildiği şekildedir.

İnfaz ve yaşam koşullarının ardından bir diğer önemli unsur olan sağlık konusundaki öneriler hükümlü ve tutukluların CİK'ler de kaldıkları süre boyunca dikkat edilmesi önemle üzerinde durulan konulardandır. Sağlık konusundaki öneriler; hükümlü ve tutukluların tedavilerine dikkat edilmesi[451]; doktorun kurumdaki gün sayısının arttırılması; hasta hükümlü ve tutuklulara merhametli ve nazik davranılması[452]; hasta hükümlü ve tutuklulara diyet yemek verilmesi[453]; metan gazı probleminin çözülmesi için MTA ve TPO'dan içme suyu raporlarının[454]; kahvaltı ve yemek kalitesinin ayrıca çeşitlerin arttırılması ile mevsimine göre yemek verilmesi[455]; çoğaltılması; açlık grevine giden hükümlü ve tutukluların muayenelerine özen gösterilmesi; yemekhane görevlilerin titiz davranması; kişilerin ilaçlarının zamanında verilmesi, kurum doktorunun muayene sırasında kişi ile

[443]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 39.
[444]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 156.
[445]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 37.
[446]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 36.
[447]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 55.
[448]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2011, s. 124.
[449]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 42.
[450]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s.5.
[451]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 29.
[452]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 38.
[453]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2011, s. 85.
[454]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 41.
[455]*Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2007, s. 45.

ayrıntılı ilgilenmesi, hükümlü ve tutukluların genel sağlık taramalarının yapılması[456]; konularında önerilerde bulunulmuştur.

CİK'lerde kalan hükümlü ve tutukluların yaşam şartları denilince, bulundukları yaşam alanlarını ve tüm CİK'leri kapsamaktadır. İzleme kurulları CİK'lerdeki hükümlü ve tutukluların yaşam şartları konusunda önerilerde bulunmuşlardır. Hükümlü ve tutuklulara verilen sıcak su sürelerinin arttırılması ile banyo gün sayısını arttırılması[457]; haşerelere karşı düzenli ilaçlamanın yapılması; kantinde satılan ürün çeşidinin arttırılması[458]; kurumlarda meydana gelen yastık, nevresim, battaniye, yatak, ranza eksikliğinin giderilmesi[459]; tv kanal sayısının arttırılması ve kanalların ayarlanması ayrıca yabancı dilde yayını olan tv kanallarının eklenmesi[460]; kurumlarda kalan kişilerin farklı gruplara ayrılarak cezalarının infazının sağlanması, engelli hükümlü ve tutuklular için kolaylık sağlanması[461], yönünde ortak önerilerde bulunulmaktadır. Kurullar tarafından yapılan öneriler yıllara ve CİK'lere göre farklılık göstermektedir.

CİK'lerin iç güvenliğinin sağlanması CİK yönetimi tarafından yerine getirilmektedir. İzleme kurullarının iç güvenlik yönündeki önerileri; X-ray cihazı ve duyarlı kapının yapılması[462]; iç güvenliğin daha iyi sağlanabilmesi için dış aydınlatma ve kamera sisteminin kurulması[463]; kurumun etrafının jiletli tel ile çevrilmesi[464]; jeneratör ihtiyacının karşılanması[465]; adliye ve hastanelere götürülen hükümlü ve tutukluların niteliklerine göre farklı alanlarda bekletilmeleri[466], taleplerinde bulunulmuştur. Ancak, belirtilen öneriler, farklı CİK'lere yönelik getirilmiştir. Bu sebeple, güvenlik unsurunu tehlikeye düşürebileceği durumu söz konusu olarak yerine getirilemeyen öneriler mevcuttur. Yerine getirilemeyen öneriler

[456] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 41.
[457] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 31.
[458] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 45.
[459] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2012, s. 45.
[460] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2011, s. 113.
[461] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 51.
[462] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 30.
[463] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 30.
[464] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2011, s. 100.
[465] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 30.
[466] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 37.

arasında, güvenliği tehlikeye sokması durumu dikkate alınarak, halı sahanın yapılması konusunda getirilen öneri olmuştur.

İç güvenliğin ardından, dış güvenlik sistemi olarak nitelendirilen sevk ve nakil işlemleri konusunda da izleme kurulları görüş ve önerilerde bulunmuştur. Sevk ve nakil işlemlerini vaktinde yapılması konusunda özenin gösterilmesi[467]; hükümlü ve tutukluların ailelerine yakın yerlere nakil yapılması talepleri mevzuat çerçevesinde değerlendirilmelidir[468]; sevk ve nakillerin aksaklığa uğramaması için araç eksikliğini giderilmesi[469]; kurumlara sevk ve nakil olarak gelen kişilerin ailelerinin haberdar edilmesi; sevklerde dikkat edilmesi ve özenli davranılması[470], konusunda öneriler getirilmiştir.

İzleme kurullarının çalışma alanları içinde bulunan CİK'ler birbirlerinden fiziki açılardan farklılık göstermektedir. Fiziki yapıların farklı olması sonucunda, izleme kurullarının değerlendirdikleri konular da farklı olmaktadır. Fiziki yapıya dair öneriler olarak, havalandırma alanları; zemin bakımı, retina okuma sisteminin kurulması, X-ray cihazının kurulması ayrıca segbis sisteminin oluşturulması yönünde[471]; sigara içilmeyen alanların oluşturulması[472]; elektrik hatlarına dikkat edilmesi ve özen gösterilmesi; ziyaretçi bekleme yerinin yapılması[473]; güneş enerji sisteminin onarımının yapılması[474]; rutubet sorununun, kanalizasyon tamiri, kurumun bakım ve onarımının yapılması[475]; son olarak yetersiz olan CİK'lerin kapatılması[476], önerilerinde bulunulmuştur. İzleme kurulları tarafından fiziki şartların düzeltilmesi yönünde getirilen öneriler maddi imkanlara bağlanmaktadır. CİK'lerin maddi yetersizlikleri, ödenek eksiklikleri durumunda belirtilen önerilerin gerçekleşmesi durumu söz konusu olamayacaktır.

---

[467] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 37.
[468] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s.32.
[469] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2012, s. 42.
[470] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 34.
[471] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 30.
[472] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 32.
[473] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 32.
[474] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 31.
[475] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2017, s. 89.
[476] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2016, s. 63.

İzleme kurullarının öneriler getirdiği son bölüm personel üzerinedir. Psikolog, sosyal çalışmacı ve personel ihtiyacı olduğu üzerine[477]; öğretmen ihtiyacının karşılanması[478]; kurum personeline yönelik, hükümlü ve tutuklularla iletişim, öfke kontrolü, stresle başa çıkma konularında seminerlerin verilmesi[479]; CİK personelinin kıyafetlerinin daha kaliteli ve modern hale getirilmesi için; çalışma saatleri açısından, iş yoğunluğu göz önünde bulundurularak personele fazla mesai ücretlerinin ödenmesi[480]; personelin kibar davranışlarda bulunması hususunda bilgilendirilmesi[481]; özlük haklarıyla ilgili diğer öneriler mevzuat çalışmalarında değerlendirilmek üzere not alındığı; tayin taleplerinin değerlendirilmesi; Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları arasında imzalanan 30/10/2003 tarihli Protokolün 6. maddesi gereğince, bayan ziyaretçilerin aranması için görevlendirilen bayan görevlilerin zamanında hazır edilmesi; şeklinde önerilerde bulunulmuştur.

Belirtilmiş olan sekiz ana başlıkta, CİK izleme kurullarının, izleme alanları ve önerileri gösterilmiştir. Her yıl içerisinde, tüm izleme kurullarının getirdikleri öneriler bulunmaktadır. Önerilerin yerine getirilme ve getirilememe durumları da belirtilmiştir. Farklı CİK'lerde görevli olan izleme kurul üyeleri, benzer nitelikte ve aynı önerilerde bulundukları görülmektedir. Ancak, izleme kurullarının getirmiş oldukları önerilerin bir CİK'te yerine getirilmesi durumu söz konusu iken diğer CİK'te fiziki şartlar, güvenlik sistemi gibi sebeplerden dolayı yerine getirilememe gibi durumları ile karşılaşıldığı görülmektedir.

CİK izleme kurullarının, yaptıkları denetimler sonucunda belirli somut ve soyut durumlarla karşılaştıkları söylenebilir. Fakat, yapılan incelemeler ve verilen raporlar çerçevesinde izleme kurullarının insan hakları ihlalleri ile ilgilenmeleri noktasında, infaz uygulamaları, yaşam şartları, fiziki koşullar, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri, sağlık uygulamaları, iyileştirme çalışmaları, personel konuları ile ilgili raporlar tuttukları söylenebilir. Fakat, oluşturulmuş olan raporlar yalnızca izleme kurullarının önerilerinden ibarettir. İşleyişin geneli üzerinde bir takım

[477] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2012, s. 63.
[478] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 27.
[479] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2008, s. 30.
[480] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2009, s. 133.
[481] *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kur. Faaliyet Raporu*, Adalet Bakanlığı, 2010, s. 34.

faaliyetler yürütmektedirler. Bir daha özele indirgenip, kişisel sorunların dikkate alınması, izleme kurullarının tanıtılması üzerinde de durulabilir.

İzleme kurullarının önerileri sonucunda, yıllık faaliyet raporlarında değerlendirilmesi yapılarak, önerilerin sayısı ve gerekçeleri belirtilerek yerine getirilen önerilerin sonuçları oluşturulan tablolarda belirtilmiştir. Yine yerine getirilmeyen önerilerin sayısı ve gerekçeleri, neden yerine getirilmediği izleme kurulları ile CİK personeli açısından yararlı ve eğitici olacağı değerlendirilerek, oluşturulan tablolarda sunulmuştur.

Önerilerin konularına göre dağılımlarının belirtildiği raporlarda, tabloların her bir yerine getirilen öneri ve yerine getirilmeyen öneri değerlendirmesi sonucunda genel değerlendirmede de bulunulmaktadır**.**

Ceza infaz sisteminin amacı olarak, cezası infaz edilen hükümlülerin, topluma kazandırılmaları açısından, üretken, sorumlu ve saygın olabilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Belirtilen durumların sağlanması; kurumların imkanı, personel sayısı ve nitelikleri, kurumların bütçesi, hükümlü ve tutukluların sayısı ile yakından ilgilidir. Fiziki imkanlar, yöneticilerin vizyonu, personel sayısı ve nitelikleri, bütçe, donanım ve hükümlü tutukluların sayısı CİK'lerin performansını etkilemektedir. İzleme kurulları faaliyet raporu çerçevesinde ceza infaz sistemine ilişkin veriler de bulunmaktadır. İzleme kurulları tarafından yapılan önerilerin yerine getirilip getirilmemesini değerlendirirken, belirtilen veriler göz önüne alınmaktadır.

Faaliyet raporlarında, CTE Genel Müdürlüğünün tüm unvanlardaki personel kadrosu ile boş ve dolu kadro oranı belirtilmektedir. Hizmete açılan yeni CİK'ler ile oda sistemine dönüştürülen diğer kapalı CİK'ler için personel kadrosunun doldurulmasına ihtiyaç duyulduğuna raporlarda yer verilmiştir.

SONUÇ

'İzleme Kurulları', CİK'lerin, bağımsız kurum ve kuruluşlar tarafından izlenmesi ve denetlenmesi amacıyla oluşturulmuş, 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, 21/06/2001 tarih ve 24439 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[482].

Ceza infaz sisteminde, önemli adımlar arasında görülen izleme kurulları, CİK ve tutukevlerinin işleyişini yerinde görüp incelemek ve incelenen alanları rapor haline getirerek yetkili mercilere iletmekle görevlidir. CİK'lere yapılan ziyaret ve denetimler sonucunda, infaz uygulamaları, eğitim ve iyileştirme çalışmaları, sağlık hizmetleri, yaşam şartları, iç güvenlik hizmetleri, sevk ve nakil işlemleri, kurumların fiziki yapısı ve görevli personel konularında denetim ve incelemelerde bulunarak, infaz anlayışının topluma anlatılması amaçlanmıştır.

Görev tanımlaması verilmiş olan izleme kurulları, cezalarının infazı konusunda devlete emanet edilmiş kişilerin yasal statüsü ve uygun muamele ile ilgili ilkenin ve korunmaları için devlet kurumlarına emanet edilmiş kişilerin usulüne uygun olarak cezalarının infazını sağlamalıdır.

CİK ile infaz sistemlerinin etkili çalıştırılması, toplumların iyileştirilmesini ve sorunların giderilmesini sağlamaktadır. CİK'lerde kalan kişilerin, insan haklarının korunması, toplumun en zaruri ihtiyacıdır. CİK'lerin izlenmesinin genel hedefi, hükümlü ve tutukluların haklarının korunması ve olası insan hakkı ihlalinin oluşmasının engellenmesidir. Fakat, izleme kurulları tarafından CİK'lere yapılacak olan denetim ve izlemeler, CİK'lerin işlevsel yönlerinin, hükümlü ve tutukluların haklarının ve hak ihlallerinin ortaya çıkarılmasının, olası ihlallerin oluşunun önüne geçilmesinin sağlanması olmalıdır. İzleme kurullarının bir diğer amacı ise, kapalı alanlar olan ve toplum tarafından 'somut' olarak bilinmeyen CİK'lerin şeffaflaştırılması, hükümlü ve tutuklular açısından iyileştirilmelerin sağlanarak topluma kazandırılan kişi sayısının artması olmalıdır. İzleme kurullarının en önemli

[482] Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu", *Resmi Gazete*, No: 24439, 21 Haziran 2001.

amaçlarından bir diğeri ‘tanınma’ olmalıdır. Hem CİK’lerde bulunan hükümlü ve tutuklular hem de CİK’lere yönelik soyut bilgi sahibi olan toplum tarafından, izleme kurullarının tanınıyor olması, faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini arttıracaktır.

CİK’lere dış dünyanın bakışı olarak değerlendirilen kapalı alanlar, cezaevi ve insan hakları ihlalleri gibi düşüncelerin ortadan kaldırılmasında izleme kurullarının etkin faaliyet göstermeleri ve bilinir olmaları, kendilerini hem CİK’lerde kalan kişilere hem de CİK dışındaki topluma tanıtmaları durumunda ortadan kaldırılabilecek bir düşüncedir. İzleme kurullarının bu yönde hareket edebilmeleri, işbirliği ve güvenilirlik içinde hareket etmesi toplumun büyük bir kesiminin kapalı alanlar olan CİK’ler üzerindeki algısını değiştirecektir.

Peki; CİK’lerin izleme kuruları tarafından izlenmesi ya da daha iyi izlenmesi neyi gerektirmektedir? Bu sorunun cevabı olarak; görev tanımının belirgin olması, bağımsız kişilerden oluşan kurul üyeleri, görev şartlarının iyi olması, düzenli denetimlerin sağlanması, personel, hükümlü ve tutuklu ilişkilerinin bulunması verilebilir. CİK’lerde kalmakta olan hükümlü ve tutukluların, izleme kurulları hakkında bilgi sahibi olması, izleme kurullarına erişim imkanlarının kolay olması, gizliliğin esas alınması, oluşturulacak raporlarda kişilerden gelecek baskının ve bunun yanında hükümlü ve tutuklulara verilebilecek olan tepkinin ortadan kaldırılması şartlar arasındadır.

İzleme kurullarının görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için, öncelikle CİK’lerde yaptıkları ziyaretleri, yanlarında herhangi bir yönetici bulunmadan gerçekleştirmelidirler. CİK’lerin, yalnız ya da başka bir kurul üyesi tarafından denetlenmesi veya incelenmesi; şeffaflığın sağlanmasını ortaya çıkaracaktır. Kurumların daha sık aralıklarla ziyaret edilmeleri ve yapılacak ziyaretlerin zamanının herhangi bir yönetici ile paylaşılmaması, şeffaflığı arttıracaktır. Gün içinde ve farklı zaman aralıklarında yapılacak olan denetimler de yine, şeffaflığı arttıracaktır. Hükümlü ve tutuklular ile yapılacak görüşmelerin zamanının ve yerinin gizli tutulması, hükümlü ve tutukluların kendilerini bir nevi güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Personel ve hükümlü ve tutuklular ile spesifik olan görüşmelerin yapılması izleme kurullarının işlevselliğini arttıracaktır.

İzleme kurullarının hedefi, alıkonulan yerlerin etkin bir şekilde, insan hakları standartları doğrultusunda, hükümlü ve tutukluların insan hakkına uğratılacak şekilde muamelede bulunulmaması yönünde, hükümlü ve tutukluların iyileştirilme faaliyetlerinin yararlı olması konusunda incelemeler yapması olmalıdır. İzleme kurulları tarafından görev ve yükümlülüklerin iyi bir şekilde yerine getirilmesi, CİK yönetimi ile hükümlü ve tutukluların kalitesini arttıracaktır. CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların iyileştirilmeleri sonucunda yaşam standartları artacak, topluma entegre olmaları kolaylaşacaktır.

Tutuklu ve hükümlüler, CİK'lerde kaldıkları süre boyunca tüm günlerini orada geçirmekte ve tüm faaliyetlerini kurum içinde yapmaktadırlar. Tutuklu ve hükümlülerin kişisel özgürlüklerini kaybettikleri alan olan CİK'lerde dış dünya ile temaslarının kısıtlı olması ve personele günlük yaşamda tabi oldukları bir sistem mevcuttur. Personel- hükümlü-tutuklu noktasında insan hakkı ihlallerinin oluşması ya da oluşabilmesi konusunda, izleme kurullarının, CİK'lerin varlıklarının belirgin olarak gösterilmesi gerekir. Ziyaret mekanizmasında yer alan kişilerin, CİK yetkilileri ve personelinin dışında, mahkûmiyet altında olan kişilerce de görünürlüğün sağlanması gerekmektedir.

İzleme kurulları tarafından yapılan denetimler sonucunda oluşturulmuş olan raporların incelenmesi sonucunda, genel itibariyle farklı illerdeki farklı izleme kurullarının zaman zaman ortak önerilerde bulunarak CİK ve tutukevlerine fayda sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Ancak, oluşturulan izleme kurulları yıllık faaliyet raporlarında somut olarak nitelendirilebilecek (infaz uygulamaları, sağlık koşulları, yaşam şartları, eğitim faaliyetleri gibi) belirtilmiş olan konularda verilerin bulunduğu, hükümlü ve tutuklular ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiş ve kısmen açıklanabilecek verilerin olmadığı, bunların sayısal veri olarak da verilmediği görülmektedir. Bu durum, izleme kurullarının çalışmalarında sistematik bir hata olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, izleme kurullarının CİK'lerdeki denetimlerinin, daha çok dışarıdan yani hükümlü ve tutukluların yanlarında bulunmadan yapıldığını, belirtilen sekiz maddenin de CİK'lerde olduğunu ancak, hükümlü ve tutuklular tarafından

denetimlerin yapıldığı bilinmeden; uzaktan, hükümlü ve tutuklulara gösterilmeden yapılması, izleme kurullarının tanınmasını sağlayamamaktadır. Bu durum hükümlü ve tutuklular tarafından tanınmayan izleme kurullarının faaliyetlerinin, işlevsizleşmesine sebep olmaktadır.

Herhangi bir insan hakkı ihlalinin önlenebilmesi konusunda, önlem alınabilmesi ihlalin meydana gelmesinden önce olmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için, izleme kurul üyelerinin iyi bir denetim yapma sorumluluğunu almaları ve bağımsız olarak hareket edebilir konumda olmaları gerekir.

İdeal bir izleme kurulu üyesi olarak, sağduyulu, iyi bir dinleyici, iş yapmaya hevesli, gerçekçi, iyi bir sosyal zekaya sahip olunması, önsezi, ısrarcı, iyi iletişim kurabilen, korkusuz, işbirliği yapabilen, diyalog kurabilen, soru sorabilme yetisi gibi bir benliğe sahip olunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Açık Çoşkun, Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye Örneğine Eleştirel Yaklaşım, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011.

Altıparmak Kerem, "İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Mekanizmaları"*Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:2, Bahar 2007.

Altıparmak Kerem, *Bürokrasi ve İnsan Hakları*, Türkiye Barolar Birliği, Açık Oturum, 10 Aralık 2006.

Akıllıoğlu Tekin, *İnsan Hakları-1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Yayınları, Ankara, 1995.

Akıllıoğlu Tekin, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi.

Akço Seda, "Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum Konferansı Raporu", Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, Ankara 23 Mart 2007.

Aslan Samet Can, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve durdurulması", Hukukiblog,13 Mart 2018, https://hukukiblog.com/kamu-hukuku/temel-hak-ve-hurriyetlerin-sinirlandirilmasi-ve-durdurulmasi/.

Ataman Hakan, *Eğitim Hakkı Ve İnsan Hakları Eğitimi*, 1. Baskı, İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını, İzmir 2008.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), CPT Standartları, CPT Genel Raporlarının Temel Bölümleri, Strasburg Eylül 2002.

Aydın Fatih, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

Aybay Rona, *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Kasım 2015.

Akın İlhan F., *Kamu Hukuku*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1993.

Bayraktar Köksal, "Cezaevleri Sempozyumu", İstanbul Barosu Cezaevleri Çalışma Grubu , 29-30 Haziran 2002.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 3, Yaz 2007.

Birincioğlu Ali Yavuz, İnsan Hakları Alanında Yargı Dışı Koruma Mekanizmaları, T.C.Başbakanlık, İnsan Hakları Başkanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara- 2008.

Coşkun Vahap, İnsan Hakları Kapsamı Üzerine Tartışmalar ve Liberal Perspektif.

Coyle Andrew, *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım Cezaevi görevlileri için elkitabı*, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi Yayını, 2002.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2007.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2009.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2010.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu,

Adalet Bakanlığı, 2011.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2012.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2016.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2017.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu", Resmi Gazete, No: 24439, 21 Haziran 2001.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", Resmi Gazete, No: 28996, 10 Mayıs 2014.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kitabı, Adalet Bakanlığı, Ankara 2011, s. 28-29.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Faaliyet Raporu, Adalet Bakanlığı, 2014.

Cezaevi Personel Seçimi Ve Sivil İzleme Çalışma Ziyareti Raporu, Adalet Bakanlığı, İngiltere 25-27 Haziran 2014.

Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlü ve Tutuklulara Sunulan Sağlık Hizmetleri Hakkında İnceleme Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 2015.

Ceza İnfaz Kurumlarımızda Bulunan Çocuk Tutuklu ve Hükümlülerin Koşullarına Dair Rapor, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arge Bürosu, 2015/4.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Madde 88, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf.

Çeçen Anıl, "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk, Human Rights and Humanitarian Law's.", https://dergipark.org.tr/download/article-file/179449, 2013, s. 809.

Çeçen Anıl, *İnsan Hakları*, 3. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara Ekim 2000.

Çağlar Selda, *İnsan Hakları*,1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul Aralık 2010.

Çelebi Mustafa Burak, İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması ve Birleşmiş Milletler Sistemi, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012.

Çelikyay Hakan Sabri, "Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye", Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları (Edidör: Selda Çağlar), Beta Yayınevi, İstanbul, 2010.

Çelikyay Hakan Sabri, "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2014, Sayı 113.

Dağı İhsan D., *İnsan Hakları Küresel Siyaset ve Türkiye*, 1. Baskı, Boyut Yayın Grubu, İstanbul Mayıs 2000.

Demirbaş Timur, "Cezaevlerinin Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış", Güncel Hukuk, Temmuz 2016/7-151.

Demirbaş Timur, *İnfaz Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Temmuz 2003.

Demirbaş Timur, "Cezaevlerimiz ve Sorunları", İstanbul Barosu Dergisi, Aralık 1999.

Demirbaş Timur, 'Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi"

Hapishane Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, İst. 2005.

Dervişoğlu Suat, "İnsan Haklarının Korunması Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları", Türk İdare Dergisi, Sayı 466, Mart 2010.

Doğan Abdülbaki, "Avrupa Cezaevi Kuralları Perspektifinden Cezaevlerimizin Sorunları", Terazi Dergisi, Sayı 37, Yıl 4, Eylül 2009.

Doğan İsmail, *Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temelleri*, 6. Baskı, Pegem Yayıncılık, 2007.

Doğru Osman, "Sanık Öğüten Çarklar, İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi", http://tesev.org.tr/tr/yayin/sanik-oguten-carklar-insan- haklari-acisindan-turkiyede-ceza-adalet-sistemi/.

Efe Ümit, Cezaevleri Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2002.

Eren Abdurrahman, Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması Uluslararası Korunma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü, 1. Baskı, Turhan Kitapevi Yayınları, Ocak 2007.

Eren Mustafa- Korkut Berivan, *Hekimler için Uluslararası ve Ulusal Mevzuatta Mahpusun Sağlık Hakkı*, TCPS Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2016.

Eren Mustafa , "Türkiye'de Mahpus Olmak ve Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar 'STÖ'lerin Sorumluluğu ve Devletin Görevleri", Güncel Hukuk, Temmuz 2016/7-151.

Eren Mustafa-Ekinci Başak, *Mahpus Hakları El Kitabı*, CİSST Yayınları, İstanbul Ağustos 2016.

Erdoğan Mustafa, *Anayasa Hukuku*, Genişletilmiş 3. Baskı, Orion Yayınevi,

Ankara Ekim 2005.

Erdoğan Mustafa, “İnsan Hakları Öğretisine Giriş”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.11/1993.

Erdoğan Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, 3. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara 2018.

Eroğlu İzzet, Devletin İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları, (T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Ertosun Ali Suat, ”Yönetim Bakımından Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Ankara 2001.

Esen Selin, *Türk Anayasa Hukuku*, 1 Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Fendoğlu Hasan T, Milenyum Türkiye’sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 6, Ankara 2006.

Gedik Cemal, Ceza İnfaz Kurumlarında Görev Yapan İnfaz Ve Koruma Memurlarının İnsan Haklarına Bakışı, (Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Mart 2011.

Gemalmaz Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 8. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul Aralık 2012.

Göçer Mahmut, *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Mayıs 2012.

Gölcüklü Feyyaz- Gözübüyük A. Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitapevi, Ankara Ekim 1994.

Göktür Mete, Cezaevleri Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2002.

Gözler Kemal, *İnsan Hakları Hukuku*,1. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa Temmuz 2017.

Gözler Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa Ağustos 2001.

Gözübüyük Şeref, Hukuka Giriş, Turhan Kitapevi, Ankara 2003.

Gözübüyük Şeref, Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara Eylül 1999.

Gül Abdülhamit , Adalet Bakanı, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, 2017 yılı Faaliyet Raporu.

Güldoğan Ali, İnsan Haklarının Korunması Ve Geliştirilmesinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının İşlevleri, (T.C. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), 2009.

Gülmez Mesut, *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, 1. Baskı, TODAİE Yayınları, Nisan 2001.

Gülmez Mesut, *Farklı Bakış Tarzıyla İnsan Hakları Uygulamaları*, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara 2000.

Gülmez Mesut, "İnsan Hakları ve Korunması: Kavram, Tarihsel Gelişim ve Koruma Sistemlerine Toplu Bakış, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Egemenlik İnsanındır", TODAİE, Ankara 2001.

Foucault Michel, Hapishanenin Doğuşu, Çeviri:Mehmet Ali Kılınçbay, İmge Kitapevi, Ankara Temmuz 1992.

Işıktaç Yasemin, “Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası Ve Rehabilitasyon İlişkisi”, İstanbul Hukuk Mecbuası, Cilt 71, Sayı 1, 2013.

İnsan Hakları Merkezi İnsan Hakları Raporu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2013.

İnceoğlu Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2013.

Kaboğlu İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, Afa Yayınları, İst. Aralık 1993.

Kaboğlu İbrahim Ö., Kolektif Özgürlükler, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 8, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır Nisan 1989.

Kaboğlu İbrahim Ö, Dayanışma Hakları, TODAİE Yayınları, Şubat 1996.

Kaboğlu İbrahim Ö., “Human Rıghts İnsan Hakları”, T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1, İstanbul 2011.

Kalabalık Halil, *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018.

Kalaman Nizamettin, F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri, CİSST Yayınları, Haziran 2010.

Kamer Vehbi Kadri, “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarımız ile İngiliz İzleme Kurullarının Tarihçesi ve Çalışma Esasları“, Adalet Dergisi, Sayı 14, Ocak 2013.

Kapani Münci, Kamu Hürriyetleri, 6. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

Kapani Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, 1996.

Kara Uğur, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, 2.Baskı, Anadolu Üniversitesi, Nisan 2013.

Karaçalı Selen,"Tutukluluk-Tutukevleri-Cezaevleri", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 88., Sayı 3, Yıl 2014.

Korkut Y. Levent, "Devlet–İnsan Hakları İlişkisi İnsan Haklarının Kamusal Örgütlenmesi Ombudsman – Ulusal Kurum", Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu, 11-12 Aralık 2004, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Motif Matbaacılık.

Kuçuradi İonna, "Human Rıghts İnsan Hakları", T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1, İstanbul 2011.

Kuçuradi İonna-Peker Bülent, Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Mandıracı Berkay, Türkiye'de Ceza İnfaz Sisteminin Genel Yapısı, Tesev Yayınları, Şubat 2015.

Mehmet Kurt, Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

Mülazımoğlu Dursun, Firar Girişimlerini Önleme Ve Firarlara Karşı Alınacak Tedbirler, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Kahramanmaraş Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Haziran 2016.

Mumcu Ahmet- Küzeci Elif, İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri, 3. Baskı,

Savaş Yayınları, Ankara 2003.

Paris Prensipleri, B.M. Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararı, https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf.

Pazarcı Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri 1, 13. Baskı, Turhan Kitapevi, Ekim 2016.

Pohjolainen Anna-Elina, İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Geçirdiği Evrim Birleşmiş Milletlerin Rolü, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü, Ocak 2006.

Reynaud A., Hapishanelerde İnsan Hakları, Çeviri:İhsan Kuntbay, 1. Baskı, Todaie Yayınları, Ocak 1992.

Sağlam M. Yılmaz, "Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler", Adalet Dergisi, Sayı: 14, Ankara Ocak 2003.

Savcı İlkay, Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2004.

Sencer Muzaffer, "Hak ve Özgürlük Kavramı", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 14, 1992.

Selamet Kadir, Türkiye'de Mahpus Olmak, TCPS Kitaplığı 10, 27-28 Şubat 2016.

Sevimli Zekeriya, Ceza İnfaz Kurumlarında Güvenlik, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara-2000.

Speelman Warnder, "Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Toplum Konferansı Raporu", Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, Ankara 23

Mart 2007.

Speelman Warnder, " İzleme Kurulları Sistemi ve Çalışmalarının Değerlendirilmesi(III)", Ceza İnfaz Sistemi ve Sivil Topum Konferansı Raporu, Ankara 21-23 Mart 2007.

Sever D. Çiğdem, "Hapsedilenlere Muamele Bakımından BM'de Yeni Bir Dönem Mandela Kuralları", Güncel Hukuk, Eylül 2015/9.

Tamer Selçuk, "Hükümlüleri İyileştirme (Tretman) Çalışmaları", Adalet Dergisi, Yıl:77, Sayı:5, Eylül- Ekim 1986.

Taşkın Ahmet, 'Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi" Hapishane Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, İstanbul Mart 2005.

Taşkesen Mustafa, İnsan Hakları, 1. Baskı, Matus Basımevi, Ankara 2006.

Tezcan Durmuş- Erdem Mustafa Ruhan- Sancakdar Oğuz- Murat Rıfat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara Eylül 2006.

Torun Yıldırım, İnsan Hakları 'Human Rights', 2007, KKEFD.

Tülen Hikmet, "Uluslararası Standartlar Bağlamında Türkiye'de Alıkonulma Merkezleri İle Koruma Merkezlerinin Durumu Çalıştayı", Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Ankara 09.12.2015.

Oğuşgil Vahap Atilla, "Avrupa Birliği Belgelerinde Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Yeri ve Önemi", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Kış 2015, ISSN 1307-9832 , Sayı:14, Yıl:7.

Öğütçü Muhlis, “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar”, http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/DergiMiz7-ozel/PDF/ogutcu19.pdf.

Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, 1993.

Öztek Zafer, Ceza İnfaz Kurumlarında Sağlık Hizmetleri El Kitabı, Adalet Bakanlığı, Ankara 2012.

Özçelik Selçuk, Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya 1994.

Üçpınar Hülya, Ulusal Önleme Mekanizmaları “Türkiye İnsan Hakları Kurumu” Türkiye İçin Uygun Bir Model Mi?, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 81, Ankara Temmuz 2012.

Üçpınar Hülya-Ataş Nergiz Tuba, Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi Cezaevi İzleme Kılavuzu, TİHV Yayınları, Ankara Mayıs 2008.

Ünal Şeref, “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri”, Ankara Barosu Dergisi, 1994/1.

Yalçınbayır Ertuğrul, “Human Rıghts İnsan Hakları”, T.C. Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-1, İstanbul 2011.

Yokuş Sevtap, Anayasal Yetkilerin Kötüye Kullanılması Yasağı, Güncel Hukuk, Ocak 2017/1-157.

Yüksel Mehmet, “İnsan Haklarının Sosyo Tarihsel Temelleri”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 25, 2007.